

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
ถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา

อุทัย ปริณญาสุภานันท์

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีงบประมาณ 2559
สัญญาเลขที่ บ.002/59

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูลประมาณ 100 คน ประกอบด้วย ผู้นำองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการ

ผลการศึกษา พบว่า การจัดการชุมชนทุ่งตำเสามุ่งเน้นการจัดการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานทุนของชุมชนทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยเน้นการพัฒนาเสาหลักคือเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้ งานพัฒนาขับเคลื่อนโดยองค์กรชุมชนต่าง ๆ ภายใต้อำนาจผู้นำ การบริหารจัดการที่ดี และการจัดการความรู้ รวมถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ที่สร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน

Abstract

This qualitative research aims to gain the lesson learned from the Thungtamsao community management, Thungtamsao Sub- district, Hat Yai District, Songkhla Province which uses qualitative methods of observation, interview, group discussion and exchange and learning forums, as the field data collection tools. Informants in the research are approximately 100 people, including of community organization leaders, community leaders, villagers, local government officials, and academics.

The study found that the Thungtamsao community management, focusing on economic, social and environment based on community capital, both socio- cultural and natural resources related to community way of life, particularly community economic. Interestingly, the development drives by community organizations which leaders who have leadership, good governance and knowledge management as well as participation of community members. This aforementioned will make the changing at many levels; individual and

6 | ทอดนทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งท่าเสา

community as well as social level to reach well-being of people in the community.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุน
วิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สัญญา
เลขที่ บ.002/59

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	3
Abstract	5
กิตติกรรมประกาศ	7
สารบัญ	9
รายการตาราง	13
รายการภาพประกอบ	15
รายการแผนภาพ	21
บทที่	
1 บทนำ	23
ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย	25
วัตถุประสงค์การวิจัย	30
ขอบเขตการวิจัย	30
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	31
นิยามศัพท์เฉพาะ	31
2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
การจัดการ/การบริหาร/การบริหารจัดการ	35
การจัดการเชิงกลยุทธ์	39
การจัดการความรู้/องค์การแห่งการเรียนรู้	43
การพัฒนาองค์การ	47
ภาวะผู้นำ	50

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า	
	นโยบายสาธารณะ	53
	วิสาหกิจชุมชน	57
	สวัสดิการชุมชน	59
	กรอบแนวคิดการวิจัย	63
3	วิธีดำเนินการวิจัย	65
	แหล่งข้อมูล	67
	การรวบรวมข้อมูล	67
	การวิเคราะห์ข้อมูล	70
4	วิถีชุมชนกุ่มง่าม	75
	ข้อมูลทั่วไป	77
	ลักษณะพื้นที่	79
	ประวัติศาสตร์ของชุมชน	82
	ย้อนรอย “คอมมิวนิสต์บ้านวังพา”	99
	สังคม วัฒนธรรม และประเพณี	110
	ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	153
	มองเศรษฐกิจชุมชนผ่านตลาดนัด	166
	บทสรุป	176

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
5	การจัดการชุมชนทุ่งตำเสา	181
	องค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญใน การขับเคลื่อนการจัดการชุมชน	184
	องค์กรชุมชนกับการบริหารจัดการที่ดี	199
	องค์กรชุมชนกับการสร้างการเปลี่ยนแปลง ในชุมชน	205
	การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยวิสาหกิจ เพื่อสังคม	216
	โรงเรียนกับการจัดการความรู้และการนำ นโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติ	221
	มัสยิดกับการพัฒนาองค์กรและการจัดการ ชุมชน	231
	ผู้นำและภาวะผู้นำกับการจัดการชุมชน	238
	มุมมองการจัดสวัสดิการชุมชน	248
	นานาทรรศนะข้อเสนอว่าด้วยการจัดการ ชุมชน	254
	บทสรุป	258

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า	
6	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	263
	การจัดการและการบริหารจัดการที่ดี	267
	วิสาหกิจเพื่อสังคม การต่อยอดวิสาหกิจ	282
	ชุมชนและสวัสดิการชุมชนเพื่อ	
	การจัดการชุมชน	
	การจัดการความรู้และการนำนโยบาย	296
	สาธารณะมาสู่การปฏิบัติ	
	การพัฒนาองค์การกับการจัดการชุมชน	304
	ภาวะผู้นำกับการจัดการชุมชน	321
	บทสรุป	330
	ข้อเสนอแนะ	333
	บรรณานุกรม	337
	บุคลากร	373

รายการตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สรุปการรวบรวมข้อมูลในประเด็นสำคัญ ของการวิจัย	72

รายการภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	ชุมชนทุ่งตำเสาตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอ หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	78
2	แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่และหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา	79
3	การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนทุ่งตำเสา ปี พ.ศ. 2554	81
4-6	สวนยางของชาวบ้านและสถานที่รับซื้อ น้ำยางที่มีในหลายหมู่บ้าน	81
7-9	กิจกรรมในช่วงเวลาเช้าของชาวบ้านที่ทำ สวนยางพารา	82
10-11	ป้ายระบุเส้นทางเข้าสู่ชุมชนคลองเนียด	91
12-13	ชื่น อินทจันทร์ และประกอบ มีสุขศรี คนดั้งเดิมของชุมชนคลองเนียด	92
14-16	คลองเนียดที่มีสภาพต้นเขินและรกไป ด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่	93
17-18	การเสด็จเยี่ยมราษฎรบ้านท่าหมอไชย เมื่อปี พ.ศ. 2513	95

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
19-20	ต้นชะมวงที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน และลูกชะมวง	97
21	เครื่องหมายได้ร่มเย็น อันคันทาของ คนปักซีได้ในสมัยนั้น	101
22	จอมพลถนอม กิตติขจร ขณะตรวจเยี่ยม ชุดคุ้มครองหมู่บ้านวังพา เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2515	102
23	พลโทสายหยุด เกิดผล ขณะตรวจเยี่ยม ชุดคุ้มครองหมู่บ้านวังพา และ นายเจริญจิตร ณ สงขลา กำลัง สดุดีชุดคุ้มครองหมู่บ้านที่เสียชีวิต จากการซ้อมโจมตีของผู้ก่อการร้าย คอมมิวนิสต์	103
24	ค่ายผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บน เทือกเขาแก้วที่เจ้าหน้าที่ยึดได้ เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2515	103
25-27	ศาลรับเหวดดาและชาวบ้านที่ช่วยกัน จัดวางเครื่องบวงสรวง	122

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
28-30	ชาวบ้านนั่งล้อมรอบศาลเพื่อร่วมพิธีกรรม	122
31-33	ชาวบ้านช่วยกันลากเรือพระ	126
34-36	ซุ้มประตูปวดหูแร่ พระอุโบสถ และศาลาโรงธรรม	129
37-39	ซุ้มประตูปวดพुरुชบา พระอุโบสถ และสถานที่สักการะพระผู้ก่อสร้างวัด	130
40-42	หลักวัด ศาลาที่ก่อสร้างโดยพ่อท่านรุ่ง และศาลาที่จัดสร้างโดยพ่อท่านจวง	130
43-45	บริเวณทางเข้าวัดน้ำตกโตนงาช้าง พระอุทัย สุวีโร ผู้ก่อสร้างวัด และศาลเจ้าแม่กวนอิม	132
46-49	สำนักปฏิบัติธรรม ที่พักสงฆ์ และสำนักพรหมณ์	133
50	ศาลทวดตาขุนดำและทวดโตะปะหวัง	138
51	ป่าช้าพुरुชบา	140
52	มัสยิดดินูนอิสลาม	144
53-54	มัสยิดดาร์ลุฮุดา	146
55	มัสยิดดาร์ลุฮาหมิน	147

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
56-57	บ้านพักของนักเรียนปอเนาะที่มีลักษณะเป็นกระท่อม	149
58-60	อาคารเรียนไม้หลังแรกของโรงเรียนและหอพักนักเรียนหญิง	150
61	อาคารเรียนในปัจจุบัน	152
62-64	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาซ่างและน้ำตกโดนงาซ่าง	155
65-67	ต้นไม้ที่หักโค่นล้มจากลมพายุและขยะที่พบบริเวณน้ำตก	155
68-69	การจัดการขยะโดยเจ้าหน้าที่และป้ายประกาศห้ามให้อาหารลิง	155
70-72	ป้อมบริเวณทางเข้าน้ำตกโดนงาซ่าง ป้ายเตือนภัย และข้อห้ามต่าง ๆ ในการเข้าใช้สถานที่	155
73	น้ำตกโดนเรือ	157
74	สภาพน้ำในคลองวาด	159
75-77	การใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองเพื่อการเกษตรและสภาพน้ำในคลองต่ำที่มีขยะปะปน	161

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
78-79	อ่างเก็บน้ำพรุชบาและกระท่อมขนาด เล็กที่ใช้เป็นที่นั่งพักระหว่างตกปลา	163
80-83	ชาวบ้าน ขณะกำลังตกปลา และปลาที่ ตกได้บางส่วน	164
84	หินปูนที่พบในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสา	165
85-86	ตลาดนัดบ้านนาแสนในวันปิดตลาด	167
87-92	ตลาดนัดครูบุญซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับ ตลาดนัดบ้านนาแสน	168
93-98	สินค้าที่หลากหลายในตลาดนัดหูแร่	173
99-106	บรรยากาศภายในตลาดนัดบ้านวังพา	175
107-110	มัสยิดดารุลอามีนและอาคารที่ใช้ใน การจัดการเรียนการสอน	186
111-117	ยายซุ่น ขณะทำดอกไม้บายางพารา	187
118-119	ที่ทำการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แม่บ้านเกษตรกรรักษ์ไต	188
120-122	ต้นส้มแขกที่มีเพียงต้นเดียวในชุมชน ที่ใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบในการผลิต ผลิตภัณฑ์	190

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
123-130	การผลิตและขนส่งน้ำดื่มขวด	191
131-136	กระบวนการผลิตยางแผ่นรมควัน	194
137-138	ที่ทำการสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา	196
139-140	เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา	198
141-144	ที่ทำการ ร้านค้า และปั้มน้ำมันเชื้อเพลิง ของกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน	207

รายการแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย	64
2	ความเชื่อมโยงระหว่างการขึ้นลงของราคา ยางพาราและวิสาหกิจเพื่อสังคม	220
3	วงจรการจัดการความรู้กิจกรรม การประดิษฐ์ของใช้งานฌาปนกิจ	224
4	วงจรการจัดการความรู้กิจกรรมรู้ยู่รู้กิน เด็กไทยแก้มใส	226
5	เนื้อเพลงซอดาเก๊ะ	228
6	วงจรการจัดการความรู้กิจกรรมลีเกฮูลู คุณธรรม	229
7	บทสรุปการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา	262

ບຸກຄົນ 1

ບຸກຄົນ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ชุมชนกับการจัดการนั้นมีมานานแล้ว สะท้อนผ่านชุดความรู้ที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชนในลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน อันมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องมีการจัดการที่มีความต่อเนื่อง หากขาดความต่อเนื่องแล้วก็เชื่อได้ว่าความสำเร็จ ความเข้มแข็ง และความยั่งยืนที่เคยเกิดขึ้นจะค่อย ๆ ถูกลดคุณค่าและเลือนหายไป (จาเร็ด ไดมอนด์, 2552, น. 31-38; พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556, น. 100) ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต.) (2551, น. 174-175) และ เมตต์ เมตต์การุญจิต (2556, น. 49-50) เห็นว่าปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการชุมชนไปสู่เป้าหมายและเกิดความยั่งยืน นั้นคือ คน ซึ่งคนเหล่านี้จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักและทฤษฎีอันเกี่ยวเนื่องกับการจัดการ อีกทั้งยังต้องตระหนักด้วยว่าชุมชนมีความเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอีกด้วย

ดังนั้น ชุมชนจึงจำเป็นต้องปรับตัวหรือปรับทิศทางการจัดการชุมชน เพื่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของชาวบ้านในชุมชนรวมทั้งการพัฒนาชุมชนในหลากหลายด้าน โดยใช้ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการ ทั้งในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และสหกรณ์

โดยที่ อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2558, น. 19) เห็นว่า ภายใต้กิจกรรมที่หลากหลายเหล่านั้นมีหลายชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ขณะที่มียีกหลายชุมชนที่ประสบความล้มเหลว อันสืบเนื่องจากปัญหาการจัดการเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จาก ปรากฎการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโฮมสเตย์ที่ให้บริการ โดยขาดความตระหนักถึงความยั่งยืนของทรัพยากร ชุมชน องค์กรชุมชนที่ขับเคลื่อน โดยขาดหลักการบริหารจัดการที่ดี องค์กรชุมชนที่คำนึงถึงแต่เพียงมูลค่า โดยมองข้ามคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนที่ชี้แนะทิศทางการพัฒนา โดยขาดภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะที่ถูกนำไปปฏิบัติ โดยขาดความใส่ใจถึงผลกระทบที่มีต่อผู้มีส่วนได้เสีย วิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าหรือบริการซ้ำกัน โดยไม่สำรวจอุปสงค์ของลูกค้า หรือกลุ่มออมทรัพย์ที่ดำเนินการ โดยขาดสำนึกในหลักสวัสดิการชุมชน

เมื่อเป็นเช่นนี้ การจัดการชุมชนจึงต้องมีพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อีกทั้งยังต้องมีการบูรณาการความรู้ ทั้งความรู้ท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่เข้าด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้น ในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากชุมชนชนบทเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทหรือชุมชนเมือง ซึ่งใช้การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นมโนทัศน์หลักในการพัฒนา จนกระทั่งชุมชนมีการขยายตัวในด้านนี้อย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้

ถือเป็นความท้าทายต่อการจัดการชุมชนในปัจจุบันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ทุ่งตำเสา เดิมทีเป็นพื้นที่ทุรกันดารที่มีต้นตำเสาขึ้นอยู่เต็มทุ่งกว้าง มีชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่น้อย และตกอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ในยุคที่เกิดสงครามเย็น ทั้งนี้ การก่อการร้ายมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เมื่อมีการปราบปรามนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในยุครัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร โดยเฉพาะตำบลทุ่งตำเสาที่เป็นพื้นที่สีแดง เนื่องจากเป็นฐานที่มั่นของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่บ้านวังพา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่จังหวัดพัทลุงและจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะค่าย 508 ตำบลพรุพี อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างไรก็ตาม การก่อการร้ายได้ยุติลงเมื่อสิ้นสุดสงครามเย็นในปี พ.ศ. 2532 และรัฐบาลได้ใช้นโยบาย 66/23 ใต้ร่มเย็น ทำให้สิ้นสุดการต่อสู้อุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย โดยเฉพาะการล่มสลายของสหภาพโซเวียต และยุโรปตะวันออก

ปัจจุบันนี้ ทุ่งตำเสาเป็นตำบลในเขตการปกครองของอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน อันได้แก่ บ้านทุ่งเล็บ บ้านทุ่งตำเสา บ้านหูแร่ บ้านนายสี บ้านโสีะ บ้านนาแสน บ้านพรุชบา บ้านท่าหมอไชย บ้านวังพา และบ้าน

เกาะมวง ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีอาชีพทำสวนยางพารา (เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา, 2558)

ทั้งนี้ ตำบลทุ่งตำเสายังมีพื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกับพื้นที่รับผิดชอบของสถานีวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาข้าง อีกทั้งยังมีพื้นที่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติเทือกเขาวังพาก็ด้วย แต่ทว่า อยู่ไม่ห่างจากอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจมากนัก เพียง 15 กิโลเมตรเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้น ยังมีระบบการจัดการชุมชนที่น่าสนใจที่เกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในนาม “สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา” ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านวังพา ตำบลทุ่งตำเสา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชนในรูปกลุ่มออมทรัพย์ โดยมีการดำเนินกิจการที่ก่อเกิดประโยชน์ต่อชุมชนภายใต้หลักการบริหารจัดการที่ดี จนประสบความสำเร็จและได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 ในการประกวดกองทุนหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัด เมื่อปี พ.ศ. 2554 (นัทรหทัย คำเชื้อ, 2557, น. 1298)

สิ่งเหล่านี้ถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่สะท้อนจุดเด่นของการจัดการชุมชนของตำบลทุ่งตำเสา ซึ่งมีการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนประสบความสำเร็จดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่การได้รับรางวัลการันตีเท่านั้น แต่ทว่า การขับเคลื่อนงานชุมชนที่มีการใช้ทุนจากทรัพยากรของชุมชนยัง

สะท้อนพลังแห่งความร่วมมือของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายในการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน โดยมีสถาบันของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาที่เป็นหลักประกันความมั่นคงทางการเงินให้กับชาวบ้านในชุมชน และสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านวังพา จำกัด แม้ว่าชุมชนทุ่งตำเสา ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทจะเคยมีประวัติศาสตร์บาดแผลมาร่วม 30 ปี ก็ตาม กอปรกับจากการศึกษาข้อมูลงานวิจัยที่ยังไม่พบงานวิจัยที่เป็นการถอดบทเรียนชุมชนทุ่งตำเสาอย่างรอบด้าน เช่นนี้ จึงมีความน่าสนใจที่ควรมีการศึกษาและถอดบทเรียนว่า “ชุมชนทุ่งตำเสามีการจัดการชุมชนอย่างไรนับจากอดีตจนปัจจุบัน ซึ่งชุมชนต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลาย และท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ชุมชนทุ่งตำเสามีแนวทางการจัดการชุมชนของตนต่อไปอย่างไร” ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนทุ่งตำเสาและชุมชนอื่น ๆ ที่สนใจ จึงได้นำบทเรียนที่ได้นี้ไปประยุกต์ใช้ต่อไป

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น การถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ทั้งการจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์การ ภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะ วิสาหกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน โดยประเด็นเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้มีส่วนได้เสียกับการจัดการชุมชนต้องเรียนรู้และทำ

ความเข้าใจ เพื่อจักได้ปรับปรุงชุดความรู้ของตนให้มีความร่วมสมัย อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการบูรณาการศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม ในที่สุดย่อมนำพาชุมชนของตนไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ศึกษาข้อมูล

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยเน้นถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ทั้งการจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์กร ภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะ วิสาหกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน โดยประเด็นเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้มีส่วนได้เสียกับการจัดการชุมชนต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ เพื่อจักได้ปรับปรุงชุดความรู้ของตนให้มีความร่วมสมัย อีกทั้งยัง

เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการบูรณาการศาสตร์ได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการชุมชน ทั้งการจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์การ ภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะ วิสาหกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้มีส่วนได้เสียกับการจัดการชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน หรือเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ เพื่อจักได้ปรับปรุงชุดความรู้ของตนให้มีความร่วมสมัย อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการบูรณาการศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ เมื่อชุดความรู้ดังกล่าวได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของผลงานวิชาการด้วยแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์ต่อประชาคมวิชาการในวงกว้างต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ถอดบทเรียน หมายถึง การประมวลความรู้จากการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐ กลุ่มหรือองค์กร

รวมถึงปัจเจกบุคคล ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จของ
ชุมชนกุงตำเสา

การจัดการชุมชน หมายถึง ประสบการณ์หรือการ
ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ใน
แต่ละช่วงเวลา อันเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ รวมถึงการนำไป
ประยุกต์ใช้ของชุมชนอื่น ๆ ตลอดจนใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อหา
แนวทางการพัฒนา วางแผน และจัดการชุมชนต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา นี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี โดยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 8 หัวข้อ อันได้แก่ การจัดการ/การบริหาร/การบริหารจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้/องค์การแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาองค์การ ภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะ วิสาหกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน รายละเอียดมีดังนี้

การจัดการ/การบริหาร/การบริหารจัดการ

การจัดการ การบริหาร การบริหารจัดการ และการบริหารจัดการที่ดี สิ่งเหล่านี้ยังมีความสับสนกันอยู่บ้างในประเด็นความแตกต่าง เช่นนี้ จึงจำเป็นต้องทบทวนให้เข้าใจในเบื้องต้นด้วย โดยที่การบริหารนิยมใช้ในภาครัฐ ขณะที่การจัดการนิยมใช้ในภาคเอกชน ส่วนการบริหารจัดการนิยมใช้ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งนี้ การบริหารจัดการที่ดีนิยมใช้ในภาครัฐ ขณะที่การกำกับดูแลกิจการที่ดีนิยมใช้ในภาคเอกชน แต่ทว่า ภาคชุมชนยังไม่พบการกำหนดใช้คำที่อธิบายถึงการจัดการหรือการบริหารไว้อย่างเฉพาะเจาะจง มีเพียงคำว่า “ชุมชนจัดการตนเอง” ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อีกทั้งผู้วิจัยเห็นว่าภาคชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมขนาดเล็ก จึงควรอนุโลมให้ใช้ “การจัดการชุมชน” ได้ ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ

จัดการชุมชนจึงจำเป็นต้องรู้และเข้าใจในการจัดการ การบริหาร การบริหารจัดการ และการบริหารจัดการที่ดีด้วย

การจัดการ การบริหาร และการบริหารจัดการ ความแตกต่างระหว่าง “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) มีดังนี้ **ประการแรก** การบริหารนิยมใช้ในภาครัฐ ซึ่งเป็นการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย ขณะที่การจัดการนิยมใช้ในภาคเอกชน ซึ่งเป็นศิลปะในการใช้คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นการกำหนดนโยบายและแผน ขณะที่การจัดการเป็นการนำนโยบายและแผนไปปฏิบัติ **ประการที่สอง** การบริหารเป็นการจัดสรรทรัพยากร ขณะที่การจัดการเป็นการทำงานให้สำเร็จ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกิจกรรมสนับสนุน ขณะที่การจัดการเป็นกิจกรรมพื้นฐาน และ **ประการที่สาม** “การบริหารจัดการ” (Management administration) มักนิยมใช้ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ด้วยเหตุนี้ การบริหารจัดการจึงเป็นการผสมผสานแนวคิดระหว่างการบริหารภาครัฐและการจัดการภาคเอกชนเข้าด้วยกัน (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551, น. 89; สุรชาติ ฅ หนองคาย, 2552, น. 58; สมคิด บางโม, 2555, น. 59) ทั้งนี้ การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการมีมานานแล้ว แต่ทว่า หากกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ก็มักเฉพาเจาะจงไปที่แนวคิดของ Frederick W. Taylor ซึ่งได้นำหลักวิทยาศาสตร์มาใช้ในการ

จัดการ จนทำให้การจัดการได้รับการศึกษาอย่างจริงจังและพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

แม้จะทำความเข้าใจในประเด็นการจัดการและการบริหารแล้ว กระนั้นก็ตาม ยังมีอีกแนวคิดหนึ่งที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการจัดการและการบริหาร นั่นคือ การบริหารจัดการที่ดี ซึ่งปัจจุบันมีการกล่าวถึงและนำมาใช้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการนำมาใช้ในการบริหารจัดการในหน่วยงานภาครัฐ

การบริหารจัดการที่ดี “การบริหารจัดการที่ดี” (Good governance) เป็นกระบวนการในการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ อันได้แก่ การเน้นบทบาทของผู้บริหารงานภาครัฐในฐานะผู้ให้บริการที่มีคุณภาพตามที่ประชาชนต้องการ การสนับสนุนให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารงานแต่ละระดับมากขึ้น โดยลดการควบคุมของราชการส่วนกลาง การเรียกร้องความสามารถในการปฏิบัติงาน ทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การ การวัดผลการปฏิบัติงานและให้ผลตอบแทน การตระหนักถึงความสำคัญของการจัดให้มีทรัพยากรบุคคลและเทคโนโลยี ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถปฏิบัติงานจนบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย และการเปิดกว้างให้มีการแข่งขัน โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมในการดำเนินงาน (วิภาส ทองสุทธิ, 2551, น. 6; นคร เสรีรักษ์ และคณะ, 2556, น. 31-37) โดยที่ โกวิทย์ พวงงาม (2557, น. 40-42) อธิบาย

เพิ่มเติมว่าการบริหารจัดการที่ดีถือเป็นเครื่องมือพัฒนาขีดความสามารถขององค์กร โดยมุ่งหวังให้เกิดสิ่งเหล่านี้ อันได้แก่ ประโยชน์สุขของประชาชน ผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ประสิทธิภาพและความคุ้มค่าเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการ การตอบสนองความต้องการของประชาชน และการประเมินผลการปฏิบัติราชการ ขณะที่ภาคเอกชนก็ได้นำหลักการบริหารจัดการที่ดีมาถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน โดยเรียกว่า “การกำกับดูแลกิจการที่ดี” (Good corporate governance) (ศิลปินพร ศรีจันทเพชร, 2553, น. 1) ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยเหตุที่การบริหารจัดการที่ดีมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่น สังคม และประเทศ โดยรวมอย่างเห็นได้ชัด จึงเป็นผลให้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งรัฐเพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนดังกล่าวให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยในที่นี้หมายความว่า พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๐ ตอนที่ ๑๐๐ ก วันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๔๖

สรุปได้ว่า การจัดการเป็นศิลปะในการใช้คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นการนำนโยบายและแผนไปปฏิบัติให้สำเร็จ ดังนั้น การจัดการจึงเป็นกิจกรรมพื้นฐาน ซึ่งนิยมใช้ในภาคเอกชน ขณะที่การบริหารเป็นการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย

และแผน รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกิจกรรมสนับสนุน ซึ่งนิยมใช้ในภาครัฐ ส่วนการบริหารจัดการเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดการบริหารและการจัดการเข้าด้วยกัน จึงนิยมใช้ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ทัศนคติการได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับภาคประชาชนมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้ ทฤษฎีการจัดการจำแนกเป็น **ช่วงแรก** สำนักคลาสสิก อันได้แก่ การจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ การจัดการโดยใช้หลักการบริหาร ศาสตร์แห่งการบริหาร และทฤษฎีระบบราชการ **ช่วงที่สอง** ทฤษฎีการจัดการสำนักพฤติกรรมศาสตร์ อันได้แก่ แนวทางมนุษยสัมพันธ์ ทฤษฎีองค์การร่วมสมัย แนวทางการจูงใจมนุษย์ และทฤษฎีปัจจัยสุขอนามัยและปัจจัยจูงใจ และ**ช่วงที่สาม** ทฤษฎีการจัดการสำนักสมัยใหม่ อันได้แก่ แนวทางเชิงระบบและแนวทางเชิงสถานการณ์ ขณะที่การบริหารจัดการที่ดีเป็นเครื่องมือพัฒนาขีดความสามารถขององค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม และตรวจสอบให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนได้เสีย

การจัดการเชิงกลยุทธ์

“กลยุทธ์” (Strategy) เป็นแผนการหรือวิธีการในการดำเนินงานที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยเอกลักษณ์

เฉพาะที่แตกต่างไปจากคู่แข่ง ซึ่งผู้บริหารต้องเลือกกลยุทธ์ให้สอดคล้องกันระหว่างทรัพยากรในองค์กรและความสามารถหลักขององค์กร รวมทั้งต้องคำนึงถึงโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรด้วย ขณะที่ “การจัดการเชิงกลยุทธ์” (Strategic management) เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอนเหล่านี้ อันได้แก่ การตรวจสอบสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร การกำหนดกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และการควบคุมและการประเมินผลกลยุทธ์ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้องค์กรมีความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาว (พิบูล ทีปะปาล, 2551, น. 5-10; สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2551, น. 2-5; ณีรัฐพันธ์ เขจรนันท์, 2552, น. 13-19; สุตใจ วันอุดมเดชาชัย, 2556, น. 6-19)

ดังที่ ไกรสิทธิ์ สิงห์ยะบุศย์ (2557, น. 43-45) อธิบายว่าการจัดการเชิงกลยุทธ์แตกต่างจากการจัดการโดยทั่วไป ดังนี้ **ประการแรก** เป็นการตัดสินใจที่ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกองค์กร **ประการที่สอง** เป็นการใช้ทรัพยากรและความสามารถหลักขององค์กร **ประการที่สาม** เป็นการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้กับองค์กร **ประการที่สี่** เป็นการดำเนินงานที่ทำให้องค์กรแตกต่างจากคู่แข่ง **ประการที่ห้า** เป็นอนาคตขององค์กรในระยะยาว และ **ประการที่หก** เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง เมื่อเป็นเช่นนี้ การจัดการเชิงกลยุทธ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนา

ปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าหรือผู้รับบริการอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

ด้วยเหตุที่การจัดการเชิงกลยุทธ์ต้องคำนึงถึงโอกาสและอุปสรรค เช่นนี้ จึงต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดประเด็น ซึ่งถือเป็นหลักการหนึ่งของการวิเคราะห์ SWOT เนื่องจากการกำหนดประเด็นช่วยทำให้การวิเคราะห์และประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เป็นไปอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการกำหนดประเด็นหลัก ยิ่งกำหนดได้ถูกต้องมากเท่าใด ยิ่งทำให้การวิเคราะห์ถูกต้องมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งการกำหนดกรอบการวิเคราะห์ SWOT ใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะงานหรือธรรมชาติขององค์กรนั้น ๆ ซึ่งรูปแบบที่นิยมใช้กันคือการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ทั้งสภาพแวดล้อมทั่วไปและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับงาน สิ่งเหล่านี้เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้องค์กรสามารถสร้างโอกาสและลดอุปสรรคในการดำเนินงาน อีกทั้งยังช่วยในการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และตามความเป็นจริง

ขณะที่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร ทั้งสภาพแวดล้อมตามหน้าที่และสภาพแวดล้อมตามห่วงโซ่คุณค่า สิ่งเหล่านี้เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้องค์กรสามารถสร้างจุดแข็งและลดจุดอ่อนในการดำเนินงาน รวมทั้งกำหนดกลยุทธ์ได้

อย่างเหมาะสม (เขมมารี รัชชชุชีพ, 2551, น. 37-48, 57-69; พิบูล ทีปะपाल, 2551, น. 29-48, 58-74; สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2551, น. 39-42, 70-77; ณีภูธรพันธ์ เขจรนนท์, 2552, น. 68-79, 94-110; เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฎ์ และคณะ, 2554, น. 35-37; สุดใจ วันอุดมเดชาชัย, 2556, น. 48-54, 118-167)

สรุปได้ว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยให้ผู้บริหารมีความตื่นตัวและพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังช่วยปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับโอกาสที่เกิดขึ้นใหม่ รวมทั้งแสวงหาแนวทางหลีกเลี่ยงจากอุปสรรคที่อาจส่งผลกระทบต่อองค์กรในอนาคต ทั้งนี้ การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นการจัดการในลักษณะเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ และการรูกก่อนย่อมเป็นการกำหนดเกมก่อน ซึ่งหมายความว่า การช่วงชิงการนำ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้แก่องค์กรในระยะยาว ขณะที่การวิเคราะห์ SWOT เป็นสิ่งที่องค์กรใช้เพื่อประเมินสถานการณ์และนำไปสู่การกำหนดปัจจัยเชิงกลยุทธ์ อีกทั้งยังสามารถนำปัจจัยดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส หรืออุปสรรค มาจับคู่กันในรูปแบบของ TOWS matrix ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกที่เป็นโอกาสและอุปสรรคที่องค์กรกำลังเผชิญอยู่นั้นสามารถนำมาจับคู่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับปัจจัยภายในที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อนได้

การจัดการความรู้/องค์การแห่งการเรียนรู้

การจัดการความรู้มีประเด็นที่เกี่ยวข้องและควรกล่าวถึง นั่นคือ การจัดการความรู้และองค์การแห่งการเรียนรู้ รายละเอียดมีดังนี้

การจัดการความรู้ ความรู้แต่ละประเภทมีที่มาแตกต่างกัน จึงต้องการการจัดการที่แตกต่างกันด้วย โดยทั่วไปมักแบ่งประเภทของความรู้ไว้ ดังนี้ **ประเภทแรก** ความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล (Tacit knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้ง่าย ต้องใช้เวลาและต้นทุน โดยเฉพาะทักษะ งานฝีมือ และการคิดเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์ และ **ประเภทที่สอง** ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวมและถ่ายทอดได้ผ่านวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี หรือคู่มือ ทั้งนี้ ยังมีความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลมากเท่าใด การถ่ายทอดความรู้ยิ่งกระทำได้ยากเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมักเรียกความรู้ประเภทนี้ว่า “ความรู้แบบนามธรรม” ขณะที่ความรู้ที่ชัดแจ้งมักถ่ายทอดและแบ่งปันได้ง่าย จึงเรียกว่า “ความรู้แบบรูปธรรม” ซึ่งความรู้ทั้งสองประเภทนี้เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (ณัฐนา พวงทอง, 2552, น. 162-163; ประสิทธิ์ชัย พิบูลรัตน์, 2552, น. 118-119; จรินทร์

อาสาทรจธรรม, 2553, น. 105-106) ซึ่ง กัลยารัตน์ ชีระชนชัยกุล (2557, น. 135-138) เน้นย้ำว่าองค์การจำเป็นต้องมี “การจัดการความรู้” (Knowledge management: KM) ด้วยเหตุผลเหล่านี้ อันได้แก่ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ส่งผลให้ความรู้ที่มีอยู่ล้าสมัยเร็วขึ้น ประการที่สอง การลดขนาดขององค์การ ส่งผลให้เกิดการลดจำนวนพนักงาน พร้อมกับการสูญหายไปของความรู้ที่ติดตัวพนักงานเหล่านั้น และประการที่สาม ความต้องการสินค้าและบริการมีลักษณะ สลับซับซ้อนมากขึ้น หากไม่มีการจัดการความรู้ที่เป็นระบบแล้ว การพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการ ดังกล่าวย่อมเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้ การจัดการความรู้ยังต้อง ตระหนักถึงวัฒนธรรมขององค์การที่มีความเฉพาะเจาะจง แตกต่างกันอีกด้วย

องค์การแห่งการเรียนรู้ ในช่วง ค.ศ. 1980 เรื่อยมา แนวคิดองค์การแห่งการเรียนรู้ได้รับการยอมรับถึงความจำเป็น ที่มีต่อองค์การ แต่ทว่า ยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบ กระทั่ง Peter M. Senge (อ้างถึงใน พยัต วุฒิมรงค์, 2557, น. 31-32) ได้กล่าวถึง “วินัย 5 ประการ” (The Fifth Discipline) ซึ่งเป็นแนวคิดในการนำองค์การไปสู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ อันเป็นที่ นิยมนำไปปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมาจวบจน ปัจจุบัน โดยรายละเอียดมีดังนี้ ประการแรก บุคคลที่สนใจใฝ่รู้ (Personal mastery) เป็นการมุ่งสู่ความเป็นเลิศและรอบรู้ ซึ่ง

บุคคลจะมุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้ไปถึงเป้าหมายด้วยการสร้างวิสัยทัศน์ส่วนตัวและลงมือกระทำอย่างสร้างสรรค์ **ประการที่สอง** ตัวแบบความคิด (Mental model) เป็นแบบแผนความคิดที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ จนกลายเป็นกรอบความคิดที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าใจ วิจัย และตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมกับปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป **ประการที่สาม** การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) เป็นการสร้างทัศนคติร่วมของบุคคลในองค์กรให้สามารถมองเห็นภาพบวกและมีความต้องการมุ่งมั่นไปในทิศทางเดียวกัน **ประการที่สี่** การเรียนรู้เป็นทีม (Team learning) เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในลักษณะทีมงาน ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ต้องทำให้เกิดขึ้น เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์กันอย่างสม่ำเสมอ และ **ประการที่ห้า** การคิดเชิงระบบ (System thinking) เป็นความสามารถของบุคคลในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้อย่างมีเหตุผล โดยเริ่มมองจากระบบใหญ่ก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวม จากนั้นจึงมองระบบย่อยเพื่อนำไปสู่การวางแผนดำเนินงานในส่วนย่อยต่าง ๆ ให้แล้วเสร็จทีละส่วน ทั้งนี้ การสร้างวินัยเหล่านี้มีหลักสำคัญอยู่ที่การนำไปปฏิบัติของบุคคล กลุ่ม และองค์กรอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ David A. Gavin และ Michael J. Marquardt (อ้างถึงใน บดินทร์ วิจารณ์, 2550, น. 84-89) ยังได้อธิบายถึง องค์การแห่งการเรียนรู้ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกัน นั่นคือ David A. Gavin ระบุว่า องค์การแห่งการเรียนรู้เป็นองค์การที่มี ลักษณะในการสร้าง แสวงหา และถ่ายโอนความรู้ด้วยการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความรู้ใหม่และการ เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ ขณะที่ Michael J. Marquardt เน้นย้ำว่า องค์การแห่งการเรียนรู้เป็นองค์การที่มี บรรยากาศของการเรียนรู้ ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม มีวิธีการ เรียนรู้ที่เป็นพลวัต และมีการสอนสมาชิกให้มีกระบวนการคิด เชิงวิเคราะห์ เพื่อช่วยให้เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ขณะเดียวกันทุกคน ก็ช่วยองค์การ ทั้งจากความผิดพลาดและความสำเร็จ ซึ่งเป็นผล ให้ทุกคนตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ถึงกระนั้น นิติ รัตนปรีชาเวช (2552, น. 145-146) และ สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และเพ็ญญา ประภาวัต (2552, น. 36-37) เห็นว่าแม้จะมีมุมมองเกี่ยวกับองค์การแห่ง การเรียนรู้แตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ทว่า ก็มีเป้าหมายสุดท้าย เหมือนกัน นั่นคือ การเรียนรู้ทั้งที่เป็นระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ในองค์การ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล และในเอกสารหรือความรู้ที่ชัดแจ้ง นำมา

พัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้ การจัดการความรู้ต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและมีความต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการสร้างความรู้ การรวบรวมความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการใช้ความรู้ ตามลำดับ ขณะที่องค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดการพัฒนาองค์กร ซึ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในองค์กร เพื่อให้เกิดการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทักษะร่วมกัน อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการคิดริเริ่มและการสร้างนวัตกรรม ซึ่งจะทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งและพร้อมเผชิญกับสภาวะการแข่งขันได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาองค์กร

ความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นเหตุให้องค์กรจำเป็นต้องปรับตัวด้วยการนำ “การพัฒนาองค์กร” (Organization development: OD) มาใช้ เพื่อให้องค์กรก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ การพัฒนาองค์กรมักเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ อันได้แก่ ประการแรก การมีพื้นฐานทางด้านสังคมศาสตร์ แม้ว่าเทคนิคการพัฒนาองค์กรได้ขยายตัวและบูรณาการเข้ากับศาสตร์การบริหารอื่น ๆ แล้วก็ตาม ประการที่สอง การให้ความสำคัญกับการพัฒนา

สมาชิกขององค์การ ซึ่งผู้บริหารต้องจัดโครงสร้างและกระบวนการทำงานให้สมาชิกในองค์การได้มีความก้าวหน้าตามเส้นทางอาชีพอย่างต่อเนื่อง และประการที่สาม การเพิ่มขีดความสามารถในการทำงาน ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล และเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ รวมทั้งสร้างนวัตกรรมองค์การอีกด้วย (บดีรินทร์ วิจารณ์, 2550, น. 254-256; ณีฎฐพันธ์ เขจรนันท์, 2551, น. 266-272; นิติ รัตนปรีชาเวช, 2552, น. 147-148; จรินทร์ อาสาทรงธรรม, 2553, น. 107-108; จิระพงศ์ เรืองกุล, 2556, น. 195-197; พยัต วุฒิมรงค์, 2557, น. 23-25; อนุชา กอนพ่วง และทวีศักดิ์ สว่างเมฆ, 2557, น. 40-42) ดังนั้น การพัฒนาองค์การจึงเป็นกระบวนการที่ใช้เวลานาน และต้องบูรณาการความรู้ความสามารถ ที่สำคัญคือ การยอมรับว่าการพัฒนาองค์การเป็นพันธกิจขององค์การที่สมาชิกทุกคนต้องให้ความร่วมมือจึงจะดำเนินการไปได้ด้วยดี

ทั้งนี้ สุนันทา เลहनันท์ (2550, น. 129-134), จิระพงศ์ เรืองกุล (2556, น. 201) และ จิตติ รัศมีธรรมโชติ (2558, น. 41, 115, 135) เห็นว่าการพัฒนาองค์การนั้นไม่ว่าจะเลือกใช้รูปแบบใดก็ตาม ต่างก็มีเป้าหมายมุ่งไปที่การแก้ปัญหาและพัฒนาศักยภาพขององค์การ ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญคือ การกำหนดกลยุทธ์การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดขององค์การและการกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การกับ

สมาชิกในองค์การ จากนั้นที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การจะเริ่มทำการแทรกแซงระบบขององค์การด้วยการเข้าไปปฏิบัติงานระหว่างกลุ่มหรือสมาชิกขององค์การ และใช้กิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมและการสังเกตกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกของกลุ่มหรือสมาชิกขององค์การ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการทำงาน ซึ่งช่วยให้การเปลี่ยนแปลงบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ในที่สุด

อนึ่ง การนำเทคนิคการพัฒนาองค์การไปปฏิบัติ นั้นมีความสำคัญ เนื่องจากส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการพัฒนาองค์การ ซึ่ง บุญเฮื้อ บุญฤทธิ์ (2556, น. 54-55) ย้ำว่าจำเป็นต้องตระหนักถึงวัฒนธรรมขององค์การที่มีความเฉพะเจาะจงแตกต่างกันด้วย ฉะนั้น ผู้นำและตัวแทนการเปลี่ยนแปลงจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะในการสื่อสาร และมีความสามารถในการสร้างผลงานอย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์การเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนที่ใช้เวลานาน โดยเริ่มจากการยอมรับความต้องการในการเปลี่ยนแปลงก่อน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างที่ปรึกษาและองค์การ การวินิจฉัยองค์การ การนำเทคนิคการพัฒนาองค์การมาใช้ และการประเมินผล ใฝ่ระวัง และรักษาเสถียรภาพ ตามลำดับ ขณะที่เทคนิคการพัฒนาองค์การเป็นอีกประเด็นที่ที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การ ตัวแทนการเปลี่ยนแปลง

และผู้บริหารต้องค้ำนึ่งถึงอยู่เสมอ แม้จะเลือกใช้เทคนิคการพัฒนางองค์การด้วยความตระหนักถึงข้อทำทายต่อการพัฒนางองค์การเป็นอย่งดีก็ไม่ได้หมายความว่าพัฒนางองค์การจะประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้เสมอไป ทั้งสาเหตุจากข้อจำกัดของเทคนิคการพัฒนางองค์การและข้อบกพร่องในการนำไปใช้งาน

ภาวะผู้นำ

“ภาวะผู้นำ” (Leadership) เป็นความพยายามของบุคคลที่จะชักจูงและกำหนดพฤติกรรม ทศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมของบุคคลอื่น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งบุคคลอาจมีภาวะผู้นำ เนื่องจากดำรงตำแหน่งอยู่ในองค์การ แต่ “ผู้นำ” (Leader) ทุกคนก็อาจไม่ได้เป็น “ผู้จัดการ” (Manager) และผู้จัดการทุกคนก็อาจไม่ได้เป็นผู้นำ แม้ว่าผู้จัดการจะเป็นตำแหน่งที่องค์การได้แต่งตั้งอย่งเป็นทางการที่เรียกว่า “ผู้นำที่เป็นทางการ” แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วยังมี “ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ” ที่มีภาวะผู้นำและมีอิทธิพลมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการให้พบเห็นได้ทั่วไป ดังนั้น ผู้จัดการจึงเป็นบุคคลที่ทำให้บุคคลอื่นมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางให้ได้ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะเต็มใจหรือไม่ ขณะที่ผู้นำจะเป็นบุคคลที่ผู้ตามเต็มใจที่จะมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางดังกล่าว ทั้งนี้ ผู้จัดการมักมีหน้าที่ควบคุมให้บุคคลปฏิบัติงานประจำด้วยดี ขณะที่ผู้นำมักมี

หน้าที่กำหนดนโยบายแล้วมอบให้บุคคลอื่นนำไปปฏิบัติจนบรรลุเป้าหมาย (กวี วงศ์พุด, 2550, น. 13-23; ญัฐพันธ์ เขจรนันท์, 2551, น. 118-122; ทองใบ สุดชาติ, 2551, น. 1-22; ญัฐนรี ศรีทอง, 2552, น. 1-2, 77-79; เนตรพัฒนา ยาวีราช, 2552, น. 1-10; พิชากภ พันธ์แพ, 2554, น. 20-27; รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2556, น. 10-20) ดังนั้น ผู้นำจึงแตกต่างจากผู้จัดการในประเด็นการกำหนดนโยบายและความเต็มใจในการรับนโยบายไปปฏิบัติของผู้ตามในองค์กรนั้น ๆ นอกจากนี้ สุปัญญา สุนทรนนธ์ (2557, น. 39) ยังย้ำว่าผู้นำมักเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งยังต้องมีความสามารถในการจัดการการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย เช่นนี้ การจัดการการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องท้าทายความสามารถของผู้นำอย่างไม่ต้องสงสัย

อนึ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์กรเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพหนึ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่อีกสถานภาพหนึ่งในอนาคตที่กำหนดไว้ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่หวังผลอย่างฉับพลันทันที ซึ่งผู้บริหารมักใช้อำนาจและสั่งการให้พนักงานปฏิบัติตามที่ต้องการ โดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง ระบบงาน และโครงสร้าง

องค์การ ซึ่งมีผู้ต่อต้านมาก เนื่องจากผลของการเปลี่ยนแปลง อาจสร้างความไม่พอใจและความรู้สึกขัดแย้งระหว่างสมาชิก กลุ่มต่าง ๆ จนก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจและไม่ให้ความร่วมมือ

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปตรงข้ามกับวิธีการปฏิวัติ โดยปกติการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการในองค์การจะไม่ก่อให้เกิดความตื่นเต้นหรือเกิดความประหลาดใจในหมู่สมาชิก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจะค่อย ๆ เกิดขึ้น ทำให้สมาชิกปรับตัวตามโดยไม่รู้สึกรู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้การต่อต้านมีน้อย และ**ประการที่สาม** การเปลี่ยนแปลงแบบวางแผน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำอย่างเป็นระบบ เนื่องจากได้วิเคราะห์และวางแผนไว้ล่วงหน้า จึงช่วยให้องค์การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างเป็นขั้นตอนและมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีอื่น โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาร่วมกับฝ่ายบริหารในการเปลี่ยนแปลง กระนั้นก็ตาม อาจได้รับการต่อต้านจากบุคคลอยู่บ้าง แต่น้อยกว่าวิธีการปฏิวัติ ทั้งนี้ การวางแผนเปลี่ยนแปลงต้องมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และคิดเป็นระบบ ตลอดจนสามารถประสานและสื่อสารกับสมาชิกได้ทุกคน มิเช่นนั้น อาจเสียเวลาและทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน (สุนันทา เลานันท์, 2550, น. 34-36; ณีภุชพันธ์ เขจรนันท์, 2551, น. 225-226; รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2553, น. 82; พิชากพ พันธุ์แพ, 2554, น. 140-142; จิระพงศ์ เรืองกุน, 2556, น. 197-

199; สมบูรณ์ วรคุณากุล และเสน่ห์ จุ้ยโต, 2556, น. 131-132; ศิรินาถ ราชคำ และคณะ, 2557, น. 63)

สรุปได้ว่า องค์การที่ยังคงสภาพการจัดการให้เป็นที่ยอมรับได้นั้นล้วนผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงมาแล้วทั้งสิ้น โดยสิ่งสำคัญคือ การมีผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ในการเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับอุปสรรคที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ ซึ่งยังผลให้การดำเนินการในขั้นตอนที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างสัมพันธ์กัน ทั้งการดำเนินการตามแผนการเปลี่ยนแปลง การเสริมแรงการเปลี่ยนแปลง และการรักษาระดับการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยระหว่างดำเนินการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนต้องมีการทบทวนข้อมูลย้อนกลับ เพื่อนำมาใช้รับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงวางแผนการเปลี่ยนแปลงใหม่อีกครั้ง เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

นโยบายสาธารณะ

“นโยบายสาธารณะ” (Public policy) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ในสมัยก่อนอาจเรียกว่า “กฎ ระเบียบ หรือกติกาของชุมชน” ซึ่งหัวหน้าชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกของชุมชนได้ยึดถือและปฏิบัติตาม ทั้งนี้ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน หากไม่มีกฎระเบียบแล้วมนุษย์ย่อมอยู่รวมกันอย่างไม่มีความสุข

เนื่องจากระรรมชาติของมนุษย์รักที่จะทำในสิ่งทีสร้างความสุขให้แก่ตนเองและพวกพ้อง ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจไปละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือขัดแย้งกับผู้อื่นได้ ทั้งนี้ กฎ ระเบียบ หรือกติกาของชุมชนเหล่านั้นเป็นนโยบายสาธารณะ หรือ “นโยบาย” ในภาษาพูด ซึ่งไม่เฉพาะเจาะจงว่าเรื่องที่สนทนากจะเกี่ยวข้องกัภภาครัฐหรือภาคเอกชน ในทางตรงกันข้ามหากเป็นนโยบายสาธารณะมักเฉพาะเจาะจงว่าเป็นเรื่องของภาครัฐ มิใช่เรื่องของภาคเอกชน (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550, น. 21; ศุภชัย ยาวะประภาษ, 2554, น. 1-5; สมบัติ อารงธัญวงศ์, 2554, น. 3-4; ันยวัฒน์ รัตนสัก, 2555, น. 1-2; สัมฤทธิ์ยศสมศักดิ์ และอนรุรัตน์ อนันทนารธ, 2555, น. 10-17; มยุรีอนูมานราชธน, 2556, น. 21-22)

ทั้งนี้ สมบูรณ์ เจริญจิระระกุล และคณะ (2558, น. 48-49) อธิบายว่านโยบายสาธารณะหมายถึงความถึงสิ่งเหล่านี้ อันได้แก่ **ประการแรก** เป็นกิจกรรมของรัฐที่ดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ **ประการที่สอง** เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อคนหมู่มาก และ**ประการที่สาม** เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและมีความต่อเนื่อง ขณะทีพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ระบุว่านโยบายเป็นหลักและวิธีปฏิบัติที่ถือเป็นแนวดำเนินการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 607)

ดังนั้น นโยบายสาธารณะจึงเป็นหลักและวิธีการปฏิบัติที่กำหนดไว้อย่างเป็นขั้นตอน เพื่อใช้เป็นแนวในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในกิจกรรมของรัฐ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนหมู่มาก

นอกจากนี้ เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2550, น. 159-168) และ ธนวัฒน์ รัตนศักดิ์ (2555, น. 207-228, 231-261) ยังเน้นย้ำว่านโยบายสาธารณะเป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจากเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อคนหมู่มาก ฉะนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายจึงต้องตระหนักถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะ อันจักช่วยทำให้เข้าใจถึงโครงสร้างการพัฒนา นโยบายสาธารณะได้ง่ายขึ้น โดยแบ่งเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนแรก การกำหนดนโยบาย (Policy formulation) เป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการนโยบายสาธารณะ เนื่องจากเมื่อกำหนดนโยบายได้แล้วก็จะนำไปสู่การนำนโยบายไปปฏิบัติจริงต่อไป

ขั้นตอนที่สอง การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy implementation) หลังจากที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ตัดสินใจเลือกทางเลือกแล้ว ทางเลือกดังกล่าวนั้นก็จะถูกนำไปปฏิบัติโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจัดทำเป็นแผน แผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของนโยบายที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่สาม การประเมินผลนโยบาย (Policy evaluation) เมื่อนโยบายสาธารณะถูกนำไปปฏิบัติแล้วระยะหนึ่ง จำเป็นต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ทราบถึงผลการ

ดำเนินการตามนโยบายว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคประการใดบ้าง นโยบายดังกล่าวควรจะทำเนิกรการต่อหรือต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประการใด ดังนั้น การประเมินผลนโยบายสาธารณะจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการนโยบายสาธารณะ

สรุปได้ว่า นโยบายสาธารณะเป็นแนวทางปฏิบัติงานของรัฐที่ตัดสินใจให้มีการกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากส่งผลต่อประชาชนโดยรวมและต้องประกาศให้ประชาชนรับรู้อีกด้วย มักจำแนกประเภทของนโยบายสาธารณะ ดังนี้ นโยบายบังคับ นโยบายกระจายทรัพยากร นโยบายจัดสรรทรัพยากรใหม่ นโยบายสะสมทุน และนโยบายทางจริยธรรม อีกทั้งยังจำแนกตัวแบบของนโยบายสาธารณะ ดังนี้ ตัวแบบสถาบัน ตัวแบบกระบวนการ ตัวแบบกลุ่ม ตัวแบบระบบ ตัวแบบชนชั้นนำ ตัวแบบหลักเหตุผล และตัวแบบส่วนเพิ่ม ขณะที่กระบวนการนโยบายสาธารณะ ทั้งการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของวงจรนโยบาย ซึ่งจะเวียนกลับเป็นกระบวนการเช่นนี้อีก แม้ว่าผลลัพธ์ที่ได้อาจแตกต่างกันตามปัจจัยนำเข้าหรือบริบทแวดล้อมทางนโยบายที่แตกต่างกันก็ตาม

วิสาหกิจชุมชน

“วิสาหกิจชุมชน” (Community enterprise) เป็นกลุ่มกิจกรรมที่ชาวบ้านในชุมชนคิดขึ้นมาจากการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นของกินหรือของใช้ ไม่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการผลิตที่ซับซ้อนมากนัก มุ่งหวังเพียงตลาดในชุมชนก่อนในเบื้องต้น เมื่อมีความเป็นไปได้ในทางธุรกิจจึงค่อยขยายไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน ทั้งนี้ วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะใกล้เคียงกับ “ธุรกิจชุมชน” ในประเด็นการซื้อขายสินค้าหรือบริการ และมีความเชื่อมโยงกับ “เศรษฐกิจชุมชน” ในประเด็นอุปสงค์และอุปทานระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิต ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน แต่ทว่า ยังอยู่บนฐานคิดของ “เศรษฐกิจพอเพียง” เลี้ยงตนเองในครอบครัว เมื่อเหลือจึงแบ่งปันให้คนอื่น เมื่อมีความก้าวหน้ามากขึ้นจึงค่อยเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายพร้อมกับประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อขยายธุรกิจไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2550, น. 205-218; ประยงค์ วรรณรงค์, 2551, น. 7-11; อารี วิบูลย์พงศ์, 2555, น. 112-114; กาญจนา รัตนธีรวิเชียร และจารุวรรณ ลิมป์ไพบูลย์, 2557, น. 35-40)

โดยที่ สุกัญญา ดวงอุปมา (2557, น. 139) และ สุดเฉลิม ศัสตราพฤกษ์ และไพศาล บรรจสุวรรณ์ (2558, น. 282) เห็นว่า วิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดการที่ดี ขณะที่ ตุนท์ ชมชื่น

และจักรพันธ์ ชัยทัศน์ (2559, น. 29) มองว่าวิสาหกิจชุมชนสามารถเสริมสร้างศักยภาพการผลิตของตนได้ด้วยทุนที่มีอยู่ในชุมชน ฉะนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือการจัดการทุนของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน อีกทั้งยังใกล้เคียงกับขบวนการ “สหกรณ์” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางธุรกิจของสมาชิกโดยสมาชิก และเพื่อสมาชิก ในที่สุดก็อาจพัฒนาต่อยอดเป็น “วิสาหกิจขนาดกลางและย่อม” ได้ในอนาคตหากมีความพร้อมเพียงพอ

ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยเหตุที่วิสาหกิจชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน จึงเป็นผลให้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งรัฐ เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนดังกล่าวให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยในที่นี่หมายความว่าถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๒ ตอนที่ ๖ ก วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๔๘

สรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ชาวบ้านในชุมชนคิดขึ้นมาจากการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ทั้งของกินและของใช้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการผลิตที่ซับซ้อน ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือการจัดการทุนของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน มักจำแนกเป็นวิสาหกิจชุมชนขั้นพื้นฐานและวิสาหกิจชุมชนขั้นก้าวหน้า อีกทั้งยังต้องเกี่ยวข้องกับมาตรฐานระบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน

ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่มุ่งประเมินระบบการจัดการ และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่มุ่งประเมินผลิตภัณฑ์ สิ่งเหล่านี้ช่วยยกระดับทั้งคุณภาพการผลิตและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้พร้อมกับการแข่งขันต่อไป ขณะที่พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ ยังช่วยหนุนเสริมการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้อีกด้วย

สวัสดิการชุมชน

“สวัสดิการ” (Welfare) มักถูกเข้าใจในความหมายแคบ เนื่องจากรัฐดำเนินสวัสดิการแบบเลือกให้เฉพาะคนยากจนด้วยโอกาสในลักษณะการสงเคราะห์แบบบรรเทาทุกข์ ซึ่งประชาชนที่รวมตัวกันจัดสร้างสวัสดิการภาคชุมชนก็ไม่ได้เรียกสิ่งที่ตนดำเนินการว่าเป็นสวัสดิการ ขณะที่ “สวัสดิการสังคม” (Social welfare) เป็นระบบการจัดสรรและการจัดบริการทางสังคมในระดับโครงสร้างและระดับปฏิบัติการที่จัดการดูแล รักษา ป้องกัน และช่วยเหลือสมาชิกทุกคนในสังคมด้วยสิทธิความเท่าเทียมกันที่จะได้รับบริการอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ ส่วน “รัฐสวัสดิการ” (Welfare state) เป็นแนวคิดที่รัฐใช้ในการจัดบริการทางสังคมให้กับประชาชนด้วยความเสมอภาค ขณะที่ “สวัสดิการชุมชน” (Community welfare) เป็นสวัสดิการที่จัดขึ้น โดยชุมชนบน

พื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุรงค์, 2550, น. 16; กิรติ ยศยิ่งยง, 2550, น. 136; ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชูกิ, 2552, น. 3-4; ระพีพรรณ คำหอม, 2554, น. 38) ทั้งนี้ ประสิทธิ์ วิชัย และภัทรธิดา ผลงาม (2559, น. 103) อธิบายว่าการขับเคลื่อนการจัดสวัสดิการชุมชนให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องใช้กลไกสำคัญ ทั้งด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดสวัสดิการ และด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการจัดสวัสดิการ ดังนั้น สวัสดิการชุมชนจึงเป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงใจของคนในชุมชน ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมุ่งไปที่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชน รวมทั้งสร้างความรู้สึกร่วมกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยเหตุที่สวัสดิการชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนความกินดีอยู่ดีของชุมชน จึงเป็นผลให้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งรัฐ เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนดังกล่าวให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยในที่นี้หมายความว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๐ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๑๐๐ ก วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๐

สรุปได้ว่า สวัสดิการชุมชนเป็นสวัสดิการที่จัดขึ้นโดยชุมชนบนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ดังนั้น สวัสดิการชุมชนจึงเป็นการสร้างหลักประกัน เพื่อความมั่นคงใจของคนในชุมชน ทั้งนี้ การจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้ฐาน

ทุนเดิมของชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีหน่วยงานเข้าไปสนับสนุนต่อยอดจากฐานทุนเดิมของชุมชนได้ทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนที่กว้างขวางขึ้น ส่งผลให้ผู้นำชุมชนต้องหารือร่วมกันที่จะทำให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนที่สามารถจัดสวัสดิการได้อย่างครอบคลุมทุกคนและทุกช่วงวัย โดยมีสวัสดิการเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย รวมทั้งยังเกิดแนวทางใหม่เพิ่มขึ้นจากฐานทุนเดิม ขณะที่พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๐ ยังช่วยหนุนเสริมการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนในการสร้างความกินดีอยู่ดีของชุมชนอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการชุมชนมีเป้าหมายของการจัดการอยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งการทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องมีการจัดการที่มีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการชุมชนไปสู่เป้าหมาย นั้นคือ “คน” ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคนเหล่านี้จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจหลักและทฤษฎีอันเกี่ยวเนื่องกับการจัดการ ทั้งนี้ มโนทัศน์และทฤษฎีการจัดการดังกล่าวข้างต้นจะช่วยให้เข้าใจถึงหลักการจัดการชุมชนได้ในระดับหนึ่ง กระนั้นก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักถึงอยู่เสมอคือ ชุมชนมีความเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอีกด้วย ดังนั้น ชุมชนจึงจำเป็นต้องปรับตัวหรือปรับ

ทิศทางการจัดการชุมชน เพื่อให้เกิดความกินดีอยู่ดีของชาวบ้าน ในชุมชนและการพัฒนาชุมชนในหลากหลายด้าน โดยใช้ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการ ทั้งในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพ แต่ทว่าภายใต้กิจกรรมที่หลากหลายเหล่านี้มีหลายชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ขณะที่อีกหลายชุมชนที่ประสบความล้มเหลว อันเนื่องจากปัญหาการจัดการเป็นสำคัญ

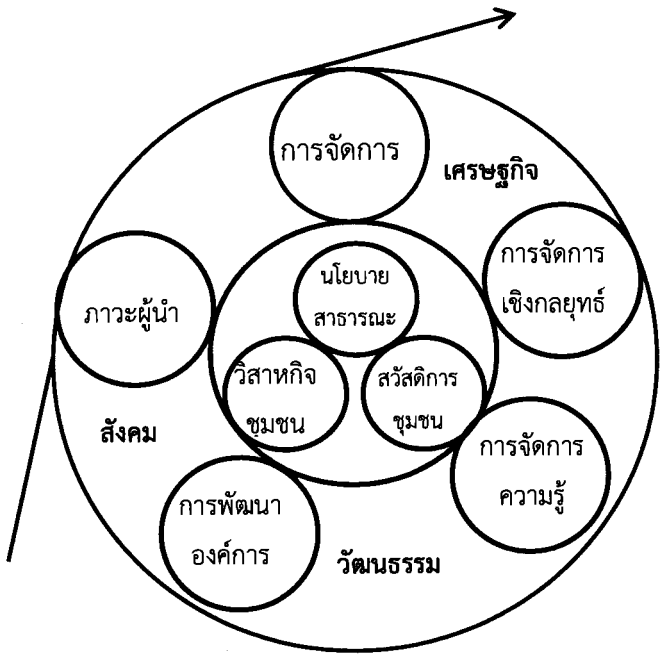
ทั้งนี้ ปრაกฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเป็นโฮมสเตย์ที่ให้บริการโดยขาดความตระหนักถึงความยั่งยืนของทรัพยากรชุมชน องค์กรชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยขาดหลักการบริหารจัดการที่ดี องค์กรชุมชนที่คำนึงถึงแต่เพียงมูลค่าโดยมองข้ามคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนที่ชี้นำทิศทางการพัฒนาโดยขาดภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะที่ถูกนำไปปฏิบัติโดยขาดความใส่ใจถึงผลกระทบที่มีต่อผู้มีส่วนได้เสีย วิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าหรือบริการซ้ำกันโดยไม่สำรวจอุปสงค์ของลูกค้า หรือกลุ่มออมทรัพย์ที่ดำเนินการโดยขาดสำนึกในหลักสวัสดิการชุมชน

สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผลที่สะท้อนถึงความจำเป็นที่การจัดการชุมชนต้องมีพลวัตด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้หลักการจัดการที่ล้ำสมัยจึงต้องถูกคัดกรองออกไป ขณะที่หลักการจัดการที่ยังร่วมสมัยอยู่ย่อมถูกปรับปรุงให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ มโนทัศน์ใหม่ ๆ ที่เบียดแทรก

ขึ้นมาหักล้างมโนทัศน์หรือทฤษฎีเดิมที่มีอยู่ได้สำเร็จ หรือสามารถขยายความมโนทัศน์หรือทฤษฎีเดิมให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ย่อมได้รับการกล่าวถึงในชุมชนวิชาการบ่อยครั้งขึ้น ควบคู่ไปกับการพิสูจน์ซ้ำ ๆ จนเกิดความแม่นยำทางวิชาการในที่สุด อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดของนักจัดการชุมชนคือ การเป็นผู้มีฉันทะในการสนใจใฝ่รู้และแสวงหาปัญญาเชิงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง นั่นเอง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหา อันได้แก่ การจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์การ ภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะ วิสาหกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับระบบใหญ่ของชุมชน โดยทั่วไปอย่างมีพลวัต ซึ่งระบบใหญ่ของชุมชนในที่นี้ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบวัฒนธรรม (แผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ
 ถอดบทเรียนการจัดการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
 หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยกำหนดขั้นตอนในการศึกษาไว้
 ดังนี้

แหล่งข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้
 เกณฑ์ที่ครอบคลุมในทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ
 ภาคประชาชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่
 เป็นทางการ ประชาชนชาวบ้าน และชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้การ
 บอกเล่าข้อมูลมีความถูกต้องและเชื่อถือได้มากที่สุด

ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากหนังสือ ตำรา
 รายงานวิจัย และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นและ
 พื้นที่ศึกษา

การรวบรวมข้อมูล

เมื่อกำหนดแหล่งข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นวางแผน
 ในการลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล ดังนี้

กำหนดคัดเลือกรูปแบบและวิธีการรวบรวมข้อมูล
 จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
 แล้ว จึงได้กำหนดรูปแบบและวิธีการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม
 โดยแบ่งเป็นสองส่วนหลัก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เอื้อต่อกัน นั่นคือ

ส่วนแรก ใช้วิธีการที่หลากหลาย อันได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลสภาพปัญหาและข้อคิดเห็นต่อแนวทางการจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้าน นำมาประมวลผลข้อมูล เพื่อนำประเด็นเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการเสวนาร่วมกันในส่วนที่สอง ซึ่งประกอบด้วยเวทีประชุมปฏิบัติการรอบต่าง ๆ ที่มีผู้ร่วมเสวนาที่เกี่ยวข้องในการจัดการชุมชนตามความเหมาะสม ซึ่งทั้งสองส่วนมีรายละเอียด ดังนี้

1) การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในลักษณะที่เรียกว่า “Go-along in-depth interview” เนื่องจากเป็นเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพวิธีหนึ่งที่มีประโยชน์มากสำหรับการลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล เพื่อจะได้เข้าถึงข้อมูลการบอกเล่าประสบการณ์จากชุมชน อีกทั้งยังถือว่าเหมาะสมกับงานวิจัยชุมชน เพราะเป็นวิธีการที่มีความยืดหยุ่นสูง ช่วยสร้างความเป็นมิตรให้เกิดขึ้นได้ดี และลดช่องว่างเชิงอำนาจระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลได้มาก (Carpiano, 2009, pp. 265-267)

2) การสนทนากลุ่ม เป็นการสนทนากลุ่มกับชาวบ้าน โดยแต่ละกลุ่มมีสมาชิก ประมาณกลุ่มละ 3-5 คน ใช้เวลาในการสนทนาโดยเฉลี่ยต่อกลุ่ม ประมาณ 30-45 นาที ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว เวลาที่ใช้อาจมากหรือน้อยกว่านี้ตามแต่กรณี

3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน ทั้งกิจกรรมในการประชุมหมู่บ้านและกิจกรรมในชีวิตประจำวันทั่วไป

4) การค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา รายงานวิจัย และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นและพื้นที่ศึกษา

5) การจัดเวทีประชุมร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 4 ครั้ง กล่าวคือ ครั้งแรก เวทีชาวบ้าน มีผู้เข้าร่วม เป็นผู้มีส่วนได้เสียจากตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 10 หมู่บ้าน ๆ ละ 2 คน รวม 20 คน ครั้งที่สอง เวทีเจ้าหน้าที่รัฐ มีผู้เข้าร่วมเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากตัวแทนเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของภาครัฐ จำนวน 10 คน ครั้งที่สาม เวทีคืนความรู้สู่ชุมชน มีผู้เข้าร่วมเป็นผู้มีส่วนได้เสียตัวแทนจากชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และนักศึกษา จำนวน 60 คน และครั้งที่สี่ เวทีเสวนาผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการอภิปรายร่วมกันในประเด็นปัจจุบันกับการจัดการชุมชน ทบทวนบทเรียน และมองไปข้างหน้ากันทิศทางการจัดการชุมชน เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการชุมชนที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องร่วมกัน

การลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล โดยที่ผู้วิจัยไม่ใช่คนในพื้นที่และไม่รู้จักเส้นทาง จึงเริ่มต้นจากการขอคำแนะนำเกี่ยวกับเส้นทางเบื้องต้นจากชาวบ้านในชุมชน และขอร้องให้นำผู้วิจัยเข้าทำความรู้จักพื้นที่ทางกายภาพ รู้จักชุมชน และพูดคุยสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล แล้วจึงเข้าสู่การพูดคุย

เพื่อให้ได้ข้อมูลในครั้งต่อ ๆ ไปของการลงพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ใดก็ตาม ด้วยเหตุที่การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องอาศัยข้อมูลจากการพูดคุย แล้วนำมาวิเคราะห์ตีความตามหลักการเชิงคุณภาพ การให้ข้อมูลจึงมาจากความคิดหรือความเชื่อของแต่ละบุคคล ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะลงพื้นที่ในหลาย ๆ ช่วงเวลา เพื่อย่ำชัดในข้อมูลที่ได้มาว่าถูกต้อง ไม่ผิดเพี้ยนไปตามอารมณ์หรือภารกิจในแต่ละช่วงเวลาของผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์ โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงดิจิทัลและใช้การฟังถอดเสียงพูดออกมาเป็นข้อความหรือการรวบรวมข้อมูลจากการจดบันทึกในสมุดบันทึกภาคสนาม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม นอกจากนี้ ยังใช้ข้อมูลจากสื่ออื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ข้อมูลภาพถ่ายและข้อมูลเสียงจากวีดีโอมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาตีความหมายของข้อมูล โดยใช้ทั้งข้อความที่ได้และพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลขณะสนทนา ทั้งการแสดงแววตาที่มุ่งมั่น การเปล่งเสียงที่ดุดัน ความไม่สม่ำเสมอของน้ำเสียงที่เปล่งออกมา และภาพจากสื่อวีดีโอที่สามารถถอดบริบทพื้นที่และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาและตีความหมายของข้อมูล โดยใช้มโน

ทัศน์และทฤษฎีการจัดการเป็นกรอบในการตีความหมาย
ออกมาในแต่ละประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน

อย่างไรก็ดี ในการรวบรวมข้อมูลเจาะลึกในบางประเด็น
จะมีระเบียบวิธีการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละ
ประเด็น โดยสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปการรวบรวมข้อมูลในประเด็นสำคัญของการวิจัย

ประเด็น	ระเบียบวิธีการวิจัย
การบริหารจัดการ ที่ดี : บทเรียนการ จัดการ ชุมชน ทุ่งตำเสา	การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้นำองค์กรชุมชน จำนวน 4 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ชาวบ้านใน ชุมชน จำนวน 30 คน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 5 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียน รายงานผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์
วิสาหกิจเพื่อ สังคม: การต่อ ยอ ดวิสาหกิจ ชุมชน และ สวัสดิการชุมชน เพื่อการจัดการ ชุมชนทุ่งตำเสา	การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้นำวิสาหกิจเพื่อ สังคมในชุมชน จำนวน 4 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ชาวบ้านในชุมชน จำนวน 30 คน ผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ จำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 5 คน ร่วมกับ การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำ ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงาน ผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็น	ระเบียบวิธีการวิจัย
<p>ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ : การนำนโยบายไปปฏิบัติของโรงเรียนในชุมชนทุ่งคำเสา</p>	<p>การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูล จำนวน 57 คน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 3 คน ครู จำนวน 10 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน ชาวบ้านในชุมชน จำนวน 30 คน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 5 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์</p>
<p>มุมมองการพัฒนาองค์การ: มัสยิดและการจัดการชุมชนทุ่งคำเสาตามวิถีอิสลาม</p>	<p>การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีชุมชน เป็นวิธีการในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำศาสนา จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน สัปบุรุษ จำนวน 30 คน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 5 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็น	ระเบียบวิธีการวิจัย
มุมมองภาวะผู้นำ : กรณีศึกษาของ ชุมชนท่งตำเสา	การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีเครื่องมือที่ใช้การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงการสังเกตผู้นำขณะที่ใช้วิธีการต่าง ๆ ในการรวบรวมข้อมูล โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้นำที่ต้องการศึกษา คือ ผู้นำกลุ่มที่ขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 6 คน และผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน จำนวน 6 คน ชาวบ้าน ในชุมชน จำนวน 30 คน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และนักวิชาการอิสระ จำนวน 5 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สรุป และพรรณนาความโดยใช้ทฤษฎีคุณลักษณะในการอธิบายภาวะผู้นำจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องของผู้นำกลุ่มทั้ง 6 คน

ບາດກ້າວ 4

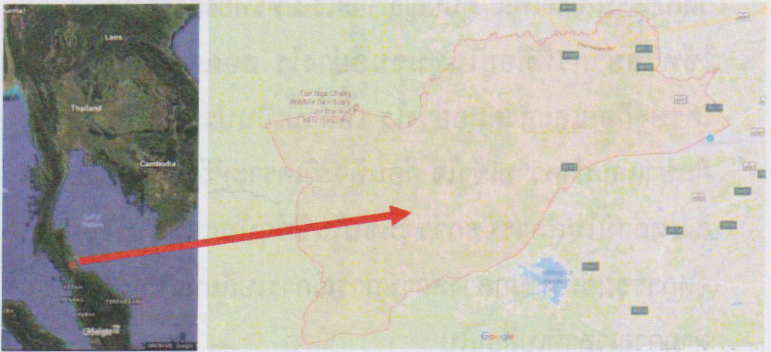
ວິທີຮຸມຮອບກຸ່ມຕໍາເສາ

การที่จะเข้าใจในวิถีความเป็นชุมชนได้นั้นจำเป็นต้องเรียนรู้ชุมชนนั้น ๆ ให้เข้าใจชุมชนอย่างรอบด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นมาและสิ่งที่กำลังดำเนินอยู่ของชุมชนว่า ชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนไปด้วยองค์กร กลุ่ม และกิจกรรมใดบ้าง และชุมชนมีวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาอะไร มีทรัพยากรธรรมชาติและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างไร สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจ และสังคมอย่างไร เหล่านี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาและทำความเข้าใจ ก่อนที่จะวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้ไปสู่การจัดการชุมชนในปัจจุบันและแนวโน้มการจัดการชุมชนท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป

ข้อมูลทั่วไป

ชุมชนทุ่งตำเสา เป็นชุมชนหนึ่งในเขตภาคใต้ของประเทศไทย ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (ภาพที่ 1) เป็นชุมชนที่มีจำนวน 5,032 ครัวเรือน ซึ่งมีประชากรราว 16,121 คน ชาย 7,815 คน และหญิง 8,305 คน โดยมีการตั้งที่อยู่อาศัยกระจายไปในพื้นที่ 10 หมู่บ้าน (ภาพที่ 2) ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งเสียบ หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งตำเสา หมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ หมู่ที่ 4 บ้านนายสี หมู่ที่ 5 บ้านโห๊ะ หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน หมู่ที่ 7 บ้านพรุขบา หมู่ที่ 8 บ้านท่าหมอไชย หมู่ที่ 9 บ้าน

วังพา และหมู่ที่ 10 บ้านเกาะม่วง โดยที่ประชากรร้อยละ 80 นับถือศาสนาพุทธ รองลงมา ร้อยละ 20 ซึ่งอยู่อาศัยใน 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 นับถือศาสนาอิสลาม (เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา, 2558, น. 4-11)

ภาพที่ 1 ชุมชนทุ่งตำเสาตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
ที่มา : googleearth (2017), googlemap (2017)

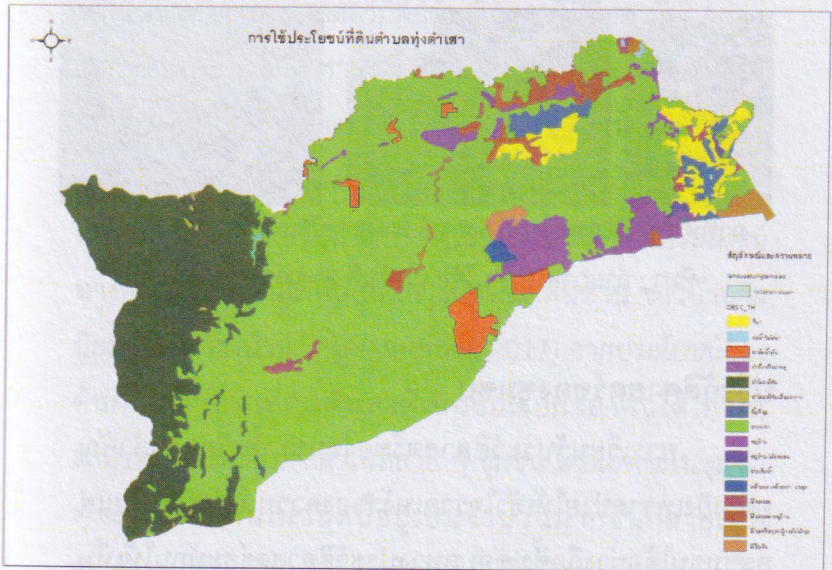

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่และหมู่บ้านในเขตเทศบาลเมืองทุ่งคำเสา
ที่มา : แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2559-2560 (2558, น. 135)

ลักษณะพื้นที่

พื้นที่ส่วนใหญ่ในชุมชนทุ่งคำเสาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม คิดเป็นพื้นที่จำนวน 5, 257 ไร่ โดยใช้ประโยชน์ในการทำนา จำนวน 2,184 ไร่ และทำสวน 3, 073 ไร่ รายได้ของคนในชุมชนจึงขึ้นอยู่กับอาชีพเกษตรกรรม รวมถึงชาวบ้านบางส่วนมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา ซึ่งตั้งอยู่ในเขตชุมชน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีรายได้เสริมจากการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัว

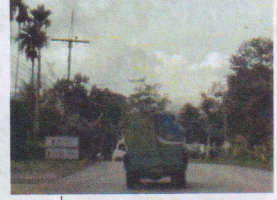
ควาย ไก่ และแพะ (เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา, 2558, น. 5) เห็นได้ว่าข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนทุ่งตำเสา (ภาพที่ 3) ที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและใช้ในการทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน (ภาพที่ 4-9) ดังนั้น เมื่อราคายางพาราตกต่ำจึงส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนสะท้อนได้จากการลาออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ที่หลายคนให้เหตุผลถึงความจำเป็นในการนำเงินไปใช้จ่าย เมื่อราคายางตกต่ำจึงทำให้รายได้ลดลง ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน รวมถึงไม่เพียงพอที่จะนำเงินส่งเข้าบัญชีกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ หรือหลายคนก็ไม่สามารถชำระหนี้ที่กู้ยืมมาได้

ภาพ 3 การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนทุ่งตำเสา ปี พ.ศ. 2554
 ที่มา : สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อม ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและ
 ภูมิสารสนเทศภาคใต้ (2554)

ภาพที่ 4-6 สวนยางของชาวบ้านและสถานที่รับซื้อน้ำยาง
 ที่มีในหลายหมู่บ้าน
 ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ภาพที่ 7-9 กิจกรรมในช่วงเวลาเช้าของชาวบ้านที่ทำสวนยางพารา
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ประวัติศาสตร์ของชุมชน

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะช่วยให้เข้าใจรากเหง้าของความเป็นชุมชนในแต่ละชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นสภาพของชุมชนที่ได้ผ่านเรื่องราวต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา มีการปรับตัวของชุมชนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในเบื้องต้นที่จะช่วยให้เริ่มเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่ข้อมูลชุมชนในมิติอื่น ๆ คือการสืบเสาะค้นหาข้อมูลผ่านตำนานเรื่องเล่าที่มีในชุมชน โดยอาจเป็นคำบอกเล่าของผู้สูงวัยที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นเวลานาน คำถามพื้นฐานที่มักใช้กันคือที่มาของชื่อชุมชน เช่นเดียวกับการเริ่มทำความเข้าใจชุมชนทุ่งตำเสา แน่นนอนว่าผู้วิจัยก็ใคร่อยากรู้ว่า คำว่า “ทุ่งตำเสา” มีที่มาอย่างไร อนึ่ง จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนระบุว่า ในอดีตชุมชนทุ่งตำเสาเป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้ชนิดหนึ่งอยู่เป็นจำนวนมาก คนได้เรียกต้นไม้ชนิดนี้ว่า ต้นตำเสา

หรือในชื่อทางพฤกษศาสตร์ก็คือต้นกันเกราที่มีชื่อสามัญ Anan, Tembusu ชื่อวิทยาศาสตร์ *Fagraea fragrans* Roxb วงศ์ดอกหรีดเขา (Gentianaceae) ถือเป็นไม้มงคลที่นิยมใช้ไม้ชนิดนี้ในการประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ โดยเฉพาะการใช้ในพิธีกรรมในการก่อสร้างบ้านเรือน อีกทั้งยังเป็นไม้สมุนไพรที่มีประโยชน์ทางยา รวมถึงเป็นไม้ที่ปลูกง่าย เนื้อแข็ง ทนทาน ชาวบ้านจึงนิยมนำมาสร้างบ้านเรือน (Medthai, 2017) จากประโยชน์ของต้นกันเกราหรือที่ต้นตำเสาที่เป็นชื่อเรียกของคนใต้ ทำให้สามารถพบเห็นต้นตำเสาในหลาย ๆ ชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนทุ่งตำเสาที่มีต้นไม้ชนิดนี้อยู่เป็นจำนวนมากจนกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชุมชนและกลายเป็นชื่อเรียกชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้

อนึ่ง เมื่อคลายสงสัยประเด็นชื่อชุมชนแล้ว คำถามพื้นฐานอีกประการที่สำคัญไม่น้อยเช่นกัน นั่นคือ แต่ละหมู่บ้านของชุมชนมีที่มาอย่างไร ชื่อของแต่ละหมู่บ้านก็ย่อมมีที่มาเช่นกัน การเรียนรู้และทำความเข้าใจในชื่อหมู่บ้านทำให้เราเข้าใจความเป็นมาของคนในชุมชนที่อาจมีที่มาแตกต่างกันไป แต่ละหมู่บ้านย่อมมีวัฒนธรรมที่เหมือนและต่างกัน และที่มาของผู้คนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานก็อาจแตกต่างกันหรือมีการแผ่ขยายชุมชนหมู่บ้าน ข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการนำมาวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ รวมถึงการจัดการชุมชนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหรือแผนการจัดการชุมชนใน

อนาคตที่ต้องมีการพัฒนาให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้านในชุมชนหนึ่ง ๆ

ชื่อบ้านนามเมือง ข้อมูลบ่งชี้สำคัญ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่สำคัญไม่น้อยก็คือการศึกษาและวิเคราะห์การตั้งชื่อหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเพราะทำให้รู้ที่มาหรือสะท้อนภาพสังคมของหมู่บ้านนั้น ๆ และเมื่อศึกษาทุกหมู่บ้านก็ย่อมสะท้อนภาพสังคมของชุมชนในภาพรวมได้ไม่น้อยทำให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนได้ระดับหนึ่ง เฉกเช่นการที่ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทุ่งตำเสา ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองในเมืองในเขตอำเภอหาดใหญ่ ที่มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายตามฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีในพื้นที่แห่งนี้ เช่น คลอง ป่า ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2560 ชุมชนทุ่งตำเสา มี 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งเลียบ หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งตำเสา หมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ หมู่ที่ 4 บ้านนายสี หมู่ที่ 5 โเฮ๊ะ หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา หมู่ที่ 9 บ้านวังพา และหมู่ที่ 10 บ้านเกาะม่วง แต่ละหมู่บ้านมีความเป็นมาที่น่าสนใจ ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งเลียบ คำว่า “ทุ่งเลียบ” ชาวบ้านสื่อความหมายถึง พื้นที่ทุ่งนาของหมู่บ้านที่มีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นเลียบ” มีลำต้นขนาดใหญ่ขึ้นตามเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านคลองหอยโข่งและบ้านม่วงค่อม โดยต้นเลียบจะอยู่ใกล้สายน้ำที่จะไหลลงสู่คลองตำ บ้านทุ่งเลียบตั้งอยู่

ทางทิศตะวันออกของตำบลทุ่งตำเสา มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลควนลัง ผู้ใหญ่บ้านและประธานชุมชนคนปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2560) คือ นายदनัย เรืองกุล และนายนิพนธ์ อนุสาร ตามลำดับ

หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งตำเสา คำว่า “บ้านทุ่งตำเสา” มีที่มาจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นท้องทุ่งขนาดใหญ่ และมีต้นตำเสาขึ้นหนาแน่น ชาวบ้านใช้ไม้จากต้นตำเสามาปลูกสร้างบ้านเรือน ชื่อต้นตำเสาจึงเปรียบเหมือนสัญลักษณ์ของหมู่บ้านและกลายเป็นชื่อของหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและประธานชุมชนคนปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2560) คือ นายประภาส เครือทอง และนายสนั่น ชาญชาติ ตามลำดับ

หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ จากชื่อหมู่บ้านทำให้คาดเดาได้ไม่ยากว่าในอดีตพื้นที่นี้น่าจะเป็นแหล่งแร่ จากข้อมูลก็ได้สะท้อนความจริงว่า แท้จริงแล้ว “หูแร่” มาจากพื้นที่เหมืองแร่ตรงบริเวณหัวมุมของเหมืองแร่ตึกที่อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 ของ บ้านหลุมหัวล้าน ตำบลฉลุง ซึ่งพื้นที่หัวมุมของเหมืองแร่ที่อยู่ติดกับพื้นที่ของหมู่บ้าน ทำให้คนในชุมชนเรียกหมู่บ้านบริเวณนี้ว่า บ้านหูแร่ จนถึงปัจจุบัน มีวัดเก่าแก่คือวัดหูแร่ ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ มีอายุราว 100 ปี ชาวบ้านจึงมีการตั้งบ้านเรือนรายรอบวัดหูแร่ บ้านหูแร่ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่ถือว่ามีมาความเจริญรุ่งเรืองกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ เพราะมีเส้นทางสัญจรสะดวก ต่อมาเมื่อมีโรคระบาดจึงทำให้คนในหมู่บ้านมีการอพยพย้ายถิ่นไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ทำให้ชุมชนทุ่งตำเสามีการขยายตัวของประชากรและ

จำนวนหมู่บ้าน อีหนึ่ง บ้านหูแร่ มีผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายบำรุง บิณฑกาญจน์ และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายจรรยาศักดิ์ โฆษิตกุลพร

หมู่ที่ 4 บ้านนายสี แต่เดิมบ้านนายสีมีชื่อเรียกว่า นางหลง เป็นพื้นที่เหมาะแก่การทำนา ดึงดูดให้มีคนจากพื้นที่อื่นอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือน และผู้บุกเบิกพื้นที่ทำนาเป็นคนแรกคือ นายสี เป็นชาวบ้านจากพื้นที่ตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ทำให้ชาวบ้านเรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านนายสี และเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน และนายสีเปรียบเสมือนทวดเจ้าบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ทวดนายสี” ปัจจุบันลูกหลานนายสีเป็นสายสกุลสำคัญของหมู่บ้านและแผ่ขยายไปถึงหมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ ทำให้ชุมชนมีความเป็นเครือญาติกันอย่างแน่น ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายจรัญ จันทรแก้ว และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายเพียร ปุกแก้ว

หมู่ที่ 5 บ้านโเฮ๊ะ “โเฮ๊ะ” เป็นชื่อของนายดาวู้ด หนึ่งในกลุ่มชาวอินโดนีเซีย ที่เข้ามาบุกเบิกและตั้งถิ่นฐานในพื้นที่หมู่บ้านแห่งนี้ คนเรียกชื่อนายดาวู้ด เพี้ยนมาเป็นชื่อตาโเว๊ะ และกลายเป็นเสียงโเฮ๊ะ ตามชื่อของต้นไม้ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านเรียกว่าต้นโเฮ๊ะ คำว่าโเฮ๊ะ จึงกลายเป็นชื่อหมู่บ้าน โดยที่นายโเฮ๊ะนั้นถือเป็นบุคคลที่คนในหมู่บ้านให้การเคารพนับถือ นอกจากนายโเฮ๊ะแล้วยังมีอีกหลายท่านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเช่นกันโดยเป็นผู้อพยพเข้ามาจากหลายพื้นที่ทั้งจากพื้นที่

ใกล้เคียงหรือจากต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย โดยบุคคลเหล่านี้ได้ร่วมกันบุกเบิกและพัฒนาหมู่บ้าน โดยแต่ละท่านถือเป็นบุคคลสำคัญที่ชาวบ้านนับถือ ในฐานะบรรพบุรุษของชุมชน ได้แก่ ทวดโเฮ๊ะ ทวดจิจ ทวดจอม ทวดหมิม ทวดเมือง ฯลฯ บ้านโเฮ๊ะ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่อายุราว 280 ปี นับจากการก่อตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อราวปี พ.ศ. 2264 ปัจจุบันหลุมฝังศพทวดโเฮ๊ะและครอบครัว รวมถึงบรรพบุรุษอีกหลายท่าน ถูกฝังอยู่ในสุสานประจำหมู่บ้าน บ้านโเฮ๊ะ เป็นชุมชนมุสลิมที่ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายสะอาด หมู่เก็ม และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายสุนันท์ รัตนพันธ์

หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน เป็นชุมชนมุสลิมอีกหมู่บ้านหนึ่งของชุมชนทุ่งตำเสา แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนนับถือศาสนาพุทธ โดยที่คนทั้งสองศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เดิมทีหมู่ที่ 5 บ้านโเฮ๊ะและหมู่ที่ 6 บ้านนาแสน เป็นหมู่บ้านเดียวกัน จากคำบอกเล่าของนายอับลฮอนิ ละเต๊ะ ที่ระบุว่าปู่ของตนเป็นชาวมุสลิมอพยพที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่แห่งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2459 ส่วนชื่อหมู่บ้านนั้นชาวบ้านเล่าว่านาแสนเพี้ยนเสียงมาจากชื่อของนายเส็ง หรือนายแสน (เสียงที่เพี้ยนไปในภายหลัง) ซึ่งเป็นคนแรกที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนและทำนา ทั้งยังเชื่อกันว่านายแสนเป็นพี่น้องกับนายสี ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกหมู่ที่ 4 บ้านนายสี ทำให้คนในหมู่บ้านทั้งไทยพุทธและมุสลิมอยู่

ร่วมกันอย่างสันติสุข เล่ากันว่าแต่เดิมบ้านนาแสน มีสภาพเป็นป่ารก เป็นเส้นทางการเดินทางไปชุดแร้งหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้เส้นทางดังกล่าวกลายเป็นถนนสัญจรไปมาในหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน คนในหมู่บ้านนาแสนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ นั่นคือ คลองวาด และมีแหล่งต้นน้ำภูผาดำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสวนทุเรียน โดยทุเรียนจากบ้านนาแสนถือว่าเป็นผลไม้ที่ขึ้นชื่อของหมู่บ้าน นอกจากนี้ก็ยังมีปลูกผลไม้อื่น ๆ เช่น เงาะ มังคุดผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายสุชาติ พันชู และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายระหมัด อนนตรี

หมู่บ้าน 7 บ้านพรุชบา คำว่า “พรุชบา” เพี้ยนเสียงมาจากคำว่า “พรุยาบา” ที่สื่อความหมายถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติของพื้นที่ที่มีสภาพเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีแหล่งน้ำขังตลอดปี (ชาวบ้านเรียกว่าพรุ) เอื้อต่อการทำนา และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ทว่า พื้นที่ดังกล่าวมีปลิงจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านต้องพกยาเส้นไปด้วยเพื่อใช้กำจัดปลิงออกจากร่างกาย และขยี้แผลที่ถูกปลิงกัด และใช้กำจัดปลิงออกจากร่างกาย และบ่อยครั้งที่ชาวบ้านทำยาเส้นตกหล่นลงในนาหรือหนองน้ำ ทั้งนี้ คำว่า “บา” ในภาษาใต้หมายถึง ตกหรือหล่น ทำให้ชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า พรุยาบา จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2499 คำว่า พรุชบา ได้ถูกใช้แทนคำว่าพรุยาบา อันมีที่มาจากพระธรรมธรรว่ง ซึ่งเป็นพระธุดงค์ที่

เดินทางมากจากวัดศาลาโพธิ์ ตำบลบ้านหาร อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้เข้ามาในพื้นที่จนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน จึงนิมนต์ให้จำพรรษาที่นั่น และนายแก้ว อนุสาร ได้ถวายที่ดินจำนวน 38 ไร่ ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของพรุยาบา ให้เป็นที่ตั้งวัด และเมื่อครั้งตั้งชื่อวัด พระธรรมธรรวังกก็ได้ตั้งชื่อวัดว่า “พรุชบา” ตั้งแต่บัดนั้นทำให้คนทั่วไปเรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านพรุชบา” มีประวัติสืบทอดมานานประมาณ 200 ปี ซึ่งบุคคลกลุ่มแรกที่มาอาศัยอยู่ ได้แก่ ขุนจันทร์ศรี โต้ทอง อ่อน ทวดขวัญ ทวดสุก ทวดขวัญแก้ว และตาคาลัยถัก

อีกนัยหนึ่งเล่ากันว่าเดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่ากร้าง อยู่ในเขตอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทางราชการจึงกำหนดเป็นพื้นที่สีชมพู ระยะแพร่อิทธิพลของลัทธิรุนแรงอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2515-2518 จากนั้นได้มีนโยบายให้กรมเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้เข้ามาสร้างถนนจากบ้านหูแร่ไปถึงน้ำตกโดนงาช้าง อันเป็นเขตอิทธิพลของลัทธิ เพื่อวัตถุประสงค์ตัดอิทธิพลที่กำลังขยายวงกว้างให้ลดลง เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวเข้าเที่ยวน้ำตกโดนงาช้าง อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคใต้ในปัจจุบัน เมื่อการคมนาคมภายในหมู่บ้านมีความเจริญขึ้น อิทธิพลลัทธิคอมมิวนิสต์ลดลง เป็นเหตุให้มีราษฎรอพยพเข้ามาบุกรุกพื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่ทำกินขนาดใหญ่ จึงเกิดเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นในเวลาต่อมา โดย

ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายพีระ พรหมเทพ และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายมนัส จันทร์ส่องภพ

อึ้ง หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา เดิมทีประกอบด้วยชุมชนย่อย จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนพรุชบา ชุมชนคลองเนียด และชุมชนตันโด ซึ่งชุมชนพรุชบาเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีชาวบ้านอยู่อาศัยจำนวนมาก เป็นชุมชนใหญ่ที่สุดในสามชุมชนดังกล่าว จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน ขณะที่ชุมชนคลองเนียดและชุมชนตันโด นั้น เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยชาวบ้านในสองชุมชนนี้เป็นชาวบ้านในชุมชนควนเทียมดา หมู่ที่ 1 ตำบลลลุ อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดสงขลา ที่ได้อพยพหนีโรคใช้น้ำหรือโรคใช้ดำ ซึ่งเป็นอาการที่เกิดจากสารหนูที่ปนเปื้อนอยู่ในแร่ดีบุกที่กระจัดกระจายอยู่ตามธรรมชาติทั้งในน้ำและดิน เข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตพื้นที่หมู่ที่ 7

โดยนัยนี้ การเดินทางไปบ้านคลองเนียด จึงใช้เส้นทางเดียวกับการเดินทางไปที่ตำบลลลุ (ภาพที่ 10-11) ทั้งนี้ กรณีชุมชนควนเทียมดานั้น ชื่น อินทรจันทร์ หรือ “ลุงชื่น” อายุ 70 ปี เล่าถึงตำนานอันเป็นที่มาของชื่อควนเทียมดาว่า “...สมัยท้าวสามนรจนาดองเลือกคู่ แล้วรจนาไปเลือกเจ้าเงาะ ทำให้ท้าวสามนโกรธนางรจนากับเจ้าเงาะ จึงไล่ไปอยู่ปลายนา เมื่อเทวดารับรู้จึงมาตั้งค่ายรวมตัวกันที่ควนเทียมดา อันหมายถึงที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาที่มาช่วยให้เจ้าเงาะกับรจนาสามารถกลับเข้าเมืองได้...” ขณะที่ชื่อชุมชนคลองเนียด มีที่มาจากชื่อของคลองใน

ชุมชนที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “คลองเนียด” ซึ่งเป็นสายน้ำที่ชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์ ทั้งในการเป็นเส้นทางระบายน้ำที่สำคัญในยามฤดูน้ำหลาก และหาปลาจับเพื่อบริโภค นอกจากนี้ คลองเนียดยังเป็นสายน้ำที่มีเรื่องเล่าที่น่าสนใจที่ว่า “...ในอดีตคลองแห่งนี้จะลึกมาก เมื่อก่อนมักมีช้างอยู่บริเวณนี้ และคนจับช้างหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หมอช้าง จะมีวิธีการจับช้างโดยการยึนบนริมฝั่งคลอง เมื่อเห็นช้างมาก็จะกระโดดจากริมตลิ่งลงไปนั่งบนหลังช้าง เพื่อควบคุมช้างตัวนั้น แล้วเอาช้างมาใช้งาน...” (ชื่น อินทจันทร์, สัมภาษณ์เมื่อ 27 มิถุนายน 2559) (ภาพที่ 12)

ภาพที่ 10-11 ป้ายระบุเส้นทางเข้าสู่ชุมชนคลองเนียด
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2559

ส่วนชื่อชุมชนต้นโตนั้นมีที่มาจากต้นประดู่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นโต” ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ชุมชนนี้มีประมาณ 6-7 ครัวเรือน อีกทั้งยังเล่าด้วยว่า “...ปัจจุบันชุมชนต้นโตไม่มีแล้วนั่นคือ คนรุ่นใหม่ไม่มีใครรู้ว่าในหมู่ที่ 7 นั้น

เคยมีชุมชนนี้อยู่ เนื่องจากเมื่อมีความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน เริ่มมีถนนหนทางทำให้การสัญจรไปมาสะดวก ชาวบ้านในชุมชนจึงย้ายบ้านเรือนออกมาอยู่ใกล้ถนนมากขึ้น ขณะที่ต้นประดู่ก็ไม่มีให้เห็นแล้ว ชื่อชุมชนก็เลือนหายไป..”

นอกจากนี้ ประกอบ มีสุขศรี หรือ “อากรอบ” (ภาพที่ 13) เล่าเสริมด้วยว่า “...ราว 30-40 ปีที่ผ่านมา สมัยนั้นตนยังเคยเห็นบัตรเชิญงานต่าง ๆ ระบุชื่อพ่อว่า “เรียนเชิญ นายนะ บ้านต้นโด” แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็น “นายนะ บ้านคลองเนียด” แทนนามเดิมไปแล้ว พร้อมกับชื่อชุมชนบ้านต้นโดที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนเท่านั้น แม้ว่าปัจจุบันจะยังมี 5-6 ครัวเรือน ซึ่งเลือกที่จะอยู่ที่เดิมของชุมชนต้นโดก็ตาม แต่การเรียกนามต่อท้ายชื่อก็เหลือเพียงว่าคลองเนียด...” (ประกอบ มีสุขศรี, สัมภาษณ์เมื่อ 27 มิถุนายน 2559)

ภาพที่ 12-13 ชื่น อินทจันทร์ และประกอบ มีสุขศรี

คนดั้งเดิมของชุมชนคลองเนียด

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2559

จากข้อมูลการลงสำรวจพื้นที่ในปี 2559 พื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา เหลือเพียงสองชุมชนเท่านั้น คือ ชุมชนพรุชบา และชุมชนคลองเนียด ซึ่งเป็นชุมชนที่ชาวบ้านนับถือศาสนา พุทธทุกคร้วเรือนและยังคงยึดอาชีพทำสวนเงาะเช่นในอดีตนั้น คือ สวนยางพาราและพืชผักสวนครัว โดยนำไปขายที่ตลาดนัด เก้าแก่ของชุมชนนั้นคือ ตลาดนัดบ้านนาแสน ทั้งนี้ยังคงมีคลอง เนียดให้ได้เห็นกันอยู่ แม้ว่าจะมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจาก อดีตเป็นอย่างมาก โดยมีสภาพตื้นเขินและมีแอ่งน้ำในบาง บริเวณของคลองเท่านั้น กระนั้นคลองเนียดก็ถือเป็นคลองที่ ชาวบ้านเห็นว่ามีมีความสำคัญต่อชุมชนในการช่วยระบายน้ำ ในช่วงน้ำหลาก เช่นนี้ จึงควรมีการฟื้นฟูสภาพคลองตลอดสายน้ำ ให้สามารถระบายน้ำได้สะดวกดังเดิม (ภาพที่ 14-16)

ภาพที่ 14-16 คลองเนียดที่มีสภาพตื้นเขินและรกไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2559

หมู่ที่ 8 บ้านท่าหมอไชย มีที่มาจากการเข้ามาตั้งบ้านเรือนริมน้ำของหมอพื้นบ้านที่เรียกกันว่า “หมอไชย” เดิมทีเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านตาท่าหมอไชย” ต่อมาจึงเรียกสั้นลงเหลือเพียง “บ้านท่าหมอไชย” ในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้มีสภาพป่าทึบ การเดินทางไปมาหาสู่กันในหมู่บ้านค่อนข้างลำบาก เส้นทางบางแห่งต้องไต่เชือกข้ามคลองโดยการไต่เชือกผูกยึดกับต้นไม้ริมฝั่งคลอง การเดินทางระหว่างหมู่บ้านใช้เวลาข้ามวันข้ามคืน กล่าวได้ว่าเป็นหมู่บ้านชนบทห่างไกลที่กันดารมาก ดังคำบอกเล่า “...ถามว่าที่นี่เป็นหมู่บ้านที่กันดารไหม ในสมัยนั้นกันดารมาก ในช่วงที่ฝนตกในหมู่บ้าน เมื่อก่อนนั้นไม่มีสะพาน ช่วงฝนตกหนักก็ต้องเอาเชือกผูกกับต้นไม้สองฝั่ง เพื่อใช้ข้ามแม่น้ำ ทั้งนักเรียนทั้งครูและคนที่สัญจรไปมาก็ต้องล่องมาอย่างนั้น...” (นอม สุขงาม, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2559)

จากนั้นจึงค่อย ๆ มีการพัฒนาถนนขึ้นมาในหมู่บ้าน ทว่าในช่วงปี พ.ศ. 2511-2513 หมู่บ้านถูกประกาศให้เป็นพื้นที่สีแดงเพราะเป็นพื้นที่ช่องสุ่มของโจรคอมมิวนิสต์ จนเมื่อปี พ.ศ. 2513 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จ ณ สนามโรงเรียนบ้านท่าหมอไชย (ภาพที่ 17-18) ทำให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนามากขึ้น มีการก่อสร้างอาคารเรียน และมีการสร้างสะพานขึ้นในหมู่บ้านในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ทำให้เส้นทางการสัญจรสะดวกขึ้น และชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านท่าหมอไชยเป็นชาวไทยพุทธ

ทั้งหมด โดยผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายมานิตย์ พรหมจรรย์ และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายนอม สุขงาม

ภาพที่ 17-18 การเสด็จเยี่ยมราษฎรบ้านท่าหม้อไชย เมื่อปี พ.ศ. 2513
 ที่มา : กฤษกร รongประสิทธิ์ ซึ่งถ่ายสำเนาภาพจาก กัลยาภัสร์ แก้วงาม
 เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2559

หมู่ที่ 9 บ้านวังพา ตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน คำว่า “วังพา” มี 2 ที่มา อันได้แก่ ที่มาแรก มาจากคำว่า “วังราพา” ซึ่งหมายถึงคั่งน้ำในคลองของหมู่บ้านที่กว้างและลึก มีต้นไม้ปกคลุมทึบ ลักษณะดังกล่าวชาวบ้านเรียกว่า “ราพา” จนเพี้ยนเสียงเป็นวังพา ส่วนอีกที่มานั้น มาจากต้นพลับพลาที่ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นพลา” ซึ่งผลของต้นพลา เด็ก ๆ ในหมู่บ้านใช้เป็นองค์ประกอบหนึ่งในของเล่นพื้นบ้านที่เรียกว่า “ฉับโฝง” ที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็ก ใช้ลูกพลาแทนกระสุนแล้วอัดเข้าไปในกระบอก จากนั้นจึงดันให้สุดปลายกระบอกก็จะทำให้เกิดเสียงดัง นอกจากนี้ หมู่ที่ 9 บ้านวังพา เป็นชุมชนหนึ่งที่จัดเป็น

พื้นที่สีแดงเพราะเป็นฐานที่มั่นของกลุ่มคอมมิวนิสต์ ที่มีการขุดอุโมงค์เป็นฐานปฏิบัติการ ดังคำบอกเล่า “...ในอดีตนั้นถือเป็นพื้นที่สีแดงหรือที่รู้จักกันว่าเป็นพื้นที่คอมมิวนิสต์ เริ่มสงบลงหลังจากมีนโยบายการเมืองนำการทหารของพลเอกเปรม...” (ประพันธ์ ศุภเจริญกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2559) ปัจจุบันนี้ ยังมีอุโมงค์แห่งนี้และกลายเป็นอุโมงค์แห่งประวัติศาสตร์บ่งชี้การเป็นพื้นที่สีแดงนั่นเอง ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดของประเด็นในไว้ในหัวข้อ “ย้อนรอยประวัติศาสตร์ คอมมิวนิสต์บ้านวังพา”

อย่างไรก็ตาม บ้านวังพาในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่มีบรรยากาศร่มรื่นเพราะพื้นที่หมู่บ้านติดเชิงเขาวังพาที่มีป่าไม้และแหล่งต้นน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา เป็นที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์ป่าวังพา และสถานีวิจัยต้นน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งภายในหน่วยงานแห่งนี้มีน้ำตกที่สวยงาม ชื่อว่า น้ำตกโตนเรือ คนในชุมชนมีอาชีพทำสวนผลไม้และสวนยางพารา ส่วนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีลักษณะแบบเครือญาติ มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายมานิตย์ พรหมจรรย์ และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายสำรอง โชคฤดี

หมู่ที่ 10 บ้านเกาะม่วง เป็นอีกหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยสภาพพื้นที่ในอดีตจัดเป็นพื้นที่ที่มีป่าทึบ มีต้นชะมวงที่ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นม่วง” อยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก นับเป็นพืชที่มีประโยชน์ เพราะใบและผลใช้ประกอบอาหารได้

ซึ่งต้นชะมวงมีชื่อสามัญว่า Cowa ชื่อวิทยาศาสตร์ *Garcinia cowa Roxb. ex Choisy* และด้วยเหตุที่ว่าต้นชะมวงในหมู่บ้านมีจำนวนมาก จึงทำให้ชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ถูกเรียกขานกันว่า “บ้านเกาะมวง” (ภาพที่ 19-20) อนึ่ง เดิมที่บ้านเกาะมวงอยู่ในเขตปกครองหมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ ต่อเมื่อมีการขยายครัวเรือนมากขึ้น จึงถูกแยกออกเป็นหมู่ที่ 10 และยังคงใช้ชื่อหมู่บ้านชื่อเดิมคือ บ้านเกาะมวง โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพทำสวนยางพาราและปลูกผลไม้ผสมผสานในพื้นที่เกษตรกรรม ในด้านการปกครองนั้น บ้านเกาะมวงมีผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายประเสริฐ บุญวันนา และประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือ นายประลอง วิหก

ภาพที่ 19-20 ต้นชะมวงที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันและลูกชะมวง

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2561

จะเห็นได้ว่า จากข้อมูลชื่อหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านของชุมชนทุ่งตำเสา เป็นการตั้งชื่อหมู่บ้านตามทรัพยากรธรรมชาติที่มีในหมู่บ้านนั้น ๆ หรือลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน เช่น

ต้นไม้ ที่นา แหล่งแร่ พื้นที่พรุ ฯลฯ และตั้งชื่อตามชื่อบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก ฯลฯ ส่วนลักษณะการเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านจะเกิดจากการกลายเสียง อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านของชุมชนทุ่งตำเสา สะท้อนให้เห็นภาพชุมชนที่บ่งชี้ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศ วิถีชีวิต รวมถึงความเชื่อของคนในชุมชน เห็นได้ว่าในอดีตชุมชนทุ่งตำเสา เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่า เขา คลอง หนอง บึง นาข้าว ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และดึงดูดให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน

นอกจากนี้ ข้อมูลความเป็นมาของแต่ละหมู่บ้านยังชี้ให้เห็นการขยายตัวของชุมชน อันเกิดจากการเติบโตของจำนวนประชากรของหมู่บ้าน นอกจากนี้ ข้อมูลยังชี้ให้เห็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน นั่นคือ การระบาดของโรคภัยที่ทำให้เกิดการอพยพย้ายที่อยู่อาศัยไปตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ นอกจากนี้ จากข้อมูลทำให้รับรู้ถึงพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ ที่สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ชนบทห่างไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านในเขตพื้นที่สีแดง อันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ประชาชน และนำมาสู่การพัฒนาชุมชนในเวลาต่อมา ทำให้ชุมชนเหล่านี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มั่นคง และปลอดภัย

ย้อนรอย “คอมมิวนิสต์บ้านวังพา”

ทุ่งตำเสา เป็นพื้นที่ที่มีต้นตำเสาขึ้นอยู่เต็มทุ่งกว้าง ในอดีตนั้นเป็นพื้นที่ทุรกันดาร ผู้คนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่จำนวนน้อย ทั้งยังเคยตกอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ในยุคที่เกิดสงครามเย็น ซึ่งเป็นการต่อสู้ของสองอุดมการณ์นั่นคือ เสรีนิยมประชาธิปไตยกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ การก่อการร้ายมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เมื่อมีการปราบปรามนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในยุครัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร โดยเฉพาะเขตตำบลทุ่งตำเสนานั้นเป็นพื้นที่สีแดง เนื่องจากเป็นเขตและฐานที่มั่นของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่บ้านวังพา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่จังหวัดพัทลุงและจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะค่าย 508 ตำบลพรุพี อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้ การก่อการร้ายได้ยุติลงเมื่อสิ้นสุดสงครามเย็นในปี พ.ศ. 2532 และรัฐบาลได้นำนโยบาย 66/23 (ได้ร่มเย็น) ทำให้เกิดการสิ้นสุดแห่งการต่อสู้อุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย โดยเฉพาะการล่มสลายของสหภาพโซเวียตรัสเซีย และยุโรปตะวันออก (เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา, 2558, น. 4-11)

โดยที่นโยบายได้ร่มเย็นที่บันทึกไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 10 (สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529, น. 4,063-

4,064) ระบุว่านโยบายดังกล่าวนำมาใช้โดยอดีตแม่ทัพภาคที่ 4 คือ พลเอกหาญ ลีลาพันธ์ ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณณสูตลานั้น ได้รับมอบหมายให้แม่ทัพภาคที่ 4 เป็นประธานร่างนโยบายต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ที่เรียกว่า นโยบายการเมืองนำการทหาร จึงเกิดเป็นนโยบาย 66/23 ลงวันที่ 23 เมษายน 2523 ทั้งนี้ นโยบายนี้ดำเนินไปท่ามกลางสถานการณ์ที่ประชาชนในภาคใต้ กำลังประสบปัญหาต่าง ๆ มีการแตกแยกกันระหว่างชาวไทย พุทธกับชาวไทยมุสลิม มีกลุ่มโจรเรียกค่าคุ้มครอง โจรเรียกค่าไถ่ ขบวนการผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) และขบวนการโจรก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ขจก.) กลุ่มต่าง ๆ ซึ่งพลเอกหาญ ลีลาพันธ์ เห็นว่าเหตุการณ์ช่วงเวลานั้นภาคใต้กำลังลุกเป็นไฟ ดังนั้น เมื่อได้รับคำสั่งแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ 4 ได้เพียง 2 วัน จึงได้ประกาศใช้นโยบาย “ได้ร่มเย็น” ทันที โดยนำแนวทางแก้ปัญหาแบบการเมืองนำการทหารจากนโยบาย 66/23 มาใช้

ทั้งนี้ สาระสำคัญของนโยบายได้ร่มเย็นมี 4 ข้อ กล่าวคือ ข้อแรก สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้เกิดขึ้นแก่พี่น้องชาวไทยทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจนถึงเชื้อชาติ ศาสนา ไม่ว่าพี่น้องชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม ก็ย่อมได้รับการคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทั่วหน้ากัน ข้อที่สอง ทำชายแดนไทย-มาเลเซีย ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยและยกระดับเศรษฐกิจตามพื้นที่

ชายแดนให้สูงขึ้น **ข้อที่สาม** กำจัดอำนาจเผด็จการ อิทธิพล และอำนาจมืดให้หมดไป และ**ข้อที่สี่** สร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างข้าราชการซึ่งเป็นฝ่ายปกครองกับประชาชน ซึ่งเป็นผู้ ถูกปกครองให้เกิดขึ้นอย่างแน่นแฟ้น (ภาพที่ 21)

ภาพที่ 21 เครื่องหมายตำรวจไทย อันคุ้นตาของคนปักษ์ใต้ในสมัยนั้น
ที่มา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
(2529, น. 4,064)

ภายหลังการประกาศใช้นโยบายดังกล่าวแล้วปรากฏว่า ภาคใต้เริ่มสงบลงตามลำดับ จนกระทั่งกลุ่มโจร กลุ่ม ผู้ก่อการร้ายต่าง ๆ สลายไป มีผู้หลงผิดจำนวนหนึ่งยอมมอบตัว และกลับเข้ามาร่วมพัฒนาชาติ ทำให้ชื่อนโยบายตำรวจไทย เป็น ที่กล่าวถึงของชาวภาคใต้มาจนกระทั่งทุกวันนี้

อนึ่ง ย้อนกลับมาที่คอมมิวนิสต์บ้านวังพาก่อนการ ประกาศนโยบายดังกล่าว ในช่วงเวลาแห่งการปฏิบัติการของ กลุ่มคอมมิวนิสต์ ทำให้หมู่บ้านวังพาอันเป็นพื้นที่ตั้งของ

ขบวนการกลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มีเจ้าหน้าที่รัฐลงตรวจพื้นที่อยู่เนือง ๆ และจัดให้มีชุดคุ้มครองหมู่บ้านเพื่อรักษาความมั่นคงและดูแลให้เกิดความปลอดภัยแก่คนในชุมชน (ภาพที่ 22-24) นับเป็นช่วงเวลาที่ภายในหมู่บ้านมีเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ เกิดขึ้น และมีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มผู้ก่อการร้ายในพื้นที่ ทั้งยังเกิดความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

ภาพที่ 22 จอมพลถนอม กิตติขจร ขณะตรวจเยี่ยมชุดคุ้มครองหมู่บ้านวังพา เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2515

ที่มา : บุรี อยู่ใย และนิยง สุพรมงคลเลิศ (ม.ป.ป, น. 70)

ภาพที่ 23 พลโทสายหยุด เกิดผล ขณะตรวจเยี่ยมชุดคุ้มครอง
หมู่บ้านวังพา และนายเจริญจิตร ณ สงขลา กำลังสวดดีชุดคุ้มครอง
หมู่บ้านที่เสียชีวิตจากการชุมนุมโจมตีของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์
ที่มา : บุรี อuyu และนียง สุพรมงคลเลิศ (ม.ป.ป, น. 70)

ภาพที่ 24 ค่ายผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บนเทือกเขาแก้วที่เจ้าหน้าที่
ยึดได้เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2515
ที่มา : บุรี อuyu และนียง สุพรมงคลเลิศ (ม.ป.ป, น. 70)

คอมมิวนิสต์กับชาวบ้าน การรับรู้ของคนในชุมชนต่อ
เรื่องราวประวัติศาสตร์กลุ่มคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาในชุมชน ผู้ให้
ข้อมูลต่างกล่าวถึงชุมชนในช่วงเวลานั้นอย่างปะติดปะต่อ ด้วย
เวลาที่ผ่านมานั้นนานกว่าสี่ทศวรรษ บ้างได้บอกเล่าถึงความ

เป็นมาของกลุ่มดังกล่าว บ้างเล่าถึงเส้นทางของกลุ่มคอมมิวนิสต์และการเข้ามายังพื้นที่หมู่บ้านวังพา

“...แต่แรก (สมัยก่อน) เริ่มมาจากที่ว่า ได้รับมาแต่จีน แต่สมัยเหมาเจอตุง เป็นคนนำ (ผู้นำ) ในประเทศจีน ถึงได้ส่งต่อ (เผยแพร่) มาที่ประเทศไทย...” (สมพร มากมี นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อ 8 พฤษภาคม 2559)

“...เริ่มมาจากสุราษฎร์ธานี และเข้าพัทลุง มาทางเทือกเขาบรรทัด ตามข่าวที่ได้ยินมา จนได้เข้ามายังบ้านวังพา พอเข้ามาถึงก็ตั้งถิ่นฐานบนเขา...” (สมชัย รักดี นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อ 14 มกราคม 2559)

กลุ่มคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาอาศัยบนเขاب้านวังพา โดยสร้างที่พักอาศัย ใช้ชีวิตประจำวัน และมีการโน้มน้าวเพื่อชักชวนให้ชาวบ้านเข้าเป็นกลุ่มแนวร่วม ทั้งนี้ การเข้ามาของกลุ่มคอมมิวนิสต์ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปจากเดิมทั้งในแง่ความสงบเรียบง่ายกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน

และเจ้าหน้าที่รัฐ หรือคู่อริระหว่างชาวบ้านในชุมชน รวมถึง
คู่อริระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มคอมมิวนิสต์ หลายครั้งความ
ขัดแย้งบานปลายก่อให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในชุมชน
เช่น เหตุการณ์การเผาโรงพักหรือสถานีตำรวจที่ตั้งอยู่ในชุมชน
หรือเหตุการณ์ชาวบ้านหลายคนที่มีนิสสันลักขโมยถูกฆ่าตาย

“...การเข้ามาของพรรคคอมมิวนิสต์ใน
พื้นที่บ้านวังพา เมื่อเกิดเหตุการณ์ลัก
ขโมยทะเลาะวิวาทในพื้นที่บ้านวังพา
และยังไม่ได้รับการพัฒนาจากรัฐบาล
จนพวกคอมคิดตั้งพรรคเพื่อปกป้อง
ชาวบ้าน โดยชาวบ้านรวมตัวกันเป็น
พรรคแทนรัฐบาล จนโจรลักขโมย คน
ก่อการร้ายหมดไป...” (วันสวย รอดศรี
นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อ 14 มกราคม
2559)

“...มีชาวบ้านหลายคนทีพวกเขา
คอมมิวนิสต์จัดการยิงให้ตายเพราะไป
ลักขโมยของของเขา...” (ชื่น อินทจันทร์,
สัมภาษณ์เมื่อ 27 มิถุนายน 2559)

•

นอกจากนี้ ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเข้ามาของกลุ่มคอมมิวนิสต์ โดยเห็นว่ากลุ่มคอมมิวนิสต์ให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน เช่น การลงจากบนเทือกเขาเพื่อมาช่วยชาวบ้านทำสวนและถางป่า รวมถึงดูแลความปลอดภัยให้แก่คนในชุมชน โดยให้การคุ้มครองชาวบ้านจากโจรผู้ร้าย ระวังการทะเลาะวิวาท และการทำร้ายกันเองของคนในหมู่บ้าน ในทางตรงกันข้าม มีชาวบ้านบางส่วนที่มีทัศนคติเชิงลบต่อการเข้ามาของกลุ่มคอมมิวนิสต์ เพราะทำให้เกิดปัญหาความวุ่นวายในชุมชน ขณะที่บางส่วนพยายามโน้มน้าวชาวบ้านให้เข้าเป็นแนวร่วม

“...ลุงพร้อมเกือบเป็นคอมมิวนิสต์ พวกคอมมิวนิสต์มานอนที่บ้าน จะกล่อมแหงให้เรายู่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ บังคับให้ชาวบ้านต้องไป ไม่ไปอาจเกิดความรุนแรง...” (สมชัย รักดี นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อ 14 มกราคม 2559)

ขณะที่บางเสียงของคนในชุมชนกล่าวถึงความเป็นอยู่ในยุคนั้นว่าชาวบ้านต่างดำเนินชีวิตตามปกติ แต่ต้องระวังด้วยเช่นกัน นั่นคือ ไม่พูดเกี่ยวกับเรื่องของกลุ่มคอมมิวนิสต์ ก็จะทำให้

ให้ปลอดภัย หากไปยุ่งหรือพูดมากหรือทำตัวเป็นสายให้ หรือไป
ลักขโมยก็มักจะได้รับผลกระทบ

“...ต่างกันต่างอยู่ อย่าปากเปียกปากนายก็
แล้วกัน...” (ชื่น อินทจันทร์, สัมภาษณ์เมื่อ
27 มิถุนายน 2559)

ถึงกระนั้นก็ตาม ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบที่
เกิดขึ้นในหมู่บ้านอันเกี่ยวโยงกับการเข้ามาของกลุ่มคอมมิวนิสต์
ชาวบ้านก็ยังทำมาหากินตามปกติ ยึดหลักไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดไม่ว่า
จะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐหรือกลุ่มคอมมิวนิสต์ โดยเมื่อมีฝ่ายหนึ่งฝ่าย
ใดเข้ามาขอความช่วยเหลือหรือแวะเวียนผ่านมา ชาวบ้านก็จะ
แสวงหาเป็นคล้อยตามไปในชั่วขณะหนึ่ง เพื่อเป็นการเอาตัว
รอด เช่น ตำรวจเข้ามาขอข้อมูลหรือถามไถ่ถึงพวกคอมมิวนิสต์
ก็ทำที่เพิกเฉยไม่รู้เรื่องราว หรือพวกคอมมิวนิสต์เข้ามาสอบถาม
ข้อมูลเกี่ยวกับตำรวจก็ทำที่เพิกเฉยเช่นกัน แสร้งทำเป็นไม่รู้
เรื่อง ทว่า จากการที่ตำรวจเข้มงวดกวาดขันในชุมชนมากขึ้นใน
ที่สุดก็ทำให้เกิดการต่อต้านจากชาวบ้านบางกลุ่มที่มีทัศนคติเชิง
บวกต่อกลุ่มคอมมิวนิสต์ โดยมองว่ากลุ่มคอมมิวนิสต์เข้ามาช่วย
ดูแล คุ้มครองชาวบ้าน จนกลายเป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์เผา
โรงพักหรือสถานีตำรวจจนทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องย้ายเข้าไป
ปฏิบัติหน้าที่ในตัวเมืองอำเภอหาดใหญ่

“...เพราะรัฐเข้ามาปกครองแทน คอมมิวนิสต์ไม่ยอม เหมือนเป็นคนก่อตั้ง แต่รัฐก็ไม่ยอมให้คอมมิวนิสต์ปกครอง จนทำให้เกิดความรุนแรง ยิ่งฆ่ากันตลอด จนเผาโรงพัก...” (วันสวย รอดศรี นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อ 14 มกราคม 2559)

“...พลเอกเปรมพุดคุยให้คอมฯ ยอมมอบตัว พุดคุยไม่ใช้ความรุนแรง ตามการขยายเสียง เผาโรงพักรุนแรงที่สุด และหยุด พ.ศ. 2520 ทั้งนี้ 10 ปีแห่งการใช้ความรุนแรง ชาวบ้านธรรมดาที่ได้รับการปล่อยให้กลับบ้าน ตำรวจให้ทำงานเมื่อกลับตัว สุดท้ายรัฐก็ช่วยเหลือ...” (สมชัย รักดี นามสมมติ, สัมภาษณ์เมื่อ 14 มกราคม 2559)

อนึ่ง นับเป็นเวลากว่าสิบปีที่เกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงขึ้นในชุมชนบ้านวังพา และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนสงบลง ทำให้ชุมชนกลับมาสู่ความสงบอีกครั้งเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ล่มสลายไป ทำให้กลุ่มคอมมิวนิสต์ที่ใช้ชีวิตอยู่ในป่าบนเขาวังพาสลายไปด้วยเช่นกัน โดยกลุ่มคอมมิวนิสต์บางส่วนก็ยอมมอบตัวและเข้าร่วมเป็น

ผู้พัฒนาชาติโดยได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลพิทักษ์ผืนป่าเขา
วังพา ซึ่งในเวลาต่อมาก็คือกลุ่มอนุรักษ์ป่าที่รู้จักกันในนาม
“ประชาคมรักษ์ป่าผาดำ”

ทุนประวัติศาสตร์ชุมชนสู่แนวทางการพัฒนาชุมชน
เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยล่มสลายไป ย่อม
หลงเหลือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา
ทำความเข้าใจ ทั้งฐานที่มั่นซึ่งใช้พักอาศัย สนามฝึกซ้อมจรรยา
และเส้นทางการเดินลงมายังหมู่บ้าน โดยเฉพาะเหตุการณ์เผา
โรงพักตำรวจที่บ้านพรุชบา กระนั้นหากนำประเด็นดังกล่าวมาสู่
การพัฒนาชุมชน โดยอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐ อาจ
พิจารณาได้ว่า พื้นที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นพื้นที่สีแดงจากการเข้า
มาพักพิงอาศัยของผู้เข้าร่วมอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
ประเทศไทย ซึ่งทัศนคติในเชิงบวกเห็นว่า บุคคลเหล่านั้นได้ช่วย
ดูแลรักษาพื้นที่ป่าเขาวังพา ไม่ให้เกิดการบุกรุกทั้งจากคน
ภายในและภายนอกชุมชน เช่นนี้การนำประวัติศาสตร์บาดแผล
มาใช้เป็นประเด็นในการพัฒนา ด้วยการทำให้พื้นที่ที่เกี่ยวข้อง
กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยอาจสร้างเป็น
พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์เพื่อบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับ
ชุมชน รวมถึงความเป็นมาของผู้เข้าร่วมอุดมการณ์พรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่เข้ามาใช้พื้นที่ของชุมชน สิ่ง
เหล่านี้ช่วยสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชาวบ้านใน

ชุมชน ซึ่งถือเป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนและเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

สังคม วัฒนธรรม และประเพณี

ชุมชนเป็นสังคมหนึ่งที่ประกอบด้วยกลุ่มคนรวมตัวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการสร้างกฎเกณฑ์หรือกลไกขึ้นมาจัดการกำกับ และควบคุม คนในชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีความสามัคคีกันภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น ทั้งที่เหมือนและแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ

สังคมของคนทุ่งตำเสา

ดังที่ ราชบัณฑิตยสถาน (2556, น. 385) ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนคือหมู่ชนหรือกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือที่ที่มีคนอาศัยอยู่มาก นั่นคือ ชุมชนทุ่งตำเสา เป็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกันมาจากถิ่นฐานแตกต่างกัน มาก่อตั้งบ้านเรือนในอาณาเขตบริเวณหนึ่ง ๆ ตามฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ให้เพียงพอเพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งก็คือการมีผลประโยชน์ร่วมกันในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ขณะเดียวกันก็มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นกลไกในการสร้างการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน เช่นเดียวกับ เสรี พงศ์พิศ (2553, น. 81-82) ที่อธิบายว่าชุมชนต่าง ๆ มีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

แบบไม่เป็นทางการหรือเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกและเครือข่ายทางสังคม การสื่อสารกัน การไปมาหาสู่กัน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเป็นชุมชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ที่สำคัญที่ทำให้ความเป็นชุมชนดำเนินไปอย่างสันติสุข สมาชิกมีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็คือความรู้สึกเป็นญาติพี่น้องหรือเป็นเครือญาติกันของคนในชุมชน การศึกษาถึงความเป็นเครือญาติของชุมชนหนึ่ง ๆ จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่นำไปสู่การเข้าใจและเข้าถึงชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

ความเป็นเครือญาติของคนในชุมชน ชุมชนทุ่งตำเสา เป็นอีกชุมชนหนึ่งของภาคใต้ที่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังมีความเป็นเครือญาติกันค่อนข้างสูง และมีความเป็นพหุวัฒนธรรมที่คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แม้ต่างศาสนา ต่างความเชื่อและวัฒนธรรม ผู้คนที่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแต่ละหมู่บ้านมาจากที่ต่างถิ่น หรือพื้นถิ่นใกล้เคียงกัน สายสกุลใหญ่ของชุมชนมีอยู่หลายสายสกุลที่ถือเป็นต้นตระกูลหลัก ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นนามสกุลที่คนในหมู่บ้านใช้กันเป็นจำนวนมากอันเกิดจากการสืบสกุลสืบต่อกันมา ได้แก่ นามสกุลคงบุญ นามสกุลรัตนพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีนามสกุลอื่นอีก เช่น บัญญาญจน์ สาสุนีย์ รongสวัสดิ์ แก้วณรงค์ สุวรรณกาญจน์ ชิตมณี และเรืองกุล โดยที่นามสกุลชิตมณี และนามสกุลเรืองกุล ถือเป็นนามสกุลที่เป็นที่รู้จักกันอย่าง

กว้างขวางในชุมชน เพราะคนในสายสกุลนี้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ หรือเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความนับถือหรือศรัทธา อาจกล่าวได้ว่าชุมชนกุงคำเสาเป็นชุมชนกึ่งเมืองอีกชุมชนหนึ่งที่แม้ว่าความทันสมัยจะรุกคืบเข้าสู่ชุมชน แต่ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ยังมีอยู่ นั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนยังมีวิธีการแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แม้ว่าจะมีปัญหาความไม่ลงรอยกันบ้างระหว่างคนในชุมชน แต่ด้วยความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ต่างเห็นว่าเป็นพี่เป็นน้องกัน ความสัมพันธ์ก็กลับมาเช่นเดิม

“...ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังคงเป็นแบบพี่น้อง สังกะต่งง่าย ๆ เมื่อมีงานหรือเทศกาลต่าง ๆ หรือประเพณีต่าง ๆ คนในชุมชนยังคงช่วยเหลือกัน ลงแขกช่วยเหลือกัน มาบ้างที่ขัดแย้งกันแต่เพราะถือว่าเป็นญาติพี่น้องกัน ลืมแล้วคืนความสัมพันธ์กลับมาได้...” (ธีระโชค คงบุญโชติสกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นชุดความรู้ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งของความเป็นชุมชนท้องถิ่น มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและผู้ที่มีความรอบรู้ในความรู้ท้องถิ่นในแต่ละชุมชนก็ได้รับการขนานนามว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และชุมชนทุ่งตำเสาก็เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีความรู้ท้องถิ่นที่เป็นองค์ประกอบการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนทุ่งตำเสาในหลากหลายด้าน ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชนในแต่ละยุคสมัย โดยแต่ละช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นพลวัต ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานความรู้จากหลาย ๆ แหล่งไปตามกาลเวลาเช่นกัน แจก เช่นเดียวกับชุดความรู้ของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนทุ่งตำเสา รายละเอียดมีดังนี้

เพ็ญ แก้วณรงค์ หรือ “ยายเพ็ญ” ครูภูมิปัญญาที่เชี่ยวชาญการทำคลอดหรือหมอดำแยประจำชุมชน เป็นชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ ความรู้การทำคลอดได้จากการเรียนรู้ผ่านการทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหมอดำแย จนได้ทดลองทำ สะสมประสบการณ์จนเชี่ยวชาญกลายเป็นหมอดำแยเพียงคนเดียวของชุมชน กอปรกับชุมชนในสมัยก่อนการเดินทางเข้าตัวเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบาก การคลอดของหญิงตั้งครรภ์ในชุมชนจึงต้องอาศัยหมอดำแยเป็นหลัก ปัจจุบันยายเพ็ญยังมีบทบาทในการเป็นผู้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับยาสมุนไพร หรือผู้ที่มี

ปัญหาการคลอดบุตร โดยดูแลตรวจครรภ์ตามตำราโบราณ ทั้งยังเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่คนในชุมชนและผู้สนใจ และเป็นที่ปรึกษาให้กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล

จิรพันธ์ รัตนพันธ์ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ตาพร้อม” เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นั่นคือ การประดิษฐ์และตกแต่งหุ่นทองสูง เพื่อใช้ในการละเล่นหุ่นเชิดทองสูง ที่มีลักษณะคล้ายผีตาโขนของคนภาคอีสาน หุ่นทองสูงใช้คนควบคุมตัวหุ่นประมาณ 2-3 คน เนื่องจากหุ่นทองสูงมีน้ำหนักค่อนข้างมาก หุ่นทองสูงมักใช้ในขบวนแห่ตามประเพณี เช่น งานทอดกฐิน งานบวช และสารทเดือนสิบ ทั้งนี้เพื่อดึงดูดให้คนสนใจและเข้ามาร่วมงาน และสร้างบรรยากาศให้ขบวนแห่ต่างๆ มีความสนุกสนาน ปัจจุบันมีการถ่ายทอดความรู้การทำหุ่นทองสูงให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชนเพื่อให้มีคนสืบทอดภูมิปัญญาต่อไป

แซม รัตนพันธ์ หรือ “ตาแซม” เป็นคนกว้างขวางในชุมชน ทั้งยังเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าทำหาวาก รสชาติกลมกล่อม จึงมักมีผู้คนมากหน้าหลายตาแวะมาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ โดยลุงแซมจะขายหาวากให้กับลูกค้าทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องมาซื้อด้วยตนเอง ซึ่งเป็นอุบายให้ได้พบปะพูดคุยกัน เหล่านี้ถือเป็นการสานสัมพันธ์แห่งมิตรไมตรีระหว่างกันดี เป็นอย่างดี

ชุมชน ชิตมณี หรือ “ยายชุ่น” เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้หลายด้าน ทั้งการเป็นหมอทำพิธีในพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในชุมชน เช่น พิธีรับเทียมตา ทั้งยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงานประดิษฐ์ที่ปราณีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานประดิษฐ์ดอกไม้บายางอันเป็นสินค้าขึ้นชื่อของชุมชนทุ่งตำเสา จุดเริ่มต้นของการทำดอกไม้บายางมีที่มาจากการที่ยายชุ่นได้เข้าร่วมพัฒนาอาชีพการทำหัตถกรรมจากบายางพารา จนได้เรียนรู้และพัฒนาฝีมือของตนจนกลายเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนอื่น ๆ ในชุมชน และผู้ที่สนใจจากภายนอกชุมชน เคยได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดงานฝีมือหัตถกรรมของจังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2539 จึงทำให้กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้บายางของชุมชน มีสมาชิกจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณ 20-30 คน และก่อตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการในนาม “กลุ่มหัตถกรรมดอกไม้บายางพาราหูแร่”

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อินค้าดอกไม้บายางของกลุ่มผลิตและขายดี เป็นที่ต้องการของลูกค้าทั้งในและนอกประเทศ เช่น มาเลเซีย ทว่า ภายหลังจากนั้นก็ประสบปัญหาทั้งด้านช่องทางการจำหน่าย ราคาขาย เวลาว่างของคนในชุมชน โดยเฉพาะเมื่อราคาขายและช่องทางการจำหน่ายมีปัญหา ทำให้รายได้ไม่แน่นอน กอปรกับราคาขายพาราที่ในช่วงเวลาดังกล่าวมีราคาดีทำให้สมาชิกให้ความสำคัญกับอาชีพหลักคือการกรีดยางมากกว่า สมาชิกกลุ่มจึงลดลง ทว่า ยังคงมียายชุ่น

เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้การทำดอกไม้บายางอยู่อย่างสม่ำเสมอ
เมื่อมีผู้สนใจขอมาเรียนรู้

จ๊วน อัมมะโร หรือชาวบ้านเรียกว่า “ตาจ๊วน” พี่นเพ
เดิมเป็นชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นผู้ที่มีฝีมือในงานจัก
สานที่ใช้เส้นพลาสติกโดยเรียนรู้จากเพื่อนบ้านในสมัยที่ยังอยู่ใน
พื้นที่นครศรีธรรมราช แล้วฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจนเกิดความ
ชำนาญในการทำตะกร้าใส่ของในรูปแบบและขนาดต่าง ๆ จน
กลายเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้งานจักสานให้แก่ผู้ที่สนใจทั้งในและ
นอกชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

เห็นได้ว่า ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชนทุ่งตำเสา
เป็นผู้ที่มีการสร้างความรู้จากการลงมือทำโดยมีผู้ถ่ายทอดให้อีก
ต่อหนึ่ง ฝึกฝนจนเกิดประสบการณ์และมีการถ่ายทอดผู้อื่น
ต่อไป ขณะที่บางรายมีการสร้างความรู้จากการลองผิดลองถูก
โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ตาม
ตาม ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ
ต่อชุมชน และความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนก็เป็นชุดความรู้ที่มี
คุณค่า ควรมีการส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ของ
ชุมชน หรือมีการจัดบันทึกเป็นตำราไว้เพื่อการสืบค้นและเรียนรู้
ของทุกคนต่อไป

วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน

ชุมชนทุ่งตำเสา ถือเป็นอีกหนึ่งชุมชนพหุวัฒนธรรมของภาคใต้ มีวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนทุ่งตำเสาไม่ต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในภาคใต้ มีประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นประจำปีเหมือนกัน โดยในชุมชนไทยพุทธจะมีการจัดประเพณีสงกรานต์ วันว่าง ชักพระ รับประทาน ห่อเทียนพรรษา ฯลฯ ส่วนชุมชนมุสลิมนั้น วันฮารีรายอถือเป็นวันสำคัญของชุมชน เห็นได้ว่า ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่รู้จักและรับรู้กันโดยทั่วไป ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะบางประเพณีที่น่าสนใจอันได้แก่ รับประทาน และชักพระเดือนห้า รายละเอียดมีดังนี้

รับประทาน เป็นประเพณีเก่าแก่ของภาคใต้ โดยตามข้อมูลสารานุกรมวัฒนธรรม ภาคใต้ เล่ม 13 ระบุว่า รับประทานหรือรับประทาน เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวไทยพุทธในเขตชนบทภาคใต้ ทำกันในเดือน 6 หลังวันสงกรานต์ไปแล้ว อาจจะเป็นวันใดก็ได้แล้วแต่ แต่ละชุมชนจะกำหนดตกลงกันแต่มีกำหนดว่าวันที่ทำพิธีนั้น ถ้าเป็นข้างขึ้นจะต้องเป็นวันคี่ เช่น ขึ้น 15 ค่ำ ขึ้น 9 ค่ำ และถ้าเป็นข้างแรมจะต้องเป็นวันคู่ เช่น แรม 6 ค่ำ แรม 12 ค่ำ เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าในวันแรมคู่หรือขึ้นคี่นี้จะมีแต่เทวดาเท่านั้นที่มารับของบวงสรวง ผีชั้นต่ำอื่นๆ จะไม่สามารถรับของบวงสรวงได้ ทั้งนี้อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีมีแพกับสิ่งของที่ใส่ในแพสำหรับลอยบวงสรวงเทวดา โดยที่ แพ ทำจากหวายกกล้วย

นำมาตัดเป็นท่อนๆ ประกอบเป็นรูปศาลพระภูมิ ส่วนสิ่งของที่ใส่ในแพ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ใช้ประกอบอาหาร เช่น ข้าวสาร กะปิ เกลือ พริกชี้หนู ขมิ้น หอม กระเทียม เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะใส่ข้าวสุก แกง ขนมหวาน รวมทั้งหมากพลูและบุหรีด้วย แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะขาดไม่ได้ นั่นคือ ผู้ไปร่วมพิธีทั้งหลายต้องเตรียมตัดเล็บ ผม และเศษผ้าที่ใช้แล้วของตัวเองห่อรวมกันไว้เพื่อใช้ลอยไปกับแพนั้นด้วย เล็บ ผม และเศษผ้านี้เมื่อตัดเสร็จแล้วจะต้องมาเวียนรอบ ๆ ศีรษะ 3 รอบ ขณะเวียนให้กล่าวว่ “เคราะห์ดีเอาไว้ เคราะห์ร้ายพาไป” การทำเช่นนี้เรียกว่า “การวาดเคราะห์”

นอกจากนี้ ยังมีการใส่เงินลงไปในแพด้วย โดยใส่จำนวนเท่าไรก็ได้ตามแต่ศรัทธา มักนิยมใส่เหรียญ ส่วนสถานที่และการทำพิธี ส่วนใหญ่ชาวบ้านมักตกลงเลือกเอาสถานที่ในทุ่งนาแห่งหนึ่งแห่งใดของหมู่บ้านที่มีร่มไม้พอให้พระนั่งฉันข้าวได้ โดยสถานที่นั้นจะต้องไม่ห่างจากแม่น้ำลำคลองที่จะใช้ลอยแพมากนัก เมื่อถึงวันทำพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีจะมีการถวายภัตตาหารเข้าแด่พระสงฆ์ ต่อจากนั้นนำแพพร้อมสิ่งของไปลอยในลำน้ำ ลำคลอง แล้วจึงนำแพกลับมาวางหน้าพระเพื่อสวดสมโภช เสร็จแล้วจะมีการตักบาตร พระฉันอาหารเพล สวดขยันโต ในช่วงนี้ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีจะกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้บรรพชนผู้ล่วงลับ โดยในช่วงที่ส่งแพลงน้ำหรือลอยแพ จะมีการสาดน้ำกันเหมือนเล่นสงกรานต์เป็นที่

สนุกสนานเป็นอันเสร็จพิธี (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, 2542ง, น. 6,502-6,503)

อนึ่ง สถาพร ศรีสังข์ (2542, อ้างถึงใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, 2542ง, น. 6, 503) อธิบายว่าประเพณีรับเทวดา เป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่ออันสืบเนื่องกันมาในสังคมเกษตรกรรมสมัยก่อน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติล้วนแล้วแต่มีเทพเจ้ากำหนดขึ้นทั้งสิ้น อาเพศและความสุขต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับผู้คนก็ล้วนขึ้นอยู่กับ การดลบันดาลของเทพเจ้าหรือเทวดา ดังนั้นจึงต้องบูชาบวงสรวงเทพเจ้าหรือเทวดาเพื่อให้ชีวิตที่จะดำเนินต่อไปมีความสุขสวัสดิ สิ่งของที่ชาวบ้านใส่ไปในแพในพิธีรับเทวดานี้ก็เพื่อให้เทวดาใช้เป็นเสบียงในระหว่างเดินทางไปสวรรค์ เป็นการแสดงความกตัญญูที่เทวดาเหล่านั้นปกป้องรักษาคุ้มครองมาตลอดปี และพิธีที่จัดขึ้นก็เพื่อเป็นการต้อนรับเทวดาองค์ใหม่ที่จะมาคุ้มครองพวกตนในปีต่อไปด้วย ส่วนเล็บ ผม และเศษผ้าที่ผู้ร่วมพิธีในแพก็เพื่อแสดงการลอยเคราะห์ของตัวเอง ชาวบ้านเชื่อว่า การจัดพิธีนี้จะทำให้เทวดาองค์ใหม่พอใจและจะช่วยคุ้มครองตนให้มีความสุขในปีต่อไป ทว่า พิธีรับเทวดานี้ นับวันยิ่งลดน้อยลงเพราะคนมีการศึกษามากขึ้น ความเชื่อเกี่ยวกับผีสงเทวดาก็พลลดน้อยลงไปด้วย

จากการที่ประเพณีรับเทวดาได้เลือนหายไปจากวิถีของคนในชุมชนของหลาย ๆ ชุมชน ทำให้หน่วยงานวัฒนธรรม

ของหลายจังหวัดในภาคใต้ได้รื้อฟื้นพิธีกรรมนี้ขึ้นมาใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในหลาย ๆ ชุมชน ทำให้ประเพณีรับเทียมดาเป็นที่เริ่มรู้จักของสมาชิกที่เป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนทุ่งตำเสาที่ครั้งหนึ่งประเพณีนี้ได้เลื่อนไปเหมือนชุมชนอื่น ๆ และได้รับการรื้อฟื้นมาใหม่อีกครั้ง

“...ตอนนั้นเข้ามาเป็นนายบ้านใหม่ ก็คิดเริ่มการฟื้นฟูของเก่าที่หายไปและเพื่อสร้างความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นด้วยให้นาข้าวดี ให้ฝนตกตามฤดูกาล แล้วคนในชุมชนก็คิดถึงประเพณีเก่าที่หยุดไปนาน คือรับเทวดา ที่เป็นประเพณีที่เก่าแก่ แต่ถูกลืมไปในช่วงหนึ่ง...รับเทียมดากับรับเทวดาเหมือนกัน เป็นการรับเทวดาประจำหมู่บ้าน จัดขึ้นเดือนห้าของทุกปีจะรับเทวดาองค์ใหม่ องค์เก่าก็จะเชิญให้กลับไป เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล เดือนห้าแรมค่ำหนึ่งรับเทียมดา ที่รับเทวดาเรียกว่าเป็นศาลที่ทำกับหยวก ครั้งนี้ทำใหญ่ขึ้นครั้งก่อนเล็กกว่านี้ในการประกอบพิธีก็จะมีข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ขนมโคพร้อมกันอยู่ในนั้นเพื่อความสิริมงคล การชด

ข่าวสารเพื่อให้พรแก่เทวดาคงแก่ๆ ให้อ่องค์
ใหม่มา ต้องมีดอกไม้...” (สำรอง โชคฤดี,
สัมภาษณ์เมื่อ 22 เมษายน 2559)

คนในชุมชนทุ่งตำเสากับความเชื่อในประเพณีรับเทียม
दानนั้นไม่ต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในภาคใต้ ที่เชื่อว่า เทวดาจะปก
ปักษ์รักษาคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีน้ำท่า นาข้าวหรือ
พืชผลมีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล ไม่แห้งแล้ง การ
เข้าร่วมพิธีถือเป็นสิริมงคล โดยในชุมชนทุ่งตำเสาจะมีการจัดพิธี
รับเทียมดาในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี สอดคล้องกับวิถี
ชีวิตของคนในชุมชนที่ดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ
ที่มีอยู่ในชุมชน โดยทั่วไปนั้นการประกอบพิธีกรรมรับเทียมดา
จะมืองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ หมอทำพิธี ศาลเทวดาที่ชาวบ้าน
ในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น เครื่องเช่นบวงสรวงเทวดาที่ชาวบ้าน
เป็นคนนำมา ซึ่งองค์ประกอบของพิธีกรรมจะแตกต่างกันไปใน
แต่ละชุมชน

อนึ่ง การทำพิธีรับเทียมดาของคนชุมชนทุ่งตำเสา
ประกอบด้วย การสร้างศาลไว้รับเทวดา หมอทำพิธี ผู้เข้าร่วม
พิธีอันหมายถึงชาวบ้านในชุมชน และสิ่งที่ชาวบ้านนำมาเพื่อจัด
วางไว้บนศาลเทวดาเพื่อเซ่นไหว้เทวดา เช่น ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า
และขนมโค โดยที่นี้มีการชดข่าวสารที่สื่อความหมายว่าเป็นการ

ให้พรแก่เทวดาองค์เก่า และมีการโยนดอกไม้เพื่อต้อนรับเทวดาองค์ใหม่ (ภาพที่ 25-30)

ภาพที่ 25-27 ศาลรับเทวดาและชาวบ้านที่ช่วยกันจัดวางเครื่องบวงสรวง
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559

ภาพที่ 28-30 ชาวบ้านนั่งล้อมรอบศาลเพื่อร่วมพิธีกรรม
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559

จะเห็นได้ว่า ประเพณีรับเทียมนดาของชุมชนทุ่งตำเสา ไม่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในภาคใต้มากนัก อาจมีบางสิ่ง บางอย่างหรือบางชั้นบางตอนที่แตกต่างกันบ้าง ขึ้นอยู่กับ วัฒนธรรมหรือสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น เช่น การสร้าง ศาลเทวดาอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป วัสดุที่ใช้ทำศาลเทวดา ที่แต่ละชุมชนเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในชุมชน ทว่า หาก พิจารณาในด้านความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมรับเทียมนดาจะพบว่า มีความเชื่อที่เหมือนกันที่ว่า ชุมชนที่อยู่เย็นเป็นสุข ผนตกตาม ฤดูกาล น้ำท่าบริบูรณ์และพืชผลทางการเกษตรได้ผลดี รวมถึง ปัจจุบันอาจมีการขอให้การทำมาค้าขายดีหรืออื่น ๆ ทั้งยัง

สะท้อนให้เห็นวิถีชุมชนในสังคมไทยที่ยังผูกพันกับธรรมชาติ สิ่ง
เร้นลับ ภูตผี เทวดา ตลอดจนการรู้สำนึกในบุญคุณของคนใน
สังคมชนบทไทย อีกทั้งยังสะท้อนถึงความสำคัญของประเพณี
ต่าง ๆ ที่ร้อยรัดเชื่อมสัมพันธ์หรือการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่าง
คนในชุมชนให้เหนียวแน่นกลมเกลียว ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
ในกิจกรรมงานบุญ งานประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชน

ชักพระเดือนห้า เป็นประเพณีท้องถิ่นภาคใต้อีก
ประเพณีหนึ่งที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนใต้มา
ยาวนาน ชักพระหรือลากพระ ตามข้อมูลในสารานุกรม
วัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่มที่ 14 อธิบายว่า “ลากพระเป็น
ประเพณีเนื่องในพระพุทธศาสนา กระทำกันหลังวันมหา
ปวารณาหรือวันออกพรรษา 1 วัน คือ ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ
เดือน 11 ของทุกปี โดยพุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันอาราธนา
พระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบกที่วางอยู่เหนือเรือ รถ หรือ
ล้อเอน แล้วแห่แห่นชักลากไปตามลำน้ำหรือตามถนนหนทาง
ถ้าท้องถิ่นใดอยู่ริมน้ำหรือมีลำคลองก็ลากพระทางน้ำ ถ้า
ห่างไกลลำน้ำลำคลองก็ลากพระทางบก แล้วแต่สภาพภูมิ
ประเทศจะเหมาะแก่การลากประเภทไหนมากกว่ากัน บาง
ท้องถิ่นในจังหวัดตรัง พัทลุง และสงขลา มีการลากพระทางบกใน
วันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ก็มี” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้,
2542จ, น. 6,794) ทั้งนี้ ชุมชนทุ่งตำเสาเป็นอีกชุมชนหนึ่งใน
ภาคใต้ที่จัดให้มีการลากพระขึ้น 2 ครั้งคือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน

5 และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งลากพระในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 นั้นเรียกว่า “ชักพระเดือนห้า” โดยมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ชุมชนที่จัดให้มีการชักพระเดือนห้ามักเป็นชุมชนที่มีปัญหาเรื่องน้ำในการทำการเกษตร เช่นนี้ การชักพระเดือนห้าจึงคล้ายกับพิธีแห่นางแมวของภาคอีสานที่ทำขึ้นเพื่อขอฝนให้น้ำทำบริบูรณ์ มีเพียงพอต่อการทำการเกษตร เช่นเดียวกับหมู่บ้านหู่ที่ 3 บ้านหู่แร่ ของชุมชนทุ่งตำเสาที่มักประสบปัญหาเรื่องน้ำ จึงได้จัดให้มีการชักพระในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 หรือตรงกับเดือนเมษายนของทุกปี อันเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยวของคนในชุมชน

“...เป็นประเพณีของชาวพุทธที่เราทำกันทุกปี ทุกวัด แต่ก่อนพระพุทธรเจ้าเวลาออกพรรษาท่านจะขึ้นไปโปรดพระพุทธรมารดาที่อยู่บนสวรรค์ พอออกพรรษาท่านก็จะลงมาจากสวรรค์ แรมค่ำหนึ่งชาวพุทธส่วนใหญ่ก็จัดงานออกพรรษา...”
(พระใบฎีกาประวัติ สุภาจาโร, สัมภาษณ์เมื่อ 22 เมษายน 2559)

“...ที่นี่เราทำประเพณีเดือน 5 มันได้ผลผลิตจากข้าว เพราะเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวพอดี ก็จะเอามาไว้ในวัด เพราะ

วัดแต่ก่อนจะมีห้องเก็บข้าว ไว้สำหรับ
เก็บข้าวจากชาวบ้านด้วย แต่ก่อนที่ตรงนี้
ทุ่งนาเต็มไปหมด คนทำนากันเยอะ แต่
เดี๋ยวนี้ไม่มีใครทำแล้ว...” (สมคิด หนูชิต,
สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2559)

การชักพระที่ทุ่งตำเสา ชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมใน
การช่วยทำและตกแต่งเรือพระ มีนายช่างของชุมชนเป็น
ผู้ออกแบบและชาวบ้านจะช่วยกันทำ เรือพระของที่นี่ใช้รูปแบบ
พญานาค ในอดีตมักเลือกใช้ไม้ตะเคียนเป็นโครงสร้างพญานาค
ประดับตกแต่งลวดลายแกะสลักในแบบลายกนกไทย แต่
ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้ไม้อัดแทนการใช้ไม้ตะเคียนเนื่องจากไม้อัด
มีน้ำหนักเบากว่าไม้ตะเคียน ทำให้ลากเรือพระได้ง่าย ไม่นัก
มากเกินไป ส่วนลวดลายเปลี่ยนมาใช้วิธีการพิมพ์ลายติดปะ
ตกแต่งเรือพระ โดยมักเลือกใช้สีสันสดใส เช่น สีส้ม สีเหลือง
และสีเขียว การทำเรือพระใช้เวลาประมาณ 1 เดือน แต่
ภายหลังมีการนำเรือพระเดิมมาใช้ซ้ำโดยตกแต่งเพิ่มเติมให้ดู
ใหม่ก็ทำให้ลดเวลาการทำเรือพระลงเหลือราว 15 วัน (ภาพที่
31-33)

ภาพที่ 31-33 ชาวบ้านช่วยกันลากเรือพระ

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559

การชักพระมักจัดขึ้นตั้งแต่เช้าตรู่ โดยนำพระพุทธรูปวางบนรถที่จัดเตรียมไว้ แล้วขับรถเคลื่อนตัวช้า ๆ ไปตามหมู่บ้านและสถานที่สำคัญของชุมชน โดยมีชาวบ้านช่วยกันลากเรือพระและร้องเพลงไปด้วย ทั้งนี้ เพลงที่ใช้ร้องส่วนใหญ่เป็นเพลงลูกทุ่ง หรือเพลงอะไรก็ได้ที่ผู้ร่วมขบวนนึกขึ้นได้ แต่ในอดีตนั้นมักใช้เพลงบอกหรือเพลงโนรา สะท้อนถึงการแสดงพลังความสามัคคีและความสนุกสนาน แวะให้ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญที่บริเวณวัดบ้านกลาง หมู่ที่ 2

“...ชาวบ้านก็มาช่วยกัน ส่วนใหญ่จะช่วยในเรื่องเงิน ออกเงินค่าช่าง ค่าอุปกรณ์ของเวลาชักพระ เขาก็ให้สตางค์มาช่วยเสมอ พอหลุดทุน...” (พระอธิการเวียงพรหมวโร, สัมภาษณ์เมื่อ 22 มกราคม 2559)

“...ใช้ขนมต้ม ห่อด้วยใบกะพ้อ มันทำ
ง่าย พาไปไหนง่าย ร้อยเป็นพวงๆ ง่าย
พอเสร็จแล้วเมื่อก่อนก็ เอาขนมต้มมา
ย่างกิน และเก็บไว้กินได้หลายวัน จะให้
พระฉันหรือกินเองก็ได้...” (สมคิด หนูชิต,
สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2559)

จะเห็นได้ว่า ชักพระเดือนห้า เป็นประเพณีที่คนใน
ชุมชนยังคงให้ความสำคัญ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้
มีโอกาสพบปะพูดคุยกันในระหว่างการมีส่วนร่วมในการ
ช่วยงานต่าง ๆ ในตกแต่งเรือพระเพื่อเตรียมไว้ในการจัดงานชัก
พระของชุมชน หรือการทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การ
ช่วยกันทำขนมต้มที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของเรือพระ ทั้งยัง
ช่วยกันสมทบทุนในการจัดซื้ออุปกรณ์และข้าวของเครื่องใช้ต่าง
ๆ อีกด้วย ทั้งนี้ การช่วยการลากเรือพระเมื่อใกล้ถึงวันชักพระ
สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีการชักพระ ช่วยให้คนในชุมชนมีการ
ร่วมแรงร่วมใจกัน ใครช่วยอะไรได้ก็ช่วยกัน เป็นโอกาสอันดีที่
ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน สร้างความ
สนุกสนานแก่คนในชุมชน

วัดและมัสยิด “พื้นที่แห่งศรัทธาของคนในชุมชน”

ชุมชนทุ่งตำเสา มีทั้งวัดและมัสยิด อันเป็นพื้นที่แห่ง
ศรัทธาตามศาสนาที่คนในชุมชนนับถือ จากข้อมูลชุมชนที่

เอกสารแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2558-2560) ของเทศบาลเมืองทุ่งตำเสาระบุข้อมูลการนับถือศาสนาของคนในชุมชนทุ่งตำเสา ซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 84.55 รองลงมาคือ ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 15.36 และมีคนในชุมชนเพียงร้อยละ 0.09 นับถือศาสนาคริสต์ (เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา, 2558, น. 23)

วัดและสถานที่สำคัญของชุมชนไทยพุทธ แต่ละหมู่บ้านในชุมชนไทยพุทธในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสามีวัดประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วัดท่าหมอไชย วัดทุ่งเลียบ วัดวังพา วัดเขาน้อย วัดน้ำตกโดนงาข้าง วัดม่วงค่อม วัดหูแร่ รวมถึงป่าช้าพรุชบา ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงเฉพาะวัดและสถานที่เก่าแก่ที่สำคัญ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชุมชนมายาวนาน อันได้แก่ วัดหูแร่ วัดพรุชบา วัดน้ำตกโดนงาข้าง ศาลทวดตาขุนดำกับทวดโต๊ะปะหวัง และป่าช้าพรุชบา รายละเอียดมีดังนี้

วัดหูแร่ เป็นวัดเก่าแก่ที่อยู่คู่ชุมชนทุ่งตำเสามานานกว่า 100 ปี ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ โดยมีบ้านเรือนตั้งอยู่รายรอบบริเวณวัด (ภาพที่ 34-36) วัดแห่งนี้เป็นชาวโคงตั้งเมื่อคราวที่มีการขุดพบพระปิตตาที่บรรจุอยู่ในไหฝังไว้ใต้ดินหน้าสถูป จากข้อมูลในสื่อหนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์ (ผู้จัดการออนไลน์, 2551) ระบุว่าพระปิตตาที่จัดสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2514 ในสมัยอดีตเจ้าอาวาสคือ พระอาจารย์กล่อม

โกวิท ที่สร้างจากมวลสารคัมภีร์ขอมโบราณ ธนบัตรชำรุด และ
 คาถาพุทธคุณหลายชนิดที่พระอาจารย์กลุ่มเขียนขึ้นเองและ
 ผงพุทธคุณจากพระอาจารย์บุญ ชินวโร อดีตเจ้าอาวาสที่เก็บ
 รักษาไว้เป็นมวลสารในการจัดสร้าง พระอาจารย์กลุ่มทำการ
 ปลุกเสกและกดพิมพ์เอง ภายหลังก้นพบได้มีการตั้งชื่อพระปิด
 ตาดังกล่าวว่า “พระภควันเพชรเหล็ก” โดยมีความเชื่อว่าหากได้
 บูชาจะช่วยให้แคล้วคลาด

ภาพที่ 34-36 ชุมประตูดินแร่ พระอุโบสถ และศาลาโรงธรรม
 ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมิวิจัย เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2559

วัดพรุชบา เป็นวัดเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของชุมชนทุ่ง
 ตำเสา มีอายุกว่า 60 ปี โดยพระรูปแรกที่เป็นผู้บุกเบิกคือพ่อ
 ท่านรุ่ง ซึ่งสมัยนั้นมีสถานะเป็นที่พักสงฆ์ที่ได้รับการบริจาค
 ที่ดินจากชาวบ้านในชุมชนนั้นคือ นายแก้ว อนุสาร ต่อมาเมื่อ
 จัดตั้งเป็นวัดจึงมีเจ้าอาวาสรูปแรก คือ พ่อท่านจวน หรือพระ
 ครูสุจิตร์พิมล ปัจจุบันนี้มีพระอธิการเวียง พรหมวโร เป็นเจ้า
 อาวาส ซึ่งนับเป็นเจ้าอาวาสรูปที่สอง ทั้งนี้ ภายในวัดมีสถานที่ที่
 ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพบูชา นั่นคือ อาคารที่เป็นที่

ประดิษฐานรูปเหมือนของพ่อท่านรุ่งและพ่อท่านจวง และ
หลักวัด ที่เรียกว่า “พระวัยทัต” ซึ่งหากมีการจัดกิจกรรมงานวัด
ก็จะจัดเครื่องบูชาสักการะหลักวัดก่อน โดยชาวบ้านเชื่อว่าเจ้า
ที่เจ้าทางจะได้คุ้มครอง เห็นได้ว่า วัดแห่งนี้เป็นวัดที่เกิดจากแรง
ศรัทธาของคนในชุมชน ทั้งยังช่วยกันดูแลบำรุงรักษามาจนถึง
ปัจจุบัน (ภาพที่ 37-42)

ภาพที่ 37-39 ซุ้มประตูวัดพรุชบา พระอุโบสถ และสถานที่เคารพ
สักการะพระผู้ก่อสร้างวัด

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมิวจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ภาพที่ 40-42 หลักวัด ศาลาที่ก่อสร้างโดยพ่อท่านรุ่ง และศาลาที่
จัดสร้างโดยพ่อท่านจวง

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมิวจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

วัดน้ำตกโตนงาช้าง เป็นวัดเก่าแก่อีกแห่งของชุมชนทุ่งตำเสา ตั้งอยู่บริเวณหน้าทางเข้าน้ำตกโตนงาช้าง (ภาพที่ 43) เป็นวัดที่มีพระสายวิปัสณา มีพระในวัดเพียง 2 รูป โดยมีพระอุทัย สุวิโร อายุ 90 ปี ซึ่งบวชมาได้ 60 พรรษา เป็นเจ้าอาวาส และเป็นผู้ก่อสร้างวัด เมื่อปี พ.ศ. 2515 หรือเป็นระยะเวลากว่า 45 ปีมาแล้ว (ภาพที่ 44) ทั้งนี้ วัดน้ำตกโตนงาช้างมีสถาปัตยกรรมและการออกแบบพระพุทธรูปแบบจีนมหายาน (ภาพที่ 45) และมักมีพุทธศาสนิกชนเชื้อสายจีนหรือชาวจีนเข้ามาทำบุญหรืออาบน้ำมนต์ ทั้งนี้ เจ้าอาวาสเล่าถึงความเป็นมาของการเข้ามาอยู่ในวัดในพื้นที่ทุ่งตำเสาว่า “...ในหลวง ร.9 ทรงมีพระดำริให้มีพระเข้ามาอยู่วัดในพื้นที่ เนื่องจากมีข่าวการเข้ามาของกลุ่มคอมมิวนิสต์ จึงให้มีการสืบหาพระที่มีความรู้ความสามารถเข้าถึงประชาชนได้มาพำนักในพื้นที่แห่งนี้เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจแก่คนในชุมชน ก็ได้มีการถามไปยังพระอธิการจังหวัดสงขลา ซึ่งก็ได้คำตอบว่ามีอยู่รูปหนึ่ง นั่นคือ พระอุทัย สุวิโร พระธุดงค์...”

จากการสนทนากับท่านเจ้าอาวาสทำให้รับรู้ได้ว่าท่านมีวัตรปฏิบัติที่เรียบง่าย โดยกุฎมีลักษณะเปิดโล่งและจำวัดในกลดตามวิถีเดิม ซึ่งก็มีลูกศิษย์แหวะเวียนเข้ามาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ ๆ

ภาพที่ 43-45 บริเวณทางเข้าวัดน้ำตกโตนงาช้าง พระอุทัย สุวีโร
ผู้ก่อสร้างวัด และศาลเจ้าแม่กวนอิม
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

นอกจากวัดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ชุมชนทุ่งตำเสา ยังมี
สำนักปฏิบัติธรรมอีกหลายแห่ง เช่น สำนักปฏิบัติธรรม บุญชอบ
สำนักสงฆ์บ้านวังพา ที่พักสงฆ์อนัตตา (วัดกลาง) อีกทั้งยังมี
สถานที่ประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์อีกด้วย นับเป็น
ชุมชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม ที่คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่าง
สันติ (ภาพที่ 46-49)

ภาพที่ 46-49 สำนักปฏิบัติธรรม ที่พักสงฆ์ และสำนักพรหมณ์
 ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ศาลทวดตาขุนดำกับทวดโต๊ะปะหวัง ทวดตาขุนดำ หรือทวดในรูปสัตว์ คือ เสือดำ ส่วนทวดโต๊ะปะหวัง เป็นทวดในรูปสัตว์ คือ งูสีขาว เหล่านี้เป็นความเชื่อที่ คุณาพร ไชยโรจน์ (2551ก, น. ก) ได้อธิบายไว้ว่าเป็นความเชื่อของชาวไทยถิ่นใต้ และคนในรัฐทางเหนือของประเทศมาเลเซียให้ความเคารพนับถือว่าเป็นประหนึ่งผีบรรพบุรุษหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ อันนำมาสู่ความเจริญงอกงาม เช่นเดียวกับ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน คุณาพร ไชยโรจน์, 2551ก, น. ก) ได้อธิบายไว้เช่นกันว่า ทวดคือวิญญาณที่มีเดชนาภาพสูงต้องมีการปฏิบัติบูชาเอาใจจึงจะให้คุณ และให้โทษเมื่อมีการล่วงละเมิด ในทำนองเดียวกัน ทวดตาขุนดำและทวดโต๊ะปะหวัง ถือเป็นทวดในรูปสัตว์ที่คนใน

ชุมชนและคนในภาคใต้ให้ความเคารพบูชา โดยเชื่อว่าทวดทั้งสองช่วยปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตราย คอยช่วยเหลือผู้คน โดยมีผู้รวบรวมข้อมูลไว้อย่างน่าสนใจ นั่นคือ คุณพร ไชยโรจน์ (2551ข) ที่อธิบายเกี่ยวกับความเป็นมาและเหตุการณ์ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับทวดตาขุนดำและทวดโตะปะหวังไว้อย่างน่าสนใจ ในลักษณะที่ว่าทวดตาขุนดำและทวดโตะปะหวัง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตและผู้คนเชื่อกันว่าคอยปกป้องดูแลผู้คนภายในบริเวณน้ำตกโตนงาช้างมาเป็นเวลานานนับหลายร้อยปี มักปรากฏให้ชาวบ้านภายในพื้นที่เห็นในรูปของพญาเสือดำนขนาดใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นทวดเสือด่า ซึ่งจัดเป็นทวดในรูปสัตว์อีกประเภทหนึ่ง

ในเรื่องนี้ นางวรรณภา อินทรสุวรรณ อายุ 44 ปี ชาวบ้านในพื้นที่ได้เล่าถึงความเชื่อในเรื่องทวดตาขุนดำทวดโตะปะหวังเอาไว้ว่า “...เดิมทีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ภายในบริเวณน้ำตกโตนงาช้างและบริเวณใกล้เคียง ล้วนมีความเชื่ออันสืบทอดต่อกันมาว่ามีทวดเสือด่าชื่อทวดตาขุนดำทวดโตะปะหวัง เป็นผู้ดูแลให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย และไร้ทุกข์ภัยเข้ามากราย ชาวบ้านจึงจัดแจงสร้างศาลเพียงตาไว้ให้เป็นที่สถิตของดวงวิญญาณดังกล่าว ซึ่งเป็นศาลเล็ก ๆ อยู่บนไหล่เขา ปรากฏมีชาวบ้านและนักท่องเที่ยวบางส่วนนำดอกไม้และเครื่องเซ่นไหว้มาบูชาอยู่มีขาดสาย ต่อมาราวปี พ. ศ. 2549 ได้มีนักท่องเที่ยว

ชาวสิงคโปร์คนหนึ่งเดินทางมาเที่ยวน้ำตกโตนงาช้าง จนตกช่วงเย็นชายคนดังกล่าวได้ออกเดินทางป็นขึ้นไปชมทัศนียภาพบนน้ำตกโตนงาช้างชั้นที่ 3 และชั้นที่ 4 จากนั้นจึงหายตัวไปอย่างไร้ร่องรอย เพื่อน ๆ ที่มาด้วยกัน จึงออกตามหาแต่ก็ไม่พบ แต่ประการใด จวบจนต้องลงมาแจ้งให้เจ้าหน้าที่ของทางน้ำตกได้ทราบ จึงออกช่วยกันตามหาอีกกลุ่มหนึ่ง จนในช่วงดึกจึงต้องยกเลิกไป แล้วออกหาตอนเช้าอีกครั้ง หาอยู่ 3 วัน 3 คืนก็ยังไม่พบ นักท่องเที่ยวชายชาวสิงคโปร์ดังกล่าวไม่พบ จนชาวบ้านกลุ่มหนึ่งวิพากษ์วิจารณ์ว่าอาจกลัวว่าจะถูกเสือคาบไปกินเสียแล้ว จึงได้เชิญหมอไสยศาสตร์มาทำพิธีกรรมเข้าทรง และเมื่อได้รับข้อมูลว่านักท่องเที่ยวชาวสิงคโปร์ที่หลงป่ายังมีชีวิตอยู่ ประทับชีพด้วยการกินยอดไม้และน้ำเป็นอาหาร เขาเพียงถูกผีบังตาเอาไว้ ท่านมิต้องเป็นห่วงแต่ประการใด ถึงเวลาเขาก็จะกลับมาเอง แต่หลังจากนั้นก็ขอให้ช่วยสร้างศาลให้เราอยู่ด้วย หัวหน้าทีมค้นหาจึงสัญญาว่าหากหาพบก็จะสร้างศาลสถิตบูชาให้ และในวันที่ 4 ที่ออกค้นหา จึงหานักท่องเที่ยวคนดังกล่าวพบ หลังจากนั้นจึงมีการสร้างศาลขึ้นมาในบริเวณเดิม โดยเป็นศาลถาวรที่มีขนาดใหญ่กว่าเดิมมาก ภายในปรากฏรูปประติมากรรมเคารพบูชารูปพญาเสือดำขนาดใหญ่อยู่ภายในบริเวณศาลให้ชื่อว่า “ทวดตาขุนดำ-ทวดโต๊ะปะหวัง” อันเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวบ้านในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลน้ำตกตลาดจนนักท่องเที่ยวจวบปัจจุบัน...” (ภาพที่ 50)

จากข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชนที่ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องทวดตาขุนดำและทวดโต๊ะปะหวัง และบอกเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและทำให้ผู้คนแคล้วคลาดปลอดภัย อันสะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องทวดตาขุนดำและทวดโต๊ะปะหวังยังคงอยู่จวบจนปัจจุบัน

“...เชื่อเรื่องทวดว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาและศักดิ์สิทธิ์ ช่วยเหลือคน ช่วยเหลือชาวบ้าน ดูอย่างครั้งก่อน นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวน้ำตกโตนงาช้าง ทำบุญแจรยนต์หาย มีดค่าแล้วยังหาไม่เจอ จึงขึ้นไปขอทวดตาขุนดำและทวดโต๊ะปะหวัง ว่าขอให้หาบุญแจกแจกจะเอากลับมาถวาย ก็ปรากฏว่าหาเจอจริง ๆ ด้วยทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วแทบไม่น่าเชื่อว่าจะหาเจอได้ เขาก็เพิ่งมาแก้บนไปเมื่อสองสามเดือนก่อน หรือปีที่แล้วช่วงเดือนกันยายน 2560 ต้นไม้ในเขตน้ำตกโค่นล้มจากลมพายุที่พัดกระหน่ำแรงมาก ต้นไม้ล้มเกือบสี่สิบต้น แต่คนไม่เป็นอะไรเลย ทวดแกช่วยปิดลมไป

ทางอื่น ทางที่ไม่มีคน...” (เพ็ญประภา ดำแก้ว,
สัมภาษณ์เมื่อ 25 มกราคม 2561)

อนึ่ง จากการสืบค้นข้อเท็จจริงการเกิดเหตุการณ์ต้นไม้
ในเขตน้ำตกโตนงาช้างโค่นล้มดังกล่าว เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 12
กันยายน 2560 ต้นไม้หักโค่นกว่า 40 ต้น จากข้อความในข่าว
หน้าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐออนไลน์ฉบับวันที่ 13 กันยายน 2560
เวลา 13.09 น. ระบุข้อความบางส่วนที่กล่าวถึงความเชื่อของ
คนในชุมชน จากการให้ข้อมูลของแม่ค้าที่เปิดร้านขายของใน
บริเวณน้ำตกโตนงาช้าง รวมถึงเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในพื้นที่
ดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องตามความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้น ดังข้อความ
บางส่วนที่ว่า

“...พายุถล่มน้ำตกโตนงาช้าง เสียหายไม่มาก
คนเชื่อ ‘ทวดตาขุนดำ-ปะหาว’ ช่วย สำหรับ
เหตุการณ์นี้ ลักษณะของพายุหมุนพัดถล่ม
เป็นครั้งแรกในรอบ 39 ปี นับตั้งแต่มีการ
ก่อตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง เมื่อปี
2521 นับเป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงมาก แต่เมื่อ
ดูสภาพความเสียหายไม่มาก ที่สำคัญไม่มี
ผู้เสียชีวิต ซึ่งทั้งเจ้าหน้าที่และพ่อค้าแม่ค้าที่
อยู่ในเหตุการณ์บอกว่า เป็นเพราะบารมีของ

“ทวดตาขุนดำ หรือ ทวดงุงอแง และทวดปะหวัง หรือทวดเสือด้า” ที่อยู่บนศาลบริเวณน้ำตก คุ่มครองดูแล ทำให้ทุกคนปลอดภัย ทิศทางที่ต้นไม้สูงใหญ่ล้มก็เฉียว ๆ เสียหายไม่มาก โดยเฉพาะศาลทวดตาขุนดำ และทวดปะหวัง ซึ่งอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่หักโค่น แต่ก็ล้มไปทางอื่นเช่นกัน หรือแม้แต่รถตุ๊ก ๆ ที่ถูกต้นไม้ล้มทับขณะเกิดเหตุ ซึ่งแม้คนขับนั่งอยู่ในรถแต่ก็ปลอดภัย...” (ไทยรัฐออนไลน์, 2560)

ภาพที่ 50 ศาลทวดตาขุนดำและทวดโต๊ะปะหวัง
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ป่าช้าพुरुชบา ป่าช้า หรือเปรว ตามข้อมูลในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 10 อธิบายว่า “เปรว

คือป่าช้าหรือสุสาน โดยปกติวัดพุทธในภาคใต้จะจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดเป็นเปรว ถ้าเป็นวัดในชนบท บริเวณเปรวมักเป็นเขตที่มีต้นไม้ขึ้นรกครึ้ม และมักแบ่งบริเวณเปรวออกเป็นสองส่วนคือ ที่ตั้งเชิงตะกอนเผาศพ และบริเวณที่ใช้ตั้งบัวหรือที่บรรจุอัฐิของผู้ตาย ในส่วนบริเวณที่ตั้งบัวหรือที่ฝังถ้ากระดูกมักมีลานทรายกว้างหรือมีโรงเรือนสำหรับประกอบพิธีทางศาสนา เพื่อส่งส่วนกุศลให้กับผู้ตายในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีบังสุกุลบัว” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, 2542ข, น. 4,650-4,651) เช่นเดียวกับป่าช้าพรุชบา ซึ่งจัดเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชนที่ใช้ในการจัดการศพมายาวนาน มีสภาพแวดล้อมที่ตรงตามคำอธิบายดังกล่าว และถือเป็นส่วนหนึ่งวัดพรุชบา แม้ว่าปัจจุบันมีถนนหนทางตัดผ่านทำให้พื้นที่วัดกับป่าช้าแบ่งแยกคนละฝั่งถนนก็ตาม ปัจจุบันนี้ เปรวพรุชบาได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการศพจากการฝังเป็นการเผาศพบนเชิงตะกอน และการเผาศพในเมรุที่ก่อสร้างขึ้นมาใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งในทุกปีนั้นชาวบ้านจะรวมตัวกันมาทำบุญ ณ ที่แห่งนี้ในช่วงการทำบุญวันว่างหลังสงกรานต์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษและร่วมกันทำความสะอาดป่าช้า ทั้งนี้ ข้อดีอีกประการหนึ่งคือทำให้ป่าช้าแห่งนี้ไม่ถูกทิ้งให้รกร้างโดยคนในชุมชนยังคงมีความผูกพันกับป่าช้าจากอดีตจวบจนปัจจุบัน (ภาพที่ 51)

ภาพที่ 51 ป่าช้าพรุชบา

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

นอกจากนี้ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการจัดการศพในป่าช้ายังเป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจ เช่น การพิธีไหว้เจ้าที่ในป่าช้าก่อนการเผาศพ เพื่อฝากศพที่กำลังเผานี้กับเจ้าที่ในป่าช้าด้วย รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับความหนักของโลงศพ นั่นคือหากยกศพแล้วหนัก จะเชื่อกันว่าคนตายนั่งอยู่บนโลงศพและมียมทูตควบคุมวิญญาณ

“...ความเชื่อก่อนทำพิธีกรรมก็จะมีการนำอาหารหวานคาว น้ำ ดอกไม้ มาวางต่อสถานที่ที่จะฝังศพในป่าช้าเพื่อขอฝากคนกับเจ้าที่เจ้าทางในที่ป่าช้า...” (กลั่น จันทรส่องภพ, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2559)

“...เชื่อกันว่า ถ้ายกแล้วศพหนัก คนตายจะ
นั่งอยู่บนโลง รวมถึงยมทูตที่นั่งคอยควบคุม
วิญญาณที่ตาย เพื่อนำไปชดใช้กรรมที่ตน
กระทำ...” (จรัส ไชยเทพ, สัมภาษณ์เมื่อ 17
มกราคม 2559)

เห็นได้ว่า ป่าช้า ที่แม้ว่าหลายชุมชนอาจเปลี่ยนแปลง
เป็นสถานที่อื่น ๆ หรือเป็นสถานที่ที่อดีตเคยเป็นป่าช้าที่เป็น
การจัดการศพแบบดั้งเดิมของชุมชนในอดีต แต่ชุมชนทุ่งคำเสา
เป็นชุมชนที่ยังคงมีวิธีการจัดการศพของคนในชุมชนที่สถานที่ที่
บรรพบุรุษเคยใช้เป็นที่สุดท้ายของชีวิต และยังคงมีความผูกพัน
กับสถานที่ดั้งเดิมนี้อย่างสืบทอดต่อไป แม้รูปแบบการ
จัดการศพอาจเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่การใช้พื้นที่พิธีกรรม
แห่งนี้ยังคงดำเนินต่อไป สะท้อนถึงความเชื่อและผูกพันกับ
บรรพบุรุษของคนในชุมชน

ชุมชนมุสลิมและสถานที่สำคัญ ขณะที่ชุมชนมุสลิมมี
สถานที่สำคัญนั่นคือ มัสยิด คำว่า “มัสยิด” จากข้อมูลที่ปรากฏ
ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่มที่ 12 อธิบายว่ามัสยิด
เป็นภาษาอาหรับ หมายถึงสถานที่สำหรับการนอบน้อมกายลง
ยังพื้นเพื่อสักการะอัลลอฮ์ ภาษาอาหรับทั่วไปเรียก “จามีอะ”
แปลว่า “สถานที่รวมคน” ในประเทศไทยเดิมใช้คำว่า “สุเหร่า”
ซึ่งเป็นภาษามลายู ปัจจุบันใช้มัสยิดแทน ส่วนสุเหร่าใช้เรียก

มัสยิดที่ก่อสร้างด้วยไม้ ไม้ถาวรมั่นคง และมีขนาดเล็ก (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, 2542ค, น. 5973) ในทำนองเดียวกัน ชุมชนทุ่งตำเสาซึ่งมีหมู่บ้านมุสลิมและมีมัสยิดเป็นสถานที่ศูนย์รวมสมาชิกในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน โดยแต่ละหมู่บ้านมีมัสยิดเก่าแก่ที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีของคนในหมู่บ้าน จากที่กล่าวมาแล้วว่า ชุมชนทุ่งตำเสา มีจำนวน 2 หมู่บ้านที่เป็นชุมชนมุสลิม โดยทั้ง 2 หมู่บ้านมีมัสยิดอยู่ 3 แห่ง อันได้แก่ มัสยิดดินูนอิสลาม ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน ส่วนมัสยิดดาร์ลอามีน และมัสยิดดาร์ลฮูดา ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านโห๊ะ

มัสยิดดินูนอิสลาม เป็นมัสยิดเก่าแก่ขนาดกลางที่มีพัฒนาการมาจากสุเหร่าอิสลา ฮุนคัยริ ที่แปลว่า “ความดี” ซึ่งเป็นสุเหร่าเก่าแก่ในชุมชนทุ่งตำเสาที่มีขนาดใหญ่ ประกอบด้วยตัวเรือนหลายหลัง และถือเป็นสถานที่สำคัญ อันเป็นศูนย์กลางที่ใช้ในการประกอบศาสนกิจของคนในชุมชน ทั้งในหมู่ที่ 6 บ้านนาแสน และหมู่ที่ 5 บ้านโห๊ะ โดยมีอิหม่าม ซึ่งเป็นคนในหมู่ที่ 6 บ้านนาแสน แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ชุมชนมีการขยายตัวของครัวเรือน ทำให้มีสมาชิกในชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น จึงได้มีการรื้อโครงสร้างของสุเหร่า โดยทั้งสองหมู่บ้านได้แบ่งวัสดุที่ได้จากโครงสร้างของสุเหร่าไปสร้างเป็นมัสยิดประจำหมู่บ้านของตน นั่นคือ มัสยิดดาร์ลฮูดา ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านโห๊ะ และมัสยิดดินูนอิสลาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน ซึ่งเดิมที่ตั้งอยู่ตรงข้ามกับพื้น

ที่ตั้งในปัจจุบัน ก่อนจะย้ายมาสร้างเป็นอาคารทรงไทยยกพื้นที่มีหลังคาทรงปั้นหยา กิ่งจั่ว โดยสร้างบนที่ดินที่ชาวบ้านร่วมกันสมทบทุน เพื่อจัดซื้อและมอบให้เป็นที่ดินของมัสยิด ทั้งนี้ มัสยิดดินูนอิสลาม ถือเป็นการพัฒนาจากฐานะต่อจากสุเหร่า จึงเท่ากับว่ามีประวัติก่อตั้งในปี พ.ศ. 2463 ไปโดยปริยาย

อนึ่ง มัสยิดแห่งนี้ใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางศาสนาในชุมชน ต่อมาได้สร้างอาคารมัสยิดหลังใหม่เพิ่มเติมในบริเวณเดียวกัน เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสามชั้น หน้าต่างเป็นรูปทรงโค้งยอดแหลมในชั้นที่สอง และรูปทรงสี่เหลี่ยมในชั้นที่สาม ประดับด้วยโดมทรงหัวหอมแบบอาหรับ มีดาวและพระจันทร์เสี้ยวที่เป็นสัญลักษณ์ของอิสลามตกแต่งบนโดม ทำให้ภายในพื้นที่บริเวณมัสยิดถูกจัดสรรเป็นสามส่วน ได้แก่ อาคารมัสยิดที่ใช้ประกอบศาสนกิจ อาคารเรียน และที่อาบน้ำละหมาด ปัจจุบันนี้ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมในบริเวณด้านหลังมัสยิด เพื่อใช้เป็นศูนย์อบรมจริยธรรมประจำมัสยิดและเป็นที่พักอำนวยความสะดวกให้กับนักเดินทาง (ภาพที่ 52) ทั้งนี้ มัสยิดดินูนอิสลามมีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 15 คน โดยมีนายอับลอรอนีย์ ลาเต๊ะ เป็นอิหม่าม นายสัน สันทรน เป็นคอเต็บ และนายสุวัฒน์ พันนี้ เป็นบิหลันดูแลรับผิดชอบมัสยิดและสัปบุรุษ จำนวนกว่า 600 คน

ภาพที่ 52 มัสยิดดิโนอิสลาม

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

มัสยิดดารุลฮูดา เป็นมัสยิดขนาดเล็กที่มีพัฒนาการมาจากสุเหร่าอิสลา ฮุนคัยริ เช่นเดียวกัน โดยตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านโหย๊ะ จดทะเบียนก่อตั้งเป็นมัสยิดประจำชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2495 บนที่ดินที่ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงินซื้อแล้วบริจาคให้เป็นที่ดินของมัสยิด โดยได้สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2497 ซึ่งชื่อมัสยิดดารุลฮูดานั้น แปลว่า “บ้านแห่งการนำทาง” อันหมายถึงการนำทางให้ชาวมุสลิมเข้าถึงอัลลอฮ์ ทั้งนี้ โครงสร้างภายนอกของมัสยิดเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนทรงสี่เหลี่ยม ตกแต่งด้วยโดมทรงหัวหอมแบบอาหรับ มีดาวและพระจันทร์เสี้ยวที่เป็นสัญลักษณ์ของอิสลามตกแต่งบนโดม อาคารทาดด้วยสีฟ้าทั้ง

อาคาร บริเวณโดยรอบมัสยิดเป็นสนามหญ้าว่างเปล่าที่ใช้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และกิจกรรมรณรงค์พื้นที่ปลอดบุหรี่ (ภาพที่ 53-54) ปัจจุบันนี้มีผู้ดูแลมัสยิดเป็นคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด รุ่นที่สาม มีจำนวน 15 คน โดยมีนายมณูญ รัตนพันธ์ เป็นอิหม่าม นายชาติรี โหดหมาน เป็นคอเต็บ และนายทวี หมู่เก็ม เป็นบิหลั่น ทำหน้าที่คอยดูแลมัสยิดและเป็นผู้นำให้แก่สัปบุรุษ จำนวนกว่า 600 คน ให้เป็นไปตามแนวทางของศาสนาอิสลาม

นอกจากนี้ ที่ผ่านมาชุมชนยังมีบทบาทเพื่อสังคมในด้านอื่น ๆ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติและศาสนา ทั้งการช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิในจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดกระบี่ และการช่วยเหลือผู้อพยพชาวซีเรีย ชาวปาเลสไตน์ และชาวโรฮิงญา โดยมีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทำหน้าที่รวบรวมสิ่งของและระดมเงินจากผู้บริจาค เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนเหล่านั้น ดังสะท้อนจากผู้ให้ข้อมูลที่ว่า “...มุสลิมนั้นเป็นพี่น้องของมุสลิม ไม่จำกัดสีผิว ภาษา เชื้อชาติ ฐานะ ไม่ว่าเขาคนนั้นจะเป็นใคร มาจากไหน พูดภาษาอะไร ชาวหรือดำ สูงศักดิ์หรือต่ำต้อย หากเป็นมุสลิม เขาก็คือ พี่น้องของเรา ที่เราจะต้องช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของเขาจริง ๆ...”

ส้มทั้งหลัง ประดับด้วยซุ้มโค้งรอบตัวอาคารและประดับด้วย โคมกลีบบะเพียง (ภาพที่ 55) ทั้งนี้ คณะกรรมการอิสลามประจำ มัสยิด มีจำนวน 13 คน สัปบุรุษมีจำนวนกว่า 400 คน โดยมีนาย เหม บินหมาด เป็นอิหม่าม นายหรุล มูเก็ม เป็นคอเต็บ และ นายสันติ หลังกวา เป็นบิหลัน

นอกจากนี้ มัสยิดดารุลอามีนยังได้รับรางวัลมัสยิดที่มี การจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดี ประจำปี 2557 จากกรม ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ซึ่งรางวัลนี้สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ และความสามัคคีของชาวมุสลิมในชุมชนที่ร่วมกันลงมือปฏิบัติ จัดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในมัสยิดได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 55 มัสยิดดารุลอามีน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ปอเนาะกับระบบการจัดการศึกษาในชุมชนมุสลิม

การจัดการศึกษาในสมัยก่อนมักเชื่อมโยงกับศาสนา เช่น ชุมชนชาวไทยพุทธก็มีการจัดการศึกษาโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางจัดการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชน ส่วนชุมชนมุสลิม จะมีการจัดการศึกษาโดยเน้นการเรียนหลักศาสนา ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม และสถานศึกษาดังกล่าวจะเรียกว่า “ปอเนาะ” โดยตามข้อมูลในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ พ.ศ. 2542 เล่ม 9 ระบุว่า ปอเนาะคือโรงเรียนหรือสำนักการสอนศาสนาอิสลาม เชื่อว่าเกิดขึ้นในประเทศอียิปต์แล้วได้แพร่หลายเข้ามาสู่เอเชียทางประเทศมาเลเซีย ต่อมาจึงแพร่หลายเข้ามาทางภาคใต้ของประเทศไทย ประมาณกันว่าเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเริ่มที่ปัตตานีเป็นแห่งแรกแล้วขยายไปสู่ท้องถิ่นที่มีชาวไทยมุสลิมทั้งในภาคใต้และภาคกลาง ทั้งนี้ ปอเนาะเป็นภาษาอาหรับ เพี้ยนมาจากคำว่า “ปนโด๊ะ” (Pondok) แปลว่า “กระท่อม” เนื่องจากนักศึกษาพากันไปปลูกที่พักแบบกระท่อมรวมกันอยู่หลายหลังในบริเวณเดียวกัน อันเป็นบริเวณบ้านหรือที่ดินของโต๊ะครู (ภาพที่ 56-57)

หากปอเนาะใดมีชื่อเสียงมากก็จะมีจำนวนกระท่อมมาก กระท่อมหลังหนึ่ง ๆ จะมีนักศึกษาพักหลับนอนและหุงหาอาหารกินกันตั้งแต่ 2-3 คน ผู้จัดตั้งปอเนาะเรียกว่า “โต๊ะครู” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, 2542ก, น. 4,430)

ภาพที่ 56-57 บ้านพักของนักเรียนปอเนาะที่มีลักษณะเป็นกระท่อม
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (2542ก, น. 4,430)

การจัดการศึกษาของชุมชนมุสลิมในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสามีความน่าสนใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องในการจัดการศึกษาให้แก่สมาชิกในชุมชน จากการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการสอนหลักศาสนาในรูปแบบปอเนาะสู่โรงเรียนสายสามัญที่มีระบบการจัดการศึกษาที่ผสมผสาน ทั้งการเรียนการสอนหลักศาสนา และการเรียนการสอนในสายสามัญ ทั้งยังเป็นโรงเรียนสายสามัญแห่งแรกของจังหวัดสงขลา อีกด้วย ซึ่งในที่นี้หมายถึงโรงเรียนพัฒนาการศึกษา รายนละเอียด มีดังนี้

โรงเรียนพัฒนาการศึกษา ก่อนการก่อตั้งโรงเรียนปอเนาะในปี พ.ศ. 2490 ขณะนั้นพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านโ๊ะะ ยังไม่มีโรงเรียนศาสนาอิสลาม มีแต่โรงเรียนไทยพุทธ การเรียนศาสนาในสมัยนั้น จึงต้องเรียนในสถานที่ที่คนในชุมชนใช้ประกอบพิธีละหมาด ผู้สอนเป็นคนในชุมชนที่พอมีความรู้ เมื่อเรียนไปได้สักระยะ ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นต้องการให้มีสถานที่สำหรับเรียน

หนังสือ จึงได้ขอบริจาคที่ดิน จำนวน 200 ไร่ และขอความร่วมมือจากคนในชุมชนให้มาช่วยตัดไม้ที่พอจะหาได้จากชุมชน จนได้อาคารเรียน ซึ่งมีหลังคาทำด้วยใบจาก เสาทำด้วยไม้ มีครูจากกลันตันเข้ามาช่วยสอนในวิชาภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษารูมี มีนักเรียนจากชุมชนใกล้เคียงเข้ามาเรียนจำนวนมาก ต่อมาได้ขยายเป็นอาคารไม้สองชั้น และเพิ่มการเรียนในวิชาสามัญ ภายหลังจึงได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนศาสนาและสามัญแห่งแรกของตำบลทุ่งตำเสา โดยชาวบ้านยืนยันว่าเป็นโรงเรียนศาสนาและสามัญแห่งแรกของจังหวัดสงขลา (ภาพที่ 58-60)

ภาพที่ 58-60 อาคารเรียนไม้หลังแรกของโรงเรียน

และหอพักนักเรียนหญิง

ที่มา : สำเนาภาพโดยทีมิวิจัย เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2559

“...ตอนนั้นในชุมชนยังไม่มีโรงเรียนศาสนา เวลาเรียนก็เรียนที่ ๆ คนเขาใช้ละหมาด ผู้ใหญ่เขาอยากจะได้ที่เรียน เลยไปขอที่ดินจากชาวบ้านมา 200 ไร่ แล้วชาวบ้านก็มาช่วยกันตัด

“ไม่ มาทำกัน...” (เจ๊ะหลี โทดหมาน,
สัมภาษณ์เมื่อ 11 เมษายน 2559)

“...นักเรียนที่เรียนในโรงเรียน
พัฒนาการจะเป็นนักเรียนมุสลิม การ
จัดการศึกษาจึงสอดคล้องการเรียน
ตามหลักศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการ
เรียน ทั้งภาษามลายูและภาษา
อาหรับ...” (แอสละ หมัดอาดัม,
สัมภาษณ์เมื่อ 11 มีนาคม 2559)

ทั้งนี้ พัฒนาการของโรงเรียนพัฒนาการศึกษา จำแนก
เป็นสองระยะ ได้แก่ ระยะแรก การก่อตั้งเป็นโรงเรียนปอเนาะ
(พ.ศ. 2490-2511) เปิดสอนระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป.
5-ป.7) และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (มศ.1-มศ.3) สอนวิชา
ศาสนาและวิชาสามัญควบคู่กัน และระยะที่สอง การ
เปลี่ยนแปลงจากโรงเรียนปอเนาะเป็นโรงเรียนพัฒนาการศึกษา
(พ.ศ. 2512-ปัจจุบัน) โดยใช้หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย
ระเบียบการปรับปรุงส่งเสริมในภาคศาสนา เขต 2 ซึ่งเป็นระยะที่
เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างขององค์กรอยู่บ่อยครั้ง อีกทั้งยัง
มีการปรับปรุงอาคารเรียนด้วยเช่นกัน (ภาพที่ 61)

ภาพที่ 61 อาคารเรียนในปัจจุบัน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2559

จะเห็นได้ว่า พื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านโไฮ้ เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ยังขาดแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน มีเพียงมัสยิดที่เป็นทั้งสถานที่ใช้ในการประกอบศาสนกิจและสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนชั่วคราว ต่อมาชาวบ้านจึงได้บริจาคที่ดิน เพื่อใช้เป็นี่สำหรับศึกษาเรียนรู้และได้มีการพัฒนาเรื่อยมา จนเป็นโรงเรียนพัฒนาการศึกษาในปัจจุบัน โรงเรียนมีระบบการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพัฒนาการศึกษา ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการกำหนด

ความต้องการและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง จากนั้นจึงร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เป็นการให้ความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ โรงเรียนและชุมชนต่างได้รับประโยชน์จากการพึ่งพาอาศัยกัน และการมีส่วนร่วมในการประเมิน เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงหรือยุติกิจกรรม ทั้งที่กำลังดำเนินอยู่และกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าทั้งโรงเรียนและชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

นอกจากข้อมูลทั่วไป ลักษณะพื้นที่ ประวัติศาสตร์ของชุมชน และย้อนรอย “คอมมิวนิสต์บ้านวังพา” รวมถึงสังคม วัฒนธรรม และประเพณี ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีอีกหัวข้อหนึ่งที่จำเป็นต้องกล่าวถึงด้วย นั่นคือ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน อันเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงทุนของชุมชนได้เป็นอย่างดี

น้ำตก “แหล่งต้นน้ำและทุนทางธรรมชาติของชุมชน”

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะน้ำตกโตนงาช้าง และน้ำตกโตนเรือ รายละเอียดมีดังนี้

น้ำตกโตนงาซ่าง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสงขลา เนื่องจากมีความสวยงามและความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจที่ได้รับความนิยมในช่วงฤดูร้อน ซึ่งนักท่องเที่ยวมักหลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ภารกิจ การท่องเที่ยวที่ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น นักท่องเที่ยวเที่ยวจำเป็นต้องรู้กฎและระเบียบ เข้าใจหลักการอนุรักษ์ และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ทั้งยังต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งคนในชุมชน เจ้าหน้าที่ รวมถึงนักท่องเที่ยว ในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาซ่าง ถือเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยกำหนดกฎและระเบียบในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างเข้มงวด เพื่อให้คนและสัตว์ป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ (ภาพที่ 62-72)

ภาพที่ 62-64 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง และน้ำตกโดนงาช้าง

ภาพที่ 65-67 ต้นไม้ที่หักโคนล้มจากลมพายุและขยะที่พบบริเวณน้ำตก

ภาพที่ 68-69 การจัดการขยะโดยเจ้าหน้าที่ และป้ายประกาศห้ามให้อาหารลิง

ภาพที่ 70-72 ป้อมบริเวณทางเข้าน้ำตกโดนงาช้าง ป้ายเตือนภัย
และข้อห้ามต่าง ๆ ในการเข้าใช้สถานที่

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

เห็นได้ว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวน้ำตกโตนงาช้างมี การบริการจัดการในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี ทว่า ขยะก็ยังคง เป็นปัญหาในทุกแหล่งท่องเที่ยว จิตสำนึกของนักท่องเที่ยวจึง เป็นสิ่งสำคัญที่ยังคงต้องรณรงค์และหาแนวทางหรือมาตรการ จัดการกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันมี ค่าของชุมชนได้ก่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนต่อไป อาจกล่าวได้ว่า การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวน้ำตกโตนงาช้าง ช่วย ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม โดยคนใน ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพค้าขายบริเวณ น้ำตก ด้านสังคม โดยคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวสามารถใช้ เวลาในช่วงที่พักผ่อนหย่อนใจ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ที่ร่วมเดินทางมาด้วยกันได้เป็นอย่างดี และด้านสิ่งแวดล้อม โดยคนในชุมชน นักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สามารถ ช่วยกันสร้างรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิด ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

น้ำตกโตนเรือ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 9 บ้านวังพา ซึ่งอยู่ใน แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ใน ขณะเดียวกัน น้ำตกโตนเรือก็อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของสถานี วิจัยต้นน้ำทะเลสาบสงขลาโดยตรงอีกด้วย ซึ่งน้ำตกโตนเรือนี้ ยังคงมีความเป็นธรรมชาติอยู่มาก (ภาพที่ 73) นักท่องเที่ยวทั้ง จากภายในชุมชนและใกล้เคียงพากันมาเที่ยวมากขึ้น โดย ปัจจุบันหนึ่งที่ทำให้สถานที่แห่งนี้เริ่มเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว

โดยเฉพาะชาวบ้านในชุมชนและในละแวกใกล้เคียง นั่นคือ ยังไม่มีการเรียกเก็บค่าบริการเข้าใช้สถานที่ ซึ่งจากการให้สัมภาษณ์ของหัวหน้าศูนย์วิจัยต้นน้ำทะเลสาบสงขลาได้ให้ความเห็นว่า “...น้ำตกโตนเรือเริ่มมีคนมาเที่ยวกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่น้ำตกโตนงาช้างมีการเก็บค่าบริการ ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ที่ดีเพราะอยากให้น้ำตกแห่งนี้เป็นน้ำตกของคนในชุมชน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติและชุมชนเข้าด้วยกัน...”

ภาพที่ 73 น้ำตกโตนเรือ

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

คลองสายสำคัญต่อวิถีชีวิตคนทุ่งตำเสา

ทุ่งตำเสาเป็นพื้นที่ที่ราบเชิงเขาทั้งเทือกเขาบรรทัดและเทือกเขาวิังพา มีแหล่งน้ำสำคัญของชุมชนหลายแห่ง เช่น

คลองวาด คลองอีตำ หรือที่ชาวบ้านเรียกสั้น ๆ ว่า “คลองตำ” และคลองสอ โดยที่ในแต่ละหมู่บ้านก็จะมีคลองสายเล็ก ๆ อีกหลายสาย เช่น คลองหูแร่ หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ คลองไม้ไผ่ คลองสายวังทิง คลองโดนงาซ้าง ที่ไหลจากน้ำตกโดนงาซ้าง หมู่ที่ 7 พรุชบา ฯลฯ

คลองวาด ด้วยเหตุที่ทุ่งตำเสาเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้มีผู้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย โดยเฉพาะคลองวาด ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสายสำคัญของชุมชนที่เชื่อมต่อกับแหล่งต้นน้ำคือ น้ำตกโดนงาซ้าง อีกทั้งคลองวาดยังเป็นคลองที่กั้นเขตแดนระหว่างตำบลทุ่งตำเสากับตำบลท่าฉลุง โดยไหลผ่านหมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา และหมู่ที่ 10 บ้านเกาะมวง แล้วไหลไปยังตำบลฉลุง ตำบลควนลัง เข้าสู่เขตชุมชนคลองวาด ตำบลท่าซ้าง อำเภอบางกล่ำ ไหลลงสู่คลองอู่ตะเภาในเขตอำเภอหาดใหญ่ ที่ปลายทางของคลองอู่ตะเภาคืออ่าวไทยในเขตตำบลคูเต่า เห็นได้ว่า คลองวาดเป็นสายน้ำที่คดเคี้ยวเลี้ยวไปตามสภาพพื้นที่และมีบทบาทสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตและมีความสำคัญต่อชุมชนต่าง ๆ หลายชุมชนที่อยู่สองริมฝั่งคลอง เช่นนี้ คลองวาดจึงเปรียบเสมือนสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านในชุมชน (ภาพที่ 74)

“...คลองวาดถือว่ามีค่ามาก
สำหรับชาวบ้าน เพราะเป็นสายน้ำที่
หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านมาตลอด
ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน...”
(อาภรณ์ บุรณพิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 21
กุมภาพันธ์ 2559)

ภาพที่ 74 สภาพน้ำในคลองวาด

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559

คลองอีตำหรือคลองตำ มีแหล่งต้นน้ำมาจากเทือกเขา
วังพา ถือเป็นอีกคลองที่มีความสำคัญต่อชาวบ้าน คลองตำจะ
ไหลจากหมู่ที่ 9 บ้านวังพา ผ่านหมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ หมู่ที่ 4 บ้าน
นายสี หมู่ที่ 5 บ้านโ๊ะ หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา หมู่ที่ 8 บ้านท่า

หมอไชย และหมู่ที่ 10 บ้านเกาะม่วง แล้วไหลไปยังควนลัง คลองแห คูเต่า และไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลา คลองต๋าก็ เหมือนกับคลองวาดที่เป็นคลองที่ชาวบ้านนำน้ำจากลำคลองมา ใช้ในการเกษตรกรรม รวมถึงทำน้ำประปาในหมู่บ้าน ทว่า ใน อดีตนั้นมีอุปสรรคจากการใช้น้ำในคลอง เนื่องจากทุ่งตำเสาเป็น พื้นที่ที่มีฝนตกชุกมาก ด้วยความที่เป็นพื้นที่สีเขียว เมื่อฝนตก น้ำก็ไหลสู่คลองทั้งสองสายนี้ เมื่อฝนตกหนักขึ้นทำให้ทั้งสอง คลองนี้รับน้ำไม่ไหว จึงทำให้ไหลท่วมพื้นที่ประมาณ 2-3 วัน แล้วไหลเข้าสู่หาดใหญ่ เป็นเหตุให้เกิดน้ำท่วมในอำเภอ หาดใหญ่ ต่อเมื่อถึงหน้าแล้ง น้ำในลำคลองมีน้อย ไม่เพียงพอ ต่อการเกษตรกรรม จึงแก้ปัญหาด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา แต่ก็ เป็นเพียงการแก้ปัญหา เฉพาะเรื่องการเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรกรรมเท่านั้น

วิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองมาอย่างยาวนาน อาจด้วยทำเลที่ตั้งอยู่ บนที่ราบเชิงเขาที่เป็นพื้นที่ต้นน้ำ จึงเื้ออำนวยการเกษตรกรรม มีทั้งลำคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและลำคลองที่ขุดขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคและบริโภค ทั้งการนำน้ำไป หล่อเลี้ยงพื้นที่ทางการเกษตรและการระบายน้ำ เพื่อป้องกันน้ำ ท่วมขังในบริเวณที่ราบลุ่ม เนื่องจากพื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่ต้น น้ำที่น้ำไหลผ่านไปยังพื้นที่ต่าง ๆ จึงต้องมีการป้องกันและการ ระบายน้ำอย่างสมดุล (ภาพที่ 75-77)

“...แต่ก่อนชาวบ้านจะใกล้ชิดกับคลอง
เดี๋ยวนี้จะใช้น้ำในคลองทำการเกษตร
เพียงอย่างเดียว...” (สมนึก กาญจนารักษ์,
สัมภาษณ์เมื่อ 11 เมษายน 2559)

ภาพที่ 75-77 การใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองเพื่อการเกษตรและสภาพ
น้ำในคลองดำที่มีขยะปะปน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2559

ปัจจุบันนี้ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ
วัฒนธรรม มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ถนนหนทาง การ
ประปา ฯลฯ ทำให้ชุมชนเปลี่ยนเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท
มากขึ้น ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนเสื่อมโทรมลง ซึ่งย่อม
ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วยเช่นกัน วิถีชีวิตที่
เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางกระแสการพัฒนา ทำให้ความผูกพัน
ระหว่างคนกับคลอง ตลอดจนการให้คุณค่าและความหมายของ
สายน้ำเปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของคลอง การ
แสวงหาอาหารจากแหล่งน้ำทำได้น้อยลง ชาวบ้านไม่สามารถ
นำน้ำจากคลองมาใช้ประโยชน์ได้

“...พอมีการสร้างถนนเข้ามามากขึ้น น้ำ
ในลำคลองเลยดูไม่สะอาดตา มีสิ่งสกปรก
ในน้ำชาวบ้านเลยให้ความสำคัญกับคลอง
น้อยลง...” (พีระ พรหมเทพ, สัมภาษณ์
เมื่อ 11 เมษายน 2559)

อนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในสังคม
เช่นเดียวกับวิถีคนคลองของคนทุ่งตำเสา ก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้
โดยภายหลังการพัฒนาให้ชุมชนมีความเจริญขึ้น ด้วยการสร้าง
ถนนหนทาง ถมพื้นที่แหล่งน้ำเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน ขยาย
พื้นที่ให้มีความเป็นเมืองมากขึ้น กระทั่งปัจจุบันสายน้ำลำคลอง
ในชุมชนเกิดความเสื่อมโทรมและเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้
ชัด จึงทำให้เทศบาลเมืองทุ่งตำเสาจัดโครงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำ
คลองตำ โดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูลำ
คลองซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน
ด้วยความสำนึกถึงคุณค่าของสายน้ำที่ได้นำมาใช้ประโยชน์
แม้ว่าปัจจุบันจะมีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตมากขึ้นก็ตาม

อ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “อ่างเก็บ
น้ำพรุชบา” เป็นอ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในการทำ
เกษตรกรรม จากการลงพื้นที่สำรวจบริเวณอ่างเก็บน้ำ พบว่า
บริเวณโดยรอบอ่างเก็บน้ำ ชาวบ้านได้สร้างเพิงพักชั่วคราว
ขนาดเล็ก ทำจากไม้และมุงหลังคาด้วยไวนิลเพื่อเพียงพอดู

การหลบแดดหลบฝนในช่วงที่มาตกปลา โดยชาวบ้านมักใช้เวลาหลังจากเสร็จภารกิจกรีดยางมานั่งพักผ่อนหย่อนใจและตกปลา ถือเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งปลาที่ได้จะนำไปบริโภคในครัวเรือน บางส่วนอาจมีการขายเป็นการสร้างรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง (ภาพที่ 78-83) จากการสนทนาร่วมกับสองพ่อลูกที่พากันมานั่งตกปลา คือ นายณรงค์ ชาวเกลี้ยง อายุ 60 ปี และนายธวัชชัย ชาวเกลี้ยง อายุ 34 ปี เล่าว่า “...มีอาชีพทำสวนยาง วันนี้ไม่ได้กรีดยางจึงมาตกปลาแต่เช้า ถ้ากรีดยางจะใช้เวลาในช่วงบ่าย มาเพื่อตกปลา นอนเล่น พักผ่อนที่อ่างน้ำ ใช้เวลาตกปลาประมาณ 5 ชั่วโมง หาปลาได้วันละ 1-2 กิโลกรัม โดยปลาที่หาได้จากอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ ได้แก่ ปลาสร้อย ปลายี่สก ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาบ้า (คล้ายปลายี่สก) ปลาแก้มขี้...”

ภาพที่ 78-79 อ่างเก็บน้ำพुरुษาและกระท่อมขนาดเล็กที่ใช้เป็นที่นั่งพักระหว่างตกปลา

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ภาพที่ 80-83 ชาวบ้าน ขณะกำลังตกปลา และปลาที่ตกได้บางส่วน
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

แหล่งแร่ในชุมชน ทุ่งตำเสาเป็นชุมชนหนึ่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อชุมชนที่มีแหล่งธรณีสัณฐานประเภทน้ำตก นั่นคือน้ำตกโตนงาช้าง อีกทั้งยังมีแหล่งแร่ที่สำคัญต่ออุตสาหกรรมคือ หินปูน ซึ่งมีจำนวน 2 แหล่ง โดยหินปูนที่พบมีสีเทาอมชมพู แสดงชั้นชัดเจน ชั้นบางถึงหนา จัดอยู่ในหมวดหินราชบุรีอายุเพอร์เมียน (ภาพที่ 74) โดยแหล่งแรก มีเนื้อที่ 0.08 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณทรัพยากรแร่สำรองที่มีศักยภาพเป็นไปได้ 2.61 ล้านตัน มีมูลค่าแหล่งแร่ 274.05 ล้านบาท และแหล่งที่สอง มีเนื้อที่ 0.04 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณทรัพยากรแร่สำรองที่มีศักยภาพเป็นไปได้ 0.72 ล้านตัน มีมูลค่าแหล่งแร่ 75.6 ล้านบาท

อีกทั้งยังพบมีแร่ดีบุกในบริเวณที่เชื่อมต่อกับพื้นที่หมู่บ้านวังพา ซึ่งมีการสะสมตัวบริเวณเชิงเขาที่อยู่ระหว่างเทือกเขาแกรนิตสองหลากับเทือกเขาแก้ว-วังพา โดยแหล่งแร่ดังกล่าวคือ ควนไฉน อยู่ในเขตตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ และ

ตำบลลุง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสงขลา ถือเป็นแหล่งแร่
 ดีบุกที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดสงขลา (กรมทรัพยากรธรณี
 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557, น. 71,
 74, 80, 81, 90) ถึงกระนั้นชุมชนทุ่งตำเสาก็เป็นชุมชนที่เสี่ยง
 ต่อการเกิดภัยพิบัติในด้านต่าง ๆ คือ การเป็นพื้นที่ที่มีโอกาส
 เกิดหลุมยุบ และยังเป็นหนึ่งในหลายชุมชนของจังหวัดสงขลา
 ที่มีหลายหมู่บ้านซึ่งปรากฏชื่อในบัญชีแสดงรายชื่อหมู่บ้านที่
 เสี่ยงภัยดินถล่มจังหวัดสงขลา นั่นคือ พรุชบา คลองทุ่ง โคกวัด
 ทุ่งโพธิ์ ทุ่งรัก และวังพา (กรมทรัพยากรธรณี กระทรวง
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557, น. 32, 42)

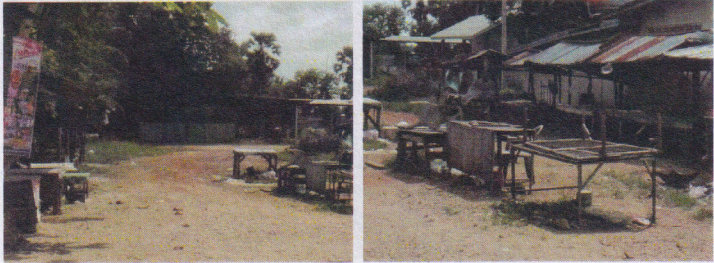
ภาพที่ 84 หินปูนที่พบในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสา
 ที่มา : กรมทรัพยากรธรณี (2557, น. 81)

มองเศรษฐกิจชุมชนผ่านตลาดนัด

ตลาดนัดในชุมชนเป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า เครื่องใช้อุปโภคและบริโภค ทั้งระหว่างคนในชุมชน และระหว่างคนในและนอกชุมชน โดยที่ตลาดนัดในชุมชนกุ่มตำเสา แต่เดิมมีจำนวนเพียง 1-2 แห่ง ปัจจุบันตลาดนัดมีเพิ่มขึ้น ซึ่งตลาดนัดที่เก่าแก่ของชุมชน ได้แก่ ตลาดนัดบ้านนาแสน และตลาดนัดบ้านหูแร่ ขณะที่ปัจจุบันมีตลาดนัดบ้านวังพาเพิ่มขึ้นมาอีกแห่งหนึ่ง

ตลาดนัดบ้านนาแสน เป็นตลาดนัดเก่าแก่ดั้งเดิมของชุมชนกุ่มตำเสาที่ชาวบ้านนำพืชผลทางการเกษตรมาขาย ตลาดนัดบ้านนาแสน ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านนาแสนสมัยก่อนตลาดนัดบ้านนาแสนในหนึ่งสัปดาห์จะมีเพียงหนึ่งวัน และจากข้อมูลชาวบ้านระบุว่าตลาดนัดบ้านนาแสนได้เปิดขายทุกวัน ทว่า จากการลงพื้นที่สำรวจตลาดนัดในชุมชนในวันที่ 25 มกราคม 2561 พบว่า ในปัจจุบันตลาดนัดในหมู่ที่ 6 บ้านนาแสนมี 2 แห่ง คือ ตลาดนัดบ้านนาแสน (ภาพที่ 85-86) เปิดตลาดทุกวันพุธ เสาร์ และมีตลาดนัดใหม่เกิดขึ้นคือ ตลาดนัดครูบุญ ซึ่งเปิดตลาดวันจันทร์และวันพฤหัสบดี โดยทั้งสองแห่งเปิดขายตอนเย็น แต่เดิมเปิดขายตอนเช้า แต่ด้วยวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผู้คนในชุมชนออกจากบ้านทำงานกรีดยาง บ้างออกทานในตัวเมือง จึงให้ความสำคัญกับการจับจ่ายในช่วงเย็นมากกว่าเช้า ตลาดนัดทั้งสองแห่งจึง

เปลี่ยนมาเปิดบริการในตอนเย็นให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่
เปลี่ยนไปดังกล่าว

ภาพที่ 85-86 ตลาดนัดบ้านนาแสนในวันปิดตลาด
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

ตลาดนัดครูบุญ เป็นตลาดนัดที่สร้างขึ้นใหม่ เปิดขายตอนเย็นของวันจันทร์และพฤหัสบดี ซึ่งสินค้าที่ขายในตลาดมักเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภคของครัวเรือน เช่น ผักที่มีทั้งผักที่ปลูกในชุมชน ผักที่คนในชุมชนไปซื้อมาจากตลาดในเมือง เช่น กะหล่ำปลี มะนาว หอมใหญ่ แครอท ดอกหอม ฯลฯ เนื้อสัตว์จำพวกไก่ ปลา และอาหารทะเล นอกจากนี้ ยังมีสินค้าของใช้อื่น ๆ เช่น เครื่องใช้ในครัว อาหาร เช่น ไข่ทอด ก๋วยเตี๋ยวผัด ขนมต่าง ๆ รวมถึงเสื้อผ้าและรองเท้า (ภาพที่ 87-92)

ภาพที่ 87-92 ตลาดนัดครูบุญซึ่งอยู่ตรงข้ามกับตลาดนัดบ้านนาแสน
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

“...มีตลาดนัดในชุมชนดี เพราะเราไม่ต้องไปไหนไกล ได้มีเวลาเลี้ยงหลาน นี่ก็พาหลานมาด้วย ให้เล่นอยู่ในบริเวณนี้ เราก็ได้ขายของไปด้วย มีรายได้เสริมจากอาชีพหลักทำสวนยาง หากไปทำงานนอกชุมชนก็ไม่มีใครเลี้ยงหลาน...” (เอกชัย ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อ 25 มกราคม 2561)

เห็นได้ว่า ตลาดนัดบ้านนาแสนและตลาดนัดครูบุญซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ 6 บ้านนาแสนกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจชุมชนที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างหลากหลาย ไม่เพียงแต่

คนในหมู่บ้าน หากแต่เป็นศูนย์กลางการค้าขายสินค้าเกษตร อุปโภคบริโภคทั้งระหว่างคนในชุมชนกันเอง และระหว่างชุมชน จากหมู่บ้านที่มีโอกาสได้ลิ้มรสอาหารทะเลได้ยาก ทำให้ปัจจุบัน มีอาหารทะเลมาจำหน่ายในตลาด คนในชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารและได้รับอาหารที่มีความหลากหลายทางโภชนาการมากขึ้นกว่าในอดีต ดังเสียงหนึ่งของชาวบ้านที่ว่า “สมัยก่อนอาหารทะเลหาकिनยาก ไม่ค่อยมีใครมาขาย สมัยนี้การเดินทางสะดวก อาหารทะเลเข้าถึงชุมชน” ทั้งนี้ การพัฒนาของชุมชนที่มีถนนให้สัญจรไปมาได้สะดวก ได้นำไปสู่การแลกเปลี่ยนไม่เพียงแต่สินค้า ทว่า ยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชน มีความทันสมัยเข้าสู่ชุมชน ตลาดนัดสำคัญต่อวิถีชีวิตในชุมชนไม่น้อยดังเสียงชาวบ้านท่านหนึ่งที่เปรียบเปรยตลาดนัดว่า “ตลาดนัดเปรียบเหมือนตู้เย็น”

ตลาดนัดบ้านหุแร่ เป็นตลาดนัดของชุมชนทุ่งตำเสาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ อันเป็นจุดศูนย์รวมการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตร และของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวัน ที่เริ่มจากการเป็นตลาดนัดขนาดเล็ก เปิดตลาดค้าขายกันในพื้นที่สนามหญ้า บ้างก็มีร่มหรือกางเต็นท์ผ้าใบเพื่อบังแดด ตลาดนัดแห่งนี้เกิดจากการรวมตัวของผู้ค้าขายพืชผลทางเกษตรกรรม ในสมัยก่อนนิยมนำพืชผักต่าง ๆ ที่ตนเองปลูกมาขาย ทำให้เกิดเป็นแหล่งการค้าเล็ก ๆ ที่ใช้ใน

การหารายได้เสริมของชาวชุมชนกุงตำเสา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมีการพัฒนาอย่างยาวนานมากกว่า 50 ปี

“...พื้นที่ตลาดนัดหูแร่แต่ก่อนเป็นพื้นที่ร้างไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ ต่อมา มีการจัดระเบียบและเข้ามาวางป่า ทำให้ก่อให้เกิดเป็นพื้นที่ว่าง ชาวบ้านนำสินค้ามาวางขายบนพื้นที่ถือได้ว่าเป็นพื้นที่อีกแห่งที่ทำให้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยกัน...” (เอกชัย ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อ 25 มกราคม 2559)

ตลาดนัดบ้านหูแร่แรกเริ่มเดิมทีในช่วงก่อตั้งตลาดนัดราวปี พ.ศ. 2509-2534 นั้น เป็นการแลกเปลี่ยนพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน เกิดจากการรวมกลุ่มกันโดยพื้นที่ตลาดเดิมเป็นพื้นที่ของยายเล็ก (ไม่ทราบนามสกุล) แต่ตกทอดมาถึงรุ่นทายาทเป็นผู้ดูแล ตลาดเปิดให้บริการ 3 วันต่อสัปดาห์คือ วันอังคาร วันศุกร์ และวันอาทิตย์ ในสมัยก่อนยังไม่มีการจัดเก็บค่าแผงขาย เพียงแค่ขออนุญาตจากเจ้าของพื้นที่เพื่อของเข้ามาทำการค้าขาย ในยุคนั้นเป็นการซื้อขายกันเองของคนในชุมชนเท่านั้น สินค้าส่วนใหญ่ที่นำมาขายจะเป็นพืชผลทางการเกษตร และพืชผักสวนครัว นอกจากนี้ ตลาดยังเป็นพื้นที่สร้างโอกาสให้

คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยหรือมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งในช่วงเวลาต่อมานับจากปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน ตลาดมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการคมนาคมเข้ามา มีการพัฒนาที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้มีผู้คนรู้จักตลาดนี้และนำไปเล่ากันต่อ ทำให้ตลาดได้รับความนิยมและมีการนำสินค้าหลากหลายเข้ามาขายกันในตลาดนัด ชาวบ้านก็ส่งผลที่ดีตามไปอีกด้วย เพราะทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีตามไปด้วย

“...ผ่านไปมาแถวนี้บ่อยเพราะใช้เป็นเส้นทางไปทำงานและไปทำธุระต่าง ๆ ทำให้รู้ว่าพื้นที่นี้มีตลาดนัดอยู่แล้วและได้บอกต่อกับคนในครอบครัว จนต่อมาก็เป็นที่รู้จักกันไปเอง...” (เอกชัย ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อ 25 มกราคม 2559)

“...กาลเวลาเปลี่ยนไปตลาดนัดก็ย่อมเปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน ประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คนต่างพื้นที่เริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่ในการค้าขายสินค้า ซึ่งการค้าขายสินค้าก็เริ่มมีความหลากหลายของประเภทสินค้ามากขึ้น นอกจากจะมีของกินของใช้แล้วก็

ยังมีการขายสินค้าอื่น ๆ คึกคัก และสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนทุ่งตำเสาเป็นจำนวนมาก...” (เอียด สองโพร, สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2559)

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างจากรูปแบบเดิมก็ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนแบบดั้งเดิม การที่มีสินค้าต่าง ๆ เข้ามาหลากหลายชนิดก็ส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ต้องออกไปไกล เมื่อต้องการสิ่งของที่หลากหลาย มาที่เดียวที่ตลาดก็ได้ของครบตามที่ต้องการ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านสะดวกตามไปด้วย (ภาพที่ 93-98)

“...ตลาดนัดหูแร่นั้นในปัจจุบันมีการนำสินค้ามาขายนอกเหนือจากการขายผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรในบางครั้งตกต่ำทำให้ชาวบ้านในตำบลทุ่งตำเสาต้องการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดโดยการหันมาค้าขายอย่างอื่นที่นอกเหนือจากพืชผลทางการเกษตร มาตลาดแล้วได้ของครบเครื่อง ไม่ต้องออกไปไกล ก็ถือว่าชีวิตชาวบ้านเราก็สบายไปด้วย ไม่ต้องเปลืองค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แค่

เดินไปก็ถึงแล้ว...” (ทิพย์มณี ศรีสกุล,
สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2559)

“...เมื่อเวลาเปลี่ยน ตลาดก็มีการเปลี่ยนไป
ในทางด้านความสะดวกสบายมากขึ้น
ชาวบ้านสะดวกในการจับจ่ายใช้สอยตาม
ความต้องการง่ายขึ้น...” (จันดี สุวรรณสิงห์,
สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2559)

ภาพที่ 93-98 สินค้าที่หลากหลายในตลาดนัดหูแร่
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2559

จะเห็นได้ว่า ในระยะแรกของการก่อตั้งตลาดนัดหูแร่
นั้น เริ่มมาจากการที่เกษตรกรและชาวบ้านมีการนำผักที่ตนเอง
ปลูกไว้รับประทานและเหลือใช้นำมาทำการแลกเปลี่ยนกับคน
อื่น ๆ ภายในชุมชน จนก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคน

ในชุมชน นานวันเข้าก็เริ่มมีการขยับขยายการแลกเปลี่ยนมาเป็นการซื้อขายและพัฒนาจนก่อเกิดเป็นธุรกิจขึ้น แต่การทำเป็นธุรกิจในที่นี้ยังคงเป็นแบบซึ่งพาทอาศัยและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันภายในชุมชนเป็นหลัก อนึ่ง ตลาดหูแร่จากเดิมที่เป็นตลาดสำหรับชาวชุมชนทุ่งตำเสาเพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนและขยายวงกว้างไปยังคนในพื้นที่อื่น ๆ มาทำการค้าในพื้นที่ ในการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและความเจริญที่เข้ามาภายในตำบลทุ่งตำเสา อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดหูแร่ไม่ได้ส่งผลเพียงด้านลบต่อชุมชนทุ่งตำเสาเสมอไป ทว่า อาจนำมาพร้อมความเจริญ ความสะดวกสบายต่อการใช้ชีวิตขึ้นอีกด้วย จึงทำให้ตลาดนัดหูแร่มีครบบตามแบบในตัวเมือง

ตลาดนัดบ้านวังพา เป็นตลาดนัดในชุมชนอีกแห่งที่เปิดจำหน่ายสินค้าที่สร้างความสะดวกสบายให้แก่คนในชุมชนเปิดทุกวันจันทร์ โดยตลาดแห่งนี้เป็นตลาดนัดที่จัดให้มีขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีตลาดราวปี พ.ศ. 2552 จากเพียงขนาดเล็กจำนวนไม่มาก สินค้าไม่หลากหลายมากนัก แต่ปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) มีจำนวนพ่อค้าแม่ค้ามากขึ้น โดยพ่อค้าแม่ค้ามาจากคนภายนอกชุมชนและคนในชุมชน โดยสัดส่วนคนนอกชุมชนมีประมาณร้อยละ 30-40 ขายสินค้าจำพวกเสื้อผ้า ของใช้จำเป็นในกลุ่มสินค้านานาชนิดที่รู้จักกันทั่วไป นั่นคือ สินค้าทุกอย่าง 20 บาท สินค้าประเภทอุปกรณ์และ

เครื่องมือช่าง และสินค้าบริโภคจำพวกปลา เนื้อหมู ส่วนคนในชุมชนมีประมาณร้อยละ 60 ขายสินค้าเกษตร เช่น ผักสดที่ปลูกเอง ข้าวและแกงถุงประเภทแกงพื้นบ้านที่เริ่มขายกันตั้งแต่เช้าตรู่ และนมพื้นบ้าน ฯลฯ (ภาพที่ 99-106)

ภาพที่ 99-106 บรรยากาศภายในตลาดนัดบ้านวังพา
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2561

จะเห็นได้ว่า ตลาดนัดชุมชน เป็นอีกกลยุทธการจัดการชุมชนที่มีความสำคัญต่อการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนในชุมชน โดยเป็นศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เป็นพื้นที่กระจาย

สินค้าเกษตรของชุมชน หรือแม้กระทั่งการสร้างอาชีพเสริม ให้แก่คนในชุมชนได้ค้าขาย โดยเลือกอาชีพจากความรู้ของตน เช่น ทำขนมพื้นบ้าน ทำอาหารพื้นบ้าน ฯลฯ

บทสรุป

จากข้อมูลวิถีชุมชนกุงตำเสาในมิติต่าง ๆ ทั้งด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ชี้ให้เห็นถึงทุนชุมชนที่มีอยู่ อยากหลากหลายที่สามารถนำมาเป็นทุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนต่อไปได้ จากข้อมูลชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นภาพวิถีของชุมชนที่ขับเคลื่อนชุมชนด้วยปัจจัยที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เฉกเช่นเดียวกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ความเป็นไปของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความทันสมัย และการพัฒนาทางเทคโนโลยียังผลให้ชุมชนมีปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอันสะท้อนได้จากวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนในแต่ละช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

โดยที่ชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากชุมชนในชนบทห่างไกลตัวเมืองยากแก่การเข้าถึงและการสื่อสารกับสังคมภายนอก หรืออดีตกับการเป็นชุมชนประวัติศาสตร์พื้นที่สีแดงเพราะเป็นที่ตั้งของกลุ่มคอมมิวนิสต์ที่คนภายนอกนอกชุมชนรู้สึกหวาดกลัว กลับกลายเป็นชุมชนเปิดเมื่อมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร หรือแม้กระทั่ง

นโยบายรัฐที่มุ่งพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ยังผลให้สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมแห่งความทันสมัย ความเจริญขยายรุดคืบเข้าสู่ชุมชนในชนบทห่างไกลจนทำให้ชุมชนเหล่านี้ได้รับการพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนเมืองมากนักดังกรณีชุมชนทุ่งตำเสา ที่เป็นชุมชนหนึ่งในเขตอำเภอหาดใหญ่ เมื่อการพัฒนาในเขตเมืองมีการเจริญเติบโตถึงขีดสุดจึงส่งผลให้มีการขยายไปยังพื้นที่ใกล้เคียง การพัฒนาโครงสร้างพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาถนนทำให้แต่ละพื้นที่สามารถเดินทางได้สะดวก การเดินทางของวัฒนธรรมหนึ่งเข้าสู่อีกพื้นที่หนึ่งจึงเกิดขึ้น ทำให้ภาพชุมชนทุ่งตำเสาในปัจจุบันเป็นชุมชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม

อนึ่ง ข้อมูลข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นภาพการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนจากปัจจัยสำคัญ นั่นคือ **ประการแรก** การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสวนยางพารา ที่พัฒนาการจากการเป็นป่ายางสู่การเป็นสวนยางในปัจจุบัน ทว่า ศักยภาพด้านนี้ยังเป็นข้อท้าทายให้ทุกฝ่ายได้คิดกันต่อไปว่าท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาราคายางพาราดกต่ำหรือสินค้าเกษตรที่ยังมีปัญหาด้านราคาอยู่อย่างต่อเนื่อง ชุมชนจะปรับตัวอย่างไรต่อไป **ประการที่สอง** การมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำตก แหล่งน้ำทิ้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น หรือการเป็นชุมชนแหล่งแร่ที่มี

มูลค่าทางเศรษฐกิจ ชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ถือเป็นทุนสำคัญที่ใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลเพราะทั้งสามด้าน มีความเชื่อมโยงกัน หากด้านใดด้านหนึ่งได้รับผลกระทบย่อม ส่งผลต่ออีกด้านหนึ่ง อย่างไรก็ดี ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เหล่านี้เอื้อประโยชน์เป็นอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของ ชุมชนทุ่งตำเสา สร้างรายได้แก่คนในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ เป็นการดึงเอาทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ขณะเดียวกันต้องมีแผนและมาตรการในการจัดการชุมชนในเชิงป้องกันเพื่อรักษาทุนของชุมชนเอาไว้ต่อไปในระยะยาวจากรุ่นสู่รุ่น เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อน เศรษฐกิจชุมชนทุ่งตำเสาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน

ประการที่สาม ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม จากข้อมูลชุมชน สะท้อนให้เห็นภาพความเป็นพหุวัฒนธรรมของชุมชน และมี ศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การดำรงอยู่ของประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่ ความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนที่ยังคงมีความแบบเครือญาติกันอยู่สูง การอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนต่างศาสนา ต่างความเชื่อ การมี ประวัติศาสตร์สำคัญๆ ของชุมชนที่แตกต่างจากหลาย ๆ ชุมชน รวมถึงองค์ความรู้ท้องถิ่นที่ชุมชนทุ่งตำเสามีอยู่ หลากหลายเช่นกัน ทั้งที่ยังแฝงอยู่ในตัวครุภูมิปัญญาหรือมีการ จัดการสืบทอดความรู้ไปบ้างแล้ว และ**ประการที่สี่** องค์กร

ชุมชน ที่มีอยู่ในชุมชนจำนวนหนึ่งถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ที่ต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม และยั่งยืนเพื่อให้องค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์เพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ชุมชนทุ่งตำเสาเป็นอีกชุมชนที่มีทุนชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนต่อไปได้ ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าองค์กรชุมชน ผู้นำองค์กรชุมชน และภาครัฐ ที่ควรร่วมมือกันในการหาแนวทางในการดึงศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชน โดยต้องคำนึงถึงการรักษาทุนเหล่านี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปด้วย

บทที่ 5

การจัดการชุมชนทุ่งตำเสา

“การจัดการ” เป็นวลีที่บ่งบอกถึงการลงมือปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด องค์กร หรือชุมชนหนึ่ง ๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ นโยบายและแผนที่กำหนดไว้ รวมถึงสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ก็จำเป็นต้องมีกลยุทธ์ในการจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์เหล่านั้น และจากข้อมูลชุมชนในบทที่ 4 สะท้อนให้เห็นวิถีของชุมชนที่ดำเนินมาจากร้อยปี เป็นชุมชนที่มีทุนของชุมชนอย่างหลากหลาย ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์และหลากหลาย ทั้งแหล่งน้ำธรรมชาติ ป่า ภูเขา กอปรกับเป็นพื้นที่ไม่ห่างไกลจากตัวเมืองหาดใหญ่ เปรียบเสมือนพื้นที่สีเขียวที่เป็นแหล่งผลิตออกซิเจนที่สำคัญที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนและคนในเขตเมือง เหตุนี้ชุมชนทุ่งตำเสา จึงเป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจในการศึกษาประเด็นการจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิ การจัดการชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ จากการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา พบว่า การจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวที่กล่าวมานั้นเกิดขึ้นเพราะการทำงานขับเคลื่อนที่มีหลายองค์ประกอบสำคัญ โดยกำหนดเป็นประเด็นหลัก ๆ อันได้แก่ (1) องค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการชุมชน (2) องค์กรชุมชนกับการบริหารจัดการที่ดี (3) องค์กรชุมชนกับการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน (4) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (5) โรงเรียนกับการจัดการความรู้และ

การนำนโยบายสาธารณะมาปฏิบัติ (6) มัสนิดกับการพัฒนาองค์การและการจัดการชุมชน (7) ผู้นำและภาวะผู้นำกับการจัดการชุมชน (8) นานาทรศนะข้อเสนอว่าด้วยการจัดการชุมชน ทั้งจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนและนักวิชาการที่ได้สะท้อนความคิดเห็นผ่านเวทีเสวนาและการสัมภาษณ์เชิงลึก และ (9) บทสรุปการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ดังจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

องค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการชุมชน

องค์กรต่าง ๆ ที่มีในชุมชนทุ่งตำเสา นั้น มีทั้งองค์กรเก่าแก่ที่มีอยู่แต่เดิมตามวิถีชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวัดหรือมัสนิด ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงมัสนิด ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาหมู่บ้านในชุมชนมุสลิม อีกทั้งยังมีการปรับตัวและมีบทบาทอย่างหลากหลายในการจัดการชุมชนมุสลิม เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้สอดคล้องตามสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงและความทันสมัยที่รุกคืบเข้าสู่ชุมชนมุสลิม ขณะที่องค์กรชุมชนอีกประเภทหนึ่งคือ องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นใหม่เพื่อพัฒนาอาชีพ หรือบริหารจัดการด้านการเงินเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ในลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม ทั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ และสหกรณ์กองทุนสวนยาง ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน พร้อมกับที่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น ทั้งใน

ระดับปัจเจก·ชุมชน และสังคม นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องกล่าว รวมถึงเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสาที่ช่วยเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

มัสยิดดารุลอามีน เป็นมัสยิดขนาดเล็ก ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านโเฮ๊ะ เดิมชื่อว่า “มัสยิดอิสลาฮุลคัยรี” ซึ่งแปลว่า “การพัฒนาความดี” สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2490 ในพื้นที่ของโรงเรียนพัฒนาการศึกษาในปัจจุบันนี้ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมานั้นการเดินทางไปลำบากไม่ค่อยสะดวกนัก ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 จึงย้ายมาสร้าง ณ ที่ตั้งปัจจุบัน และเปลี่ยนชื่อเป็น “มัสยิดดารุลอามีน” ที่แปลว่า “สถานที่ปลอดภัย” โดยทุนในการจัดสร้างนั้นได้รับจากเงินที่ชาวบ้านช่วยกันบริจาคสมทบทุน และเงินสนับสนุนจากองค์กรเพื่อการกุศลอิสลามนานาชาติ ประเทศคูเวต ทั้งนี้ คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีจำนวน 13 คน สัปบุรุษหรือผู้มาละหมาดในมัสยิดมีจำนวนกว่า 400 คน โดยมีนายเหม บินหมาด เป็นอิหม่าม นายหุรูล มูเก็ม เป็นคอเต็บ และนายสันติ หลังหวา เป็นบิหลัน (ภาพที่ 107-110)

ภาพที่ 107-110 มัสยิดดารุลอามีน และอาคารที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561

วิสาหกิจเพื่อสังคม การต่อยอดวิสาหกิจชุมชนและ
สวัสดิการชุมชนเพื่อการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา ในที่นี้
หมายถึงกลุ่มหัตถกรรมดอกไม้ใบยางพาราหูแร่ กลุ่มวิสาหกิจ
ชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษ์โตน กลุ่มน้ำดื่มชาววัง สหกรณ์
กองทุนสวนยางบ้านหูแร่ จำกัด สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้าน
พรุชบาพัฒนา จำกัด สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านวังพา จำกัด
และสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา รายละเอียดมีดังนี้

กลุ่มหัตถกรรมดอกไม้ใบยางพาราหูแร่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3
บ้านหูแร่ ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เริ่ม
ดำเนินกิจการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 โดยผลิตสินค้าตามคำสั่ง
ซื้อ ซึ่งมีราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับขนาดและรูปแบบของสินค้า
ต่อเมื่อลูกค้ามีคำสั่งซื้อมากขึ้น จึงได้ถ่ายทอดและแจกจ่ายงาน
ให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันทำ ทั้งนี้ ดอกไม้ใบยางพาราช่วย
สร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือนได้เป็นอย่างดี กระนั้นก็ตาม
รูปแบบการผลิตดอกไม้ใบยางพาราได้เปลี่ยนไปจากที่สมาชิกมา
รวมกลุ่มช่วยกันประดิษฐ์ดอกไม้ยามว่างจากการทำสวน

ยางพารานั้น ปัจจุบันนี้มีสมาชิกเพียงรายเดียวที่ยังคงประดิษฐ์ดอกไม้อย่างต่อเนื่อง โดยเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่ายสินค้าตามคำสั่งซื้อที่มีไม่มากนัก (ภาพที่ 111-117)

“...ดอกไม้ใบยางพารา ไม่มีใครทำแล้ว ตอนนี้อยายชุ่นทำเพียงคนเดียว แต่ก็ไม่ค่อยได้ทำ ยกเว้นมีเด็กนักเรียนหรือนักศึกษาจาก ม.อ. หรือทำเมื่อเทศบาลกุ่มตำเสาสั่งทำก็ทำให้เขาไปตามสั่งเมื่อก่อนสักประมาณยุคทักษิณ มีคนทำดอกไม้เยอะราว 60 คน ตอนนั้นสนุก มีไปขายที่เมืองทองธานี ขายดี ตอนนีแทบไม่ได้ทำดอกไม้แล้ว...” (ชุ่น ชิตมณี, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

ภาพที่ 111-117 ยายชุ่น ขณะทำดอกไม้ใบยาง

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2559

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษ์ไต ตั้งอยู่ หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เริ่มดำเนินกิจการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 มีนางไพเราะ กาลศรี เป็นประธานกลุ่ม พร้อมด้วยสมาชิกในกลุ่มได้นำผลผลิตที่ได้จากส้มแขกที่หาได้ง่ายในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์น้ำผลไม้ ในช่วงแรกไม่ประสบความสำเร็จมากนัก จึงได้เปลี่ยนมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้อยู่ในรูปแบบผงขงพร้อมดื่มและน้ำพริกส้มแขก ตามลำดับ ทั้งนี้ น้ำพริกส้มแขกถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภค เนื่องจากมีรสชาติถูกปากและราคาจำหน่ายย่อมเยา

ถึงกระนั้น สินค้าที่สร้างชื่อเสียงและได้รับรางวัลหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 4 ดาว ประจำปี 2553 กลับเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปน้ำพริกส้มแขก ในเวลาต่อมาจึงได้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนงบประมาณและข้อมูลความรู้ทางวิชาการ ส่วนผลิตภัณฑ์ในรูปแบบผงขงพร้อมดื่มนั้น อยู่ระหว่างการรอตรวจประเมินและรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ จึงยังไม่มี การกระจายสินค้ามากนัก (ภาพที่ 118-119)

ภาพที่ 118-119 ที่ทำการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษ์ไต

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559

อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่เพื่อตามหาแหล่งวัดถุดิบของผลิตภัณฑ์ส้มแขกที่เป็นแหล่งภายในชุมชน ในความเข้าใจของผู้วิจัยคิดว่าสวนส้มแขกคงจะมีอยู่จำนวนมาก แต่เมื่อเดินทางไปยังสวนของชาวบ้านที่เป็นแหล่งวัดถุดิบหลักของกลุ่ม กลับพบว่าต้นส้มแขกที่ให้ผลผลิตได้มีเพียงต้นเดียว (ภาพที่ 120-122) สะท้อนให้เห็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากส้มแขก สอดคล้องกับข้อมูลสมาชิกกลุ่มแม่บ้านรักษ์โตนที่ให้ข้อมูลก่อนนี้ว่าการผลิตน้ำพริกส้มแขกหรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้ส้มแขกเป็นส่วนผสมนั้นจะมีบางช่วงที่ขาดวัดถุดิบ

“...ปัญหาคือขาดแคลนส้มแขก ต้องเอามาจากหมู่ 3 บ้านหุแร่ ในหมู่ 7 เองก็มีสวนส้มแขกอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก โดยคนทำสวนส้มแขกเสียชีวิตไปแล้ว จึงไม่มีคนสืบทอดการปลูกส้มแขก...” (ไพเราะ กาลศรี, สัมภาษณ์ เมื่อ 18 มีนาคม 2559)

ภาพที่ 120-122 ต้นส้มน้ำขากที่มีเพียงต้นเดียวในชุมชนที่ใช้เป็น

แหล่งวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559

กลุ่มน้ำดื่มชาววัง ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านวังพา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2550 และได้ปิดตัวลง เนื่องจากการบริหารจัดการที่ล้มเหลวในช่วงปี พ.ศ. 2552 ต่อมาในปี พ.ศ. 2555 สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการผลิตน้ำดื่ม จึงจัดสรรงบประมาณซื้อเครื่องกรองน้ำระบบรีเวอร์ส ออสโมซิส เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินกิจการของกลุ่มน้ำดื่มชาววัง ซึ่งเครื่องมือนี้ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องคุณภาพของน้ำดื่มให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่และเปิดโอกาสให้มีการร่วมหุ้นของสมาชิกในชุมชน (ภาพที่ 123-130)

“...เมื่อก่อนน้ำในหมู่บ้านจะกินไม่ได้ เพราะ
มีคราบหินปูน เลยลงทุนไปซื้อเครื่องกรอง
น้ำที่กำจัดหินปูนและสนิมเหล็กได้...”

(สมพงศ์ ไชยรักษ์, สัมภาษณ์เมื่อ 21 มีนาคม
2559)

“...เมื่อก่อนในน้ำจะมีสารหนูปนเปื้อนจาก
การทำเหมือง เมื่อสถาบันการเงินเข้ามา
จัดการก็เลยซื้อเครื่องกรองน้ำ ทำให้น้ำดื่ม
ได้มาตรฐาน ยืนยันได้...” (สมมาตย์ เฉพาะตน,
สัมภาษณ์เมื่อ 21 มีนาคม 2559)

ภาพที่ 123-130 การผลิตและขนส่งน้ำดื่มชาววัง

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2559

ทั้งนี้ ผู้ใช้บริการน้ำดื่มชาววังไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิก
กลุ่มก็ได้ อีกทั้งคนในชุมชนก็ไม่ได้ใช้บริการน้ำดื่มชาววังเพียง
แห่งเดียวเท่านั้น โดยชาวบ้านในหมู่ที่ 9 บ้านวังพา ได้เล่าว่า

“...ปัจจุบันนี้ตนไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มน้ำดื่มวังพาแล้ว เมื่อก่อนเคยเป็นสมาชิก แต่เนื่องจากการเป็นสมาชิกทำให้คนในครอบครัวต้องแบ่งเวลากันไปเข้าเวร เพื่อปฏิบัติการกิจที่โรงน้ำดื่ม จึงรู้สึกเหนื่อย เพราะหลังจากกรีดยางแล้วก็ต้องการพักผ่อน...” และให้ความเห็นว่า “...ปัจจุบันการผลิตน้ำดื่มชาววังมีระบบการจัดการที่ดีขึ้นนั่นคือ การจ้างพนักงานประจำ ส่วนน้ำดื่มนั้นตนซื้อจากกลุ่มน้ำดื่มชาววัง บางครั้งก็ต้องส่งน้ำดื่มจากภายนอกชุมชน เนื่องจากน้ำดื่มชาววังมีปัญหาการผลิต ด้วยสาเหตุที่เครื่องกรองน้ำเสียหลายวัน...”

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มน้ำดื่มชาววังในช่วงเริ่มต้น และความพยายามในการแก้ปัญหา เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้ดีขึ้น ทั้งยังเป็นความท้าทายของกลุ่มด้วยว่า ทำอย่างไรให้สามารถผลิตน้ำดื่มได้เพียงพอกับคนในชุมชนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก รวมถึงการขยายกำลังการผลิต เพื่อส่งขายนอกชุมชน ซึ่งช่วยสร้างผลกำไรและเพิ่มเงินปันผลให้แก่สมาชิกได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม กลุ่มผลิตน้ำดื่มบ้านวังพา ถือเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนทั้งในแง่การสร้างรายได้ และสุขภาพของคนในชุมชนที่จะได้ดื่มน้ำที่สะอาดและถูกหลักอนามัย นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นบทบาทสำคัญของสถาบันการเงินบ้านวังพา ที่ทำให้เกิดกิจการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนในชุมชน เพราะการมีกลุ่มผลิตน้ำ

ดื่มชาวจีน ทำให้คนในชุมชนมีงานทำในชุมชนตนเอง มีรายได้ มีน้ำดื่มที่สะอาดเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในชุมชน กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า กลุ่มน้ำดื่มชาวจีนช่วยพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างเห็นได้ชัด

สหกรณ์กองทุนสวนยางของชุมชน ซึ่งมีอยู่ถึง 3 สหกรณ์ อันได้แก่ สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านหูแร่ จำกัด ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านพรุชบาพัฒนา จำกัด ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา และสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านวังพา จำกัด ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านวังพา โดยที่สหกรณ์ทั้ง 3 แห่งดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการที่ภาครัฐสนับสนุนให้มีการจัดสร้างโรงรมควันยางในปี พ.ศ. 2537 และมีรูปแบบการดำเนินงานในลักษณะเดียวกัน ทั้งการที่คนในชุมชนเข้าเป็นสมาชิก มีระบบการจัดสวัสดิการแก่สมาชิก และมีการจ่ายเงินปันผลแก่สมาชิก แต่ละสหกรณ์มีการดำเนินงานที่มีการพัฒนากระบวนการผลิตและระบบการบริหารจัดการมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าบางสหกรณ์จะประสบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานในบางช่วงเวลาและก็สามารถแก้ปัญหาผ่านไปได้ด้วยพลังความร่วมมือของสมาชิก เช่น กรณีสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านวังพา ซึ่งภายหลังการจัดตั้งเป็นสหกรณ์แล้วได้มีการเริ่มทำการแปรรูปน้ำยางในปี พ.ศ. 2541 และได้หยุดทำการไประยะหนึ่ง เนื่องจากวิกฤตการแทรกแซงราคาน้ำยางในปี พ.ศ. 2544 ต่อมาชาวบ้านในชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นอีก

ครั้งในปี พ.ศ. 2554 โดยการรวมหุ้นและคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงานและประธานสหกรณ์ เพื่อขับเคลื่อนสหกรณ์ในการรับซื้อน้ำยางจากชาวบ้าน ทั้งนี้ สหกรณ์ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชน โดยเฉพาะการจัดสรรทุนการศึกษาให้กับบุตรหลานของสมาชิก และการคืนเงินปันผลให้กับสมาชิกเป็นประจำทุกปี (ภาพที่ 131-136)

ภาพที่ 131-136 กระบวนการผลิตยางแผ่นรมควัน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2559

ขณะที่สหกรณ์บางแห่งประสบความสำเร็จในการดำเนินงานและสามารถพัฒนากระบวนการผลิตและระบบการดำเนินงานที่ได้มาตรฐานทำให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับของตลาด นั่นคือ สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านหุแร่ จำกัด ซึ่งเป็นสหกรณ์ที่มีการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่องและมีความโดดเด่น โดยได้รับมาตรฐานหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต (Good

manufacturing practice: GMP) โรงที่ 11 ของประเทศ และเป็นโรงที่ 2 ของจังหวัดสงขลา ขณะที่สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านพรุชบาพัฒนา จำกัด และสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านวังพา จำกัด อยู่ระหว่างการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานและการผลิตให้ได้มาตรฐานหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต เห็นได้ว่า สหกรณ์กองทุนสวนยางในชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนที่มีฐานการผลิตน้ำยางพาราที่สำคัญ เนื่องจากคนในชุมชนมีอาชีพทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก โดยจากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนกุ่มตำเสาที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พื้นที่ส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์เพื่อปลูกยางพารา

สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านวังพา ก่อตั้งเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2553 เป็นสถาบันการเงินที่ได้รับการพัฒนามาจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีความเข้มแข็งให้เป็นสถาบันการเงินชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารออมสิน ทั้งนี้ ชุมชนบ้านวังพาเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองหาดใหญ่ การเดินทางไม่ค่อยสะดวก ที่สำคัญคือชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้จากสถาบันการเงินได้ เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ซึ่งชาวบ้านจะกู้เงินได้ก็ต้องอาศัยกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านที่ใช้วิธีการให้บุคคลค้ำประกันเงินกู้ จึงทำให้ชาวบ้านมีวินัยในการออมและชำระเงินกู้ไปโดย

ปரியาย ส่งผลให้สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาสมากรดำนเนิน
กิจการได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (ภาพที่ 137-138)

ภาพที่ 137-138 ที่ทำการสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาสมากร
ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2559

เห็นได้ว่า จากข้อมูลองค์กรชุมชนประเภทต่าง ๆ ของชุมชนนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคมส่วนใหญ่มักกระจุกตัวอยู่ที่หมู่ที่ 9 บ้านวังพาสมากรเนื่องด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น ผู้นำชุมชนสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านวังพาสมากร ซึ่งเป็นหมู่บ้านติดแนวเขตป่าห่างไกลจากตัวเมืองมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวนยางพารา และสวนผลไม้อื่น ๆ รวมถึงปลูกผักพื้นบ้าน ขณะที่หมู่บ้านอื่น ๆ ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลจากตัวเมืองมากนัก คนในชุมชนจึงมักออกไปประกอบอาชีพรับจ้างในเขตเมืองกันเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีเวลาการรวมกลุ่มกัน แม้ว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมเหล่านี้จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ทั้งการดำเนินธุรกรรมทางการเงิน การรับซื้อผลผลิตน้ำยาง และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น

ถึงกระนั้นก็มีข้อจำกัดอยู่บ้าง อันเนื่องมาจากการที่สมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การทำสวนยางพารา จึงทำให้มีเวลาในการเข้าร่วมทำกิจกรรมกลุ่มน้อยหรืออาจไม่มีเวลาเลย เนื่องจากต้องการพักผ่อนภายหลังจากการเก็บน้ำยาง โดยเฉพาะในช่วงที่ยางพารามีราคาสูง เกษตรกรชาวสวนยางที่เข้าร่วมสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจก็จะมีรายได้ที่ดี ทำให้ความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่มลดลง และเลือกที่จะใช้เวลาหลังกรีดยางเพื่อการพักผ่อนเอาแรง ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อกลุ่มวิสาหกิจคือวัตถุดิบ ดัชนีการผลิตภัณฑ์สัมแบกที่พบว่าวัตถุดิบในชุมชนมีไม่มากและมีเกษตรกรที่ปลูกสัมแบกอยู่จำนวนน้อยราย จึงควรมีการส่งเสริมให้มีเกษตรกรปลูกพืชที่เป็นวัตถุดิบของผลิตภัณฑ์แปรรูปให้มากขึ้น

เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านโห๊ะ ในปี พ.ศ. 2538-2553 นั้นเป็นการบริหารงานภายใต้องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งตำเสา ซึ่งได้รับงบประมาณจัดสรร จำนวน 25-30 ล้านบาท โดยมีพื้นที่รับผิดชอบ จำนวน 10 หมู่บ้าน อันได้แก่ บ้านทุ่งเลียบ บ้านทุ่งตำเสา บ้านหุแระ บ้านนายสี บ้านโห๊ะ บ้านนาแสน บ้านพรุชบา บ้านท่าหมอไชย บ้านวังพา และบ้านเกาะมวง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2554 ได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งตำเสาเป็นเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ทำให้ได้รับงบประมาณจัดสรรสำหรับบริหารงานเพิ่มขึ้น จึงมี

หน่วยงานเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้น ด้วยเช่นกัน (ภาพที่ 139-140)

ภาพที่ 139-140 เทศบาลเมืองทุงดำเสา

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2559

จะเห็นได้ว่า เทศบาลเมืองทุงดำเสาเป็นองค์กรชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยเป็นภาพแทนของการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น ซึ่งนโยบายและทิศทางการพัฒนาของเทศบาลเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ภายใต้คำขวัญที่ว่า “พัฒนาทุงดำเสาเป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนมีความเข้มแข็ง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมุ่งมั่นให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสร้างการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนด้วยการพัฒนาแหล่งธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทั้งยังยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานด้วยความโปร่งใสและเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกภาคส่วน

นอกจากนั้น นโยบายของเทศบาลที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา โดยเฉพาะในเด็กก่อนวัยเรียนและเด็กด้อยโอกาส โดยการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่มีอยู่ให้มีคุณภาพดีขึ้น รวมทั้งการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพิ่มเติม ตลอดจนการสร้างโรงเรียนเทศบาลเมืองกุ่มง่ามเพื่อลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชนในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารในการเสริมสร้างศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า ซึ่งต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

องค์กรชุมชนกับการบริหารจัดการที่ดี

จากหัวข้อที่ผ่านมาทำให้รู้จักองค์กรชุมชนหลาย ๆ องค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการชุมชน ทั้งในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม และจากหลาย ๆ องค์กรดังกล่าวก็มีองค์กรชุมชนจำนวนหนึ่งที่มีความโดดเด่นและสามารถบริหารจัดการองค์กร จนสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน อันเท่ากับเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงองค์กรชุมชนที่มีปฏิบัติการที่สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่ดี โดยยึดจากเกณฑ์การได้รับรางวัลในด้านใดด้านหนึ่งขององค์กรเป็นสำคัญ

ปฏิบัติการที่สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่ดี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลองค์กรชุมชนกุงตำลานั้น พบว่าภายในชุมชนมีหลายองค์กรที่มีการบริหารจัดการที่ดีที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข ทั้งในแง่ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวัน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หรือการที่ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ รายละเอียดมีดังนี้

มัสยิดดารุลอามีน นอกจากจะเป็นพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจแล้ว ยังเป็นพื้นที่ปฏิบัติการจัดการชุมชน ทั้งการสืบทอดศาสนา การจัดการศึกษา การปกครอง การสื่อสารชุมชน และการจัดสวัสดิการชุมชน โดยเฉพาะการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญและเชื่อมโยงกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน อนึ่ง สิ่งแวดล้อมทั้งมวลนั้นอิสลามเชื่อว่าล้วนมาจากองค์อัลลอฮ์ ซึ่งเป็นผู้ประทานให้มนุษย์ได้ใช้ในการดำรงชีวิต จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่พึงปฏิบัติ ทั้งโดยการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า และการดูแลรักษาสิ่งที่พระองค์ได้ประทานให้มา

นอกจากนี้ มัสยิดดารุลอามีนยังได้รับรางวัลมัสยิดที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดี ประจำปี 2557 จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจและความสมัครสมานสามัคคีของพี่น้องมุสลิมในชุมชน ที่ช่วยกันลงมือปฏิบัติและจัดการความเป็นระเบียบเรียบร้อยในมัสยิดได้เป็นอย่างดี

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรักษ์โตน ซึ่งมี น้ำพริกส้มแขกเป็นสินค้าที่สร้างชื่อเสียง โดยได้รับรางวัลหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 4 ดาว ประจำปี 2553 ต่อมาก็ได้มี หน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยสนับสนุน ทั้งงบประมาณและวิชาการ โดยที่กลุ่มมีการบริหารจัดการ อันได้แก่ **ประการแรก** การวางแผน มีการคัดเลือกประธานกลุ่มเพื่อดูแลการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม **ประการที่สอง** การจัดองค์การ มีการกำหนดเป้าหมาย กติกา และระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม **ประการที่สาม** การจัดคน เข้าทำงาน มีการเชิญชวนสมาชิกให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ **ประการที่สี่** การสั่งการ มีรูปแบบการทำงาน แบบไม่เป็นทางการ เน้นการสั่งการด้วยวาจา **ประการที่ห้า** การประสานงาน เป็นการบอกต่อกันแบบปากต่อปาก **ประการที่หก** การรายงานผลการปฏิบัติงาน ประธานกลุ่มจะเป็นผู้ กำหนดประเด็นปัญหาและเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกัน หาทางแก้ไข และ**ประการที่เจ็ด** การจัดทำงบประมาณ มีการ จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และจัดสรรผลกำไรให้แก่สมาชิกใน กลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน

สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านหูแร่ จำกัด เป็นองค์กรที่ มีการดำเนินงานเพื่อแปรรูปวัตถุดิบน้ำยางจากชุมชนเป็น ผลิตภัณฑ์ยางแผ่นรมควันที่ได้รับมาตรฐานหลักเกณฑ์วิธีการที่ดี ในการผลิต (Good manufacturing practice: GMP) อันเป็นระบบ การจัดการที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของการผลิตเพื่อให้

ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ใช้วัตถุดิบยางผลิตสินค้า และทำให้ขายได้ราคาสูงกว่ายางแผ่นทั่วไป ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวส่งผลดีต่อผลประโยชน์ของ สหกรณ์ ยังผลให้สมาชิกได้รับผลตอบแทนที่ดีไปด้วย ทั้งยัง ส่งผลดีต่อภาพรวมของการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนที่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา โดยเฉพาะใน สถานการณ์ที่ราคายางตกต่ำ หากชุมชนสามารถแปรรูป ผลิตภัณฑ์จากน้ำยางที่เป็นผลผลิตจากชุมชนได้เอง ย่อมช่วยลด ความเสี่ยงจากราคายางดิบตกต่ำ

เห็นได้ว่า การแปรรูปน้ำยางดิบในชุมชนเป็นการสร้าง ทางเลือกที่เอื้อต่อเกษตรกรชาวสวนยางและชุมชนให้สามารถ พึ่งพาตนเองได้ ทั้งยังเป็นโอกาสดีที่จะสร้างผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากยางพารา ขณะที่อีกสองสหกรณ์คือ สหกรณ์กองทุนสวน ยางบ้านพรุชบาพัฒนา จำกัด และสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้าน วังพา จำกัด อยู่ระหว่างการปรับปรุงกระบวนการเพื่อให้ได้รับ การรับรองมาตรฐานดังกล่าวเช่นเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่า จาก ความพยายามในการพัฒนาองค์กรของสหกรณ์กองทุนสวนยาง เพื่อก้าวสู่การได้รับมาตรฐานนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการบริหาร จัดการที่ดีขององค์กรได้อย่างชัดเจน

สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา ในปี พ.ศ. 2546 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ อันดับที่สอง ในการประกวดกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับอำเภอ และได้รับรางวัล 3A

รวมทั้งได้รับการเพิ่มทุนจำนวนสมาชิก 100,000 บาท เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2550 ต่อมาได้รับรางวัลชนะเลิศ อันดับที่หนึ่ง ในการประกวดกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองดีเด่นระดับจังหวัด เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2554 ทั้งยังดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย

ทั้งนี้ สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาได้ใช้หลักการบริหารจัดการที่ดีในการดำเนินงาน อันได้แก่ **ประการแรก** หลักนิติธรรม มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่ได้ตั้งไว้ อย่างเคร่งครัด **ประการที่สอง** หลักคุณธรรม มีการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม ซื่อสัตย์ และสุจริต **ประการที่สาม** หลักการมีส่วนร่วม เป็นการสนับสนุนกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน **ประการที่สี่** หลักความโปร่งใส มีการชี้แจงรายละเอียดของการบริการให้ผู้ใช้บริการรับทราบอย่างทั่วถึง **ประการที่ห้า** หลักความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบ ตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ และ**ประการที่หก** หลักความคุ้มค่า เป็นการจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

เทศบาลเมืองกุงตำเสา ได้รับรางวัลตำบลเขียวขจีดีเด่น ประจำปี 2545 รางวัลผลงานดีเด่นด้านการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปี 2547 รางวัลบุคคลดีเด่นด้านการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปี 2547 รางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารงานที่ดี ประจำปี 2548 รางวัลรองชนะเลิศ อันดับที่หนึ่ง

การประกวดศูนย์บริการและถ่ายทอดและเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ประจำปี 2550 รางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดีเด่น ประจำปี 2551 โล่รางวัลดีเด่นด้านการพัฒนาอาชีพการเกษตร ประจำปี 2551-2552 และรางวัลการบริหารจัดการที่ดี ประจำปี 2552 ซึ่งรางวัลเหล่านี้ล้วนได้รับตั้งแต่เมื่อครั้งยังมีสถานะเป็นเพียงองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งตำเสา อันถือเป็นรางวัลแห่งความภาคภูมิใจและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งตำเสา เป็นเทศบาลเมืองทุ่งตำเสาในเวลาต่อมา .

ทั้งนี้ เทศบาลเมืองทุ่งตำเสาได้ใช้หลักการบริหารจัดการที่ดีในการดำเนินงาน อันได้แก่ **ประการแรก** หลักนิติธรรม มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ โดยกระจายอำนาจอย่างทั่วถึง **ประการที่สอง** หลักคุณธรรม มีการปฏิบัติหน้าที่ โดยยึดมั่นในความถูกต้อง **ประการที่สาม** หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างกว้างขวาง **ประการที่สี่** หลักความโปร่งใส มีการปฏิบัติหน้าที่อย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา **ประการที่ห้า** หลักความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและสังคม และ **ประการที่หก** หลักความคุ้มค่า เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

จะเห็นได้ว่า องค์กรชุมชนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนกุ่มดำเสา ทั้งการสืบทอดศาสนา การสร้างอาชีพ การดำเนินธุรกรรมทางการเงิน และการปกครอง ด้วยเหตุเช่นนี้ องค์กรดังกล่าวจึงถือเป็นกลไกการขับเคลื่อนการจัดการชุมชนที่ให้ผลดี ถึงกระนั้นองค์กรชุมชนก็ยังจำเป็นต้องพัฒนาในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อันได้แก่ **ประการแรก** พัฒนาคน โดยเฉพาะการเสริมสร้างศักยภาพของชาวบ้านในการประกอบสัมมาอาชีพ **ประการที่สอง** สร้างวินัยทางการเงิน โดยเฉพาะจริยธรรมในการให้และการรับที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน **ประการที่สาม** พัฒนาตามหลักศาสนา โดยใช้ศรัทธาเป็นเข็มทิศในการนำทางชีวิต และ**ประการที่สี่** พัฒนาการบริหารจัดการที่ดี โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งต้องอุทิศตนแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

องค์กรชุมชนกับการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

องค์กรชุมชนที่มีอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ในชุมชนกุ่มดำเสานั้น มักมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การจัดการชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลองค์กรชุมชนที่กล่าวมานั้นเห็นได้ว่าองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ

เพื่อสร้างรายได้ อันเป็นการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งเป็นองค์กรการเงินชุมชนขั้นพื้นฐานเป็นหน่วยงานรองรับในการจัดการด้านการเงินของคนในชุมชน (ภาพที่ 141-144) ทั้งนี้ เมื่อเศรษฐกิจชุมชนดีย่อมส่งผลเชื่อมโยงต่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย กล่าวคือ หากเศรษฐกิจชุมชนดี ก็จะทำให้คนในชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข ส่งผลให้สังคมในชุมชนดีไปด้วย อันหมายถึงสิ่งแวดล้อมด้านสังคมของชุมชนนั้นดี

ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติก็ย่อมดีตามไปด้วย เพราะมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวโยงกัน เช่น การขุดสร้างอ่างเก็บน้ำพुरुชบาเพื่อบริหารจัดการน้ำสำหรับการเกษตรกรรมในชุมชน รวมถึงใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนในยามว่าง ซึ่งการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนเช่นนี้ ย่อมทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหน จนกระทั่งกลายเป็นการสร้างสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในที่สุด

ภาพที่ 141-144 ที่ทำการ ร้านค้า และปั้มน้ำมันเชื้อเพลิง
ของกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2559

อย่างไรก็ดี จำเป็นต้องกล่าวถึงในที่นี้ด้วยว่าการจัดการชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยองค์กรชุมชนเหล่านั้นมีปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการดำเนินการ นั่นคือ การที่ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีเกษตรกรรม และระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รวมถึงการเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริม ทั้งการส่งเสริมความรู้และการพัฒนาองค์การ กระทั่งสามารถยกระดับสินค้าให้มีคุณภาพและได้รับมาตรฐานจนเป็นที่ยอมรับของตลาด ซึ่งจากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าผลการดำเนินงานขององค์กรชุมชนเหล่านี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีที่ประจักษ์

นอกจากนี้ องค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี นั่นคือ สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา ซึ่งนับว่าเป็นองค์กรที่สร้างความเปลี่ยนแปลง

อนันต์ จันทรมณี หรือ “ลุงเชื้อ” ชาวบ้านหมู่ที่ 9 บ้านวังพา เป็นคนดั้งเดิมของชุมชนที่เป็นสมาชิกของทั้งสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาและกองทุนหมู่บ้าน กล่าวแก่ผู้วิจัยว่า “...สมัยก่อนมีเท่าไรจ่ายเท่านั้น ไม่ได้เก็บออมมากนัก แต่เมื่อมีสถาบันการเงินเกิดขึ้นและเข้าเป็นสมาชิก ความเป็นอยู่ดีขึ้น มีระเบียบในการออม และมีเงินออมเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าเมื่อเทียบกับตอนที่ยังไม่เป็นสมาชิก มีเงินฝากกับธนาคาร อย่างน้อยก็ฝากกับสถาบันการเงินได้เดือนละ 3 พันบาท กองทุนหมู่บ้านเดือนละ 1,500 บาท ทำให้รู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต ไม่ต้องเป็นหนี้ เราได้ออม ลุงไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนสวนยาง เพราะสวนยางติดเขตป่าอนุรักษ์จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์ ไม่สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนได้ แต่ก็คิดว่าการเข้าร่วมเป็นสมาชิกจะเป็นผลดีเพราะจะได้เงินปันผล...”

เมื่อผู้วิจัยถามถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อการบริหารจัดการสถาบันการเงิน คำตอบที่ได้รับคือ “...การมีส่วนร่วมจะเป็นการเข้าร่วมประชุม ได้เสนอที่เราต้องการเสนอ ลุงเสนอให้มีปั้มน้ำมันในชุมชนก็ได้รับตอบสนอง มีปั้มน้ำมันให้บริการ รู้สึกว่าเราได้มีส่วนร่วมที่แท้จริง...” กระนั้นเมื่อผู้วิจัยถามถึงแนวทางหรือข้อเสนอที่ต้องการ ลุงเชื้อกล่าวถึงประเด็นความต่อเนื่อง นั่นคือ “...การดำเนินงานที่ควรทำอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ด้านเพื่อพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป...” (อนันต์ จันทรมณี, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

จรี แก้วจรัส หรือ “ปารี” เดิมทีเป็นชาวสทิงพระ ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่ที่ 9 บ้านวังพา ราว 18 ปี เป็นสมาชิกสถาบันการเงินบ้านวังพาเพียงคนเดียว เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของตนว่า “...การเป็นสมาชิกสถาบันการเงินทำให้รู้จักประหยัดและรู้จักการออม มีเงินออมเดือนละ 3,000 บาท มีเงินเก็บในแต่ละเดือน ทำประกันชีวิตด้วย มีความมั่นคงในครอบครัวมากขึ้น จากเมื่อก่อนไม่มีเงินเก็บเลย จ่ายเรื่อย ๆ มีเท่าไรก็จ่ายหมด การมีสถาบันการเงินทำให้ในชุมชนมีการเปิดกิจการต่าง ๆ เช่น การมีปั้มน้ำมันในชุมชน การผลิตน้ำดื่ม ทำให้มีความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันมากขึ้น...” ในด้านความเชื่อมั่นต่อสถาบันการเงินเห็นว่า “...ประธานสถาบันการเงินเป็นบุคคลที่สมาชิกและคนในชุมชนให้ความเชื่อมั่น ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านดีขึ้นมาก มีแหล่งทุนให้กู้ยืมเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยไม่แพงมากนัก สมาชิกก็มีส่วนสำคัญและต้องมีพฤติกรรมที่ดี มีสัจจะและส่งเงินคืนตามกำหนด...” (จรี แก้วจรัส, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

นิรันตร์ ชูหนู หรือ “นาร์น” ไม่ได้เป็นสมาชิกร้านค้าของสหกรณ์ออมทรัพย์ เพียงมาซื้อของเป็นครั้งคราว เมื่อก่อนเคยเป็นสมาชิกสถาบันการเงินบ้านวังพา และสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ แต่ได้ถอนหุ้นหมดแล้ว เล่าว่า “...การเป็นสมาชิกนั้นดี แต่ด้วยปัญหาราคายางพาราตกต่ำ ฝนตกกริดยงไม่ได้ รายได้ลดลง ที่แย่ก็คือรายได้หลักมาจากกริดยงอย่างเดียว เมื่อมี

ค่าใช้จ่ายมาก รายได้จึงไม่เพียงพอที่จะส่งเงินกับสถาบันการเงิน...” (นิรันตร์ ชูหนู, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

จะเห็นได้ว่า คนในชุมชนรับรู้ความเปลี่ยนแปลงระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือนที่สอดคล้องต่อกัน อันได้แก่ **ประการแรก** การมีความรู้ด้านการจัดการการเงินของตนและครอบครัว **ประการที่สอง** การมีนิสัยการออม รู้จักการจัดสรรรายได้เพื่อการออม **ประการที่สาม** การมีเงินออม ทำให้ครัวเรือนมีความมั่นคง รวมทั้งสามารถส่งเสียบุตรหลานได้เรียนในระดับที่สูงขึ้น และ**ประการที่สี่** การลดพฤติกรรมการใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น ทั้งการซื้อห่วยและการซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนและสังคม การมีสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา นอกจากจะสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลและครัวเรือนแล้ว ยังสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและสังคม ทั้งในด้านความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้มีความอยู่ดีมีสุข โดยแต่ละครอบครัวสามารถส่งเสียบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น หรือแม้แต่การที่ชุมชนกลายเป็นชุมชนเปิดมากขึ้นจากเดิมที่เป็นพื้นที่สีแดง เป็นหมู่บ้านปิด ไม่มีใครกล้าเข้ามาสมาคมด้วย

เผื่อน บุปผา หรือ “ลุงเผื่อน” ชาวบ้านหมู่ที่ 9 บ้านวังพา เดิมทีเป็นชาวตำบลน้ำน้อย ต่อเมื่อแต่งงานกับหญิงชาวบ้านวังพา จึงย้ายมาอยู่บ้านวังพาได้เกือบ 50 ปีแล้ว เป็นสมาชิกของ

ทั้งสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาและกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ส่วนภรรยาฉันสมัครเป็นสมาชิกกองทุนสวณยาง ลุงเพื่อนบอกเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนและสังคมความว่า “...การเป็นสมาชิกสถาบันการเงินทำให้เกิดการออม และการเข้าประชุมทุกเดือน ถือเป็นการมีส่วนร่วมอีกรูปแบบหนึ่ง ทำให้มีโอกาสได้พบปะกันระหว่างคนในชุมชน ได้ทักทายและคุยกันเรื่องทำสวนบ้าง ถ้ามองสารทุกข์สุกดิบ นอกจากนี้ภาพรวมระดับชุมชนแล้ว คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังเกตจากการมีรถยนต์ที่มีกันมากขึ้น ส่งลูกหลานให้ได้เรียนสูงขึ้น แต่ก่อนจบกันแค่ ป.4 เดียวนี้ปริญญาโทมีเยอะ หมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านเปิด แต่ก่อนใครได้ปริญญาตรีสักใบ ฉลองกันใหญ่ เดียวนี้ธรรมดาแล้ว...” (เพื่อน บุปผา, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

ธีรโชค คงบุญโชติรสกุล หรือ “พีโชค” ชาวบ้านหมู่ที่ 9 บ้านวังพา ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรใด ๆ ในชุมชน เนื่องจากทำงานนอกพื้นที่ แต่ก็รับรู้ได้ถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านดีหลายประการที่เกิดขึ้นในชุมชนภายหลังมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนต่าง ๆ ขึ้นมา โดยได้ตั้งข้อสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนที่ว่า “...ภาพรวมคือคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะการเข้าร่วมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เมื่อมีเงินปันผล คนในชุมชนก็รู้สึกมีความสุข ดีใจที่ได้ปันผล ก่อให้เกิดผลดีทางสังคม...” ส่วนประเด็นความ

เชื่อถือต่อการดำเนินงานขององค์กรชุมชนมองว่า “...ผู้นำที่ไว้วางใจได้เป็นปัจจัยสำคัญ และการที่ยังคงมีเงินปันผลให้แก่สมาชิก ก็เป็นสิ่งสะท้อนความมั่นคงขององค์กรที่สร้างความเชื่อถือและไว้วางใจให้แก่สมาชิก...”

ถึงกระนั้นในประเด็นการตั้งกลุ่มอาชีพกลับเห็นว่า “...ยังขาดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากอาชีพหลักของคนในชุมชนคือการกรีดยาง เมื่อกรีดยางก็ต้องการพักผ่อน เมื่อรายได้จากการกรีดยางมีมากกว่ารายได้เสริมจากการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพก็ทำให้สมาชิกไม่เข้าร่วมหรือเข้าร่วมกลุ่มทำงานอย่างต่อเนื่อง เพราะรายได้จากการกรีดยางมีเพียงพอแล้ว จึงถอนตัวจากการเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ และจะมีการเข้าร่วมกลุ่มอีกครั้งเมื่อราคายางพาราตกต่ำ เพื่อต้องการหารายได้เสริม และจะเป็นวงจรซ้ำ ๆ ถ้าการรวมกลุ่มอาชีพยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้มากกว่าอาชีพหลัก...” (ธีรโชค คงบุญ โชติรสกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

วาสนา วรรณกุล หรือ “พี่วาด” เป็นพนักงานร้านค้าชุมชนที่มีปั้มน้ำมันเชื้อเพลิงไว้ให้บริการแก่สมาชิกและคนทั่วไป ซึ่งดำเนินงานโดยสหกรณ์ออมทรัพย์ ให้ความเห็นในลักษณะที่ว่า “...การมีสถาบันการเงินและกลุ่มออมทรัพย์ทำให้มีวินัยทางการเงินและมีความรู้ด้านการเงินมากขึ้น โดยส่วนตัวเชื่อมั่นในระบบการจัดการเงินกู้ของสถาบันที่ทำให้ความเป็นอยู่ของตนและคนในชุมชนดีขึ้น และเป็นสถานที่รองรับแรงงานใน

ชุมชนได้อีกทาง โดยตนเองนั้นทำงานในชุมชนมาตั้งแต่เรียนจบ ซึ่งทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในหลาย ๆ ด้าน มีวันหยุดสัปดาห์ละ 2 ครั้ง มีความสะดวกสบายมากขึ้น ส่วนชาวบ้านในชุมชนนั้น บ้างมีรถยนต์ 1 คัน บางบ้านอาจมีถึง 2 คัน มีกำลังส่งลูกหลานเรียนสูงขึ้น คนในชุมชนยังมีความเป็นพี่เป็นน้อง ดูจากมิจานการที่ยังคงมาช่วยกันอย่างเต็มที่ ในแง่ของคนนอกชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานพม่าที่มารับจ้างกรีดยางนั้น แม้จะรู้สึกหวาดระแวงอยู่บ้าง แต่ในทางกลับกัน แรงงานเหล่านี้ก็กลับเป็นตัวอย่งที่ดีในเรื่องความมานะอดทน ขยันขันแข็ง เก็บเงินเก็บทอง ส่งกลับบ้านเกิด เพราะถ้าจะว่าไป คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวในชุมชนก็ไม่ค่อยมีใครเลือกที่จะทำอาชีพสวนยาง ซึ่งเวลาสอนลูกหลานในครอบครัวก็ได้ยกตัวอย่างของแรงงานเหล่านี้อยู่บ่อย ๆ...” (วาสนา วรรณกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มิถุนายน 2559)

จะเห็นได้ว่า คนในชุมชนรับรู้ความเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนและสังคมไปในทิศทางเดียวกัน อันได้แก่ **ประการแรก** การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่องค์กรชุมชนจัดให้มีขึ้น **ประการที่สอง** คนในชุมชนมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้รู้เท่าทันสังคมมากขึ้นไปด้วย **ประการที่สาม** การมีเงินปันผลหรือรายได้เพิ่มขึ้น อันสืบเนื่องจากองค์กรชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความสุขมากขึ้น และ **ประการที่สี่** องค์กรชุมชนช่วยรองรับแรงงานที่เป็นลูกหลานของคนในชุมชนได้อีกช่องทางหนึ่ง ทำให้ไม่ต้องเดินทางไป

ทำงานนอกพื้นที่ อย่างไรก็ตามก็ดี ปัญหาที่สำคัญคือ การที่คนในชุมชนมีวิถีเกษตรกรรมที่พึ่งพาการทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก ทำให้เศรษฐกิจชุมชนขึ้นอยู่กับราคายางพาราเพียงอย่างเดียว ซึ่งได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากเมื่อราคายางพาราตกต่ำ จนบางครอบครัวที่มีอาชีพรับจ้างกรีดยางไม่สามารถจัดสรรเงินออมได้ จึงจำเป็นต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกขององค์กรชุมชนที่ตนเคยเป็นสมาชิกไปอย่างน่าเสียดาย

สรุปได้ว่า นอกจากการให้ข้อมูลของชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกและที่ไม่เป็นสมาชิกขององค์กรชุมชนด้านการเงิน ที่สะท้อนถึงการรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือนและระดับชุมชนและสังคม ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจด้วยว่าชาวบ้านเหล่านั้นต่างมีความเชื่อมั่นต่อการจัดการของสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาเป็นอย่างมาก โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นคือการเชื่อมั่นต่อผู้นำหรือผู้จัดการสถาบันการเงินคนปัจจุบัน นั่นคือ นายถนอม แยมสุวรรณ เมื่อถูกถามถึงความกังวลในเรื่องการทุจริตที่ทำให้สมาชิกต้องสูญเงินเป็นจำนวนมากนั้น คำตอบที่ได้คือทุกคนต่างกล่าวถึงความไว้วางใจที่เกิดจากตัวผู้จัดการที่สร้างความไว้วางใจให้แก่สมาชิก รวมถึงเชื่อมั่นในระบบการบริหารจัดการที่ดี และการมีเงินปันผลให้แก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องการมีส่วนร่วมและการรับฟังข้อเสนอของสมาชิก ข้อเสนอใดที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน ผู้จัดการก็ได้เพิกเฉยละเลย

หากแต่นำข้อเสนอเหล่านั้นมาปฏิบัติอย่างรวดเร็ว ทำให้สมาชิกรู้สึกภาคภูมิใจที่ข้อเสนอของตนได้ถูกนำมาปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการที่ยึดหลักการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง ทั้งยังสะท้อนภาวะผู้นำของผู้จัดการสถาบันการเงินแห่งนี้อีกด้วย

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคม

ผลการศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสา นั้นชี้ให้เห็นข้อดีหลายประการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือน และระดับชุมชนและสังคม อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนด้วยกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนช่วยทำให้คนในชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข ซึ่งในที่นี่จะกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ อันได้แก่ ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม ผลกระทบของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีต่อชุมชน และความเชื่อมโยงระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน รายละเอียดมีดังนี้

ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม กรณีของวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทแหล่งทุน ถือว่าประสบความสำเร็จ ส่วนกรณีของวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทกลุ่มอาชีพ ถือว่ายังไม่มี ความมั่นคงหรือเข้มแข็งมากนัก ซึ่งปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำซึ่งต้องเป็นคนดีมีความรู้ สามารถสร้างความไว้วางใจให้แก่

สมาชิก จนก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และสมาชิกที่ต้องมีวินัยและความรับผิดชอบ รวมถึงองค์กรที่ต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี

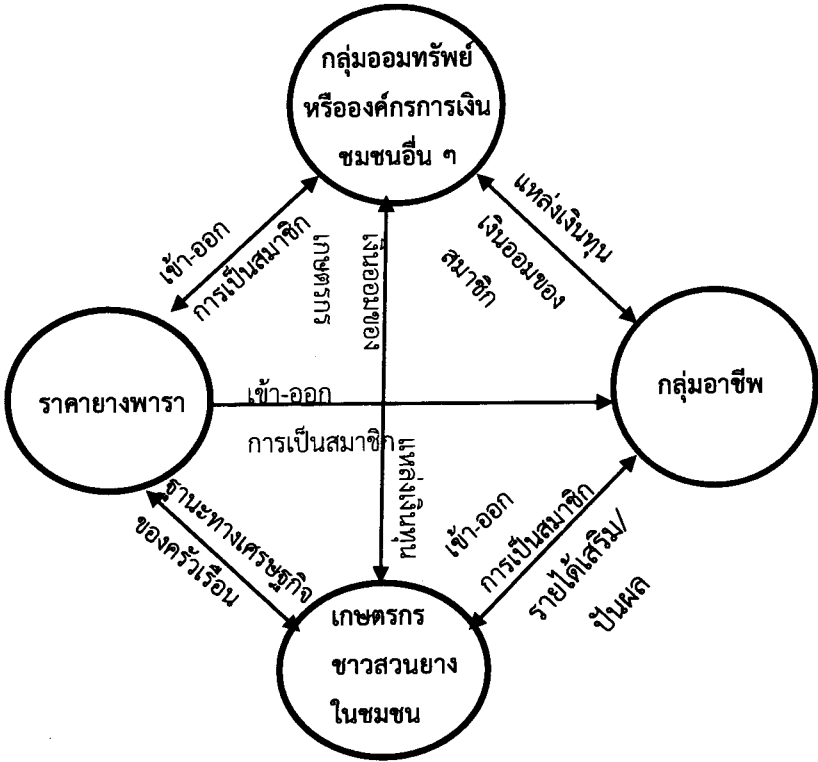
ผลกระทบของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีต่อชุมชน
 วิสาหกิจเพื่อสังคมช่วยทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือน และระดับชุมชนและสังคม โดยทำให้คนในชุมชนมีความอยู่ดีมีสุขเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาที่ยังไม่มีกลไกการจัดการชุมชนในลักษณะดังกล่าว นั่นคือ **ประการแรก** ระดับปัจเจกบุคคล การเป็นสมาชิกของสถาบันการเงิน ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการเงินของสมาชิกอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในแง่การมีวินัยในการออมและความรับผิดชอบต่อภาระการกู้เงิน จากเดิมที่เคยใช้จ่ายแบบได้มาก็จ่ายไป ไม่ได้คิดเก็บออม ทำให้ไม่มีเงินออมนั้น เปลี่ยนเป็นคนที่รู้จักเก็บออมและประหยัดมากขึ้น **ประการที่สอง** ระดับครัวเรือน จากการรับรู้ของสมาชิกสถาบันการเงิน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนภายหลังการมีวิสาหกิจเพื่อสังคมในชุมชน ทั้งความอยู่ดีมีสุขของแต่ละครัวเรือนที่มีเงินออม มีความสามารถในการซื้อรถยนต์ส่วนบุคคล และการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ รวมทั้งการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้น และ**ประการที่สาม** ระดับชุมชนและสังคม นอกจากจะช่วยให้คนในชุมชนมีความอยู่ดีมีสุขแล้ว ยัง

สามารถนำวิสาหกิจเพื่อสังคมมาใช้เป็นกรณีศึกษาในแง่การจัดการชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องการบริหารจัดการที่ดี และภาวะผู้นำ กรณีสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพานั้นมีธนาคารออมสินเป็นผู้สนับสนุนเงินทุนและส่งเสริมความรู้เพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นให้แก่ผู้ประกอบการ ซึ่งในที่นี้หมายถึงสมาชิกในชุมชน ในขณะที่เดียวกัน ก็มีการกำกับควบคุมร่วมกัน ทั้งจากองค์กรในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐอย่างใกล้ชิด

ความเชื่อมโยงระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมเช่นกัน ซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทกลุ่มอาชีพมักไม่ประสบผลสำเร็จ อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์แบบผกผันระหว่างอาชีพหลักในการทำสวนยางพาราของสมาชิกและการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจดี ในที่นี้หมายถึง ราคายางพาราดี การให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมของกลุ่มจะลดลง โดยสมาชิกจะหันไปให้ความสำคัญกับอาชีพหลักแทน ขณะที่วิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทแหล่งทุนกลับได้รับผลดี นั่นคือ สมาชิกจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการกู้เงินเพื่อลงทุนในกิจการต่าง ๆ ในทางตรงกันข้าม เมื่อราคายางพาราตกต่ำ วิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทแหล่งทุนจะได้รับกระทบ ทั้งในแง่จำนวนสมาชิกที่ลดลงและปัญหาการจัดเก็บหนี้ ซึ่งอาจมีสมาชิกหลายรายประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ อัน

เนื่องมาจากการพึ่งพารายได้จากอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นหลัก ทำให้ไม่มีเงินส่งเก็บออมหรือส่งเงินกู้ เมื่อเป็นเช่นนี้สมาชิกก็จะหันมาให้ความสำคัญกับการหารายได้เสริมจากวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทกลุ่มอาชีพแทน ทั้งนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมที่สะท้อนปัญหาวัตถุดิบไม่เพียงพอ ย่อมชี้ให้เห็นถึงปัญหาความไม่เชื่อมโยงกันระหว่างการพัฒนาผลิตภัณฑ์กับอาชีพหลักของคนในชุมชนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

อนึ่ง จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือองค์กรการเงินชุมชนอื่น ๆ กลุ่มอาชีพ เกษตรกรชาวสวนยางพาราในชุมชน และราคาขายพารา สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อถึงกันในลักษณะเป็นห่วงโซ่ (แผนภาพที่ 1) อันสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่วิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนจะต้องพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ อันได้แก่ **ประการแรก** ทุน ทั้งการระดมทุน การแสวงหาทุน และการนำทุนที่มีอยู่มาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุด **ประการที่สอง** คน ทั้งการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานและทักษะการเป็นผู้ประกอบการ และ**ประการที่สาม** การจัดการ ทั้งการจัดการเชิงกลยุทธ์และการพัฒนาเครือข่ายทางธุรกิจ

แผนภาพที่ 2 ความเชื่อมโยงระหว่างกรขึ้นลงของราคายางพารา และวิสาหกิจเพื่อสังคม
ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2561)

โรงเรียนกับการจัดการความรู้และการนำนโยบายสาธารณะ มาสู่การปฏิบัติ

การจัดการชุมชนทุ่งตำเสาอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ การจัดการชุมชนในด้านการพัฒนาการศึกษา โดยใช้การจัดการความรู้และนำนโยบายสาธารณะด้านการศึกษา

สู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาของโรงเรียนในชุมชนมุสลิม ที่นำหลักศรัทธาของศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ให้แก่นักเรียนด้วยการใช้กิจกรรมการร้องเพลง เพื่อให้ง่ายและสนุกต่อการจดจำ ดังนั้น การจัดการความรู้ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ที่โรงเรียนในชุมชนรับมาปฏิบัติในรูปแบบที่แตกต่างกันนั้น จึงมีความน่าสนใจและเป็นประโยชน์ ทั้งต่อโรงเรียนในสังกัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น ๆ ที่จะได้เรียนรู้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและอุปสรรคที่เกิดขึ้น และหน่วยงานภาครัฐที่จะได้ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การทบทวนและหาแนวทางแก้ไขปัญหา อันจะทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติ นั้น เกิดผลในทางปฏิบัติและมีความต่อเนื่องต่อไป

ในชุมชนทุ่งตำเสา มีโรงเรียนที่จัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ได้อย่างน่าสนใจ อันได้แก่ โรงเรียนวัดหูแร่ โรงเรียนบ้านวังพา และโรงเรียนบ้านหินผุด ซึ่งรายละเอียดของโรงเรียนโดยสังเขปมีดังนี้

โรงเรียนวัดหูแร่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดหูแร่ โดยมีพระบุญ ชินวโร เจ้าอาวาสวัดหูแร่ เป็นผู้จัดตั้งขึ้นตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2473 และมีนายไชย บัวสาย เป็นครูใหญ่คนแรก ปัจจุบันนี้มีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 489 คน แบ่งเป็นระดับอนุบาล จำนวน 39 คน ระดับประถมศึกษา จำนวน 314 คน และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

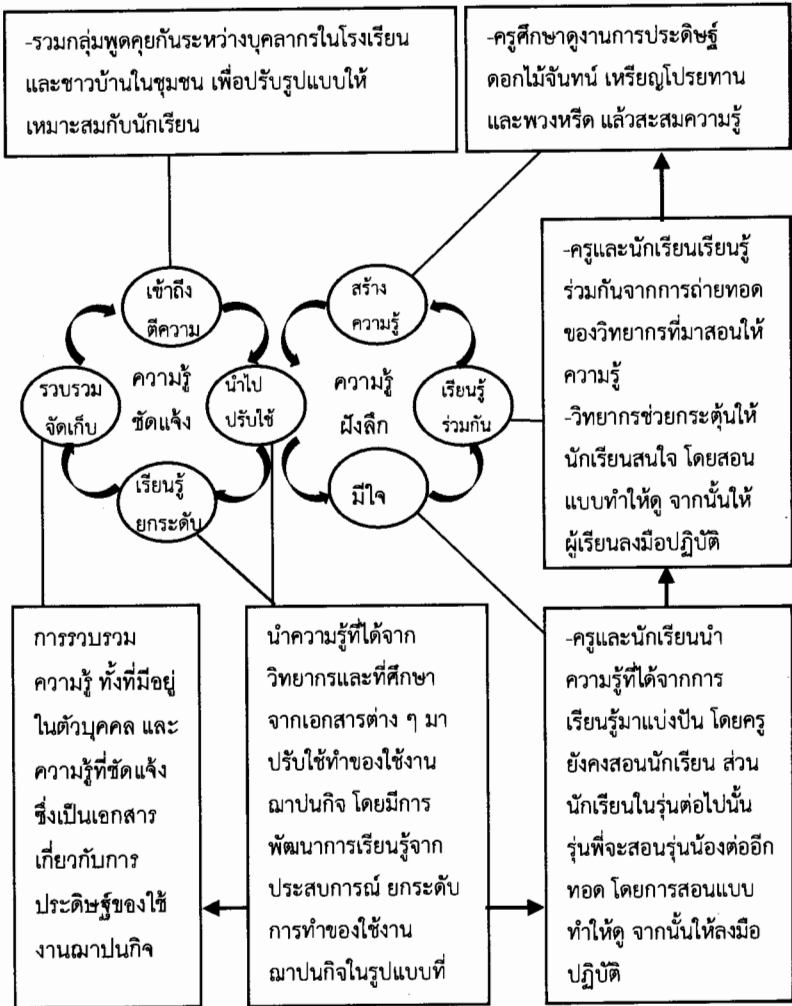
จำนวน 136 คน โดยมีนายกริธา อนุรักษ์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

โรงเรียนบ้านวังพา ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านวังพา เป็นโรงเรียนในชุมชนไทยพุทธที่มีสภาพแวดล้อมติดเทือกเขาวังพา โดยมีนายอิม คงบุญ ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมด้วยชาวบ้านช่วยกันจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2484 ในระยะแรกอาศัยศาลาวัดเป็นอาคารเรียน หลังจากเปิดการเรียนการสอนได้ราว 6 ปี ทางราชการจึงได้ส่งยุบโรงเรียน ต่อมานายฤทธิ์ โชคม่วง ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมด้วยชาวบ้านร่วมกันสร้างโรงเรียนขึ้นมาใหม่อีกครั้ง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2500 ปัจจุบันนี้มีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 210 คน แบ่งเป็นระดับอนุบาล จำนวน 56 คน และระดับประถมศึกษา จำนวน 154 คน โดยมีนางประภา อัครพงศ์พันธุ์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

โรงเรียนบ้านหินผุด ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านโไฮะ เป็นโรงเรียนในชุมชนไทยมุสลิมที่เกิดจากความคิดริเริ่มของชาวบ้านในชุมชน จัดตั้งโรงเรียนขึ้นเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2506 ในปีแรกมีนักเรียน จำนวนทั้งสิ้น 69 คน และครู จำนวน 1 คน นั่นคือ นายเลิศ ชิตมณี ซึ่งเป็นครูใหญ่คนแรก ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 108 คน แบ่งเป็นระดับอนุบาล จำนวน 23 คน และระดับประถมศึกษา จำนวน 85 คน โดยมีนายเกษม หวันอาหลี เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

การจัดการความรู้ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่ม เวลารู้

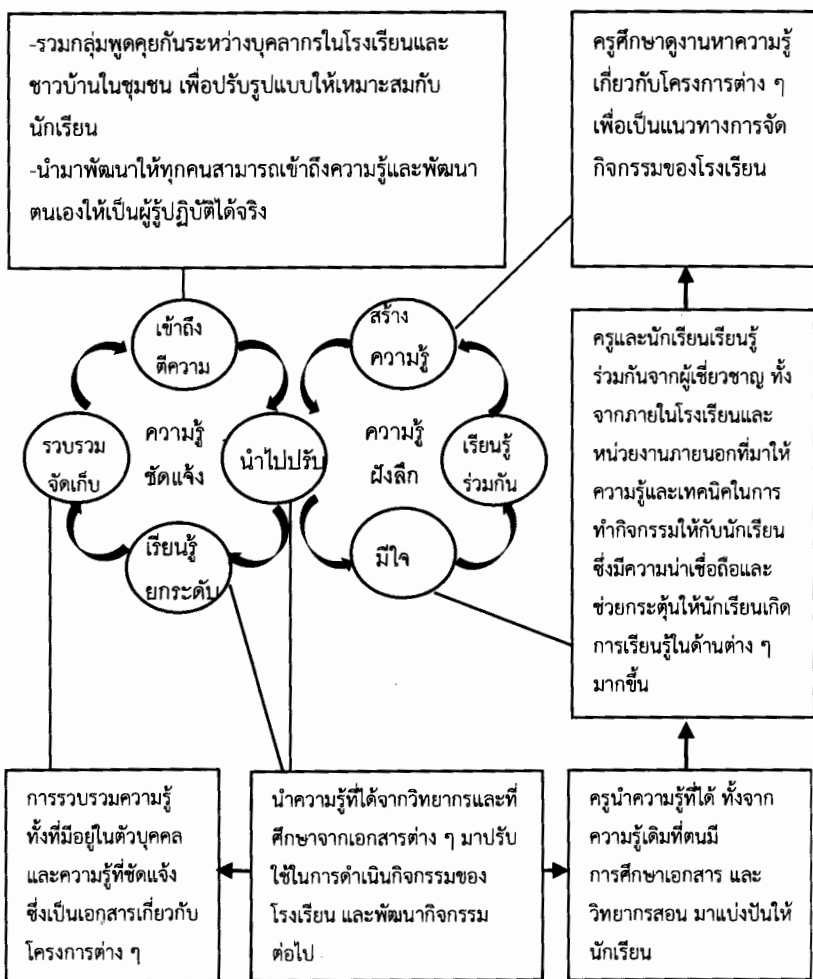
การประดิษฐ์ของใช้งานฉาบปทกิจ เป็นกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของโรงเรียนวัดหูแร่ ด้วยความที่โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่วัด อันเป็นที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลของคนในชุมชนที่ต้องมีของใช้จำเป็นหลายอย่าง โดยเฉพาะดอกไม้จันทน์ เหยี่ยว ไพรยทาน และพวงหรีด ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่าหากนักเรียนมีความรู้ในการประดิษฐ์สิ่งของเหล่านี้ ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนในการนำไปประกอบอาชีพ สร้างรายได้จุนเจือครอบครัวได้ ดังนั้น โรงเรียนจึงจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการประดิษฐ์ของใช้งานฉาบปทกิจอย่างเป็นขั้นตอนตามวงจรการจัดการความรู้ (แผนภาพที่ 2) เมื่อผ่านกระบวนการที่เน้นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติในลักษณะทำให้ดูแล้วลองทำตาม ปรับปรุงผลงานด้วยการฝึกหัดหลาย ๆ ครั้ง จนทำได้จริงสามารถสอนผู้อื่นต่อได้ เห็นได้ว่า กิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ด้วยกิจกรรมการประดิษฐ์ของใช้งานฉาบปทกิจ เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ ถือเป็นการพัฒนาการเรียนการสอนที่มีเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง

แผนภาพที่ 3 วงจรการจัดการความรู้กิจกรรมการประดิษฐ์ของใช้งานฌาปนกิจ

ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2561)

การรู้อยู่รู้กินเด็กไทยแกำมใส เป็นกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของโรงเรียนบ้านวังพา ซึ่งแบ่งกิจกรรมออกเป็น 8 กิจกรรมย่อย อันได้แก่ การทำเกษตรในโรงเรียน สหกรณ์นักเรียน การจัดบริการอาหารในโรงเรียน การติดตามภาวะโภชนาการ การพัฒนาสุขนิสัยและการส่งเสริมสุขภาพอนามัย การพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การจัดบริการสุขภาพนักเรียน และการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยนักเรียนจะได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนตามวงจรการจัดการความรู้ (แผนภาพที่ 3) เมื่อผ่านการจัดการความรู้แล้วนักเรียนทุกคนจะมีโภชนาการดี สุขภาพแข็งแรง ใฝ่เรียนรู้ ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน พร้อมกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็น และคุณลักษณะที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะที่ดีและคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและพึ่งตนเองได้

แผนภาพที่ 4 วงจรการจัดการความรู้กิจกรรมอยู่รู้รักกันเด็กไทยแก้มใส

ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2561)

ลิเกฮูลูคุณธรรม เป็นกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของโรงเรียนบ้านหินผุด ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนมุสลิมที่นักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มีนักเรียนบางส่วนที่นับถือศาสนาพุทธ ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมที่นำมาใช้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ นักเรียนจึงจำเป็นต้องเลือกให้เหมาะสมกับนักเรียนที่เป็นมุสลิมที่เป็นนักเรียนกลุ่มใหญ่ที่ผู้ปกครองมีความเคร่งครัดในหลักศาสนาอิสลาม ดังนั้น โรงเรียนจึงเลือกใช้กิจกรรมการแสดงลิเกฮูลู อันเป็นวัฒนธรรมการแสดงของชุมชนมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่ใช้ในการกระจายข่าวสารและให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ทั้งการรณรงค์ให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การประชาสัมพันธ์การขอรับบริการทางสาธารณสุข และการขอความร่วมมือให้ช่วยกันสอดส่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน

โดยที่นักเรียนซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมก็มีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 20 คน ที่คัดเลือกจากความตั้งใจฝึกซ้อม ซึ่งการแสดงจะใช้เวลารอบละ 6 นาที อันเป็นอุบายให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณธรรมผ่านบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ทั้งเพลงซอดาเก๊ะ ซึ่งหมายถึงการบริจาค (แผนภาพที่ 4) และเพลงไอ้ลูกกตัญญู จึงเรียกกิจกรรมนี้โดยเฉพาะเจาะจงว่า “ลิเกฮูลูคุณธรรม” อีกทั้งนักเรียนยังได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนตามวงจรการจัดการความรู้ (แผนภาพที่ 5)

“ขอตาเก๊ะ” เพลงปลุกฝังคุณธรรม

เขอลามัตเขอลาเกอร่า กามือจู้บัก ปาดาเขอมูวา ตูฮันตันตูวา เบอเงอสุกาตาทา
เบอซาลาซาลามา เดริยาคีเกลา กันยากาซีซาย่า ๆ เห่ ๆ (สร้อย) ขอตาเก๊ะ มาช่วยกัน
ขอตาเก๊ะ (ซ้ำ 4 ครั้ง)

*ผู้ศรัทธาโปรดจงจำย้าขึ้นใจ ปลุกตันไม้สิ่งใด ๆ ได้กลืนกิน เท่ากับทำบุญสุนทานทั้งสิ้น
เป็นความดีที่เคยชินในอิสลาม (สร้อย) ขอตาเก๊ะ มาช่วยกันขอตาเก๊ะ (ซ้ำ 4 ครั้ง)

*ขอตาเก๊ะช่วยลบล้างความพลั้งผิด ในชีวิตเคยกระทำ ครั้งไหน ๆ ประหนึ่งน้ำช่วย
รูดรดเพื่อดับไฟ ให้กายใจดำรงคุณธรรม (สร้อย) ขอตาเก๊ะ มาช่วยกันขอตาเก๊ะ
(ซ้ำ 4 ครั้ง)

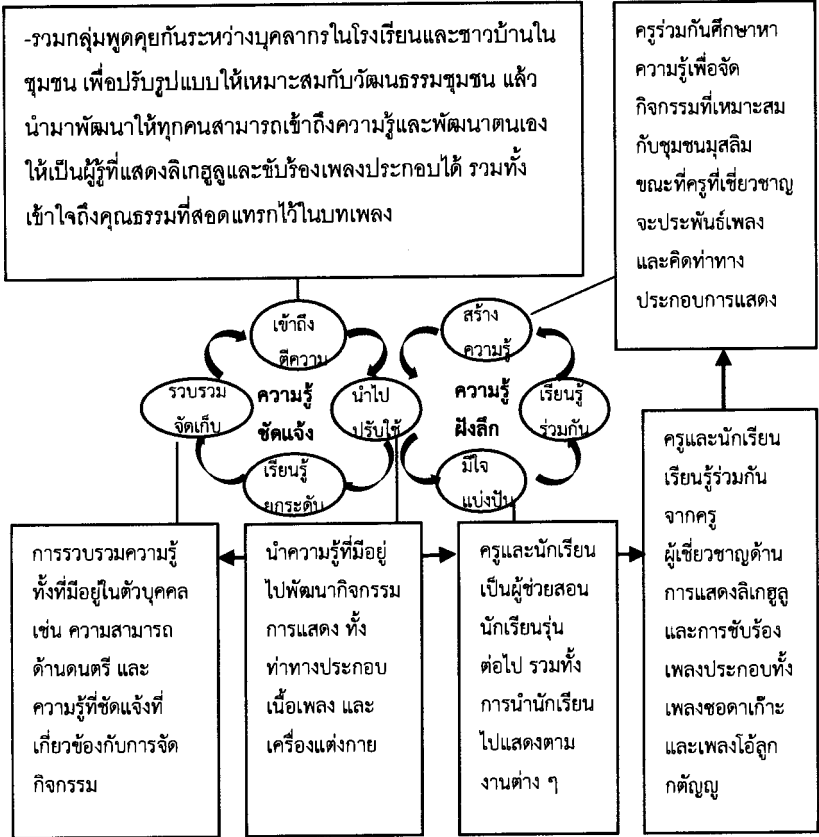
*การยิ้มแย้มต่อน้องถือเป็นทาน อีกแนะนำผู้หลงทางช่วยประสาน อีกการใช้ให้ทำดีเป็น
พลีทาน และจัดการเก็บหินหนามทางสัญจร (สร้อย) ขอตาเก๊ะ มาช่วยกันขอตาเก๊ะ (ซ้ำ 4
ครั้ง)

*ขอตาเก๊ะช่วยให้มีทรัพย์สินมาก ควรมองรากฐานร่ำรวยแห่งจิตใจ ทรัพย์สินเป็นทานที่เรา
ควรจ่ายออกไป ให้กายใจดำรงคุณธรรม (สร้อย) ขอตาเก๊ะ มาช่วยกันขอตาเก๊ะ (ซ้ำ 4
ครั้ง)

*อีกวาจาที่สรรหาคำไพเราะ ไม่เย้ยเยาะทิ่มแทงดั่งเข่นน้ำ ช่วยแนะนำให้พ้นทุกข์ในทุกยาม
วาจาจมนั้นล้วนเป็นขอตาเก๊ะ (สร้อย) ขอตาเก๊ะ มาช่วยกันขอตาเก๊ะ (ซ้ำ 4 ครั้ง)

แผนภาพที่ 5 เนื้อเพลงขอตาเก๊ะ

ที่มา : ประพันธ์เพลงโดยเศรษฐา นุ่งอาหลี (2559)

แผนภาพที่ 6 วงจรการจัดการความรู้กิจกรรมลีเกอญูคุณธรรม
ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2561)

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของโรงเรียนทั้งสามแห่งมีการจัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชนในแต่ละพื้นที่ อันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีการจัดการ

เรียนรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อนักเรียนที่เป็นการเพิ่มเวลารู้ในด้าน การส่งเสริมอาชีพ นับว่าเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐที่ ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ ประกอบอาชีพ เพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่ตนเองในอนาคตได้ อีกทั้งยังเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เพิ่มเวลารู้ให้แก่ นักเรียนในด้านการส่งเสริมคุณธรรม โดยให้นักเรียนยึดหลักคำ สอนของศาสนาที่ตนเองนับถือเพื่อให้เป็นคนดีของสังคม

อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายลดเวลา เรียน เพิ่มเวลารู้ การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นมีอุปสรรค หลายด้าน เช่น งบประมาณ ความเชื่อ และความศรัทธาของคน ในชุมชนที่ส่งผลต่อกิจกรรมลึเกฮูลู บุคลากรครูผู้ชายมีน้อย ทำให้ขาดครูที่จะทำหน้าที่สืบสานงานสอนในบางกิจกรรม เช่น การทำเกษตรในโครงการเด็กไทยแก้มใส ถึงกระนั้นก็ได้รับการ สนับสนุนทั้งจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงาน ภายนอกอื่น ๆ ทั้งในเรื่องงบประมาณ ความรู้ใหม่ ๆ ในการจัด กิจกรรม และการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลงานของ นักเรียน อันจะก่อให้เกิดรายได้แก่นักเรียน รวมทั้งความรู้ใน การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าว สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการต่อยอดใน เชิงธุรกิจในอนาคต ในลักษณะที่เรียกว่า “เรียนได้ ทำได้ กินได้ สุขได้”

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตามนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของโรงเรียนในชุมชนทุ่งตำเสาแต่ละแห่ง สะท้อนให้เห็นภาพรวมที่บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ในระดับหนึ่ง แม้อย่างคงมีอุปสรรคต่าง ๆ ถึงกระนั้นก็เป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายด้วยเช่นกันในการหามาตรการหนุนเสริมให้การนำนโยบายไปปฏิบัติของโรงเรียนในชุมชนเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

มัสยิดกับการพัฒนาองค์การและการจัดการชุมชน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในชุมชนทุ่งตำเสนานั้นมีอยู่เพียง 2 หมู่บ้านจากทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ที่เป็นชุมชนมุสลิม อันได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านโห๊ะ และหมู่ที่ 6 บ้านนาแสน และยังมีความน่าสนใจด้วยว่าใน 2 หมู่บ้านนี้มีมัสยิดมากถึง 3 แห่ง อันได้แก่ มัสยิดดีนุอิสลาม มัสยิดดารุลอามีน และมัสยิดดารุลฮูดา ซึ่งล้วนเกิดจากพลังศรัทธาในหลักคำสอนศาสนาอิสลามของคนในชุมชน ที่ริเริ่มและจัดสร้างขึ้นโดยร่วมกันบริจาคเงินสมทบทุน จนทำให้มีมัสยิดอยู่คู่ชุมชนมาจวบจนปัจจุบัน นอกจากนั้น มัสยิดเหล่านี้ล้วนก่อสร้างในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยมีอายุกว่าเก้าทศวรรษ ผ่านการทำนุบำรุงรักษาโดยคนในชุมชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า สะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของครัวเรือนในชุมชนมุสลิมที่ทำให้สมาชิกในชุมชนทั้งสองแห่งนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องมีมัสยิดจำนวนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

เพื่อให้มีสถานที่เพียงพอต่อการประกอบศาสนกิจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อาจกล่าวได้ว่า มัสยิดเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเป็นชุมชนมุสลิม ซึ่งบ่งบอกถึงความศรัทธาต่อหลักศาสนา ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน และการเรียนรู้และพัฒนา รวมทั้งการมีผู้นำที่ดี ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและองค์กรภายนอก ทั้งยังเป็นองค์การประเภทหนึ่งของชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการชุมชนมุสลิมในมิติต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจอีกด้วย

มัสยิดกับการจัดการชุมชนตามวิถีอิสลาม

ทุ่งตำเสา มีชุมชนมุสลิมอยู่เพียง 2 หมู่บ้าน แต่มีมัสยิดจำนวนมากถึง 3 แห่ง สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาของคนในชุมชนที่มีต่อศาสนาอิสลามอย่างมั่นคง ในขณะเดียวกัน มัสยิดเหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นเพียงองค์การที่ดำเนินภารกิจเพื่อศาสนาเท่านั้น หากแต่มีมัสยิดยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยมีรูปแบบการจัดการตามวิถีอิสลามที่มีความน่าสนใจอีกด้วย ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้

มัสยิดกับการเป็นองค์การทางศาสนา มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสาแต่ละแห่งล้วนเกิดจากการริเริ่มและจัดสร้างขึ้นตามความต้องการที่จะมีสถานที่ประกอบศาสนกิจในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน สะท้อนถึงความศรัทธาที่มีต่อศาสนาด้วยการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อแสดงถึงความภักดีต่ออัลลอฮ์ โดยเฉพาะ

การละหมาด ซึ่งมีทั้งการละหมาดประจำวันห้าเวลาหรือฟิรดู และการละหมาดตามแบบอย่างของท่านศาสดาในโอกาสต่าง ๆ เช่น เมื่อคนในชุมชนเสียชีวิตก็จะต้องนำศพมาทำพิธีละหมาดที่มัสยิดก่อนนำไปฝังที่กุโบร์ รวมทั้งการละหมาดในวันศุกร์ที่มุสลิมินหรือมุสลิมเพศชายต้องไปละหมาดร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง อันถือเป็นการรวมตัวประจำสัปดาห์เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งมักจะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือกระจายข่าวสารต่าง ๆ ให้คนในชุมชนได้รับรู้โดยทั่วกัน อันสะท้อนให้เห็นว่าภารกิจด้านศาสนานั้นถือเป็นหน้าที่หลักของมัสยิด อีกทั้งมัสยิดยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกำมะฮะอะคุณธรรมจริยธรรมให้แก่คนในชุมชนและการสืบทอดศาสนา เช่น การอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและการบรรยายธรรม โดยมีคอเต็บเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ประจำมัสยิด ซึ่งเนื้อหาของการบรรยายธรรมบางส่วนมุ่งส่งเสริมการใช้ชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ โดยไม่แตกแยก รวมทั้งสร้างความสันติสุขให้แก่ชุมชนและสังคม

การจัดการศึกษาเพื่อบ่มเพาะคุณธรรมและสืบทอดศาสนา มัสยิดในชุมชนกุงตำเสามีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนาอิสลาม โดยมีการเปิดสอนฟิรดูอินให้แก่เด็กในชุมชนที่มีอายุระหว่าง 5-12 ปี เพื่อให้รู้และเข้าใจหลักการและประพฤติปฏิบัติตนตามหลักการของศาสนาอิสลาม เช่น การสอนให้อ่านคัมภีร์อัลกุรอาน การละหมาด และ

การอ่านคุดาหรือคุดพรในวาระต่าง ๆ ร่วมกับการสอนภาษา โดยเฉพาภาษาอาหรับที่ใช้ในคัมภีร์อัลคุดรอ่าน ซึ่งจะมีการเรียนการสอนในวันหยุดจากการเรียนสายสามัญในช่วงเช้าของวันเสาร์-อาทิตย์ หรือช่วงเช้าของวันหยุดปิดภาคการศึกษา ซึ่งสอนโดยผู้รู้ที่มีจิตอาสาในชุมชนและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดนั้น ๆ อีกทั้งมัสยิดยังส่งเสริมการเรียนการสอนและการอบรมในวาระต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการให้ความรู้ ทั้งด้านศาสนาและอาชีพ เช่น การอบรมศาสนาประจำเดือน การอบรมเยาวชนประจำปีหรือค่ายอบรมเยาวชนภาคคุดรอ่าน การอบรมมุอัลลัฟหรือมุสลิมใหม่ การอบรมกลุ่มมุสลิมะห์แม่บ้าน และการอบรมวิชาชีพ นอกจากนี้ มัสยิดยังมีสถาบันหรือส่วนงานย่อยที่ปฏิบัติภารกิจในการส่งเสริมการศึกษาของชุมชน ทั้งศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรม และห้องสมุด

การจัดการสิ่งแวดลอมที่ดีตามหลักศรัทธาในอิสลาม
 บทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของมัสยิดคือการจัดการด้านสิ่งแวดลอมที่ดี เพราะหลักคำสอนของศาสนาอิสลามจะให้ความสำคัญกับธรรมชาติ สิ่งแวดลอม และความสะอาด เนื่องจากทุกสรรพสิ่งบนโลกนี้ล้วนเป็นสิ่งที้อัลลฮ์ประทานมาให้แก่มวลมนุษยชาติได้ใช้ในการดำรงชีวิต จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมทีต้องดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างคัมค่า ดังนั้นคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดการสิ่งแวดลอมโดยรอบมัสยิดให้มีความสะอาด เป็นระเบียบ

เรียบง่าย มีการปลูกต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น อันจะส่งผลดีต่อคน ชุมชนที่ใช้มัสยิดเป็นสถานที่สำคัญในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะมัสยิดดารุลอามีนที่ได้รับรางวัลมัสยิดที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดี ประจำปี 2557 ซึ่งถือเป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่องค์กรทางศาสนาในพื้นที่อื่น ๆ ในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งเพื่อสร้างความสมานฉันท์มุสลิมในชุมชนทุ่งตำเสา มีการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นการยุติปัญหาในระดับชุมชน โดยมีมัสยิดทำหน้าที่เปรียบเสมือนศาลยุติธรรม อันเป็นสถานที่พิจารณาและพิพากษาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณีต่าง ๆ มีอิหม่ามเป็นคนกลางและมีสมาชิกในชุมชนร่วมกันทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยพิจารณา และตัดสินปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งชุมชนเห็นว่าวิธีการนี้จะช่วยประนีประนอมให้เกิดการมองสภาพปัญหาความขัดแย้งอย่างรอบด้านและครอบคลุมมากกว่าการตัดสินจากตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว อีกทั้งชุมชนยังยึดหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่ถือว่าเป็นศาสนาแห่งสันติและไม่ส่งเสริมการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา โดยอยู่บนหลักคำสอนที่ว่า “มุสลิมคือพี่น้องกัน” รวมทั้งยึดมั่นในหลักความยุติธรรม ความเสมอภาค และการสร้างความสมานฉันท์ปรองดองรักและสามัคคีกันในหมู่พี่น้องมุสลิม

การจัดการสวัสดิการชุมชนตามวิถีอิสลาม ปัจจุบันนี้ มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา มีบทบาทสำคัญในด้านสังคมคือ การช่วยขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนในหลากหลายรูปแบบเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน เช่น การมีกองทุนสวัสดิการประจำมัสยิดประจำชุมชน ซึ่งมีเงินทุนหลักมาจากการบริจาคของคนในชุมชนที่มาร่วมละหมาดในทุกวันศุกร์ ที่สำคัญคือ กองทุนชะกาตเพื่อสวัสดิการชุมชน ซึ่งชะกาตเป็นหลักที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติไว้ เรื่องการจัดสรรทรัพย์สินจำนวนหนึ่ง ที่เจ้าของทรัพย์สินนั้นมีหน้าที่ต้องจ่ายให้แก่บุคคลที่อยู่ในข่ายมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือ โดยเฉพาะคนยากจนและคนด้อยโอกาส ในขณะเดียวกันก็ถือเป็นการขัดเกลาจิตใจให้ผู้จ่ายชะกาตนั้นรู้จักจัดสรรและแบ่งปันทรัพย์ที่มีอยู่ ให้ละจากกิเลส ความตระหนี่ และความโลภ ดังนั้น การจ่ายชะกาตจึงก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม อันถือเป็นการจัดสรรทรัพยากรอีกทางหนึ่ง เนื่องจากได้ช่วยสร้างอำนาจการซื้อให้แก่คนที่ไม่มีอำนาจ เมื่อคนในสังคมมีอำนาจซื้อ ย่อมส่งผลให้ร้านค้าสามารถรักษาการจ้างงาน เกิดการกระจายรายได้ และลดความเหลื่อมล้ำของสังคม รวมทั้งลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนรวยกับคนจนได้เป็นอย่างดี

มัสยิดกับการสื่อสารชุมชน มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา มีบทบาทสำคัญต่อการเป็นศูนย์กลางการสื่อสารของชุมชน ทั้งในแง่การสื่อสารระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และระหว่างคนใน

ชุมชนและหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา โดยมีสยิดเป็นสถานที่กระจายข่าวสารให้แก่คนในชุมชนได้รับรู้ อย่างทั่วถึง ทั้งข้อมูลที่เป็นการประกาศข่าวราชการ แจ้งเตือน เหตุร้าย และความเคลื่อนไหวของชุมชน ตลอดจนการให้ความรู้ ต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อสร้างโอกาสให้คนในชุมชน ได้รับรู้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวางและเท่าเทียมกัน อันถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า นอกจากมัสยิดจะเป็นพื้นที่ปฏิบัติการสืบทอด ศาสนาแล้ว ยังเป็นพื้นที่ปฏิบัติการจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม การปกครอง สวัสดิการชุมชน และการสื่อสารชุมชน ที่ยังผลสำเร็จในบทบาททั้งหลายเหล่านั้น อย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางการพัฒนามัสยิดของชุมชนกุ่มท่าเสา

มัสยิดมักจัดให้มีการประชุมสัมมนาอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้ ก็เพื่อเพิ่มศักยภาพของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด รวมถึงพี่น้องมุสลิมในชุมชน โดยมีเทศบาลเมืองทุ่งตำเสาคอย ให้การสนับสนุนและยังเปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายจากทุกภาค ส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรมในการพัฒนามัสยิดให้เป็นศูนย์กลางการจัดการชุมชน ภายใต้หลักซารีอะห์ หรือหลักปฏิบัติเพื่อโลกนี้และโลกหน้า อัน หมายถึงกฎหมาย คำสั่ง การให้แนวทาง และหลักการในการ

ดำเนินชีวิตที่ได้ถูกบัญญัติไว้โดยพระผู้เป็นเจ้าของให้แก่มนุษยชาติ และพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ทั้งยังมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้บริเวณมัสยิดมีพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น ตลอดจนพัฒนาห้องสมุดที่มีอยู่ให้พร้อมต่อการจัดการความรู้ของชุมชน แม้จะมีข้อจำกัดในเรื่องพรมแดนความรู้ด้านการจัดการอยู่บ้างก็ตาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า มัสยิดของชุมชนทุ่งตำเสาเป็นองค์การที่มีการพัฒนาที่น่าสนใจ อันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นขั้นเป็นตอนอย่างมีระบบและมีความต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ซึ่งมัสยิดจำเป็นต้องมีการพัฒนาในมุมมองการพัฒนาองค์การในด้านต่าง ๆ เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและศักยภาพของสมาชิก อันได้แก่ มุมมององค์การที่ต้องปฏิบัติการจัดการชุมชน มุมมององค์การที่ต้องรู้ถึงอนาคตและแนวโน้มของการพัฒนาองค์การ และมุมมององค์การที่ต้องประยุกต์การพัฒนาองค์การสู่การจัดการชุมชน ทั้งนี้ เพื่อพัฒนา มัสยิดให้เป็นองค์การที่ร่วมสมัยอยู่เสมอ อันจักช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในที่สุด

ผู้นำและภาวะผู้นำกับการจัดการชุมชน

ในชุมชนทุ่งตำเสนานั้นมีเพียง 5 หมู่บ้านจากทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ที่มีผู้นำกลุ่มที่มีศักยภาพและสามารถนำพาสมาชิกใน

กลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ อันได้แก่ หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ หมู่ที่ 5 บ้านโไฮะ หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา หมู่ที่ 8 บ้านท่าหมอไชย และหมู่ที่ 9 บ้านวังพา จากการศึกษาประเด็นภาวะผู้นำพบว่าผู้นำในชุมชนมีอยู่ 2 กลุ่ม ประกอบด้วยผู้นำที่ไม่เป็นทางการและผู้นำที่เป็นทางการ ซึ่งก็มีทั้งผู้นำที่เป็นผู้หญิงและผู้นำที่เป็นผู้ชาย รายละเอียดมีดังนี้

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ

ถือเป็นผู้นำส่วนใหญ่ที่มีอยู่ในชุมชนกุ่มตำเสาที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการชุมชน ทั้งด้านการส่งเสริมอาชีพและด้านการส่งเสริมคุณธรรมและความรู้ให้แก่คนในชุมชน ดังจะกล่าวต่อไป

ชุ่น ชิตมณี หรือ “ยายชุ่น” ประชาญ์ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการประดิษฐ์ดอกไม้บายาง และยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มหัตถกรรมดอกไม้บายางพาราหูแร่ที่มีการรวมกลุ่มตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านทุนและการตลาดเพื่อกระจายสินค้า ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 กลุ่มได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดงานฝีมือหัตถกรรมของจังหวัดสงขลา ทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก 20-30 คน ควบคู่กับยอดขายสั่งซื้อสินค้าจำนวนมาก ซึ่งช่วยสร้างรายได้เสริมให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้การรวมกลุ่มจะไม่เข้มแข็งเหมือนในอดีตที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากความผันผวนทาง

เศรษฐกิจและราคาข้าวที่ตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของสมาชิกในกลุ่มที่ปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลัก เป็นเหตุให้ต้องดิ้นรนหาอาชีพทางเลือกอื่นที่ดีกว่า ทำให้ไม่มีเวลาว่างในการเข้าร่วมกลุ่ม กระนั้น “ยายซุ่น” ก็ยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้การประดิษฐ์ดอกไม้บายงให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษาและผู้ที่มีสนใจทั่วไป ซึ่งมักรวมกลุ่มกันมาเรียนรู้การประดิษฐ์ดอกไม้บายงอยู่เสมอ ๆ ทำให้ดอกไม้บายงยังคงเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของชุมชนต่อไป

เศรษฐา นุ่งอาหลี หรือ “ครูเศรษฐา” เป็นผู้นำชุมชนที่อยู่ในบทบาทครูผู้สอนหนังสือ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนและยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านดนตรีและการแต่งเนื้อร้อง จึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ให้แก่นักเรียนในโรงเรียนบ้านหินผุด หมู่ที่ 5 บ้านโ๊ะฮะ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนมุสลิมที่นักเรียนส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของสมาชิกในหมู่บ้าน ทำให้การจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ด้วยเหตุนี้ “ครูเศรษฐา” จึงเลือกใช้การแสดงลิเกฮูลูเป็นกิจกรรมในการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมคุณธรรมเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และซึมซับผ่านกิจกรรมการร้องเพลงประกอบการแสดงลิเกฮูลูที่ครูเป็นผู้แต่งเนื้อร้องขึ้นมาเอง นั่นคือ เพลงชอดอเก๊ะ อันหมายถึงการบริจาคที่เป็นหลักปฏิบัติหนึ่งตามวิถีอิสลาม อันถือ

เป็นการปลุกฝังจริยธรรมเพื่อให้นักเรียนได้นำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กอปรกับรูปแบบการแสดงศิลปะที่ต้องมีท่าทางประกอบจังหวะตามเพลงที่ร้อง ทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหว ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมสุขภาพและสร้างความแข็งแรงให้แก่ร่างกายได้เป็นอย่างดี

ประคอง โลพะกุล หรือ “ลุงคอง” เป็นอีกหนึ่งผู้นำที่ไม่เป็นทางการของชุมชนที่มีอาชีพเลี้ยงผึ้งคอนโด โดยเริ่มจากการลองถูกลองผิด สังเกตและเรียนรู้เกี่ยวกับผึ้ง รวมถึงแสวงหาความรู้วิธีการเลี้ยงผึ้งจากแหล่งความรู้อื่น ๆ ทั้งด้วยตนเองและเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความชำนาญและกลายเป็นอาชีพที่คนอื่น ๆ ในชุมชนให้ความสนใจ จึงทำให้ “ลุงคอง” เป็นผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้การเลี้ยงผึ้งให้แก่ผู้อื่น ถือเป็นผู้นำโดยธรรมชาติที่ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนด้วยการสร้างอาชีพใหม่ให้แก่ชาวบ้านหมู่ที่ 8 บ้านท่าหมอไชย ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนได้เป็นอย่างดี

พร้อม ลิกกะพันธ์ หรือ “ตาพร้อม” ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ที่ 9 บ้านวังพา เป็นผู้นำชุมชนที่คิดประดิษฐ์ตกแต่งหุ่นทองสูงที่มีลักษณะคล้ายผีตาโขนในภาคอีสาน และยังมีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการเซิดหุ่นทองสูงให้แก่คนในชุมชน โดยที่ “ตาพร้อม” จะใช้วิธีการสอนแบบทำให้ดูและให้ผู้เรียนได้ลงมือ

ทำด้วยตนเอง ซึ่งการเซ็ดหุ่นทองสูงถือเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในภาคใต้ที่ใช้เล่นเป็นตัวประกอบขบวนแห่ในงานประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะงานทอดกฐินและงานบวช เพื่อดึงดูดให้คนสนใจและเข้ามาร่วมงานมากขึ้น ทั้งนี้ จากการที่หุ่นทองสูงมีลักษณะคล้ายหุ่นเซ็ด หากแต่มีขนาดใหญ่กว่ามาก จึงต้องใช้คนบังคับหุ่นประมาณ 2-3 คน อันหมายถึงว่าการละเล่นทองสูงนั้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสีสันในเส้นทางประเพณีแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ทำให้ความสนใจเข้ามาสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ให้คงอยู่คู่กับชุมชนสืบไป

ผู้นำที่เป็นทางการ

ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการที่มีความโดดเด่นของชุมชนกุงตำเสา มักมีบทบาทขับเคลื่อนการจัดการชุมชน ทั้งด้านการส่งเสริมอาชีพและการส่งเสริมสุขภาพที่ริเริ่มการรวมกลุ่มจากโครงการพัฒนาของรัฐ โดยเฉพาะการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ดังจะกล่าวต่อไป

เขียน ศรีระสันต์ หรือ “ป้าเขียน” เป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพในฐานะประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านหุแร่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหุแร่ ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านหุแร่ ซึ่งเป็นเครือข่ายของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2546 มีสมาชิก

ทั้งชายและหญิง จำนวน 204 คน และในจำนวนนี้มีสมาชิกที่มีอายุ 50 ปี ขึ้นไป จำนวน 24 คน ที่ได้รับรางวัลจำนวนมากจากการแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ นับแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา อันถือเป็นการเรียกคืนคุณค่าและสร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเอง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีสุขภาพกายและใจที่เข้มแข็งอีกด้วย ทั้งนี้ ชมรมได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมจากเทศบาลเมืองทุ่งตำเสาอย่างต่อเนื่อง อาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จของนักกีฬาผู้สูงอายุนั้นส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการทำงานทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังอย่างทุ่มเทของ “ป้าเชียน” ผู้มีบุคลิกกระฉับกระเฉงคล่องตัว กล้าคิดกล้าแสดงออก ที่สำคัญคือ กล้าตัดสินใจ

ไพเราะ กาลศรี หรือ “ป้าสาว” เป็นผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมอาชีพ ในฐานะประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรรักษ์โตน ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านพรุชบา เริ่มดำเนินกิจการเมื่อปี พ.ศ. 2539 เดิมใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรักษ์โตน” ที่มีการผลิตสินค้าชุมชนหลายประเภท ซึ่งเน้นการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การแปรรูปส้มแขกทั้งในแบบน้ำผลไม้และแบบผงพร้อมชงดื่ม โดยเฉพาะน้ำพริกเผาส้มแขก อันเป็นสินค้าที่สร้างชื่อเสียงจนได้รับรางวัล OTOP 4 ดาว ประจำปี 2553 ทั้งนี้ กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งงบประมาณและการส่งเสริมการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้า ช่วยทำให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้

เสริมที่ดี นอกจากนั้น จากความสามารถในการบริหารจัดการ กลุ่มแบบมีอาสาชีพ ทำให้ “ป่าสาว” เปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มตามอัธยาศัย ไม่มีข้อจำกัดใด ๆ และแบ่งปัน ผลกำไรให้แก่สมาชิกด้วยความเป็นธรรม

ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำจากกรณีศึกษาของชุมชนทุ้งค่าเสา ซึ่งมีทั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการหรือผู้นำตามธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการ และยังมีความน่าสนใจตรงที่ว่าผู้นำที่เป็นทางการก็มีภาวะผู้นำในลักษณะที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติได้เช่นกัน หรือผู้นำมาจากผู้ที่อยู่ในบทบาทที่หลากหลายแตกต่างกัน เช่น ครู ประชาชน ชาวบ้าน และเกษตรกร อีกทั้งผู้นำชุมชนก็มีทั้งผู้นำที่เป็นผู้หญิง และผู้นำที่เป็นผู้ชาย ซึ่งผู้นำเหล่านั้นล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการชุมชนในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านการรวมกลุ่มอาสาชีพ การส่งเสริมคุณธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการส่งเสริมสุขภาพ และการเรียกคืนคุณค่าแห่งตนเองของผู้สูงวัย โดยมีการทำงานร่วมกันภายใต้ความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐเพื่อเป้าหมายที่สำคัญคือ การสร้างความอยู่ดีมีสุขที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรของชุมชน

ผู้นำชุมชนทุ่งตำเสากับข้อสังเกตที่น่าสนใจ

ดังที่ได้วิเคราะห์ผู้นำชุมชนกับทฤษฎีคุณลักษณะมาแล้ว ซึ่งช่วยทำให้เข้าใจถึงภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนเหล่านั้นตามทฤษฎีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ยังคงมีข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการเกี่ยวกับผู้นำและการดำเนินกิจกรรมในบทบาทผู้นำ หรือแม้แต่กรณีพิเศษภาวะของการเป็นผู้นำ

ผู้หญิงกับบทบาทผู้นำ จากข้อสังเกตที่ว่าผู้นำที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของผู้หญิงและการมีภาวะผู้นำของผู้หญิงในชุมชนที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน อันชี้ให้เห็นว่าการเป็นผู้นำนั้นสามารถเป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงที่ต้องมีคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่สอดคล้องตามทฤษฎีภาวะผู้นำที่กล่าวมาแล้ว ไม่ต่างจากในอีกหลาย ๆ ชุมชนท้องถิ่นที่มักมีผู้นำหญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

ผู้นำกับการส่งเสริมคุณธรรม ส่วนกรณีผู้นำกับการส่งเสริมคุณธรรมนั้นสะท้อนได้จากบทบาทของครูในโรงเรียนของชุมชนที่มีการส่งเสริมคุณธรรมแก่นักเรียนผ่านกิจกรรมลูกเสือถือเป็นแบบอย่างการปลูกฝังคุณธรรมที่สอดคล้องกับความศรัทธาของคนในชุมชน ด้วยการใช้กิจกรรมที่ผ่อนคลายและไม่เป็นทางการมากเกินไป ซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือทำให้ได้รับความร่วมมือในการทำกิจกรรมได้

โดยง่าย ทั้งนี้ กิจกรรมลีเกสตูที่มีการร้องเพลงซอดาเกาะ ประกอบนั้นเป็นการจัดกิจกรรมการปลูกฝังจริยธรรมที่ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของอิสลาม

ผู้นำกับความเพียร ใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาตนเองสู่ ความสำเร็จ จากการสังเกตผู้นำของชุมชน จะเห็นได้ว่า ลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ การเป็นผู้มีความเพียร รู้จัก สังเกตเรียนรู้ และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจากแหล่ง ความรู้ที่หลากหลายเพื่อเป้าหมายสู่ความสำเร็จ ซึ่งเห็นได้อย่าง ชัดเจนจากกรณีลุงประคอง โลพะกุล กับความพยายามในการ ทหาวิธีการเลี้ยงผึ้ง หรือกรณียายซุ่น ชิตมณี กับความพยายามใน การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา

ผู้นำกับการอนุรักษ์สืบสานประเพณีและวัฒนธรรม ถือเป็นอีกบทบาทสำคัญของผู้นำชุมชนเพื่อไม่ให้ประเพณีและ วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนสูญหายไปกับกาลเวลา ทั้งยัง กล่าวได้ว่าประเพณีอันดีงามของชุมชนท้องถิ่นนั้น ถือเป็นกลไก สำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และส่งเสริม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน

ผู้นำกับความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชุมชน ผู้นำชุมชนมักเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นใบยางพาราหรือผลส้มแขก ซึ่งจะเกิดความยั่งยืนได้

ต่อเมื่อภาครัฐมีการส่งเสริมกิจกรรมของผู้นำเหล่านั้น
อย่างจริงจัง

ผู้นำกับเงื่อนไขอายุ การเป็นผู้นำนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับ
อายุหรือวัย ดังสะท้อนได้จากผู้นำที่มีบทบาทการพัฒนาชุมชน
ในกิจกรรมสำคัญ ๆ ซึ่งมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง ตั้งแต่วัยกลางคน
จนถึงผู้สูงวัย หากแต่ยังมีศักยภาพที่ทำให้กิจกรรมดำเนินไปสู่
เป้าหมายได้

อนึ่ง ผู้นำในแต่ละกรณีศึกษาข้างต้น ทั้งผู้นำที่เป็น
ทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทั้งผู้นำที่เป็นผู้ชายและผู้นำที่
เป็นผู้หญิง สิ่งเหล่านี้ล้วนสอดคล้องกับทฤษฎีคุณลักษณะที่เชื่อ
ว่าผู้นำจะมีภาวะผู้นำอยู่แล้วตามธรรมชาติ ทั้งกล้าคิดกล้า
ตัดสินใจ มีความเพียรพยายามที่จะบรรลุเป้าหมาย สนใจใฝ่รู้
และลองผิดลองถูกจนประสบความสำเร็จ โดยมักแบ่งปันความรู้
ให้แก่ผู้อื่น ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์ปัญหา
จากมุมมองใหม่ได้ กล้าเสนอแนวคิดต่อชุมชน และลงมือปฏิบัติ
อย่างจริงจัง ขณะที่ผู้นำก็มักมีบทบาทที่หลากหลายแตกต่างกัน
ไม่ว่าจะเป็นครูอาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน ประธานกลุ่ม หรือ
ประธานชมรม ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถือเป็นผู้ที่มีบารมีและเป็นที่น่า
ถือของชาวบ้านในชุมชน

มุมมองการจัดสวัสดิการชุมชน

ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งในประเด็นการจัดการชุมชนผ่านองค์กรทั้งในรูปแบบองค์กรของรัฐและองค์กรชุมชน ที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ สถาบันการเงิน สหกรณ์ กองทุนสวณยาง กลุ่มอาชีพต่าง ๆ หรือกรณีมีสยิดกับการจัดการชุมชนมุสลิม โรงเรียน รวมถึงเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา องค์กรชุมชนเหล่านี้ต่างมีบทบาทในการจัดการสวัสดิการชุมชนในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มได้ดังนี้

การดูแลผู้สูงอายุ สวัสดิการด้านนี้สะท้อนได้จากบทบาทของเทศบาลเมืองทุ่งตำเสาที่มีนโยบายการจัดการชุมชนที่รองรับอนาคตของชุมชนกับการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ กรณีสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นการดูแลตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว ชุมชนทุ่งตำเสายังจัดให้มีชมรมผู้สูงอายุ ที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีสุขภาพกายและใจที่เข้มแข็งจนทำให้ชุมชนมีนักกีฬาผู้สูงอายุที่ได้รับรางวัลจากการแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้คืออีกรูปแบบหนึ่งของการจัดสวัสดิการชุมชนที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเห็นคุณค่าในตัวเอง

การจัดการศึกษาของชุมชน เห็นได้ชัดว่าชุมชนทุ่งตำเสาเป็นชุมชนต้นแบบของการจัดการศึกษาที่น่าสนใจในการนำนโยบายด้านการศึกษาไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม

ชุมชน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่เกิดจากแนวคิดของคนในชุมชน เช่น การจัดการศึกษาผ่านระบบการเรียนการสอนศาสนาที่เรียกว่า “ปอเนาะ” ของชุมชนมุสลิม และมีพัฒนาการต่อมาจนกลายเป็นโรงเรียนสายสามัญที่มีการเรียนการสอนหลักศาสนาไปด้วย ดังกรณีตัวอย่างโรงเรียนพัฒนาการศึกษาซึ่งถือเป็นโรงเรียนสายสามัญแห่งแรกของจังหวัดสงขลาอีกด้วย

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนในชุมชน สะท้อนผ่านการดำเนินงานขององค์กรต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน เช่น กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มออมทรัพย์ สถาบันการเงิน ร้านค้าสวัสดิการ สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง กลุ่มผลิตน้ำดื่ม สหกรณ์กองทุนสวนยาง ฯลฯ ซึ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม ทั้งนี้ สมาชิกจะได้รับผลประโยชน์ทั้งในด้านการพัฒนาอาชีพหรือการมีงานทำในชุมชน การมีรายได้ทั้งจากการเป็นลูกจ้างหรือแรงงานในองค์กร และรายได้จากเงินปันผล ทั้งยังได้รับสวัสดิการในด้านต่าง ๆ จากการจัดสรรของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้น

การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี นับเป็นการจัดสวัสดิการอีกด้านหนึ่งที่เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนในชุมชน สะท้อนได้จากความพยายามขับเคลื่อนงานขององค์กรในชุมชนที่มีการยกระดับมาตรฐานการผลิต จนได้รับมาตรฐาน

หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตขององค์กรต่าง ๆ เช่น สหกรณ์ กองทุนสวนยาง หรือกลุ่มอาชีพที่มีความมุ่งมั่นในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ถูกหลักอนามัย ปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ทั้งนี้ การยกระดับมาตรฐานการผลิตดังกล่าว ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีความเป็นมาตรฐานสากล ขายสินค้าได้ราคา และสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชนแล้ว ยังเป็นผลดีต่อสุขภาพกายของสมาชิก เจ้าหน้าที่ และแรงงานขององค์กรโดยตรงอีกด้วย นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ก็ถือเป็นสวัสดิการในอีกรูปแบบหนึ่งที่จัดให้แก่ชุมชน ที่นอกจากจะเป็นการสร้างรายได้อันถือเป็นสวัสดิการในด้านการพัฒนาอาชีพแล้ว ยังจัดเป็นสวัสดิการในด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย นั่นเพราะสถานที่ต้องเที่ยวต่าง ๆ หรือแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่คนในชุมชน ดังเช่นกรณีน้ำตกโตนงาช้าง น้ำตกโตนเรือ และอ่างเก็บน้ำสิริกิติ์หรืออ่างเก็บน้ำพรุชบา

อนึ่ง การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชนทุ่งตำเสา ยังมีความน่าสนใจในประเด็นการสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมด้วยหลักศรัทธา เช่นในกรณีมีภัยพิบัติดารุลาฮามิน ที่สามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชนมุสลิมให้ช่วยกันกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชนด้วยหลักศรัทธาของศาสนาอิสลาม ซึ่งการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและความสะอาดนั้นเป็น

บทบัญญัติหนึ่งของแนวทางการดำเนินชีวิตของมุสลิม จนทำให้ มัสยิดและชุมชนมีความสะอาด ส่งผลมัสยิดได้รับรางวัลการ จัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดี ประจำปี 2557

กองทุนชะกาตเพื่อสวัสดิการชุมชน เป็นอีกหนึ่ง รูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีความน่าสนใจของชุมชน มุสลิมในพื้นที่ตำบลกุงต่าเสา จากหลักศรัทธาของศาสนา อิสลามที่บัญญัติไว้ให้มุสลิมมีหน้าที่ในการบริจาคหรือแบ่งปัน ทรัพย์สินที่มีอยู่ให้แก่ผู้ที่ประสบความยากลำบากในการดำเนิน ชีวิต จากที่มุสลิมแต่ละครัวเรือนจะแจกจ่ายกันเองในแต่ละ วาระมาสู่การจัดตั้งเป็นกองทุนชะกาตของชุมชน ที่มี คณะกรรมการประจำมัสยิดทำหน้าที่พิจารณาจัดสรรสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลหรือครัวเรือนในชุมชนอย่าง เหมาะสมและทั่วถึงตามหลักการชะกาตของศาสนาอิสลาม

การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่คนในชุมชน สวัสดิการในด้านนี้สะท้อนได้จากผลการดำเนินงานขององค์กร ชุมชนต่าง ๆ ที่ได้สร้างกิจกรรมหรือมีการลงทุนในหลาย ๆ ด้าน ที่ทำให้คนในชุมชนได้รับความสะดวกสบาย เพราะชุมชนอยู่ ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมือง เช่น การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและ การเก็บเงินออมได้ภายในชุมชน การมีร้านค้าสวัสดิการในชุมชน การมีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง การมีน้ำดื่มที่สะอาดเพื่อ คุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากปัญหาน้ำดื่มที่สะอาดถือเป็นอีก ปัญหาหนึ่งของชุมชน ดังนั้น การรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มผลิตน้ำ

ดื่มที่สะอาด นอกจากจะทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีน้ำดื่มที่สะอาดไว้บริโภคแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงไปสู่การมีรายได้ในภาคเศรษฐกิจชุมชนอีกด้วย อนึ่ง เมื่อชาวบ้านมีรายได้ที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ มีเงินออม มีการจัดการด้านการเงิน และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิต ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนมีเงินซื้อรถยนต์ไว้สำหรับอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเองและครอบครัว

อนึ่ง การจัดสวัสดิการชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นภาพรวมความเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันของการจัดสวัสดิการในลักษณะที่ว่าจากสวัสดิการด้านหนึ่งส่งผลต่อสวัสดิการอีกด้านหนึ่งที่เป็นการแก้ปัญหาของชุมชน ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการจัดสวัสดิการควรให้ความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยที่ผลกระทบไม่ว่าจะด้านบวกหรือลบจากแต่ละด้านล้วนมีความเชื่อมโยงกัน นั่นคือ หากการจัดสวัสดิการด้านใดด้านหนึ่งขาดความจริงจังและจริงใจ ไม่คำนึงถึงผลกระทบก็ย่อมส่งผลเสียต่อสวัสดิการในอีกด้านหนึ่งได้ และจากกรณีการจัดสวัสดิการผ่านการขับเคลื่อนขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในชุมชนนั้น ยังชี้ให้เห็นว่าการทำความเข้าใจกับสวัสดิการชุมชนไม่เพียงแต่สวัสดิการที่สมาชิกได้รับจากการรวมกลุ่ม อันเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป เช่น

เงินปันผล เงินค่าทำศพเมื่อสมาชิกถึงแก่ความตาย เงินรับขวัญ สมาชิกเกิดใหม่ ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของรัฐที่กำหนดว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนสามารถจัดสวัสดิการได้ตั้งแต่การคลอดบุตร เจ็บป่วย ช่วยเหลือผู้สูงอายุ คนพิการ คนด้อยโอกาสทุนการศึกษา ช่วยงานสาธารณะประโยชน์ในชุมชน ช่วยเหลือผู้ประสบภัย เงินยืมไม่มีดอกเบี้ยสำหรับสมาชิก ทุนอาหารกลางวันนักเรียน เงินบำนาญ ซึ่งกองทุนลักษณะนี้มักดำเนินนโยบายโดยหน่วยงานของรัฐ ซึ่งในที่นี้คือเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ที่ได้จัดให้มีอยู่แล้ว และหลายประการก็ได้รับการจัดสรรจากองค์กรชุมชนเหล่านี้อีกด้วย

อย่างไรก็ดี การวิจัยนี้ต้องการชี้ให้เห็นภาพการจัดสวัสดิการชุมชนในอีกระดับ ที่สามารถสะท้อนมุมมองสวัสดิการชุมชนผ่านการผลดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่สร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนในระดับต่าง ๆ ได้ เช่น การสร้างอาชีพ รายได้ และสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมา สะท้อนถึงหลักการเป็นทั้งผู้ให้และรับของทุกฝ่าย การพัฒนาและสร้างสรรค์จากสิ่งที่มีหรือที่เป็นอยู่ในชุมชน สอดรับกับวิถีและวัฒนธรรมชุมชน อันสอดคล้องต้องกันตามหลักการของสวัสดิการชุมชน และด้วยเพราะองค์กรเหล่านี้ต่างเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร อันหมายถึงว่าผลประโยชน์จากการดำเนินงานย่อมจะเกิดแก่ชุมชนและสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายอย่างง่าย ๆ ของ

สวัสดิการชุมชนที่หมายถึงการจัดให้คนในชุมชนมีสิ่งที่ทำให้ชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและสะดวกสบาย นั่นเอง

นานาพรรณเสนอว่าด้วยการจัดการชุมชน

จากการจัดเวทีเสวนาระดับชุมชนโดยมีผู้เข้าร่วมจากทุกภาคส่วน โดยมีทั้งตัวแทนจากเจ้าหน้าที่รัฐในชุมชน สื่อมวลชน นักวิชาการ ชาวบ้านในชุมชน และเยาวชน ที่ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนด้วยมุมมองที่มีอยู่บนฐานข้อมูลการรับรู้ของแต่ละฝ่าย ซึ่งได้ข้อสรุปที่เป็นข้อเสนอแนวทางการจัดการชุมชนที่น่าสนใจ อีกทั้งยังมีหลายประเด็นชวนคิดที่ชุมชนควรให้ความสำคัญและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการจัดกิจกรรมในรูปแบบการเสวนาระดับชุมชนในลักษณะที่จัดในครั้งนี้อีกครั้ง เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ และร่วมกันคิดหาแนวทางการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เชิงลึกนายสุวัฒน์ จันธิวงศ์ หัวหน้าสถานีวิทยุต้นน้ำทะเลสาบสงขลา นักวิชาการที่คลุกคลีอยู่ในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสามากกว่า 20 ปี ซึ่งได้สะท้อนมุมมองที่มีต่อการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาได้อย่างน่าสนใจ โดยที่มีหลายประเด็นที่สอดคล้องกับนานาพรรณจากเวทีเสวนาดังกล่าวด้วยเช่นกัน

ความอุดมสมบูรณ์คือความได้เปรียบของชุมชน เป็นพรรณานึ่งที่ต้องการสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนควรมีการ

จัดการชุมชนบนฐานความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่งในที่นี้หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ อันเป็นพระศนะของนายวิชัย สาสุณีย์ นายกเทศมนตรีเมืองทุ่งตำเสา นักการเมืองท้องถิ่นที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ชัดและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสา ที่ได้กล่าวไว้ในเวทีเสวนาในหัวข้อเรื่อง “เหลียวหลัง แลหน้า การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น” โดยย้ำว่า “...เทศบาลเมืองทุ่งตำเสามีนโยบายการพัฒนาให้ชุมชนทุ่งตำเสาเป็นปอดของคนเมือง...” และยังคงกล่าวอีกด้วยว่า “...หากแลหน้าต่อการพัฒนาชุมชนทุ่งตำเสานั้นยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน การเหลียวหลังย้อนกลับไปมองชุมชนถึงสิ่งที่มีที่เป็นอยู่นั้น ย่อมถือเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาบนวิถีชุมชนอันอุดมสมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ ...”

วิถีเกษตรกรรมท่ามกลางสถานการณ์วิกฤติยางพารา
เป็นพระศนะจากนักวิชาการที่มองชุมชนทุ่งตำเสาในฐานะที่เป็นชุมชนหนึ่งที่คนในชุมชนมีอาชีพทำเกษตรกรรม โดยมีอาชีพหลักคือการทำสวนยางพารา ทั้งในบทบาทเจ้าของสวนยางและการรับจ้างกรีดยาง เมื่อราคายางพาราตกต่ำย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ของคนในชุมชน นั้นหมายถึงเศรษฐกิจชุมชนได้รับผลกระทบด้วย โดยหลายฝ่ายเห็นว่าชุมชนทุ่งตำเสาเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากราคายางพาราตกต่ำ ซึ่ง นายสุวัฒน์ จันธิวงค์ หัวหน้าสถานีวิจัยต้นน้ำทะเลสาบ

สงขลา ได้วิเคราะห์ชุมชนกุงตำเสาได้อย่างน่าสนใจว่า “... ชุมชนกุงตำเสามีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค นั่นคือ ยุคแรกหรือยุคทำเหมือง เป็นยุคที่ชุมชนกุงตำเสามีการทำเหมืองแร่ ยุคที่สองหรือยุคทำไม้ เป็นยุคที่รัฐให้มีการทำสัมปทานป่าไม้ ชุมชนกุงตำเสาเป็นพื้นที่ที่มีป่าอุดมสมบูรณ์ เศรษฐกิจชุมชนในยุคนี้จึงมีการทำสัมปทานป่าไม้และถือเป็นปัจจัยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในยุคนี้ และยุคที่สามหรือยุคทำสวนยาง ที่ทำให้ป่ายางกลายเป็นสวนยางพารา...” และตั้งคำถามต่อไปด้วยว่า “...ท่ามกลางวิกฤติราคายางพารา ชุมชนกุงตำเสาจะปรับตัวอย่างไร จะขับเคลื่อนชุมชนด้วยอะไร...” โดยให้ความเห็นทิ้งท้ายว่า “...การขับเคลื่อนชุมชนนับจากนี้ไป ชุมชนต้องคิดและตระหนักถึงปัญหาความไม่แน่นอนของการพึ่งพาการสวนยางพาราเพียงอย่างเดียว ต้องกำหนดกรอบให้ชัดเจนถึงแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนของชุมชนทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด...”

การจัดการทรัพยากรชุมชน เป็นทรศนะจากนักวิชาการทั้งจากหน่วยงานภายในและนอกชุมชน ที่สะท้อนมุมมองต่อชุมชนกุงตำเสาที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งน้ำตก ป่า และเขา จะมีการวางแผนการจัดการอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน เพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกการพัฒนาชุมชน

โดยลดการพึ่งพายางพาราเป็นหลัก สอดคล้องกับความเห็นของ นายสุวัฒน์ จันธิวงศ์ หัวหน้าสถานีวิจัยต้นน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ได้ตั้งคำถามไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา และท้ายสุดทุกฝ่ายก็ลงความเห็นตรงกันว่าการดึงเอาศักยภาพของชุมชนที่มีทุนในด้านต่าง ๆ อย่างอุดมสมบูรณ์ มาพัฒนาและจัดการให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เป็นสิ่งขายได้ เป็นทรศนะจากนักวิชาการที่ต้องการชี้ให้เห็นว่าการที่ชุมชนทุ่งตำเสามีสิ่งเหล่านี้อยู่นับเป็นคุณค่าที่สามารถสร้างมูลค่าต่อชุมชน ซึ่งหากมีการจัดการที่ดี มีทิศทางที่ชัดเจนก็สามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้นได้ อีกทั้งยังเป็นการดูแลและสืบสานวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนให้ดำรงอยู่จากรุ่นสู่รุ่น

สถานการณ์ท้าทายที่ชุมชนต้องปรับตัว เป็นการตั้งคำถามที่เป็นทรศนะของนายปิยะโชติ อินทนิवास หัวหน้าศูนย์ข่าวเอเอสทีวีผู้จัดการหาตใหญ่ สื่อมวลชนที่คลุกคลีกับสถานการณ์ในพื้นที่ภาคใต้มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการพัฒนาอันเกิดจากโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อหลาย ๆ ชุมชน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ขบคิด วางแผน หรือหาแนวทางการจัดการชุมชน ภายใต้สถานการณ์ความท้าทายที่รุกคืบเข้ามาสู่ชุมชนทุ่งตำเสา นั่นคือ โครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่กำลังมีการสร้างเส้นทางรถไฟแลนบริดส์ผ่านพื้นที่ตำบลทุ่งตำเสา โดยกล่าวย้าอีกว่า “...ชุมชนทุ่งตำเสาไม่อาจ

เสียงสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลก การจะพัฒนาชุมชนนั้นจำเป็นต้องเข้าใจ แล้วจะเข้าถึง จึงพัฒนา...”

จะเห็นได้ว่า นานาทรศนะที่หยิบยกมาข้างต้น ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเปรียบได้กับทุนของชุมชนที่จำเป็นต้องได้รับการจัดการอย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านคุณค่าและมูลค่า ท่ามกลางโครงการพัฒนาของรัฐที่กำลังถ่างโถมเข้ามาสู่ชุมชน ฉะนั้น การรู้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งสำคัญที่คนในชุมชนจะต้องตระหนักรู้ และเตรียมความพร้อมที่จะรับมือให้มากยิ่งขึ้น

บทสรุป

จากหัวข้อทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาที่ขับเคลื่อนกิจกรรมโดยองค์กรชุมชน ประเภทต่าง ๆ จนนำมาสู่การจัดสวัสดิการชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนและสอดคล้องประสานกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สำหรับในหัวข้อนี้ผู้วิจัยต้องการสร้างบทสรุปการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาโดยใช้แผนภาพที่ 7 เป็นกรอบในการนำเสนอเนื้อหา กล่าวคือ ชุมชนทุ่งตำเสามีการจัดการชุมชนที่ประกอบด้วยเสาสามเสาหลักคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยหากวิเคราะห์ข้อมูลจากที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงข้อมูลชุมชนที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 พบว่า เสาใหญ่

ที่สุดที่ชุมชนให้ความสำคัญคือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อันเป็นเสาแกนหลักหรือแกนกลางของการจัดการชุมชนที่มุ่งเน้นพัฒนาและมีการจัดการชุมชนโดยการขับเคลื่อนขององค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์กองทุนสวนยาง โดยมีองค์กรการเงินที่เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของชุมชน นั่นคือ สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา ที่มีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลเมืองทุ่งคำเสา ซึ่งมีบทบาทในการหนุนเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ เสาเศรษฐกิจจึงเป็นเสาแกนกลางในการจัดการชุมชน โดยเชื่อว่าหากเศรษฐกิจชุมชนดี ย่อมนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน และเชื่อมโยงสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วย โดยขับเคลื่อนจากกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด รวมถึงโรงเรียน และหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ให้การสนับสนุน

อนึ่ง แต่ละเสาหลักจะมีการจัดการอยู่บนเสาพื้นฐานที่ฝังลงดินคือ พื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย โดยเสาเข็มทั้งสามเสาพื้นฐานนี้เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการพัฒนาเสาหลักและเสาอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ถึงกระนั้นก็ตาม การจัดการ

ชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนมาได้อย่างต่อเนื่องและสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้นั้น ยังมีปัจจัยสำคัญอื่น ๆ เช่น การมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ การมีระบบการบริหารจัดการที่ดี เช่น การมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติได้ มีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิก การมีเงินปันผลอย่างต่อเนื่อง อันสะท้อนผลการดำเนินงานในแต่ละปี ฯลฯ

นอกจากนั้น องค์กรเหล่านี้ยังจำเป็นต้องมีการจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การนำนโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติ ดังเช่นกรณีโรงเรียนในชุมชนที่นำนโยบายด้านการศึกษามาปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชุมชน การส่งเสริมความรู้แก่คนในชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง อันสะท้อนได้จากเสียงของคนในชุมชนที่กล่าวถึงความไว้วางใจต่อการบริหารจัดการขององค์กรต่าง ๆ และความไว้วางใจต่อผู้นำองค์กรเหล่านี้ รวมถึงการที่ข้อเสนอของสมาชิกองค์กรมิได้ถูกละเลย หากแต่มีการนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินใจ และเมื่อเป็นข้อเสนอดีจึงมีการดำเนินการ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการบริหารจัดการที่ดีขององค์กร โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือสมาชิกองค์กรอย่างแท้จริง และนำไปสู่ความไว้วางใจ ไว้นื้อเชื่อใจทั้งต่อผู้นำและระบบการจัดการขององค์กร

ยิ่งกว่านั้น เมื่อการจัดการชุมชนประสบปัญหาจนส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์กร ปัจจัยที่ทำให้องค์กรเหล่านี้ผ่าน

พันวิฤทธิได้ นั่นคือ พลังความร่วมมือของสมาชิกและคนในชุมชน การมีผู้นำที่ยังคงมุ่งมั่น และการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอื่น ๆ ในชุมชน รวมถึงการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ที่มีการส่งเสริมความรู้ และหาแนวทางแก้ปัญหา หรือการสนับสนุนให้มีการพัฒนาองค์กรไปสู่มาตรฐานต่าง ๆ อันสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกเพื่อให้การจัดการชุมชนดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน องค์กรในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้การพัฒนาทั้งหลายเหล่านั้นเกิดความยั่งยืนในที่สุด

แผนภาพที่ 7 บทสรุปการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา

ที่มา : สังเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2561)

บทที่ 6

สรุป อภิปรายพล และข้อเสนอแนะ

จากการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพรวมของการจัดการชุมชนที่มุ่งเน้นการจัดการสามเสาหลักของชุมชน นั่นคือ เศรษฐกิจชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีเสาแกนหลักคือการทำให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งองค์กรชุมชนทั้งหลายที่มีอยู่ต่างก็มีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป หากแต่เป้าหมายคือการทำให้คนในชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข มีความรู้ในการจัดการด้านการเงินของตนเอง มีเงินออม และมีแหล่งเงินทุนที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกในอัตราดอกเบี้ยต่ำและได้รับผลตอบแทนคืนในรูปเงินปันผล โดยแหล่งเงินทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอาชีพให้แก่สมาชิกในชุมชนทั้งในประเภทบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็นการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

ทั้งนี้ เมื่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น ย่อมช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ หลายองค์กรมีการทำงานที่เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่สมาชิกในชุมชน หรือมีการจัดการที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน ทั้งในด้านสังคมและการสร้างรายได้ เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่มีอยู่เดิม อย่างกรณีน้ำตกโตนงาช้าง หรือแหล่งท่องเที่ยวใหม่กรณีน้ำตกโตนเรือและอ่างเก็บน้ำพรุชบา ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำที่ใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการเกษตรของชุมชนและการเป็นสถานที่พักผ่อน

อนึ่ง จากปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีของชุมชนนั้น เป็นผลมาจากการจัดการของชุมชนทุ่งตำเสาดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งขับเคลื่อนการทำงานโดยองค์กรต่าง ๆ ภายใต้อาณัติความร่วมมือทั้งจากสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยที่ความสำเร็จของการจัดการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมได้นั้น องค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีการดำเนินการภายใต้หลักการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งที่จะนำมาชวนคิดชวนคุยในบทที่ 6 นี้

นอกจากนั้น ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น วิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสา องค์กรมัสยิดกับบทบาทการจัดการชุมชนมุสลิมท่ามกลางสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคม และผู้นำและภาวะผู้นำ ซึ่งจากข้อมูลในบทที่ 5 ชี้ให้เห็นว่าผู้นำของชุมชนทุ่งตำเสาทั้งที่เป็นผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ ล้วนมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งบทบาทของโรงเรียนที่มีความสำคัญไม่น้อยต่อการพัฒนางานด้านการศึกษาให้แก่คนในชุมชน โดยจัดให้มีการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีและวัฒนธรรมของชุมชน และชี้ให้เห็นแนวทาง ปัญหา และอุปสรรคในการนำนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนในระดับชุมชนท้องถิ่น

การจัดการและการบริหารจัดการที่ดี

การบริหารจัดการที่ดีเป็นประเด็นแรกที่สะท้อนให้เห็นความสำเร็จของการจัดการชุมชนโดยองค์กรต่าง ๆ ของชุมชนทุ่งตำเสา ทั้งนี้ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2559ก, น. 13) อธิบายว่าการบริหารจัดการที่ดีเป็นเครื่องมือพัฒนาขีดความสามารถขององค์กร โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม และตรวจสอบให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลตลอดจนการคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนได้เสียด้วยเหตุเช่นนี้ การบริหารจัดการที่ดีจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้องค์กรในชุมชนทุ่งตำเสาสามารถดำเนินกิจการในด้านต่าง ๆ โดยมีหลายองค์กรที่ประสบผลสำเร็จและสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีให้แก่ชุมชน ขณะที่หลายองค์กรอาจจะยังมีอุปสรรคในการดำเนินงานอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็มีความพร้อมที่จะได้รับการพัฒนาเพื่อปรับปรุงให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี

อนึ่ง จากการวิเคราะห์ข้อมูลองค์กรชุมชนเหล่านี้จะพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์กรให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งประเด็นเหล่านี้ยังเป็นประโยชน์ในแง่การเป็นกรณีศึกษาให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป กล่าวคือ การบริหารจัดการที่ดีที่เป็นข้อค้นพบจากการศึกษาองค์กรชุมชนในพื้นที่ชุมชนทุ่งตำเสานั้นพบว่า มีหลายปัจจัยสำคัญ ได้แก่ คน โดยเฉพาะการมีภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่ม การ

พัฒนากระบวนการผลิต การมีวินัยทางการเงิน การจัดการชุมชนโดยใช้หลักศรัทธา และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นกิจที่หนึ่งหรือการมีจิตสาธารณะและอุทิศตนโดยการมุ่งทำงานเพื่อส่วนรวม

เริ่มจากพัฒนาคน จากผลการศึกษาที่ได้จากการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา พบว่า การจัดการชุมชนถูกขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนโดยองค์กรชุมชนต่าง ๆ และ “คน” ในองค์กรเหล่านี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงานขององค์กรให้สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้อย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่าทุกองค์กรของชุมชนทุ่งตำเสามีผู้นำและสมาชิกกลุ่มที่มีศักยภาพในการนำพากลุ่มให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีสหกรณ์กองทุนสวนยางทั้ง 3 แห่ง ที่ได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ในกระบวนการผลิตและความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จนทำให้สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านหุแระจำกัด ได้รับมาตรฐานหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษ์โตน ที่ผลิตภัณฑ์ได้รับมาตรฐานอาหารและยา (อ.ย.)

ทว่า หากกลุ่มขาดผู้นำหรือการมีส่วนร่วมของสมาชิกก็อาจเข้าสู่สถานการณ์ที่ทำให้องค์กรต้องหยุดการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรมมีการถดถอย หรือมีอุปสรรคในการดำเนินงาน ทั้งนี้ จากข้อมูลองค์กรในพื้นที่ชุมชนทุ่งตำเสา เห็นได้ชัดว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของ

กลุ่มคือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งไม่มีเวลาและผลตอบแทนจากกลุ่มไม่จูงใจมากพอ เช่น กรณีกลุ่มหัตถกรรมดอกไม้ใบยางพาราหูแร่ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรักษ์โตน โดยที่ทั้งสองกลุ่มสะท้อนปัญหาชัดเจนในประเด็นสมาชิกกลุ่มที่จะเป็นแรงงานในการผลิต ซึ่งแรงงานที่ใช้ในการดำเนินกิจการของกลุ่มนั้นส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชนที่มีพื้นฐานความรู้ในระดับที่เพียงพอต่อการดำรงชีพทั่วไป มิได้มีทักษะฝีมือแรงงานเป็นการเฉพาะ แต่ก็มีความพร้อมที่จะเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้ในสิ่งใหม่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การทำดอกไม้ใบยางในรูปแบบใหม่ ๆ หรือที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน เช่น ความรู้ในกระบวนการผลิต ความรู้ด้านการทำบัญชีของกลุ่ม และการจัดการข้อมูลสารสนเทศอย่างง่าย เป็นต้น

โดยที่ ตุนท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน (2558, น. 212) อธิบายว่าการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตของชาวบ้านถือเป็นสิ่งสำคัญในการยกระดับการผลิต โดยเริ่มจากการผลิตระดับครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน อันจักทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง ส่วนการเสริมศักยภาพด้านบัญชีให้แก่กลุ่มนั้น พุทธมน สุวรรณอาสน์ (2556, น. 51), บุษบา อารีย์ และคณะ (2557, น. 60) และ พรรณนุช ชัยปิ่นชนะ (2557, น. 47) อธิบายถึงผลดีของความรู้ด้านบัญชีว่าการพัฒนาศักยภาพด้านบัญชีทำให้กลุ่มสามารถนำข้อมูลทางบัญชีและ

การเงินมาใช้ในการบริหารจัดการได้ ซึ่งทำให้สามารถวางแผนการผลิต บริหารต้นทุน วางแผนการขาย เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นได้ ส่วนในด้านการส่งเสริมให้คนในองค์กรมีความรู้ในการจัดการข้อมูลสารสนเทศของกลุ่ม และเผยแพร่ข้อมูลในหลากหลายช่องทางนั้น สุขสวรรค์ คำวงศ์ และ เมตตา ตาละลักษณ์ (2557, น. 311) อธิบายว่าการจัดการระบบสารสนเทศผ่านเว็บไซต์นั้นเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันได้เป็นอย่างดี เพราะช่องทางดังกล่าวทำให้ลูกค้าได้รับข้อมูลได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

นอกจากนี้ ทศพร ศิริสัมพันธ์ (2556, น. 5), กำจร ตติยกวี (2558, น. 4) และ พรรณนุช ชัยปิ่นชนะ (2559, น. 85) เสนอว่าการเพิ่มผลิตภาพและศักยภาพการผลิตที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพราะเป็นการวิจัยที่เป็นการสร้างสรรค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยในลักษณะนี้จะเกิดประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยมุ่งเน้นที่พัฒนาคนและกระบวนการผ่านงานวิจัยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ มีโอกาสได้ใช้เทคโนโลยี เช่น กรณีการรู้จักการใช้สื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลสินค้า การค้นหาข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงการได้ร่วมสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ และได้นำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

จากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาคนของวิสาหกิจชุมชนคือ การเสริมสร้างศักยภาพของชาวบ้าน ทั้งการกระบวนการผลิต การบัญชี และการใช้สารสนเทศ รวมทั้งการวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน และงานวิจัยเหล่านั้นสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่กลุ่มเหล่านี้ได้นำไปใช้ได้จริง รวมถึงการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวิสาหกิจที่มีอยู่ในชุมชน หรือกล่าวได้ว่า เมื่อองค์กรชุมชนเหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพคนในองค์กรในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้กลุ่มมีผลการดำเนินงานที่ดี สามารถผลิตสินค้าได้หลากหลายและมีคุณภาพ ได้รับมาตรฐาน มีการจัดการระบบสารสนเทศและเข้าถึงช่องทางการสื่อสารได้หลากหลายทำให้สามารถกระจายสินค้าได้หลายช่องทาง ย่อมทำให้องค์กรมีผลประกอบการที่ดี มีผลตอบแทนและสวัสดิการที่ดีอันเป็นที่พึงพอใจของสมาชิกและมีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมต่อองค์กรมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาและอุปสรรคในประเด็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่กล่าวมาข้างต้นก็ลดลงได้

สร้างวินัยทางการเงิน ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการที่การมีสถาบันการเงินหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่คนในชุมชน กล่าวได้ว่า การสร้างวินัยทางการเงินถือเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กร และชี้ให้เห็นว่าการที่จะจัดการชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีโดยให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชนนั้นต้อง

สร้างวินัยทางการเงินให้แก่คนในชุมชน โดยการจัดตั้งองค์กรชุมชนที่เข้ามาจัดการอย่างเป็นระบบและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เช่นเดียวกับกรณีสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา และกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน ทั้งนี้ การจัดให้มีองค์กรในลักษณะนี้ถือเป็นการจัดสวัสดิการชุมชนรูปแบบหนึ่งที่มุ่งให้ชุมชนได้พึ่งพาตนเอง สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมและรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และถือเป็นการจัดสวัสดิการให้คนในชุมชนได้มีแหล่งทุนที่เข้าถึงได้ ทั้งยังได้รับผลตอบแทนกลับสู่สมาชิกอีกด้วย ทำให้ปัจจุบันมีหลายชุมชนจัดให้มีองค์กรลักษณะนี้เพิ่มมากขึ้น

ทั้งนี้ อาแว มะแส (2555, น. 34-35) อธิบายว่าการขยายตัวของสวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ ถือเป็นการสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าถึงสวัสดิการรูปแบบใหม่ที่พวกตนมีส่วนร่วมสรรค์สร้างขึ้นมานิ่ง การจัดให้มีสวัสดิการชุมชนนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการชุมชน ไม่ว่าจะสวัสดิการนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตามย่อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดย ธนพัต ปลอดภัย และวันชัย ธรรมสังการ (2556, น. 72) เห็นว่าสวัสดิการชุมชนช่วยลดปัญหาที่สมาชิกประสบอย่างตรงจุด และสามารถขับเคลื่อนการเติบโตของกลุ่มให้เป็นสถาบันทุนของชุมชนได้ ถึงกระนั้นการที่กลุ่มหรือองค์กรลักษณะนี้จะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีการบวนการที่ดี ซึ่ง ชัยพร พิบูลศิริ (2551, น. 58) กล่าวว่า

กระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จดังกล่าวมีหลายองค์ประกอบ ได้แก่ (1) กรรมการและผู้นำชุมชนต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์และวิกฤติของชุมชน (2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งภาคีพัฒนาภายในและภายนอกชุมชน (3) การมีความซื่อสัตย์และจริงใจ (4) การมีจิตสาธารณะ (5) การที่สมาชิก กรรมการ และผู้นำชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และตรวจสอบได้ และ (6) การมีวิสัยทัศน์และแนวทางการจัดสวัสดิการขององค์กรเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชุมชน

อย่างไรก็ดี ยังมีองค์การการเงินชุมชนที่ล่มสลายไปหลายแห่ง โดยประเด็นหลักคือการขาดวินัยทางการเงิน การใช้จ่ายเกินตัวของภาคครัวเรือน และการขาดการยอมรับและความเข้าใจจากหน่วยงานภายนอกและสถาบันการเงิน (สิริรัตน์ เกียรติปฐมชัย และสมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล, 2555, น. 129; สิทธิพัทธ์ เลิศศรีชัยนนท์, 2556, น. 148) ถึงกระนั้น สันติ ธิรพัฒน์ และคณะ (2555, น. 2) และ อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2559ค, น. 334) ก็ย้ำว่าการจัดการสวัสดิการของชุมชนที่ใช้การสนับสนุนของกลุ่มออมทรัพย์นั้นเป็นรูปแบบที่ควรได้รับการสนับสนุน เนื่องจากช่วยทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ทว่าทุกฝ่ายต้องมีจริยธรรมในการให้และการรับที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

สรุปได้ว่า องค์การจัดการด้านการเงินของชุมชนเป็นสวัสดิการที่จัดขึ้นโดยชุมชน บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เช่นนี้ สวัสดิการชุมชนจึงเป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคนในชุมชน ฉะนั้น การจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้ฐานทุนเดิมของชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีหน่วยงานเข้าไปสนับสนุนต่อยอดจากฐานทุนเดิมของชุมชนนั้น จึงช่วยทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนที่กว้างขวางและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ให้ศรัทธานำทางชีวิต เป็นการใช้หลักศรัทธาของคนในชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชน ในที่นี้ขอยกตัวอย่างองค์กรชุมชนที่มีการจัดการโดยหลักดังกล่าวจนประสบผลสำเร็จ นั่นคือ มัสยิดดารุลอามีนกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อม ถือเป็นอีกประเด็นที่มีความสำคัญและเชื่อมโยงกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งพี่น้องมุสลิมในชุมชนได้ร่วมกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชนโดยเริ่มต้นจากมัสยิดอันเป็นสถานที่ที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันในทุกวัน เห็นได้ว่า การเริ่มต้นจัดสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ศรัทธาคือมัสยิดนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมที่บ้านนั้นเป็นการนำหลักศรัทธาประการหนึ่งของอิสลามที่ได้บัญญัติไว้ให้มุสลิมดำเนินชีวิตประจำวันโดยให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมอันหมายถึงทุกสิ่งอย่างที่อัลลอฮ์ประทานให้มา ดังที่ มนุศักดี โต๊ะเถื่อน และนิเลาะ แวอุเซ็ง (2553, น. 81) อธิบายว่าการใช้ชีวิตประจำวันท่ามกลาง

สิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นหลักการที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติไว้เป็น
แนวทางการดำเนินชีวิตของมุสลิม โดยมุสลิมมีหน้าที่ต้องดูแล
รักษา ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าในสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานให้มา

นอกจากนี้ บุราณี เวียงสิมมา (2557, น. 18) และ
ระพีพรรณ มุฮัมหมัด และจินตนา อมรสงวนสิน (2557, น. 17)
ยังได้ยกตัวอย่างการพัฒนาที่ยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อม
ของชุมชนมัสยิดกมาลูลอิสลาม ริมคลองแสนแสบ แขวงทราย
กองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร โดยอิหม่ามซึ่งถือเป็น
ผู้นำชุมชนได้นำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้และถ่ายทอด
ผ่านเสียงตามสาย รวมทั้งดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อ
ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ดูแลรักษาสรรพสิ่ง
ที่อัลลอฮ์ได้ประทานให้ โดยเริ่มจากสิ่งแวดล้อมในครอบครัว
นำไปสู่การรับผิดชอบคนรอบข้าง และรับผิดชอบต่อสังคมต่อไป
เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่มัสยิดดารุลอามีนได้รับรางวัลมัสยิดที่มีการ
จัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดี ประจำปี 2557 จึงสะท้อนถึงการ
ปฏิบัติตามหลักศาสนาของคนในชุมชน อันเป็นแบบอย่างที่ดี
ให้แก่องค์กรอื่น ๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้

จากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นได้ชัดเจนว่า การจัดการชุมชน
โดยการนำหลักศรัทธาของคนในชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือใน
การจัดการนั้นสามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ และยังสะท้อนให้
เห็นว่าองค์กรที่เคยเป็นพื้นที่ศรัทธาของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวัด
มัสยิด ไม่ได้มีบทบาทจำกัดอยู่เพียงแค่การเป็นพื้นที่ประกอบ

พิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ทว่ายังสามารถแสดงบทบาทในด้านอื่น ๆ ที่เป็นการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการชุมชนได้อีกด้วย โดยการใช้หลักศรัทธาในแต่ละข้อบัญญัติมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกัน อย่างกรณีมีสยิดดารุลอามีนกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีการประยุกต์ใช้หลักศรัทธาด้านสิ่งแวดล้อมมาช่วยให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สร้างจิตสำนึกและความตระหนักถึงการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่สมาชิกในชุมชน และอีกหลาย ๆ บทบาท เช่น การเป็นพื้นที่สื่อสารที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ การส่งเสริมความรู้ ฯลฯ

นโยบายสาธารณะ ต้องมุ่งประโยชน์ของชุมชน จาก การดำเนินนโยบายและทิศทางในการพัฒนาของเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา นั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ภายใต้ คำขวัญที่ว่า “พัฒนาทุ่งตำเสาเป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนมีความเข้มแข็ง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งนี้ การดำเนินงานของเทศบาลตามนโยบายที่กำหนดขึ้นนั้น ล้วนมีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยยึดหลักการบริหารจัดการที่ดีจนได้รับรางวัลเกียรติยศจำนวนมากดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5 ถือเป็นความภาคภูมิใจและเป็นแรงผลักดันในการทำงานที่ดีของคนทำงานในองค์กรเพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จเป็นเรื่องยาก แต่การรักษาความสำเร็จนั้นยากยิ่งกว่า ฉะนั้น วันนี้

และวันหน้าของเทศบาลจะเป็นเช่นไร ย่อมขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความจริงใจและจริงจังของผู้นำ อันเป็นกุญแจสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างไม่ต้องสงสัย

จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า เทศบาลเมืองทุ่งตำเสาเป็นองค์กรชุมชนท้องถิ่นที่มีการดำเนินนโยบายสาธารณะขององค์กรท้องถิ่นภายใต้หลักการบริหารจัดการที่ดีที่สะท้อนให้เห็นกระบวนการทำงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ร่วมมือกันสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้แก่คนในชุมชน ซึ่งการที่เทศบาลเมืองทุ่งตำเสาได้รับรางวัลองค์กรท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดีนั้นมีหลายองค์ประกอบที่นำพาให้ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการมีผู้นำทั้งที่เป็นผู้นำในหน่วยงานของเทศบาลเมืองทุ่งตำเสาและผู้นำชุมชนที่ทำงานร่วมกันระหว่างเทศบาลและชุมชน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน

อนึ่ง การเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการที่ดีจะต้องมีการดำเนินงานอย่างไร ต้องมีหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขอะไร หรือก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างนั้น มิมุมมองจากนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงไว้ ทั้งในด้านกระบวนการของการบริหารจัดการที่ดี หลักเกณฑ์ของการบริหารจัดการที่ดี การประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ภาพรวมความพึงพอใจของประชาชนต่อนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปัญหาขององค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นที่สร้างความเสียหายต่อส่วนรวม กล่าวคือ มุมมองต่อหลักการบริหารจัดการที่ดีระดับท้องถิ่น นันธิดา จันท์ศิริ (2558, น. 99) อธิบายว่าการบริหารจัดการที่ดีระดับท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การจัดสรรงบประมาณ และการให้บริการสาธารณะในระดับท้องถิ่น โดยเกี่ยวข้องกับผู้กระทำกรในหลายส่วน ทั้งผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกท้องถิ่น องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ องค์กรธุรกิจ ทั้งสถาบันที่เป็นทางการและสถาบันที่ไม่เป็นทางการ ส่วนการประเมินผลว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดมีการบริหารจัดการที่ดี อุดมโชค อาษาวิมลกิจ (2554, น. 26) และ โกวิทย์ พวงงาม (2557, น. 59) มีความเห็นว่าจำเป็นต้องให้ภาคประชาชน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมินอย่างแท้จริง

ถึงกระนั้นจากการศึกษาในประเด็นการประเมินองค์กรด้านความพึงพอใจต่อนโยบายในด้านต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในงานวิจัยของ สรณิต พุ่มพฤษ (2557, น. 66) ระบุว่าประชาชนมีความพึงพอใจเพียงแค่ระดับปานกลางต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายโครงสร้างพื้นฐาน นโยบายการสร้างทุนมนุษย์ และนโยบายประชานิยม ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าจากผลความพึงพอใจที่ไม่ไปถึงระดับดีหรือดีมากนั้นอาจเป็นเพราะในภาพรวมของการนำนโยบายมาสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นยังมีปัญหา ดังที่ ธีรภัทร์

เสรีรังสรรค์ (2558, น. 14) ได้อธิบายไว้ นั่นคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักมีปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่สร้างความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะ ทั้งในรูปตัวเงิน คุณภาพในการบริการ และความเป็นธรรมในสังคม รวมทั้งโอกาสในอนาคตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

จากปัญหาข้างต้นนี้ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2558, น. 5) จึงได้เสนอกฎเหล็กสำหรับการบริหารจัดการที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ (1) ทำทุกอย่างให้ถูกต้องตั้งแต่เริ่มต้น (2) ฝันให้ไกลและไปให้ถึง (3) ตื่นรู้ในสิ่งที่ทำและไม่เบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายที่ต้องการบรรลุ (4) มุ่งบริหารจัดการให้เทียบเท่าระดับสากล (5) ไม่กลัวที่จะทำงานยาก (6) หมั่นคิดและริเริ่มนวัตกรรม (7) เน้นการจัดการแบบมืออาชีพ (8) สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และ (9) เอาชนะใจประชาชน ขณะที่ วรวรรณ ชื่นพินิจสกุล และวิภาดา รัตนวราภรณ์ (2557, น. 131) และ วราภรณ์ ทะนงศักดิ์ และคณะ (2559, น. 190) เห็นว่ามีความจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี รวมทั้งสร้างฐานข้อมูลชุมชน อันจักเอื้อต่อการพัฒนาองค์กรในระยะยาว

ที่สำคัญคือ ต้องอุทิศตนแก่ส่วนรวม การที่องค์กรจะเป็นองค์กรที่มาการบริหารจัดการที่ดีนั้นต้องมีผู้นำที่ดีด้วย กรณีชุมชนทุ่งตำเสาชี้ให้เห็นว่า ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการล้วนเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ ทำงานเพื่อส่วนรวม จึงทำให้องค์กรเหล่านั้นประสบผลสำเร็จและดำเนินงานมาได้อย่าง

ต่อเนื่อง สร้างประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนในทางที่ดี นั่นคือคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และผู้นำเหล่านี้ล้วนได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ดังที่ ดวงกมล ทองอยู่ (2555, น. 12), ปิยากร หวังมหาพร (2556, น. 17) และ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2559ข, น. 224-225) ที่มีความเห็นสอดคล้องกันว่าผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถือเป็นบุคคลที่ทำให้ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไขหรือคลี่คลายลงได้ โดยเฉพาะผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งถือเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะและการอาสาสมัคร มีอิทธิพลและบารมีมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการนั้นมักแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี และแน่นอนว่าผู้นำที่ไม่เป็นทางการเหล่านี้ก็คือผู้นำในองค์กรที่ไม่เป็นทางการที่ทำงานขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนคู่ขนานไปกับองค์กรที่เป็นทางการ ยิ่งกว่านั้น องค์กรที่ไม่เป็นทางการบางองค์กรยังสามารถทำงานได้ผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนกว่าองค์กรที่เป็นทางการ

อนึ่ง ในประเด็นการทำงานขององค์กรที่ไม่เป็นทางการนั้น อัจฉรา ชลาชนานาวิน (2559, น. 98) ได้สะท้อนมุมมองที่น่าสนใจว่าองค์กรแบบไม่เป็นทางการเป็นกลไกการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาที่เข้ามาทำหน้าที่แทนองค์กรแบบเป็นทางการ ซึ่งไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้ หรือทำได้แต่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือทำได้แต่ไม่เกิดประสิทธิผล. เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการและองค์กรที่ไม่เป็นทางการ จึง

เท่ากับเป็นทางเลือกใหม่ในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนา อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ยึดติดอยู่กับกรอบคิดการทำงานแบบเดิม ซึ่ง อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2558, น. 19) และ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2559ก, น. 135) เห็นว่าสิ่งเหล่านี้ถือเป็นเรื่องปกติสำหรับการบริหารจัดการที่ต้องมีการปรับประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีให้เข้ากับความเป็นจริงของสถานการณ์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

กล่าวโดยสรุปได้ว่า องค์กรชุมชนทุ่งตำเสาที่มีผลงานที่น่าสนใจ อันได้แก่ มัสยิดดารุลอามีน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษิโตน สหกรณ์กองทุนสวนยางของชุมชน โดยเฉพาะสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านหูแร่ที่มีความโดดเด่นในการพัฒนาระบบการทำงานขององค์กรและกระบวนการผลิต สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา และเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ซึ่งองค์กรเหล่านี้ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนที่ให้ผลดีในระดับหนึ่ง แต่ด้วยข้อจำกัดของธรรมชาติขององค์กรที่แตกต่างกัน จึงยังไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ทางสังคมได้ในวงกว้างมากนัก อันเนื่องจากการเป็นองค์กรชุมชนขนาดเล็กที่ยังต้องการการสนับสนุน ทั้งการสนับสนุนเชิงนโยบายและแหล่งเงินทุนเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาการบริหารจัดการที่ดีและยั่งยืน อันจักช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

วิสาหกิจเพื่อสังคม การต่อยอดวิสาหกิจชุมชนและ สวัสดิการชุมชนเพื่อการจัดการชุมชน

จากผลการศึกษาถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา พบว่า องค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนในชุมชน หรือหากจะกล่าวให้เฉพาะเจาะจงคือองค์กรชุมชนในลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการชุมชนที่ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ (2558, น. 32) ได้อธิบายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยว่า อันที่จริงนั้นองค์กรประเภทนี้มีอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว แต่อาจยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากนัก โดยอยู่ในรูปแบบสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน และสถาบันการเงิน ซึ่งมีการดำเนินกิจการเพื่อเป้าหมายสำคัญ นั่นคือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น เพียงแต่องค์กรที่มีอยู่เหล่านี้มีข้อจำกัดคือ องค์กรมักมีขนาดเล็ก หรืออยู่ในระยะเริ่มต้น ซึ่งยังต้องการการสนับสนุนและการพัฒนาศักยภาพให้มีกลไกการดำเนินกิจการที่มีความเข้มแข็ง จึงจะสามารถเป็นองค์กรที่ช่วยในการแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนต่อไปได้อย่างมั่นคง

ในขณะเดียวกัน วิสาหกิจเพื่อสังคมเหล่านี้ก็ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของสวัสดิการชุมชนที่ใช้ฐานทุนเป็นเกณฑ์ในการจำแนก (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2550, น. 26-52; วิจุลดา

มาต้นบุญ, 2550, น. 104-109; พรรณทิพย์ เพชรมาก, 2554, น. 403-404)

อนึ่ง เมื่อเข้าใจอย่างชัดเจนแล้วว่า องค์กรชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนทุ่งตำเสาในรูปแบบต่าง ๆ ที่จำแนกโดยใช้ฐานทุนเป็นเกณฑ์นั้นคือสวัสดิการชุมชน และถือเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีอยู่แล้วในชุมชน ซึ่งจากผลการศึกษาดอบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาได้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรประเภทนี้มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการชุมชน โดยสะท้อนได้จากผลการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่สร้างการเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือน และระดับชุมชนและสังคม อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนด้วยการเริ่มต้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น เป็นแนวทางที่ดีที่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้ และยังส่งผลที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอีกด้วย

ทั้งนี้ ความสำเร็จของวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสนานั้นเกิดจากหลายปัจจัย อันได้แก่ **ประการแรก** การมีผู้นำที่ดี มีความสามารถ และเป็นที่ยอมรับไว้วางใจแก่สมาชิก **ประการที่สอง** การมีแหล่งทุนในชุมชนที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก **ประการที่สาม** การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคม เช่น กรณีสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพาที่เป็นแหล่งเงินทุนหรือการให้การสนับสนุนและร่วมฟื้นฟูในกิจการของกลุ่มน้ำดื่มชาววังให้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

เพราะเป็นองค์กรที่สร้างผลิตภัณฑ์ที่ทำให้คนในชุมชนมีน้ำดื่มสะอาดถูกหลักอนามัย **ประการที่สี่** การมีสมาชิกที่ดี มีวินัย ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม **ประการที่ห้า** การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง เปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอข้อคิดเห็นในการพัฒนาองค์กร โดยไม่ละเลยต่อเสียงส่วนน้อย หากแต่เป็นเสียงหรือข้อเสนอที่ดี **ประการที่หก** การพัฒนาสินค้าหรือบริการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือตอบสนองในแง่การสร้างความสะดวกสบายแก่การดำรงชีวิตของคนในชุมชนและสมาชิก เช่นกรณีกลุ่มน้ำดื่มวังพา กลุ่มสหกรณ์กองทุนสวนยาง กลุ่มหัตถกรรมดอกไม้ใบยางพาราหูแร่ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษิโตน ถึงแม้ว่าบางกลุ่มอาจยังประสบปัญหาและอุปสรรคในด้านนี้อยู่บ้าง และ **ประการที่เจ็ด** การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งจากภาครัฐและเอกชน ที่ส่งเสริมความรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะและกระบวนการผลิตจนทำให้หลายองค์กรสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้รับมาตรฐานในด้านต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับของตลาด และทำให้เพิ่มมูลค่าสินค้า เช่น กลุ่มสหกรณ์กองทุนสวนยางที่ได้รับการพัฒนาระบบการจัดการและกระบวนการผลิต โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จนได้รับมาตรฐานหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรรักษิโตนที่สามารถผลิตสินค้าที่ได้รับมาตรฐานอาหารและยา

อนึ่ง การที่องค์กรมีการเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกนั้น ชี้ให้เห็นว่าการเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กรชุมชนนั้นต้องไม่ ละเลยต่อการเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก หรือกล่าวได้ว่า การ ดำเนินงานขององค์กรต้องมีการบูรณาการในทุกด้านภายใต้ ความร่วมมือกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ชุมชนเองมีอาจอยู่ได้ ตามลำพังในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก

อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและ ล้มเหลวของวิสาหกิจเพื่อสังคมในแต่ละประเภท พบว่า มีทั้ง ความเหมือนและความแตกต่างกัน โดยที่บางกลุ่มยังประสบ ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง จนเข้าสู่ภาวะถดถอย และจำเป็นต้องได้รับการแก้ปัญหาและ ปรับปรุงให้สามารถฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ กล่าวคือ ประการแรก ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวในการดำเนินงานของ วิสาหกิจเพื่อสังคม อันได้แก่ วิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทแหล่ง ทุน ซึ่งถือว่าประสบความสำเร็จ และวิสาหกิจเพื่อสังคม ประเภทกลุ่มอาชีพ ซึ่งยังไม่มีควมมั่นคงหรือเข้มแข็งมากนัก ทั้งนี้ ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำ ซึ่งต้องเป็นคนดีมี ความรู้ สามารถสร้างความไว้วางใจให้แก่สมาชิก จนก่อให้เกิด แรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสมาชิกจะต้องมีวินัยและความรับผิดชอบ ตลอดจนต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี ประการที่สอง ความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนา กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่ง

ถือเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมเช่นกัน ซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทกลุ่มอาชีพมักไม่ประสบผลสำเร็จอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์แบบผกผันระหว่างอาชีพหลักในการทำสวนยางพาราของสมาชิกและการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจดี ในที่นี้หมายถึงราคายางพาราดี การให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมของกลุ่มจะลดลง โดยสมาชิกจะหันไปให้ความสำคัญกับอาชีพหลักแทน ขณะที่วิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทแหล่งทุนกลับได้รับผลดี นั่นคือสมาชิกจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการกู้เงินเพื่อลงทุนในกิจการต่าง ๆ ในทางตรงกันข้าม เมื่อราคายางพาราดกต่ำ วิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทแหล่งทุนจะได้รับผลกระทบ ทั้งในแง่จำนวนสมาชิกที่ลดลงและปัญหาการจัดเก็บหนี้ ซึ่งอาจมีสมาชิกหลายรายประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการพึ่งพารายได้จากอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นหลัก ทำให้ไม่มีเงินส่งเก็บออมหรือส่งเงินกู้ หากแต่สมาชิกจะหันมาให้ความสำคัญกับการหารายได้เสริมจากวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทกลุ่มอาชีพแทน

นอกจากนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมที่สะท้อนปัญหาวัตถุดิบมีไม่เพียงพอ นั้น ชี้ให้เห็นถึงปัญหาความไม่เชื่อมโยงกันระหว่างการพัฒนาผลิตภัณฑ์กับอาชีพหลักของคนในชุมชนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ฉะนั้น หากมีการพัฒนาที่สามารถ

เชื่อมโยงหน่วยผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้าด้วยกันได้แล้ว
 ย่อมช่วยขจัดอุปสรรคนี้ไปได้อย่างแน่นอน และประการที่สาม
 แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมนั้น มีประเด็นพิจารณา
 อันได้แก่ คน ทู่น และการบริหารจัดการ ซึ่งล้วนแล้วแต่
 สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระ
 ประมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งทรงดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนา
 ดังความตอนหนึ่งว่า “...การพัฒนาประเทศจะบรรลุผลตาม
 เป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบ
 กันหลายอย่าง อย่างแรกต้องมีคนดี คือ มีปัญญา มีความ
 รับผิดชอบ มีความวิริยะอุตสาหะ เป็นผู้ปฏิบัติ อย่างที่สอง ต้อง
 มีวิทยาการที่ดี เป็นเครื่องใช้ประกอบการ อย่างที่สาม ต้องมี
 การวางแผนที่ดี ให้พอเหมาะพอควรกับฐานะเศรษฐกิจและ
 ทรัพยากรที่มีอยู่ โดยคำนึงถึงประโยชน์อันพึงประสงค์ของ
 ประเทศและประชาชนเป็นหลักปฏิบัติ...” (พระบาทสมเด็จพระ
 ประมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2552)

อนึ่ง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมดังกล่าวมา
 ข้างต้น สามารถนำมาอภิปรายขยายผลโดยละเอียดได้ ดังนี้

แนวทางการพัฒนาทุนของวิสาหกิจเพื่อสังคม ทุนมี
 ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่ง
 แหล่งทุนของวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสา นั้น ส่วน
 ใหญ่ได้มาจากการระดมเงินทุนของสมาชิก ขณะที่การระดมทุน
 จากแหล่งทุนอื่น ๆ แทบจะเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากวิสาหกิจเพื่อ

สังคมนั้น มักมีผลตอบแทนด้านการเงินต่ำ ขณะที่การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ มักจะไม่ได้รับเป็นตัวเงินโดยตรง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่ทุนแล้ว ใช่ว่าจะเป็นเรื่องของเงินทุนเพียงมุมมองเดียว

ดังที่ อาทิตย์ บุตดาตวง และสุพรรณิ ไชยอำพร (2555, น. 40) และ อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2559ค, น. 334) ได้เสนอให้เปลี่ยนมุมมองในเรื่องทุน โดยให้พินิจทุนในลักษณะดังต่อไปนี้แทน กล่าวคือ **ประการแรก** มิติของความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ ภูมิปัญญา สมรรถนะของคน และผู้นำ **ประการที่สอง** มิติของความคิด ประกอบด้วย บรรทัดฐานทางสังคม สถาบันทางสังคม ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทร และวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และ**ประการที่สาม** มิติของความรัก ประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคม ความไว้วางใจ และการเป็นพวกเดียวกัน เช่นเดียวกับ ประทีป พีชทองกลาง และอภิรียา นามวงศ์พรหม (2556, น. 138), ศตวรรษ พิกุล และญาตาวิมินทร์ พีชทองกลาง (2556, น. 159-161), ดุณฑ์ ชมชื่น และจักรพันธ์ ชัยทัศน์ (2559, น. 29) และ ดลฤดี จันท์แก้ว และวิรินดา สุทธิพรหม (2559, น. 197) ที่สะท้อนมุมมองเรื่องของทุนในแง่ทุนทางวัฒนธรรมที่ว่า การผลิตสินค้าและบริการด้วยทุนวัฒนธรรมช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ซึ่ง ขวัญกลม ดอนขวา และณัชชา ลิมปศิริสุวรรณ (2558, น. 135) และ สุปราณี

จันทร์ส่ง และคณะ (2559, น. 324-325) มองว่าการจัดสรร
 กำไรส่วนเกินของกลุ่มอาชีพเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน
 นั้น ถือเป็นนโยบายการพัฒนาทุนของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่
 สำคัญ อันจักนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนในที่สุด

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาทุนของวิสาหกิจเพื่อ
 สังคมคือ การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิด
 ประโยชน์สูงสุด จากนั้นจึงพัฒนาเป็นการร่วมลงทุนระหว่าง
 วิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีอยู่ในชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม
 ภายนอกชุมชนเมื่อมีความพร้อมมากพอ

แนวทางการพัฒนาคนของวิสาหกิจเพื่อสังคม คนมี
 ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม
 เช่นกัน โดยเฉพาะผู้นำ ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และสามารถ
 สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง
 เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้นำและภาวะผู้นำจึงถือเป็นกุญแจสำคัญในการ
 จัดการชุมชน (อุทัย ปริญญาสุทธินันท์, 2558, น.16-17 ; อุทัย
 ปริญญาสุทธินันท์, 2559ก, น. 137; อุทัย ปริญญาสุทธินันท์,
 2559ข, น. 224-225) ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงแรงงานที่ใช้ในการ
 ดำเนินกิจการของวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสาแล้ว
 ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชนที่มีได้มีทักษะฝีมือแรงงานเป็น
 การเฉพาะ ฉะนั้น การส่งเสริมความรู้ให้แก่ชาวบ้าน จึงเป็นแนว
 ทางการพัฒนาคนที่สำคัญ นอกจากนี้ ความรู้ที่จำเป็นต่อการ
 พัฒนาคนของวิสาหกิจเพื่อสังคม ได้แก่ ประการแรก ความรู้

ด้านการผลิต ดังที่ ตุนท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน (2558, น. 212) อธิบายว่าการยกระดับการผลิตจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตของชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญ โดยเริ่มจากการผลิตระดับครัวเรือนเป็นการผลิตระดับชุมชน และระดับระหว่างชุมชน อันจักทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น **ประการที่สอง** ความรู้ด้านการบัญชี ซึ่ง พุทธรณ สุวรรณอาสน์ (2556, น. 50-51), บุชบา อารีย์ และคณะ (2557, น. 60) และ พรรณนุช ชัยปิ่นชนะ (2557, น. 47) เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพด้านบัญชีจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพ เนื่องจากสามารถนำข้อมูลทางบัญชีการเงินมาใช้ประกอบการบริหารจัดการได้ **ประการที่สาม** ความรู้ด้านระบบสารสนเทศ ซึ่ง สุขสวรรค์ คำวงศ์ และเมตตา ตาละลักษณ์ (2557, น. 311) เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพด้านระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการผ่านเว็บไซต์นั้น ช่วยเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชนได้เช่นกัน และ**ประการที่สี่** ความรู้ด้านการวิจัย ดังที่ ทศพร ศิริสัมพันธ์ (2556, น. 5) และ กำจร ตติยกวี (2558, น. 4) เน้นย้ำว่าการวิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยเฉพาะการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยที่ พรรณนุช (2559) อธิบายว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้านนั้น ถือเป็นภารกิจอบรมโดยวิธีการปฏิบัติงานจริง ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นในเวลาไม่นานนัก

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาคนของวิสาหกิจเพื่อสังคมคือ การเสริมสร้างศักยภาพของชาวบ้าน ทั้งการผลิต การบัญชี และการใช้สารสนเทศ รวมทั้งการวิจัย สิ่งเหล่านี้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้ระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีอยู่ในชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคมภายนอกชุมชน

แนวทางการพัฒนาการจัดการของวิสาหกิจเพื่อสังคม การดำเนินกิจการของวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสา มักดำเนินงานในลักษณะของคณะกรรมการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชน ฉะนั้น แนวทางการพัฒนาการจัดการของวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสา จึงประกอบด้วย สิ่งเหล่านี้ อันได้แก่ **ประการแรก** การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่ง สุกัญญา ดวงอุปมา (2557, น. 137-138) และ สุตฉะลิมา ศัสตราพฤกษ์ และไพศาล บรรจสุวรรณ์ (2558, น. 282) อธิบายว่าการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลช่วยเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความโปร่งใส รวมทั้งการตรวจสอบได้จากสมาชิก **ประการที่สอง** การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งในการบริหารจัดการองค์การ ดังที่ นุกูล พิกุล และญาตาวีมินทร์ พีชทองกลาง (2556, น. 150) เห็นว่าการวางแผนกลยุทธ์การตลาดอย่างรัดกุมรอบด้าน ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาธุรกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่ง ชัตติยา ชัตติยวรา (2558, น. 269) ย้ำว่าแผนธุรกิจดังกล่าวเป็น

เรื่งที่ต้อมมีการถ่ายทอด เพื่อให้เกิดการเรื่ยนรู้ร่วมกัน **ประการที่สาม** การจ้ดการซ้ออุปทานและโลจิสติกส์ ซึ่ง สัณชัย ลั้งแท้กุล และเจษฎา นกน้อย (2559, น. 36) เห็นว่าการจ้ดการซ้ออุปทานและโลจิสติกส์ของวิสาหกิจชุมชน อันได้แก่ การมุงเน้นลูกค้า การจ้ดซ้อจ้ดหาป้จจ้ยการผลิต การติดต้อสื่อสารในการรับค้าสั่งซ้อ การจ้ดการลีนค้าคงคลัง การด้าเนินงานด้าเนินการขนส่ง การจ้ดการคลังลีนค้า และการเคลื่อย้ายลีนค้าและบรรจุกัณฑ์ ร่วมทั้งการรับคีนลีนค้า ตลอดจนการแบ่งปันข้อมูล สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเรื่งส้าคัญที่วิสาหกิจชุมชนต้อมเรื่ยนรู้ **ประการที่สี่** การจ้ดการความรู้ ดังที่ ปียะนุช ลีนันตา และพิกุล สุรพรไพบูลย์ (2557, น. 331) และ นิศรา จันทรเจริณสุข (2558, น. 55) อธิบายว่าการจ้ดการความรู้ช่วยท้าให้ความรู้และภูมิปัญญา ท้องถีนสามารถด้ารงอยู่ได้ และ**ประการที่ห้า** การสร้างและบูรณาการเครือขาย ซึ่ง ไพศาล มุงสมัคร และคณะ (2556, น. 120-121) และ สุพรรณิ ไชยอำพร (2558, น. 84-85) เห็นว่าการสร้างและบูรณาการเครือขายวิสาหกิจชุมชน ร่วมทั้งการติดตามประเมินผลการบูรณาการเครือขายดังกล่าว ถือเป็นอีกแนวททางหนื่งในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบบลส้าเร็จ

สรุปได้ว้า แนวททางการพัฒนาการจ้ดการของวิสาหกิจ เพื่อสังคัมคือ การบริหารจ้ดการตามหลักธรรมาภิบาล การวางแผนกลยุทธ์การตลาด การจ้ดการซ้ออุปทานและโลจิสติกส์ของวิสาหกิจชุมชน และการจ้ดการความรู้ ร่วมทั้งการสร้างและ

บูรณาการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการติดตาม ประเมินผลการบูรณาการเครือข่าย สิ่งเหล่านี้สามารถ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้ระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีอยู่ใน ชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคมภายนอกชุมชน

ข้อจำกัดของวิสาหกิจเพื่อสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคม ในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของสหกรณ์ วิสาหกิจ ชุมชน และสถาบันการเงินชุมชน ซึ่งมีลักษณะการดำเนิน กิจการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจภายในท้องถิ่น ฉะนั้น ข้อจำกัดหรือปัญหาของ สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน และสถาบันการเงินชุมชน ย่อมเป็น ข้อจำกัดหรือปัญหาของวิสาหกิจเพื่อสังคมด้วย ดังที่ จำนงค์ แรกพินิจ (2551, น. 86) อธิบายว่าข้อจำกัดที่มักพบในการ จัดการวิสาหกิจชุมชนที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ได้แก่ **ประการแรก** ปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน การจัดวิสาหกิจ ชุมชนไปรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกับวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน แม้จะมีความใกล้เคียงกัน แต่ ก็มีข้อแตกต่างที่สำคัญ นั่นคือ ประเด็นแรก ผลประกอบการ วิสาหกิจชุมชนจะเน้นผลประกอบการในเชิงสังคม เพื่อการ พึ่งตนเองของชุมชน ขณะที่วิสาหกิจขนาดกลางและย่อมจะเน้น ผลประกอบการในเชิงธุรกิจของผู้ประกอบการเป็นหลัก และ ประเด็นที่สอง ขนาดของทุนและผลกำไร วิสาหกิจชุมชนจะมี ขนาดของทุนและผลกำไรไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่ระบุไว้ใน

การกำหนดขนาดของทุนและผลกำไรของวิสาหกิจขนาดกลาง และย่อม และ**ประการที่สอง** ปัญหาข้อกฎหมาย แม้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 จะมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนได้ดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชน แต่ก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้มีความเข้มแข็งในเชิงธุรกิจ เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนไม่ถือเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงทำให้ไม่สามารถถือครองทรัพย์สินและกระทำนิติกรรมสัญญาต่อบุคคลอื่น ๆ เพื่อเข้าถึงแหล่งทุนในการผลิตสินค้าหรือบริการได้

ขณะที่ ประสพชัย พสุนนท์ (2558, น. 93-97) ได้จำแนกปัญหาของการดำเนินงานสหกรณ์ไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ **ประการแรก** ปัญหาด้านบุคคล อันได้แก่ สมาชิกไม่มีจิตวิญญาณสหกรณ์ คณะกรรมการไม่เข้าใจหลักการบริหารจัดการ ฝ่ายจัดการขาดความเป็นมืออาชีพ ผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์ขาดความน่าเชื่อถือ และเจ้าหน้าที่รัฐมีจำนวนน้อยทำให้ดูแลเอาใจใส่ไม่ทั่วถึง **ประการที่สอง** ปัญหาด้านการจัดการ อันได้แก่ ขาดความพร้อมในการจัดตั้งสหกรณ์ ขาดข้อมูลในการจัดการและการนำไปใช้ประโยชน์ ขาดความพร้อมในการแข่งขันกับผู้ประกอบการเอกชน ขาดการบริการที่ครบวงจร และการหาประโยชน์ของเอกชนแต่จัดตั้งในรูปสหกรณ์ **ประการที่สาม** ปัญหาจากภาครัฐ อันได้แก่ ขาดความต่อเนื่องทางนโยบาย ขาดผู้บริหารที่มีความรู้เกี่ยวกับงานสหกรณ์ ขาด

การประสานงานระหว่างหน่วยงาน ขาดอัตรากำลัง และขาดความเท่าทันต่อวิทยาการสมัยใหม่ **ประการที่สี่** ปัญหาที่เป็นผลกระทบจากการเมือง อันได้แก่ การเมืองภายในสหกรณ์ ชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งการเมืองระดับชาติ และ**ประการที่ห้า** ปัญหาด้านกฎหมาย อันได้แก่ ความล้าหลังของกฎหมาย ความไม่เฉพาะเจาะจงของกฎหมาย การไม่บังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมายแตกต่างกัน ซึ่ง เกรียงศักดิ์ ศรีศิลปวงศ์ (2559, น. 24-25) เห็นว่าปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการสหกรณ์ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุดตรงประเด็นอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า หากต้องการให้วิสาหกิจเพื่อสังคมมีความเข้มแข็งก็ต้องทำให้วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ และสถาบันการเงินชุมชนมีความเข้มแข็งก่อนในเบื้องต้น เช่นนี้ ย่อมมีความจำเป็นที่ต้องแก้ไขปัญหาหรือข้อจำกัด รวมทั้งปรับปรุงข้อกำหนดหรือข้อกฎหมายที่หน่วงรั้งให้วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ และสถาบันการเงินชุมชนไม่สามารถขับเคลื่อนกิจการไปข้างหน้าได้เต็มกำลังศักยภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยยังเป็นรูปแบบของวิสาหกิจที่ค่อนข้างใหม่ จึงทำให้การดำเนินกิจการไม่มีความชัดเจนมากนัก อีกทั้งยังขาดความเข้าใจและความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่นเดียวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนทุ่งตำเสา ซึ่งมีลักษณะการดำเนินกิจการเพื่อแก้ไข

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น แม้จะให้ผลดี แต่ก็ยังไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ทางสังคมได้ในวงกว้าง เนื่องจากกิจการส่วนใหญ่มีขนาดเล็กหรือเป็นธุรกิจที่อยู่ในระยะเริ่มต้น ซึ่งยังต้องการการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีการดำเนินกิจการที่ยั่งยืน อันจักส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การจัดการความรู้และการนำนโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติ

จากการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา พบว่า การจัดการความรู้และการนำนโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติในระดับท้องถิ่นนั้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ที่ชี้ให้เห็นว่าในการจัดการชุมชนควรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้และการนำนโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน โดยที่นโยบายสาธารณะนั้นมีที่มาหลากหลายทั้งที่กำหนดโดยรัฐบาลและหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้ขอกล่าวถึงกรณีตัวอย่างการจัดการความรู้ของโรงเรียนในชุมชนที่เป็นการตอบสนองต่อนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล นั่นคือ นโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ซึ่งโรงเรียนแต่ละแห่งในชุมชนทุ่งตำเสาได้มีการจัดกระบวนการและเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตาม

นโยบายสาธารณะด้านการศึกษาลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ได้อย่างบรรลุเป้าหมาย แม้ว่าจะยังมีอุปสรรคอยู่บ้าง ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการของการปฏิบัติและอุปสรรคต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบาย ทั้งยังเป็นบทเรียนเพื่อการเรียนรู้ให้แก่โรงเรียนในชุมชนอื่น ๆ อีกด้วย โดยมีประเด็นการอภิปรายชวนคิดดังนี้

กระบวนการและเป้าหมายการจัดการเรียนรู้

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงการนำนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาของรัฐมาสู่การปฏิบัติของโรงเรียน ที่ถือว่าบรรลุเป้าหมายการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ จนเกิดเป็นประสบการณ์และพัฒนาความรู้ของตนต่อไป โดยใช้ประสบการณ์เป็นพื้นฐานสอดคล้องตามทฤษฎีประสบการณ์ที่เน้นการลงมือปฏิบัติของ John Dewey (อ้างถึงใน มีชัย สมพรไพสิน, 2556) และยังสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันคือการเรียนรู้แบบ Active learning ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่นกัน โดยที่ Michael Prince (2004, p. 223) อธิบายว่าสิ่งสำคัญสำหรับ Active learning คือ กิจกรรมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งการสอนนั้นไม่อาจตัดลดวิธีการสอนแบบเดิม

และ Active learning ก็ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาทั้งหมดของระบบการศึกษาได้ นั่นคือ การเรียนการสอนนั้นยังจำเป็นต้องกระทำควบคู่กันไป ทั้งการสอนในห้องเรียนและการใช้กิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาข้างชี้ให้เห็นว่าแนวทางการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ควรมีการจัดให้สอดคล้องตามบริบทของชุมชน วัฒนธรรม ความศรัทธาและความเชื่อของคนในชุมชน โดยเฉพาะในประเด็นความศรัทธาหรือศาสนานั้น ถือเป็นสิ่งที่อ่อนไหวที่อาจทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมได้ อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละโรงเรียนในชุมชนกุ่มท่าเสา ถือว่ามีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนได้จากแผนภาพวงจรการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งความรู้ ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้ชัดแจ้ง ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนสภาพไปตามสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนไป ฉะนั้น ชุดความรู้ของผู้เรียนและผู้สอนก็ต้องปรับเปลี่ยนไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ ในลักษณะที่เป็นการจัดการความรู้อย่างเป็นพลวัต

โดยที่ ประภาพร อุ่นอบ และพรธิดา วิเศษศิลปานนท์ (2555, น. 23) อธิบายเกี่ยวกับการจัดการความรู้ที่แตกต่างกันระหว่างความรู้ชัดแจ้งกับความรู้ฝังลึกไว้ว่าจำเป็นต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกัน โดยการจัดการความรู้ชัดแจ้งจะเน้นการเข้าถึง

แหล่งความรู้ การตรวจสอบ และการตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้ว เกิดความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาใช้อ้างอิงหรือผู้อื่นสามารถเข้าถึงได้ต่อไป ส่วนการจัดการความรู้ฝั่งลึกลงนั้น เน้นการจัดกระบวนการ โดยใช้เครื่องมือการจัดการความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้ปฏิบัติงานได้แสดงออกมาให้เห็น จนเป็นความรู้ชัดแจ้ง ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะกลายเป็นความรู้ใหม่ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไป ซึ่งความรู้ทั้งสองประเภทนี้จะเปลี่ยนแปลงสภาพ สลับปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา บางครั้งความรู้ฝั่งลึกก็แสดงออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้ง หรือบางครั้งความรู้ชัดแจ้งก็เปลี่ยนไปเป็นความรู้ฝั่งลึก

สรุปได้ว่า โดยภาพรวมการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของโรงเรียนทั้งสามแห่งนั้น เป็นที่พึงพอใจของครู และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยทุกฝ่ายให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นครู นักเรียน ผู้เชี่ยวชาญทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอก หรือแม้กระทั่งผู้ปกครองของนักเรียน ซึ่งในช่วงเริ่มต้นอาจไม่ให้การสนับสนุน แต่เมื่อได้รับรู้ข้อมูลรูปแบบการจัดกิจกรรมแล้ว ก็ให้ความร่วมมือยินยอมให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมได้ เช่นนี้ ประเด็นการเลือกกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมหรือความศรัทธาของคนในชุมชน ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้จัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก

การนำนโยบายสาธารณะด้านการศึกษา ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้มาสู่การปฏิบัติ

จากผลการศึกษาที่พบว่า ในทางปฏิบัติแล้ว การนำนโยบายสาธารณะด้านการศึกษามาปฏิบัติของโรงเรียนในชุมชนทุ่งตำเสนานั้น มีอุปสรรคอยู่หลายด้าน ทั้งงบประมาณ เครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรม ซึ่งหากมีงบประมาณที่เพียงพอก็สามารถดำเนินการจัดซื้อจัดหาได้ หรือหากมีการสนับสนุนโดยตรง ก็จะเป็นการประหยัดงบประมาณของโรงเรียน อีกทั้งยังมีอุปสรรคในด้านบุคลากรครูที่มีไม่เพียงพอ เพศสภาพของครูที่มีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมบางประเภท ดังจะเห็นได้จากกรณีการจัดกิจกรรมการเกษตร ซึ่งครูผู้ชายมีความเหมาะสมมากกว่าครูผู้หญิง ขณะที่ความร่วมมือหรือการให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะด้านข้อจำกัดเรื่องงบประมาณในการส่งเสริมความรู้ใหม่ให้แก่ครูผู้สอน

นอกจากนี้ จากกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านหินผุด ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนมุสลิมและนักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ที่มีอุปสรรคด้านความร่วมมือของผู้ปกครอง เนื่องจากกิจกรรมศิลปะไม่ได้เป็นกิจกรรมในวิถีวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่มีความเคร่งครัดในหลักศาสนา ทำให้การดำเนินกิจกรรมในช่วงเริ่มต้นมีปัญหาเรื่องการมีส่วนร่วมของนักเรียน

จนต้องใช้นโยบายการสร้างความเข้าใจให้เกิดการรับรู้ใหม่แก่ผู้ปกครองและนักเรียน อุปสรรคข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมของโรงเรียนหรือสถานศึกษาอื่น ๆ จำเป็นต้องเข้าใจบริบทชุมชนและสร้างความเข้าใจต่อชุมชนก่อนที่จะมีการดำเนินกิจกรรม มิฉะนั้น อาจกลายเป็นอุปสรรคหรือสร้างความขัดแย้งระหว่างโรงเรียนและชุมชนได้อย่างคาดไม่ถึง

จากสภาพปัญหาเหล่านี้ เห็นได้ว่าการนำนโยบายสาธารณะจากภาครัฐมาปฏิบัตินั้น ย่อมมีอุปสรรคที่เหมือนและต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ฉะนั้น การกำหนดนโยบายสาธารณะใด ๆ ของภาครัฐ จึงควรมีการติดตาม ประเมินผล และศึกษาสภาพปัญหาหรืออุปสรรคในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา นโยบายเดิมที่ประกาศมาแล้ว รวมถึงใช้เป็นบทบทวนสู่การกำหนดนโยบายใหม่ที่สามารถปฏิบัติได้จริงและมีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ จากรายงานผลการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ กรณีศึกษาโรงเรียนเมืองกระบี่ (2559) ซึ่งสะท้อนอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ที่ว่า นักเรียนมักเลือกเรียนตามความถนัดและสนใจ แต่ทางโรงเรียนนั้นไม่สามารถจัดให้นักเรียนได้ เนื่องจากครูขาดความรู้เฉพาะทาง อีกทั้งยังขาดวิทยากร ส่งผลให้นักเรียนจำเป็นต้องไปเลือกเรียนกิจกรรมอื่นที่ไม่ถนัด จึงทำให้นักเรียนขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สอดคล้องกับ วิรัช

วรรณรัตน์ (2560, น. 36) ที่ศึกษาผลการดำเนินงานการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์เป็นพี่เลี้ยง พบว่า การดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนบางแห่งค่อนข้างมีปัญหา เพราะบุคลากรมีไม่เพียงพอ ภาระงานมีมาก การจัดสรรเวลาทำได้ค่อนข้างจำกัด แต่ต้องร่วมกิจกรรมตามนโยบาย ส่งผลต่อศักยภาพในการทำงานของทีมงาน

อนึ่ง ปัญหาเหล่านี้มีความคล้ายหรือความเหมือนกับการนำนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาอื่น ๆ ไปปฏิบัติเช่นกัน ดังสะท้อนได้จากผลการศึกษาของ กิตติยา เอ็ฟพานส และสุนิสาทศลา (2555, น. ก-ข) ที่ศึกษาการจัดการปัญหาการจัดการศึกษาตามนโยบายเรียนดี เรียนฟรี 15 ปี พบว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติมักมีปัญหาในเชิงโครงสร้าง ทั้งกระบวนการกำหนดนโยบายที่ไม่สอดคล้องเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาอย่างแท้จริง จนไม่อาจนำไปสู่การปฏิบัติได้ และการกำหนดงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความต้องการ โดยใช้ฐานคิดค่าใช้จ่ายที่ไม่เหมาะสม แตกต่างจากนโยบายแบบเดียวกันในประเทศที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาอย่างกรณีประเทศสิงคโปร์ ซึ่งทุ่มงบประมาณอย่างเต็มที่ ขณะที่ปัญหาเชิงกระบวนการ มักเกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้ปกครองไม่เข้าใจ และการนำนโยบายไปปฏิบัติที่มีอุปสรรคหลายด้าน เช่น งบประมาณไม่

เพียงพอ การเบิกจ่ายยุ่งยากอันเกิดจากกฎระเบียบที่ยิบย่อย
ปัญหาด้านคุณภาพ และภาระครูเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม การนำนโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติ
ไม่ได้มีอุปสรรคเฉพาะนโยบายด้านการศึกษาเท่านั้น เนื่องจาก
นโยบายด้านอื่น ๆ ที่ภาครัฐกำหนดขึ้นมา เมื่อหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องนำนโยบายไปปฏิบัติก็มักประสบปัญหาที่คล้าย ๆ กัน
ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ บพิธ รัตนบุรี (2552, น. 70-
80) ซึ่งสะท้อนถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำ
นโยบายการให้บริการแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (One
Stop Service) ไปปฏิบัติ กรณีสำนักงานเขตสายไหม
กรุงเทพมหานคร ที่ว่า เกิดจากปัจจัยด้านเป้าหมายและ
วัตถุประสงค์ของนโยบาย ปัจจัยด้านกระบวนการให้บริการ
ปัจจัยด้านบุคลากรผู้ให้บริการ และปัจจัยด้านสมรรถนะของ
หน่วยงานปฏิบัติอยู่ในระดับความสำเร็จปานกลาง ส่วนปัจจัย
ด้านการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการและการสนับสนุนจากฝ่าย
การเมืองอยู่ในระดับความสำเร็จน้อย

กระนั้นก็ดี จากนโยบายสาธารณะด้านการศึกษา ไม่ว่าจะ
จะเป็นกรณีนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ หรือนโยบายอื่น ๆ
ล้วนเป็นนโยบายที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการเรียนรู้
เพื่อให้มีการจัดการความรู้ของผู้เรียน ผู้สอน หรือองค์กร ซึ่งก็
คือโรงเรียนหรือสถานศึกษา ให้มีระบบการจัดการเรียนรู้ หรือ
การจัดการความรู้ที่ก่อให้เกิดปัญญา หรือการนำไปประยุกต์ใช้ได้

ในทางปฏิบัติ อันสอดคล้องตามเป้าหมายการจัดการความรู้ ดังที่ ประภาพร อุ่นอบ และพรธิดา วิเศษศิลปานนท์ (2555, น. 16-17) อธิบายว่าการจัดการความรู้มีเป้าหมายสำคัญ อันได้แก่ **ประการแรก** การพัฒนาคน เพื่อให้คนมีการเรียนรู้ มีการพัฒนาทางความคิด เกิดความคิดใหม่ รวมทั้งพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกองค์กร **ประการที่สอง** การพัฒนากระบวนการทำงานขององค์กร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน มีการปรับปรุงการทำงานตลอดเวลา และ**ประการที่สาม** การพัฒนาองค์กร เพื่อให้องค์กรมีความก้าวหน้า หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ในบริบทองค์กรประเภทโรงเรียนหรือสถานศึกษาแล้ว ถือว่า นโยบายสาธารณะด้านการศึกษาในหลาย ๆ นโยบายนั้น เป็นการมุ่งพัฒนาคน นั่นคือ นักเรียนและครู ให้เป็นผู้มีความรู้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ หรือเกิดปัญญาในเชิงปฏิบัติ ขณะเดียวกันองค์กร ซึ่งในที่นี้คือโรงเรียนหรือสถานศึกษาก็มีการพัฒนา ทั้งด้านวิชาการ และด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีแบบแผน ภายใต้กระบวนการทำงานหรือกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาองค์การกับการจัดการชุมชน

การพัฒนาองค์การเกี่ยวข้องกับอย่างไรกับการจัดการชุมชน และองค์การคืออะไร นับเป็นประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้น โดยที่ Daft (2007, p. 10) อธิบายว่า

องค์การเป็นหน่วยทางสังคมที่มีเป้าหมายโดยตรง ซึ่งมีการออกแบบระบบโครงสร้างและการประสานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ คน และความสัมพันธ์ของคนเหล่านั้นกับผู้อื่น และในกรณีการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาที่ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนอยู่ภายใต้การดำเนินงานขององค์กรชุมชนประเภทต่าง ๆ

ทั้งนี้ อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2560, น. 93-94) อธิบายว่าจากนิยามองค์การดังกล่าวจึงพิจารณาได้ว่า ชุมชนก็ถือเป็นองค์การ ๆ หนึ่งเช่นกัน โดยที่อาจเป็นองค์การที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่แตกต่างกัน และแม้จะมองว่าชุมชนเป็นองค์การหนึ่ง แต่ทว่าในการจัดการชุมชนในภาคปฏิบัติการที่เกิดขึ้นนั้น พบว่าชุมชนมักถูกขับเคลื่อนด้วยหน่วยทางสังคมหลาย ๆ หน่วย ซึ่งอาจมีสถานะเป็นองค์การและองค์กร ตัวอย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์กรชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวอย่างเช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยแต่ละองค์การหรือองค์กรจะมีบุคคลที่อยู่ในบทบาทผู้นำ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนการจัดการองค์การหรือองค์กรเหล่านั้น และยังอธิบายว่าองค์กรชุมชนถือเป็นองค์การอีกรูปแบบหนึ่ง แม้ว่าจะมีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับองค์การที่เป็นทางการโดยทั่วไป กระนั้นก็ตามองค์กรเหล่านี้กลับมีบทบาทเป็นฟันเฟืองที่ช่วยขับเคลื่อน

กิจกรรมการพัฒนาชุมชน จนเกิดผลลัพธ์ทางสังคมในทิศทางที่ดีได้อย่างน่าสนใจ

อนึ่ง เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาข้อมูลจากผลการศึกษารายการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาที่พบว่าชุมชนมีการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนโดยองค์กรชุมชนในประเภทต่าง ๆ โดยในหัวข้อนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับมัสยิดในมุมมองตามแนวคิดการพัฒนาองค์กร อันถือเป็นการนำแนวคิดพัฒนาองค์กรมาอธิบายในมุมมองใหม่ที่แตกต่างจากการมององค์กรเป็นเพียงแค่รูปแบบเดิม ๆ ที่มีกล่าวถึงบริษัท สถาบัน หรือหน่วยงานทั่ว ๆ ไป ซึ่งในหัวข้อนี้จะเป็นการสะท้อนบทบาทของมัสยิดในฐานะที่เป็นองค์การสำคัญของชุมชนมุสลิมในตำบลทุ่งตำเสา ซึ่งมีการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามวิถีอิสลามนั้นสามารถอธิบายได้ด้วยหลักการทางศาสนาของศาสนาอิสลามที่ได้บัญญัติไว้ให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของมุสลิมอย่างเป็นสากล ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษานั้นมีประเด็นที่สอดคล้องกัน และสามารถนำมาอภิปรายผลได้ รายละเอียดมีดังนี้

มองมัสยิดผ่านปฏิบัติการจัดการชุมชนตามวิถีอิสลาม

มัสยิดกับบทบาทการสืบทอดศาสนา ชุมชนทุ่งตำเสาที่มีหมู่บ้านชาวมุสลิมเพียง 2 หมู่บ้าน แต่มีมัสยิดมากถึง 3 แห่งนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในศาสนาอิสลาม โดยมัสยิดมีบทบาทสำคัญต่อการสืบทอดศาสนา นั่นคือ การประกอบ

ศาสนกิจและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การละหมาดในชีวิตประจำวัน ซึ่งถือเป็นบทบาทหลักที่มีอยู่ในทุกชุมชนมุสลิม และการจัดการเรียนการสอนด้านศาสนา ซึ่งเป็นกิจสำคัญที่มุสลิมต้องปฏิบัติ เพื่อการเป็นมุสลิมที่ดีที่มีความจงรักภักดีต่อองค์อัลลอฮ์ (Sanasen, 2012, p. 69; Sanasen, 2015, pp. 110-111; Raksamani, 2008, p. 132) โดยเฉพาะการละหมาดวันศุกร์ ที่มุสลิมเพศชายต้องไปร่วมตัว เพื่อละหมาดโดยพร้อมเพรียงกัน หากมองในแง่การจัดการชุมชนแล้ว กิจกรรมนี้ถือเป็นกลไกการจัดการชุมชนที่ดีประการหนึ่ง

ดังที่ จีรศักดิ์ โสเสสัน, ยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ และมณีนัย ทองอยู่ (2551, น. 70) ได้กล่าวถึงชุมชนมัสยิดนุรูลอิมาน ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งใช้โอกาสในการละหมาดวันศุกร์ของชุมชนในการสร้างความร่วมมือและสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน นอกจากการละหมาดแล้ว อิหม่ามยังแสดงปาฐกถาธรรมที่เรียกว่า “คุตบะฮ์” ให้แก่สมาชิกในชุมชน เพื่อกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกร่วมให้เห็นถึงคุณค่าของศาสนาและความศรัทธาร่วมกัน ในฐานะความเป็นพี่น้องของมุสลิมในชุมชน

การจัดการศึกษาเพื่อการดำรงอยู่ของวิถีอิสลามในสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผลการศึกษาที่สะท้อนบทบาทมัสยิดกับการจัดการศึกษา ทั้งในด้านการเรียนการสอนหลักศาสนา เพื่อการสืบทอดศาสนาและปลูกฝังจริยธรรมให้แก่คนในชุมชน

โดยเฉพาะเด็ก ที่ถือเป็นคนรุ่นต่อไปของชุมชน และการเรียนการสอนในด้านอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะการจัดอบรมส่งเสริมอาชีพ ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าว ถือเป็น การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนมุสลิม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามหลักอิสลาม ดังที่ มนุศัคดี โต๊ะเถื่อน และนิเลาะ แวอุเซ็ง (2553, น. 74) อธิบายถึงการปลูกฝังจริยธรรมในอิสลามไว้ว่าเป็น การขัดเกลาจิตใจ การสร้างจิตพิสัย และการอบรมปลูกฝังแบบเป็นลำดับขั้นอย่างมีความต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของตัวบุคคล ให้มีการควบคุมอย่างเป็นระบบและประพฤติตนได้เหมาะสมตามกาลเทศะ ส่งผลให้มนุษย์มีความสมบูรณ์และมีความสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

อีกทั้ง วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ และฉันทัส ทองช่วย (2553, น. 61) ยังกล่าวอีกว่าการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาใด ๆ ต้องเริ่มจากฐานคิดภายในจิตใจของมนุษย์ก่อน จากนั้นจึงค่อยเจริญงอกงามสู่การมองชีวิตอย่างเป็นองค์รวมต่อไป

การจัดการสิ่งแวดล้อม ถือเป็นอีกประเด็นที่มีความสำคัญและเชื่อมโยงกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน ซึ่งพี่น้องมุสลิมในชุมชนทุ่งตำเสาต่างร่วมมือร่วมใจกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชน โดยเริ่มต้นจากมัสยิด อันเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ให้มีความสะอาด

ปลอดโปร่ง ซึ่งช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่จิตใจของผู้เข้ามาในบริเวณมัสยิดได้เป็นอย่างดี สะท้อนถึงความศรัทธาในศาสนาอิสลามของคนในชุมชนนั้น ๆ อันที่จริงแล้ว การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและความสะอาดนี้ ล้วนสอดคล้องกับหลักการที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติไว้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของมุสลิมให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยมุสลิมมีหน้าที่ต้องดูแลรักษา

ดังที่ มุฮัมมัด อุมร์ ซัฟรา (2543, น. 5) อธิบายว่า ความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของความศรัทธา เป็นจรรยาบรรณที่มุสลิมพึงปฏิบัติ ซึ่ง อาซิส พิทักษ์कुมล (2554, น. 48) ก็อธิบายว่าสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนั้น อิสลามเชื่อว่าล้วนมาจากองค์อัลลอฮ์ ซึ่งเป็นผู้ประทานให้มนุษย์ได้ใช้ในการดำรงชีวิต ดังนั้น การจัดการสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี สะอาด และปลอดภัย จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่พึงปฏิบัติ ทั้งโดยการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและการดูแลรักษาสิ่งที่พระองค์ได้ประทานให้มา โดยนัยนี้ มัสยิดกับการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ อันสะท้อนถึงความยั่งยืนของการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ อีกด้วย

ทั้งนี้ ระบุพิพรรณ มุฮัมหมัด และจินตนา อมรสงวนสิน (2557, น. 17) ได้กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม ริมคลองแสนแสบ แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

ที่อิหม่ามซึ่งถือเป็นผู้นำชุมชนใช้การกระจายเสียงตามสายอย่างต่อเนื่อง และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการประยุกต์หลักศาสนามาถ่ายทอดผ่านเสียงตามสาย เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมที่มุสลิมทราบที่อยู่แล้วนั้น ให้มีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อเตือนใจให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาสรรพสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานให้ โดยทำซ้ำ ๆ เช่นนี้ จนกระทั่งชาวบ้านตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมที่ดีตามหลักอิสลามในที่สุด เช่นเดียวกับการที่มีสยิดดารุลอามีนได้รับรางวัลมัสยิดที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดี ประจำปี 2557 ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการน้อมนำและปฏิบัติตามหลักศาสนาของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่องค์กรทางศาสนาในการจัดสิ่งแวดล้อม อันเป็นการเดินตามครรลองที่ถูกต้องในอิสลาม

ปฏิบัติการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง มัสยิดเปรียบเสมือนศาลยุติธรรมที่ใช้พิจารณาและระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณีต่าง ๆ ให้ยุติในระดับชุมชน เพื่อสร้างความสมานฉันท์ให้อภัย และรู้จักสามัคคีกันในหมู่มุสลิม อันเป็นคำสอนที่บัญญัติไว้ในหลักอิสลามเช่นกัน ในกรณีนี้ อิหม่ามนอกจากจะมีบทบาทในการเป็นผู้นำทางศาสนาแล้ว ยังเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยและพิพากษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกับชาวมุสลิมด้วยกันในชุมชน โดยชุมชนเห็นว่าการใช้แนวทางนี้จะทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เพราะหลักอิสลามเน้นย้ำในความยุติธรรม

เห็นได้ว่า บทบาทของมัสยิดในพื้นที่ศึกษาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนนั้น ถือเป็นแบบอย่างการจัดการชุมชนตามวิถีอิสลาม ซึ่งอธิบายได้ด้วยหลักอิสลามที่บัญญัติไว้ เริ่มต้นตั้งแต่คำกล่าวที่ว่า “อิสลามคือศาสนาแห่งสันติภาพ” ซึ่งสะท้อนได้จากคำทักทายที่เป็นสิ่งยืนยันถึงความมุ่งมั่นของอิสลามในการสร้างสันติภาพ นั่นคือ การให้สลามที่ว่า “อัสสลามุ อะลัยกุม ะรอรุหฺมะตุลลอฮิ ะบารอกาทุฮฺ” (ขอความสันติ ความเมตตา และความจำเริญจากอัลลอฮ์จงมีแด่ท่าน) อันเป็นถ้อยคำที่ใช้ในการทักทายระหว่างศรัทธาชน ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (Japakiya, 2004, pp. 20-21) หรือหลักความยุติธรรมในส่วนของความสามัคคีกันนั้น มุสลิมทุกคนคือพี่น้องกัน ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักให้อภัยกัน ซึ่งอิสลามได้บัญญัติให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแก่มุสลิม (Phithakkumphon, 2011, pp. 88-106)

นอกจากนี้ ญะมัล ไกรชิต (2553, น. 122) และ อะหมัด อิบรอฮีม อูซุฮิน (2553, น. 355) ยังอธิบายว่าหน้าที่ของสังคมอิสลามคือ การดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในหมู่มนุษยชาติ การจัดระบบการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างให้เกิดกฎระเบียบและการปกครองที่ดี ดังที่ รอมีอลี ลอมา และวันพิซิต ศรีสุข (2558, น. 187) ได้กล่าวถึงการปกครองของชุมชนมัสยิดดาร์ลุอิมาน ตำบลเยื้อง อำเภอยีงอ จังหวัดนราธิวาส ไว้ว่านอกจากจะอาศัยระเบียบปฏิบัติเชิงโครงสร้างที่

กำหนดจากส่วนกลางผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัคร สาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแม้แต่ข้อบัญญัติ ทางศาสนา และพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนา อิสลาม พ.ศ. 2540 แล้ว ชุมชนยังใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ นำมา ปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการชุมชน เช่น จารีตประเพณี และ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยังเกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้น รวมทั้งผู้นำศาสนา

ยิ่งไปกว่านั้น สฤกษ์ดี ผาอาจ และมนตรี กรรพุมภลย์ (2559, น. 63), Phoborisut (2008, p. 78) และ Parinyasutinun and Bendem-ahlee (2011, p. 110) เห็นว่าทุนทางสังคมจะนำมา ซึ่งการรวมขอมไว้วางใจ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อาจกล่าวได้ ว่า สิ่งเหล่านี้ล้วนอำนวยความสะดวกให้เกิดการสร้างกฎและกติกา เพื่อการปกครองดูแลกันเองภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

มัสยิดกับการเป็นพื้นที่ปฏิบัติการสื่อสารชุมชน ผล การศึกษาสะท้อนถึงบทบาทของมัสยิดในชุมชนกุ่มง่ามในการ เป็นศูนย์กลางการสื่อสารของชุมชน ที่คนในชุมชนและนอก ชุมชน หน่วยงานของรัฐทั้งภายในและภายนอกชุมชน และ องค์กรต่าง ๆ ใช้เป็นสถานที่กระจายข่าวสารให้แก่คนในชุมชน ได้รับรู้ข้อมูลอย่างทั่วถึง โดยมีผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการ อิสลามประจำมัสยิดเป็นผู้ประสานงานหรือรับส่งต่อข้อมูล ข่าวสารนั้น ๆ ถือเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เป็นกลไกการ

จัดการชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งปฏิบัติการสื่อสารเช่นนี้มีในหลายชุมชนมุสลิม

ดังที่ Padunchewit (2011, pp. 53-54) อธิบายว่าการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน และ บุราณี เวียงสิมมา (2557, น. 7) ที่กล่าวถึงการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำคลองแสนแสบของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ไว้ว่าโครงการเสียงตามสายเป็นเครื่องมือการสื่อสารแบบแรก ๆ ที่ทดลองใช้ เพื่อทำความเข้าใจกับชาวบ้านในทุกเรื่อง จากจุดเริ่มต้นด้วยลำโพงเพียง 10 ตัว ยกระดับเป็นเครื่องขยายเสียงกว่า 400 เครื่อง จนถึงกว่า 700 เครื่อง ทัวทั้งชุมชน ส่งผลต่อการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่อาศัยอยู่ เกิดการระดมกำลังของนักเรียนที่เรียนศาสนา ผู้ปกครอง และชาวบ้าน มาลงคลองแสนแสบ เพื่อลากผักตบชวาและขยะที่มีอยู่ในคลอง ขึ้นมาบนสองฝั่งคลอง พร้อมประสานงานกับองค์กรภายนอก ทั้งสำนักงานเขต ค่ายทหาร เรือนจำ และหน่วยงานเอกชนอื่น ๆ เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำคลองแสนแสบ จากนั้นโครงการพัฒนาคลองแสนแสบอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นต่อมา ก็ประสบความสำเร็จอย่างที่คาดหวัง

การจัดการสวัสดิการชุมชนตามวิถีอิสลาม จากผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นอีกบทบาทสำคัญของมัสยิดในชุมชนกุงตาเสาที่มีต่อการพัฒนาชุมชน โดยการจัดการตามวิถีอิสลามที่บัญญัติให้มุสลิมต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความสามัคคีกัน (Phithakkumphon, 2011, pp. 95-105) ดังจะเห็นได้จากการมีกองทุนชะกาตเพื่อสวัสดิการชุมชน ซึ่งถือเป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการตามแนวทางอิสลามที่เป็น การสร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ทั้งนี้ ชะกาตเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจอิสลาม อันเป็นส่วนประกอบที่ขาดไม่ได้ในระบบการเงินของอิสลาม หรืออีกนัยหนึ่งนั้น ชะกาตถือเป็นแกนหลักของเศรษฐกิจอิสลามที่ช่วยในการขจัดความยากจน กระจายรายได้ และกระตุ้นเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นการประกันเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเป็นอยู่ที่ดีของสังคม (ชอบายุดดีน ซาอิม, 2552, น. 103)

นอกจากนี้ อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2558, น. 88) ยังอธิบายว่าชะกาตเป็นทรัพย์สินที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติให้เจ้าของทรัพย์สินนั้น มีหน้าที่ต้องจ่ายให้แก่บุคคล ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิได้รับชะกาต ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่บัญญัติศาสนาอิสลามได้กำหนดไว้ ซึ่ง สุพรรณี ไชยอำพร และฐิติญา วิมลวัฒน์ (2556, น. 2) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าหลักคำสอนนี้นำมาสู่การแบ่งปันให้แก่ผู้อื่น

เช่นเดียวกับ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2556, น. 42) ที่กล่าวถึงชุมชนสุเหร่าบ้านดอน ริมคลองแสนแสบ แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ไว้ว่าชะงาดถือเป็นฐานรากที่สำคัญของระบบสวัสดิการสังคมของชุมชน โดยได้รับจากการบริจาคด้วยสัดส่วนร้อยละ 2.5 ต่อปี จากผู้มีฐานะดี เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชนที่มีความยากลำบากหรือประสบปัญหาทางการเงิน เนื่องจากศาสนาอิสลามถือว่าการดูแลและให้สวัสดิการแก่สังคมเป็นศีลธรรมประการหนึ่ง ฉะนั้น การจ่ายชะงาด นอกจากจะเป็นการกระจายความมั่งคั่งและส่งเสริมความเสมอภาคด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นเสมือนการขจัดความยากจนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังเป็นการหล่อเลี้ยงน้ำใจ อันก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน ซึ่ง Anderson (2008, p. 96) มองว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เหล่านี้จะนำมาซึ่งมิตรภาพที่ยั่งยืนของคนในชุมชน อีกทั้งยังทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักดิ์ศรี โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

สรุปได้ว่า มัสยิดเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทในการปฏิบัติการจัดการชุมชนที่หลากหลายดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยที่มัสยิดเป็นศูนย์กลางการศึกษา เพื่อพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เมื่อมีปัญหาหรือความขัดแย้งเกิดขึ้น มัสยิดก็จะทำหน้าที่เป็นสถาบัน

การปกครอง เพื่อใช้ในการพิจารณาจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องชาวมุสลิม นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งกองทุนชะกาต เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้มัสยิดยังคงดำรงอยู่และเป็นศูนย์รวมจิตใจให้แก่พี่น้องมุสลิมในชุมชนได้อย่างมั่นคง

มองมัสยิดผ่านการพัฒนาองค์กรสู่การเป็นองค์กรร่วมสมัย

มัสยิดเป็นองค์กรหนึ่งของชุมชนที่มีบทบาทหลากหลายในการขับเคลื่อนการพัฒนา ภายใต้รูปแบบการจัดการชุมชนตามวิถีอิสลาม เมื่อนำแนวคิดการพัฒนาองค์กรมาอธิบายความเป็นองค์กรของมัสยิดในฐานะที่เป็นหน่วยทางสังคม สามารถหิบบกการให้นิยามขององค์กรในความหมายของ Daft (2007, p. 10) มาใช้อธิบายได้ว่าองค์กรเป็นหน่วยทางสังคมที่มีเป้าหมายโดยตรง ซึ่งมีการออกแบบระบบโครงสร้างและการประสานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก รวมทั้งชี้ว่าองค์ประกอบสำคัญขององค์กร ได้แก่ คน และความสัมพันธ์ของคนเหล่านั้นกับผู้อื่น อีกทั้งยังสามารถอธิบายได้ในแง่ที่ว่ามัสยิดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของชุมชนที่มีการพัฒนาและจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ขณะที่ Cornelissen (2005, pp. 758-761) ได้กล่าวถึงการนำคำว่าองค์กรมาเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นไปพร้อมกัน เช่น อัตลักษณ์องค์กร และวัฒนธรรมองค์กร

นอกจากนี้ มัสยิดยังถือเป็นองค์การที่มีความเป็นพลวัต นั่นคือ มีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา อันเกิดจากปัจจัยที่หลากหลาย โดย Cummings and Worley (2005, pp. 4-6) อธิบายว่าปัจจัยที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงขององค์การที่สำคัญ ได้แก่ โลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของโลก อันเกี่ยวข้องกับ การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี กระนั้นก็ตาม ไม่เพียงแต่องค์การเอกชนมัสยิดที่เป็นเช่นนั้น แต่ทว่า ทุกหน่วยทางสังคมย่อมมีความเป็นพลวัตและต้องมีการปรับตัวไปตามสถานการณ์

ในขณะที่เดียวกันก็ต้องวางแผนการพัฒนาองค์การ เพื่อให้้องค์การสามารถดำรงได้อยู่ต่อไป ทั้งนี้ ความโดดเด่นอีกประการที่ปรากฏชัดจากกรณีมัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา นั่นคือ การจัดการชุมชนมุสลิมที่ครอบคลุมทุกมิติ อันสะท้อนถึงความยั่งยืน ทั้งด้านศาสนา สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังที่ จารุโส สุตศิริ (2558, น. 14) ได้อธิบายถึงลักษณะองค์กรชุมชนไว้ว่ามักดำเนินการในสิ่งที่สอดคล้องกับความยั่งยืนของชุมชนในมิติต่าง ๆ อันได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ความโดดเด่นอีกประการของชุมชนมุสลิมทุ่งตำเสา คือ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะผู้นำทาง

ศาสนา ซึ่งมืบทบาทสำคัญในการใช้พื้นที่มัสยิดในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน

เช่นเดียวกับ Wirtenberg, Lipsky, Abrams, Conway and Slepian (2007, pp. 11-20) ที่เห็นว่าอนาคตของการพัฒนาองค์การนั้นขึ้นอยู่กับคน เนื่องจากคนสามารถขับเคลื่อนความยั่งยืนขององค์การได้ นั่นคือ การจัดการชุมชนย้อมขับเคลื่อนด้วยคนที่อาจอยู่ในลักษณะของกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มที่ไม่เป็นทางการตั้งได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะผู้นำ ซึ่ง อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2558, น. 17) และ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2559ก, น. 137) ถือเป็นกุญแจสำคัญของการจัดการชุมชนและการพัฒนาชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ตาม มัสยิดเป็นเพียงองค์การหนึ่งในชุมชนที่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนตามวิถีอิสลาม อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนมุสลิม แต่ในชุมชนหนึ่ง ๆ ก็อาจมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้น จึงมีหน่วยทางสังคมอีกหลาย ๆ หน่วยที่อาจมีสถานะเป็นองค์การและองค์กร ซึ่งขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน หรือต้องร่วมมือกัน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์กรชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยแต่ละองค์การหรือองค์กรก็จะมีบุคคลที่อยู่ในบทบาทที่เป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนการจัดการองค์การหรือองค์กรเหล่านั้น ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาองค์การให้สอดคล้อง

กับพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย

ดังที่ Pettigrew et al. (2001, pp. 697-705) ได้กล่าวถึง การวิจัยการเปลี่ยนแปลงขององค์การว่าเปรียบได้กับ กระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของแมลงที่เรียกว่า “เมตามอร์ ฟอซิส” อันหมายถึง งานวิจัยและงานเขียนที่เกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงขององค์การนั้น จะสะท้อนให้เห็นถึงการ เปลี่ยนแปลงองค์การในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นขั้น เป็นตอน โดยขั้นตอนเหล่านี้มักใช้กระบวนการที่หลากหลายที่ ช่วยสร้างความเข้มแข็ง จากการเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ด้าน การศึกษาองค์การและสังคมศาสตร์เข้าด้วยกัน ขณะที่ Marshak and Grant (2008, p. 58) เห็นว่าการพัฒนาองค์การ ยังขาดการถกเถียงและอภิปรายเชิงเปรียบเทียบระหว่างคุณค่า ของการพัฒนาองค์การแบบดั้งเดิมและการพัฒนาองค์การ ในทางปฏิบัติที่เน้นถึงความสามารถในการดำรงอยู่และการ เติบโตขององค์การ

ทั้งนี้ Bruce et al. (2011, p. 141) ย้ำว่าวาทกรรมถือเป็น เครื่องมือสำคัญในการจัดการที่ผู้นำต้องกระทำ นอกจากนี้ Meyer and Meyer (2011, p. 12) ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่าการ พัฒนาองค์การในอนาคตยังจำเป็นต้องมีการวิจัยเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพขององค์การอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสดงให้เห็นถึงผล การศึกษาที่มีความเป็นเหตุเป็นผลและยอมรับได้

สรุปได้ว่า แนวโน้มของการพัฒนาองค์กรนั้น สะท้อนให้เห็นมุมมองที่หลากหลายและแตกต่างกัน อันได้แก่ **ประการแรก** การพัฒนาองค์กร เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นขั้นตอน **ประการที่สอง** การพัฒนาองค์กร เน้นความสามารถในการดำรงอยู่และการเติบโตขององค์กร รวมทั้งต้องมีการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมองค์กรด้วย **ประการที่สาม** การพัฒนาองค์กร จำเป็นต้องศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิผลขององค์กรอย่างต่อเนื่อง และ**ประการที่สี่** การพัฒนาองค์กร จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับคน เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน โดยเฉพาะผู้นำ ต้องตระหนักถึง เนื่องจากส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

อนึ่ง ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนั้น จะเห็นได้ว่า องค์กรด้านศาสนามีการปรับตัวด้วยการมีบทบาทที่หลากหลายต่อชุมชน ภายใต้วิถีความเชื่อความศรัทธาของชุมชนนั้น ๆ ดังสะท้อนได้อย่างชัดเจนจากกรณีมัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา ซึ่งในปัจจุบันนี้มัสยิดได้กลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการจัดการชุมชนบนวิถีอิสลาม ทั้งด้านการสืบทอดศาสนา การจัดการศึกษา การจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการปกครอง การจัดสวัสดิการชุมชน และการสื่อสารชุมชน ทั้งยังถือวามัสยิดเป็นองค์กรที่ขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน รวมทั้งยังต้อง

ปะทะสังสรรค์กับองค์การในรูปแบบอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมที่เป็นที่ยอมรับได้ของแต่ละฝ่าย

ดังนั้น มัธยมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องมีการพัฒนาองค์การ ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์อย่างมากต่อการนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งในแง่การปฏิบัติและการเติมเต็มความคิดให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคง

ภาวะผู้นำกับการจัดการชุมชน

จากผลการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสา มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำจากกรณีศึกษาของชุมชนทุ่งตำเสา ซึ่งมีทั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการหรือผู้นำตามธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการ และยังมีความน่าสนใจตรงที่ว่าผู้นำที่เป็นทางการก็มีภาวะผู้นำในลักษณะที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติได้เช่นกัน หรือผู้นำมาจากผู้ที่อยู่ในบทบาทที่หลากหลายแตกต่างกัน เช่น ครู ราษฎรชาวบ้าน และเกษตรกร อีกทั้งผู้นำชุมชนก็มีทั้งผู้นำที่เป็นผู้หญิงและผู้นำที่เป็นผู้ชาย ซึ่งผู้นำเหล่านั้นล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นการทำงานร่วมกันภายใต้ความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐเพื่อ

เป้าหมายที่สำคัญคือ การสร้างความอยู่ดีมีสุขทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรของชุมชน

ผู้นำชุมชนท่งตำบลเสากับทฤษฎีภาวะผู้นำ

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับผู้นำ จะเห็นได้ว่าผู้นำของชุมชน ท่งตำบลเสาล้วนมีคุณลักษณะภาวะผู้นำที่สามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีคุณลักษณะที่เชื่อว่าบุคคลที่เป็นผู้นำจะมีคุณลักษณะ ภาวะผู้นำอยู่แล้วตามธรรมชาติ ทั้งด้านกายภาพ ได้แก่ รูปร่าง สูงสง่า หน้าตาดี กิริยาท่าท้าวท้าว และกล้าแสดงออก และด้าน บุคลิกภาพ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเด็ดขาดควบคุม บังคับบัญชาได้ และมีความพยายามในการบรรลุสู่เป้าหมาย (อุทัย ปริญาสุทธีนนท์, 2559ข, น. 194) ซึ่งผู้นำเหล่านั้นของ ชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทั้งผู้นำที่ เป็นผู้หญิงและผู้นำที่เป็นผู้ชาย ล้วนมีคุณลักษณะอย่างใดอย่าง หนึ่งสอดคล้องตามทฤษฎีคุณลักษณะที่กล่าวมา เช่น ยายชุ่น ชิตมณี ป้าไพเราะ กาลศรี และป้าเขียน ศรีระสันต์ แม้จะเป็น ผู้นำหญิงที่มีรูปร่างไม่สูงนัก หากแต่มีบุคลิกคล่องแคล่ว พุดจา ฉะฉาน กล้าแสดงออก มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีทักษะใน การบริหารจัดการกลุ่มที่ดี

ขณะที่อีกคุณลักษณะหนึ่งคือ ผู้นำเหล่านั้นทั้งชายและ หญิงล้วนมีความพยายามและมุ่งมั่นไปสู่เป้าหมาย จึงสามารถ ทำงานจนสำเร็จลุล่วงไปได้ ไม่ว่าจะเป็นครูเศรษฐา นุ่งอาหลี ที่ แต่งเนื้อร้องประกอบกิจกรรมและสอนนักเรียน จนนักเรียน

สามารถแสดงลักษณะคุณธรรมได้ หรือความพยายามสังเกตเรียนรู้เกี่ยวกับฝั่งและวิธีการเลี้ยงฝั่งของลุงประคอง โลพะกุล หรือคุณสมบัติอีกประการที่มีอยู่ในผู้นำทุกคนที่กล่าวมา นั่นคือการมีจิตใจแบ่งปันความรู้สู่ผู้อื่น เป็นอีกคุณลักษณะของผู้นำที่ทำให้เกิดความศรัทธาแก่สมาชิกในกลุ่ม

นอกจากนี้ ผู้นำของชุมชนยังสะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้นำที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านการรวมกลุ่มอาชีพ การส่งเสริมคุณธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการส่งเสริมสุขภาพและการเรียกคืนคุณค่าแห่งตนเองของผู้สูงวัย

ผู้นำชุมชนทุ่มตำเสากับข้อสังเกตที่น่าสนใจ

ดังที่ได้วิเคราะห์ผู้นำชุมชนกับทฤษฎีคุณลักษณะมาแล้ว ซึ่งช่วยทำให้เข้าใจถึงภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนเหล่านั้นตามทฤษฎีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ยังคงมีข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการเกี่ยวกับผู้นำและการดำเนินกิจกรรมในบทบาทผู้นำ หรือแม้แต่กรณีพิเศษภาวะของการเป็นผู้นำ ดังจะกล่าวต่อไป

ผู้หญิงกับบทบาทผู้นำ จากข้อสังเกตที่ว่าผู้นำที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของผู้หญิงและการมีภาวะผู้นำของผู้หญิงในชุมชนที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน อันชี้ให้เห็นว่าการเป็นผู้นำนั้น

สามารถเป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงที่ต้องมีคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่สอดคล้องตามทฤษฎีภาวะผู้นำที่กล่าวมาแล้ว ไม่ต่างจากในอีกหลาย ๆ ชุมชนท้องถิ่นที่มักมีผู้นำหญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ดังสะท้อนได้จากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทผู้หญิงในหลาย ๆ พื้นที่ เช่น วรินทร์ คำสำสุ (2557, น. 480-489) ที่กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสตรีในการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ผู้นำหญิงมีศักยภาพในการแก้ปัญหา การบริหารจัดการ และการพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นที่ยอมรับของสังคม

ถึงกระนั้นการเข้ามามีบทบาทของผู้หญิงกับการพัฒนาชุมชนย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมด้วย เช่น จากผลการศึกษาของ รอมือลี ลอมา และวันพิชิต ศรีสุข (2558, น. 176-177) ที่สะท้อนว่าการพัฒนาชุมชนมัสยิดดารุลอีมาน บ้านบุแมกียะอำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หากแต่ก็มีความคาดหวังของผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปที่ต้องการให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น โดยไม่ขัดต่อหลักศาสนา

ผู้นำกับการส่งเสริมคุณธรรมผ่านกิจกรรมลึเกฮูลู ถือเป็นแบบอย่างการปลูกฝังคุณธรรมที่สอดคล้องกับความศรัทธาของคนในชุมชน ด้วยการใช้กิจกรรมที่ผ่อนคลายและไม่เป็นทางการมากจนเกินไป ซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือทำให้ได้รับความร่วมมือในการทำกิจกรรมได้

โดยง่าย ทั้งนี้ กิจกรรมลึกลับที่มีการร้องเพลงซอดาเก๊ะ ประกอบนั้นเป็นการจัดกิจกรรมการปลูกฝังจริยธรรมที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของอิสลาม ดังที่ มนุศัคดี โต๊ะเถื่อน และนิเลาะ แวอูเซ็ง (2553, น. 77-78) อธิบายว่าการปลูกฝังจริยธรรมของอิสลามนั้นมี 6 วิธีการ ได้แก่ การสร้างแบบอย่างที่ดี การสร้างแรงจูงใจ การตักเตือน การนำเสนอประวัติศาสตร์อิสลาม การจัดกิจกรรมปลูกฝังจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ และการจัดการสภาพแวดล้อมที่ดี ดังนั้น กิจกรรมลักษณะนี้จึงเป็นแบบอย่างที่ผู้นำชุมชนในชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมให้แก่คนในชุมชนในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

ผู้นำกับความเพียร ใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาตนเองสู่ความสำเร็จ จากการสังเกตผู้นำของชุมชน จะเห็นได้ว่าลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ การเป็นผู้มีความเพียร รู้จักสังเกตเรียนรู้ และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจากแหล่งความรู้ที่หลากหลายเพื่อเป้าหมายสู่ความสำเร็จ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีลุงประคอง โลพะกุล กับความพยายามในการหาวิธีการเลี้ยงผึ้ง หรือกรณียายซุ่น ชิตมณี กับความพยายามในการทำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา

ผู้นำกับการอนุรักษ์สืบสานประเพณีและวัฒนธรรม ถือเป็นอีกบทบาทสำคัญของผู้นำชุมชนเพื่อไม่ให้ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนสูญหายไปกับกาลเวลา ทั้งยัง

กล่าวได้ว่าประเพณีอันดีงามของชุมชนท้องถิ่นนั้น ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน ดังที่ สวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี และอุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2557, น. 236) อธิบายว่าประเพณีมักแฝงไว้ด้วยคำสอนทั้งในแง่ของความกตัญญู การแบ่งปัน การเสียสละ และการละจากความโลภ ซึ่งประเพณีบางอย่างเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่แฝงเร้นไปด้วยกุศโลบายที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความรักใคร่สามัคคีต่อกัน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากขึ้นจากการที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีขึ้นมา

ผู้นำกับความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์

ชุมชน จะเห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนมีความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นใบยางพาราหรือผลส้มแขก ซึ่งจะเกิดความยั่งยืนได้ต่อเมื่อภาครัฐมีการส่งเสริมกิจกรรมของผู้นำเหล่านั้นอย่างจริงจัง

ผู้นำกับเงื่อนไชอายุ จะเห็นได้ว่า การเป็นผู้นำนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุหรือวัย ดังสะท้อนได้จากผู้นำที่มีบทบาทการพัฒนาชุมชนในกิจกรรมสำคัญ ๆ ซึ่งมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง ตั้งแต่วัยกลางคนจนถึงผู้สูงวัย หากแต่ยังมีศักยภาพที่ทำให้กิจกรรมดำเนินไปสู่เป้าหมายได้

อนึ่ง ผู้นำในแต่ละกรณีศึกษาข้างต้น ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทั้งผู้นำที่เป็นผู้ชายและผู้นำที่เป็นผู้หญิง สิ่งเหล่านี้ล้วนสอดคล้องกับทฤษฎีคุณลักษณะที่เชื่อว่าผู้นำจะมีภาวะผู้นำอยู่แล้วตามธรรมชาติ ทั้งกล้าคิดกล้าตัดสินใจ มีความเพียรพยายามที่จะบรรลุเป้าหมาย สนใจใฝ่รู้ และลองผิดลองถูกจนประสบผลสำเร็จ โดยมักแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่น ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์ปัญหาจากมุมมองใหม่ได้ กล้าเสนอแนวคิดต่อชุมชน และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ขณะที่ผู้นำก็มักมีบทบาทที่หลากหลายแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นครูอาจารย์ ประชาชนชาวบ้าน ประธานกลุ่ม หรือประธานชมรม ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถือเป็นผู้ที่มีบารมีและเป็นที่น่าเชื่อถือของชาวบ้านในชุมชน

ทั้งนี้ อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2559ข, น. 224-225) ให้ข้อสังเกตไว้ว่าบ่อยครั้งที่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งมีอิทธิพลและบารมีมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการนั้นสามารถแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ดังสะท้อนได้จากผู้นำที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้นำส่วนใหญ่ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการตามทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ รวมถึงผู้นำในองค์การที่เป็นทางการในกรณีป่าไผ่ระาะกาลศรี และป่าเขียน ศรีระสันต์ อย่างไรก็ตาม ผู้นำและองค์การส่วนใหญ่ที่มีบทบาทขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชนคือผู้นำที่ไม่เป็นทางการและองค์การที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งให้เห็นว่าปัจจุบัน

องค์การที่ไม่เป็นทางการในหลายชุมชนกลายเป็นองค์การที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ ตามทฤษฎีของอัจฉรา ชลายนนาวิน (2559, น. 98) เห็นว่าปรากฏการณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นเพราะองค์การที่เป็นทางการอาจไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้ หรือหากทำได้ก็ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ หรือทำได้แต่ไม่เกิดประสิทธิผล และอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำที่ไม่เป็นทางการและองค์การที่ไม่เป็นทางการนั้นถือเป็นทางเลือกใหม่ในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนา เนื่องจากผู้นำและองค์การดังกล่าวไม่ได้ยึดติดอยู่กับกรอบคิดการทำงานแบบเดิมจึงนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลง ชี้ให้เห็นว่าในการทำงานนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งผู้นำและองค์การที่เกี่ยวข้องต้องไม่ยึดติดกับกรอบคิด ความเชื่อ แนวคิด หรือทฤษฎีเดิม ๆ

เช่นเดียวกับ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2559ก, น. 135) ที่อธิบายว่าสถานการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและคาดเดาได้ยากยิ่งขึ้น แนวคิดและทฤษฎีบางอย่างอาจไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์เดิมในสถานการณ์ใหม่ที่สลับซับซ้อนได้ เนื่องจากแต่ละแนวคิดและทฤษฎีนั้นเกิดขึ้นจากพื้นฐานหรือสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา นั้นหมายถึงว่าแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดขึ้นในภายหลังนั้น ย่อมเป็นการ

วิเคราะห์ปัญหาและนำเสนอมุมมองการพัฒนาใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น ขณะที่มุมมองของแนวคิดและทฤษฎีเดิมที่เกิดขึ้นก่อนก็มีบางส่วนที่สำคัญและยังใช้ได้อยู่เช่นกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุ่งตำเสา จากกรณีศึกษาดังกล่าวข้างต้น กรณีของนักกีฬาผู้สูงอายุและน้ำพริกส้มแซก ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่นำโดยผู้นำที่เป็นทางการ ขณะที่กรณีของดอกไม้ประดิษฐ์ ลิเกฮูลู ผิ้งคอนโด และทองสูง ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่นำโดยผู้นำที่ไม่เป็นทางการ หรือกล่าวในอีกมุมมองหนึ่งได้ว่า กรณีของลิเกฮูลูและทองสูง ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ผู้นำจัดกระทำกับเด็กและเยาวชน ขณะที่กรณีของดอกไม้ประดิษฐ์ น้ำพริกส้มแซก และผิ้งคอนโด ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ผู้นำจัดกระทำกับคนวัยทำงาน ส่วนกรณีของนักกีฬาผู้สูงอายุ ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ผู้นำจัดกระทำกับคนสูงวัย

อนึ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะมีความเหมาะสมมาจกปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกชุมชน เมื่อประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงแล้ว ย่อมจำเป็นต้องรักษาสภาพการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ดังกล่าวนี้ให้มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่อง มิเช่นนั้นย่อมเป็นการสูญเสียทรัพยากรทางการบริหารไปโดยเปล่าประโยชน์ ที่สำคัญคือ การสนับสนุนผู้นำที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้

สามารถปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่น และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่มาสานต่อกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

บทสรุป

การถอดบทเรียนการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาสะท้อนให้เห็นภาพการจัดการชุมชนของชุมชนหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทยภายใต้บริบทของชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อที่สำคัญคือความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ที่คนในชุมชนยังมีวิถีเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นชุมชนที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก มีวิถีที่เชื่อมโยงกับยางพาราตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากสภาพพื้นที่เกษตรกรรมแบบป่าอย่างสู่พื้นที่เกษตรกรรมแบบสวนยาง นอกจากนี้ ชุมชนยังมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น หิน แร่ และน้ำตก ฯลฯ การจัดการชุมชนจึงอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรที่มีโดยเน้นการพัฒนาในเสาสามเสาหลักคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ เสาหลักใหญ่ที่ต้องเริ่มต้นการพัฒนาเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชุมชน

ทั้งนี้ ภาพการจัดการที่เห็นเด่นชัดคือการมีองค์กรชุมชนประเภทต่าง ๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของตนในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามบทบาทเพื่อเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือ การพัฒนาชุมชนที่มุ่งสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนในชุมชน ทั้งในด้าน

เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เศรษฐกิจดี สังคม และสิ่งแวดล้อมย่อมดี สะท้อนภาพได้ชัดเจนจากผลการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะองค์กรชุมชนประเภทกลุ่มทุน อันหมายถึงสถาบันการเงินบ้านวังพา และกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน รวมถึงองค์กรประเภทกลุ่มอาชีพในกรณีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรรักษ์โตน และกลุ่มสหกรณ์กองทุนสวนยางทั้งสามแห่งที่มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

นอกจากนี้ องค์กรในกรณีเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา ถือว่าเป็นอีกองค์กรชุมชนหนึ่งในประเภทองค์กรของรัฐ ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีนโยบายที่ชัดเจนที่มุ่งสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนในชุมชน

อนึ่ง การจัดการชุมชนที่ขับเคลื่อนด้วยองค์กรชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งหลายองค์กรได้รับรางวัลที่สะท้อนผลการดำเนินงานที่ดีในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามบทบาท ทั้งนี้จากการถอดบทเรียนการจัดการชุมชนโดยการวิเคราะห์การจัดการชุมชนตามหลักการจัดการ จะเห็นว่าองค์ประกอบการจัดการชุมชนของชุมชนทุ่งตำเสาที่กล่าวไว้ในบทที่ 5 (แผนภาพที่ 7) สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า การจัดการ

ชุมชนนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญและเรียนรู้เพื่อความเข้าใจกับหลักการบริหารจัดการที่เป็นการบริหารจัดการที่ดี การให้ความสำคัญกับวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ถือเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่เป็นการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนเข้าถึงได้ และชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็ง ขณะเดียวกันต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจกับเครื่องมือการจัดการเกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ การกำหนดนโยบาย สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น และการนำนโยบายสาธารณะของรัฐมาสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน มีการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบและนำมาสู่การถ่ายทอดให้เข้าใจได้ง่าย

ถึงกระนั้นองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนก็มีอาจหยุดนิ่งได้ ต้องเคลื่อนไหวและพัฒนาองค์กรให้ทันสมัย และปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ที่สำคัญคือ ผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาและจัดการชุมชน โดยที่ผู้นำเหล่านั้นต้องมีภาวะผู้นำถึงจะสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

กรณีการจัดการและการบริหารจัดการที่ดี

ควรศึกษาวิจัยโดยใช้ชุดความรู้ใหม่ๆ มาจัดกระทำกับองค์กรชุมชนให้หลากหลายยิ่งขึ้น เนื่องจากองค์กรดังกล่าวมักถูกศึกษาวิจัยในประเด็นซ้ำ ๆ ที่สามารถคาดเดาผลการศึกษาได้ไม่ยากนัก ซึ่งจะเป็นเช่นนั้นได้จำเป็นที่นักวิจัยต้องสร้างหรือรื้อสร้างชุดความรู้ของตนในลักษณะที่สิ้นไหลและปราศจากอคติ โดยมุ่งเน้นการตั้งคำถามใหม่ๆ เพื่อหาคำตอบที่จะทำให้เกิดการพัฒนา อันจักนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในที่สุด

กรณีการจัดการความรู้และการนำนโยบายสาธารณะมาสู่การปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นอุปสรรคสำคัญของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติ ที่อาจทำให้ไม่สามารถปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติได้แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ หรือปฏิบัติแล้วแต่ไม่เกิดความต่อเนื่อง จนล้มเหลวไปในที่สุด ทั้งนี้ ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญหรือจริงจังกับการขจัดอุปสรรคเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็ความไม่เพียงพอในเรื่องบุคลากรและงบประมาณ ความล้มเหลวในเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในระดับต่าง ๆ ความไม่ตระหนักในเรื่องความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น การไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้มี

ส่วนได้เสีย ทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน หรือความไม่ต่อเนื่องในเรื่องการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการติดตามประเมินผลนโยบายมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะนโยบายด้านการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องใช้ชุดคิดหรือชุดความรู้ใหม่ ๆ หรือใช้การวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่นำมาสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ การสร้างวาทกรรมใหม่ ๆ หรือการใช้วาทกรรม ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการองค์การ อันจักส่งผลให้โรงเรียนหรือสถานศึกษามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

กรณีการพัฒนาองค์การ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยโดยใช้ชุดคิดหรือชุดความรู้ใหม่ ๆ มาจัดกระทำกับองค์กรชุมชนให้หลากหลายยิ่งขึ้น เนื่องจากองค์กรดังกล่าวมักถูกศึกษาวิจัยในประเด็นซ้ำ ๆ ที่สามารถคาดเดาผลการศึกษาได้ไม่ยากนัก ซึ่งจะเป็นเช่นนั้นได้ ย่อมจำเป็นที่นักวิจัยต้องสร้างหรือรื้อสร้างชุดคิดหรือชุดความรู้ของตน ในลักษณะที่สิ้นไหลและบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างสมเหตุสมผล โดยมีกุญแจสำคัญอยู่ที่การตั้งคำถามหรือข้อสงสัยใหม่ ๆ เพื่อหา

คำตอบที่จะทำให้เกิดการพัฒนาต่อไป โดยเฉพาะการสร้างวาทกรรมใหม่ ๆ หรือการใช้วาทกรรมเป็นเครื่องมือในการจัดการองค์การ อันจักนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนา การจัดการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนควรให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สอดคล้องตามหลักคำสอนของแต่ละศาสนาที่คนในแต่ละชุมชนมีความศรัทธาและยึดถือปฏิบัติ โดยต้องดึงเอาศักยภาพของผู้นำที่เกี่ยวข้องเข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในฐานะหุ้นส่วนของการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน อันจักนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

กรณีภาวะผู้นำ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ จากผลการศึกษาที่พบว่าผู้นำกลุ่มที่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนหรือผู้สูงวัย อาจทำให้ระยะยาวเมื่อผู้นำเหล่านี้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้จะทำให้การรวมกลุ่มมีปัญหาตามมา ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการส่งเสริมการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนเพื่อสืบทอดภารกิจเหล่านี้เสียแต่เนิ่น ๆ

โดยเฉพาะทักษะในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมืออาชีพ อีกทั้งยังควรมีการสนับสนุนกิจกรรมอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง ในด้านงบประมาณและการส่งเสริมในด้านอื่น ๆ เช่น การตลาด ช่องทางการจัดจำหน่าย ความรู้ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริหารจัดการ การทำบัญชี การตลาด และความรู้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน และการสร้างสื่อการเรียนการสอน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องมีการติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการในประเด็นที่ว่าเมื่อนำผู้นำกลุ่มเหล่านั้นไปเพิ่มพูนประสบการณ์ ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเป็นอย่างดีแล้ว หลังจากนั้นภารกิจต่าง ๆ ที่ผู้นำรับผิดชอบอยู่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นในอัตราเร่งมากน้อยเพียงใด อันจักเป็นประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมเหล่านั้นให้ดียิ่งขึ้น และเกิดความยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรธรณี. (2557). *การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดสงขลา*. กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรธรณี.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *ประกาศการบริหารจัดการเวลาเรียนของการศึกษาขั้นพื้นฐานในโครงการลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2560, จาก http://203.172.141.3/nstedu/images/About_Moe/manage%20Reducing%20to%20add%20time.pdf.
- กวี วงศ์พุด. (2550). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: บี.เค. อินเทอร์เน็ต.
- กัลยารัตน์ ธีระธนะชัยกุล. (2557). การจัดการความรู้...ปัจจัยสู่ความสำเร็จ. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5(พิเศษ), 134-143.
- กาญจนา รัตนธีรวิเชียร และจากรุวรรณ ลิ้มปี่ไพบูลย์. (2557). *การวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลงานวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*. ลำปาง: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- กำจร ตติยกวี. (2558). งานวิจัยกับการพัฒนาประเทศ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 3(1), 1-4.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2550). *สวัสดิการสังคมเพื่อคนด้อยโอกาส นโยบายว่าด้วยการกินดี อยู่ดี มีสุข มีสิทธิ*. กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรส โปรดักส์.
- กิตติยา เอ็ฟฟานส และสุนิสา ทศลา. (2555). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง ปัญหาการจัดการศึกษาตามนโยบายเรียนดี เรียนฟรี 15 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักผู้ตรวจการแผ่นดิน.
- กิริติ ยศยิ่งยง. (2550). *การบริหารสังคม: แนวคิดและกระบวนการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ ก๊อบปี้.
- เกรียงศักดิ์ ศรีศิลปวงศ์. (2559). *การพัฒนาการบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรของกรมส่งเสริมสหกรณ์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 8(15), 19-29.*
- เกวลี เครือจักร และสุนทรี สุรัตน์. (2558). *รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาสังคม และชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 3(2), 161-171.*

บรรณานุกรม (ต่อ)

- โกวิทย์ พวงงาม. (2554). ชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการ: ข้อเสนอ
 สวัสดิการสังคมมิติใหม่. ใน ภาวนา พัฒนศรี และคณะ
 (บรรณาธิการ), รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการ
 สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมระดับชาติ
 ประจำปี 2554 (หน้า 413-430). กรุงเทพฯ: J.PRINT.
- _____. (2557). การประเมินองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นที่
 มีการบริหารจัดการที่ดี. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 4(2),
 32-60.
- ไกรสิทธิ์ สิงห์ยะบุศย์. (2557). การจัดการเชิงกลยุทธ์และปัจจัย
 ความสำเร็จ : กรณีศึกษาสำนักงานพิพิธภัณฑ์เกษตร
 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ, 3(1), 41-50.
- ขวัญกมล ดอนขวา และณัชชา ลิมปศิริสุวรรณ. 2558. โมเดล
 เชิงสาเหตุและผลของกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนใน
 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสมาคมนักวิจัย*,
 20(2), 127-137.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชัตติยา ชัตติยวรา. (2558). การถ่ายทอดความรู้เรื่องแผนธุรกิจ เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพหัตถกรรม ชุมชนปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 3(3), 261-269.
- เชมมารี รักษ์ชูชีพ. (2551). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: ธนาเพชร.
- คุณาพร ไชยโรจน์. (2551ก). *ทวดในรูปสัตว์ (ทวดงู ทวดจระเข้ ทวดช้าง และทวดเสือ)*. สงขลา: วนิดาเอกสาร.
- _____. (2551ข). *น้ำตกโดนงาช้าง ผีบังตา และสักการะบูชา ศาลทวดเสือดำ (ทวดตาขุนดำ-ทวดโต๊ะปะหวัง)*. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2561, จาก <http://www.siamsouth.com/smf/index.php?topic=73.0>
- จรินทร์ อาสาทรงธรรม. (2553). ความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรมองค์กรและการจัดการความรู้ของผู้ประกอบการ SMEs. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 2(1), 104-112.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จันทนา แสนสุข. (2557). ปัจจัยที่เป็นเหตุและผลของความสามารถภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 19(1), 34-46.
- จารุโส สุตศิริ. (2558). รูปแบบการพัฒนางองค์กรชุมชนแบบยั่งยืน. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 8(2), 9-16.
- จาเร็ด ไดมอนด์. (2552). *ล่มสลาย Collapse* ไชปริศนาความล่มจมของสังคมและอารยธรรม. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- จ่านงค์ แรกพิณิจ. (2551). วิสาหกิจชุมชนกับการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ*, 3(1), 75-87.
- จิตติ รัศมีธรรมโชติ. (2558). *การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์การ*. กรุงเทพฯ: ธันวา 4 อาร์ต.
- จิระพงศ์ เรืองกุน. (2556). บทบาทเชิงกลยุทธ์ของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ในการขับเคลื่อนความรับผิดชอบต่อสังคมให้ประสบความสำเร็จ. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 13(1), 153-163.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____. (2556). การเปลี่ยนแปลงองค์การ: แนวคิด กระบวนการ และบทบาทของนักบริหารทรัพยากร มนุษย์. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5(1), 194-203.
- จิรศักดิ์ โส๊ะสัน, เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ และมณีมัย ทองอยู่. (2551). นูร์ลือฮามานและกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิม ในพหุสังคมอิสาน. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 4(1), 53-92.
- จุฑารัตน์ แสงทอง. (2557). ผู้สูงอายุ: การเรียกคืน “คุณค่าใน ตนเอง” ผ่านบทบาทอาสาสมัคร. *วารสารรัฐสมิแล*, 35(2), 81-92.
- ชัยพร พิบูลศิริ. (2551). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ การจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน. *วารสาร พัฒนบริหารศาสตร์*, 48(1), 57-84.
- ชอบาฮุดดีน ซาอิม. (2552). *การบริหารจัดการชะกาดในสังคม มุสลิมยุคใหม่* (วรวิฑู วันขวัญ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย คณะ เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ญะมัล ไกรชิต. (2553). *มารยาทมุสลิม เล่ม 2*. พระนครศรีอยุธยา: สายสัมพันธ์.
- ณัฐพันธ์ เขจรนันท์. (2551). *พฤติกรรมองค์การ*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____. (2552). *การจัดการเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ด
ยูเคชั่น.
- ณัฐชานา พวงทอง. (2552). การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มกองทุน
การเงินองค์กรชุมชนในภาคประชาสังคม. *วารสาร
พัฒนบริหารศาสตร์*, 49(3), 157-185.
- ณัฐนรี ศรีทอง. (2552). *การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำ
ในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์.
- ดนุชา ปนคำ. (2559). ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ : เรียนรู้จาก
ประสบการณ์ตรง ดึกว่างอยู่กับเนื้อหามากมาย.
วารสารวิจัย มสศ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,
12(3), 1-17.
- ดลฤดี จันทร์แก้ว และวิรินดา สุทธิพรหม. (2559). ปัจจัยที่มี
อิทธิพลต่อการใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
ด้านเกษตรกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของ
ประเทศไทย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพ
ชีวิต*, 4(2), 188-199.
- ดวงกมล ทองอยู่. (2555). การประยุกต์ทฤษฎีทางจิตวิทยาเพื่อ
พัฒนาจิตสาธารณะให้เด็กและเยาวชนไทย. *วารสาร
วไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 2 (1), 11-22.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ตุนท์ ชมชื่น และจักรพันธ์ ชัยทัศน์. (2559). การผลิตด้วยทุน
วัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในเขต
สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและ
คุณภาพชีวิต*, 4(1), 18-31.
- ตุนท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน. (2558). การเสริมสร้าง
ศักยภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอกะเหรี่ยง”
ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์
: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงราย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*,
3(2), 203-214.
- ถวิล ศรีใจงาม และ วิสิรินธร สิ้นจินดาวงศ์. (2558). การพัฒนา
รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร
โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 และเขต 2. *วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์*, 5(3), 168-181.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2556). ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่
เศรษฐกิจยั่งยืน ด้วยงานวิจัย. *วารสารการพัฒนา
ชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(2), 1-5.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ทองใบ สุดซารี. (2551). *ภาวะผู้นำ: กลไกขับเคลื่อนองค์กร* แห่งการเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 3). อุบลราชธานี: คณะบริหารธุรกิจและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

เทศบาลตำบลทุ่งตำเสา. (2558). *ข้อมูลทั่วไปของเทศบาล* ทุ่งตำเสา. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2559, จาก <http://www.thungtamsao.go.th/content/information>

ไทยรัฐออนไลน์. (2560). *พายุถล่มน้ำตกโดนงาช้าง เสียหายไม่* มาก คนเชื่อ ‘ทวดตาขุนดำ-ปะหวา’ ช่วย. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <https://www.thairath.co.th/content/1068725>.

ธนพัฑฒ พลอดคง และวันชัย ธรรมสัจการ. (2556). แนวคิดกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิตสู่ผลที่เกิดขึ้นต่อสมาชิกและ ชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการและ การผลิต ตำบลคลองเปี้ยะ. *วารสารมหาวิทยาลัย ราชภัฏมหาสารคาม มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(2), 65-73.

ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์. (2555). *นโยบายสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: คณะนิเทศการพิมพ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2558). ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในการเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย. *สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(2), 1-15.
- นคร เสรีรักษ์, ภรณี ตีราษฏร์วิเศษ และสมคิด เลิศไพฑูรย์. (2556). *ท้องถิ่นโปร่งใส: การพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อประเมินประสิทธิภาพในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- นัทธ์หทัย คำเชื้อ. (2557). ความสำเร็จของสถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ใน ปกรณ์ ลิ้มโยธิน (บรรณาธิการ), *รวมบทความย่อการประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2557* (หน้า 1296-1305). สงขลา: สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- นันทิดา จันทร์ศิริ. (2558). ธรรมาภิบาลระดับท้องถิ่น : มุมมองด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการท้องถิ่น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 7(2), 95-117.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นิติ รัตน์ปรีชาเวช. (2552). นวัตกรรมองค์กรในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมบนพื้นฐานแนวคิดองค์การแห่งการเรียนรู้. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 1(1), 142-153.
- นิศรา จันท์เจริญสุข. (2558). แนวทางการจัดการความรู้ของธุรกิจชุมชนบ้านกิวแลน้อยและบ้านกิวแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 3(1), 49-56.
- นุกูล พิกุล และญาติาวีมินทร์ พีชทองกลาง. (2556). การวางแผนกลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3), 141-151.
- เนตรพัฒนา ยาวีราช. (2552). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ล กรุป.
- บดินทร์ วิจารณ์. (2550). *การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บพิธ รัตนบุรี. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายการให้บริการแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ไปปฏิบัติ กรณีสำนักงานเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร (ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตร). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- บุญเอื้อ บุญฤทธิ์. (2556). การก่อความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้กับอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่และพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 14(2), 46-58.
- บุรานี เวียงสิมมา. (2557). การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์น้ำคลองแสนแสบ : ชุมชนมัสดกมาลุลอิสลาม กรุงเทพมหานคร. *วารสารร่วมพฤษ*, 32(1), 1-22.
- บุรี อยู่ใย และนิยง สุพรมงคผลเลิศ. [ม.ป.ป.]. *พล.ต.อ. สล้างบุรนาท ผู้ปิดทองหลังพระ ละวาง*. [ม.ป.ท.].

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บุษบา อารีย์, ประเวทย์ แสนยอง และอุดม อมยิ้ม. (2557). การพัฒนาศักยภาพโดยใช้เทคนิคบัญชีบริหารเพื่อเพิ่มรายได้ของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์บ้านโป่งอาง ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(1), 49-61.
- ประทีป พิษทองกลาง และอภิรียา นามวงศ์พรหม. (2556). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3), 129-139.
- ประภาพร อุ่่นอบ และพรธิดา วิเศษศิลปานนท์. (2555). *การจัดการความรู้สู่องค์กรแห่งความสุข : แนวคิดและบทเรียนจากกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ประยงค์ ธรรงค์. (2551). *วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประสพชัย พสุนนท์. (2558). ปัญหาการดำเนินงานของสหกรณ์
การเกษตรในประเทศไทย : ทฤษฎีฐานรากจาก
ข้าราชการของกรมส่งเสริมสหกรณ์และกรมตรวจบัญชี
สหกรณ์. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา*
(สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 7(13), 85-101.
- ประสาท เนืองเฉลิม. (2559). ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ : นโยบายสู่
ทฤษฎีและทางปฏิบัติ. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์*,
3(1), 137-146.
- ประสิทธิ์ชัย พิบูลรัตน์. (2552). อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของ
การจัดการความรู้. *วารสารการเมือง การบริหาร และ
กฎหมาย*, 1(1), 111-132.
- ปัทมาวดี โพนนกุล ชูชุกิ. (2552). *วรรณกรรมปริทัศน์และการ
สังเคราะห์ความรู้ เรื่อง “สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย”*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ
ชุมชนเป็นสุข.
- ปิยะนารถ สิงห์ชู. (2557). ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร
ธุรกิจ. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์*, 14(2), 121-128.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปิยะนุช สิ้นันตา และพิกุล สุรพรไพบูลย์. (2557). การจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการผลิตกาแฟและคุณภาพของกาแฟ ชุมชนบ้านสันเจริญ ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(3), 325-331.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2556). พัฒนาการเชิงนโยบายอาสาสมัครไทย: จากความมั่นคงสู่การพัฒนาสังคม. *วารสารวิชาการศรีปทุมชลบุรี*, 10(2), 15-26.
- พยัต วุฒิมรงค์. (2557). กรอบแนวคิดการพัฒนาความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมองค์การ: การบูรณาการแนวคิดทรัพยากรที่มีคุณค่าเฉพาะขององค์การและองค์การแห่งการเรียนรู้. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 54(1), 21-48.
- พรณทิพย์ เพชรมาก. (2554). สวัสดิการชุมชน: พลังการจัดการตนเองของชุมชน. ใน: ภาวนา พัฒนศรี และคณะ (บรรณาธิการ), *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมระดับชาติ ประจำปี 2554* (หน้า 396-412). กรุงเทพฯ: J.PRINT.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พรรณนุช ชัยปิ่นชนะ. (2557). การพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(1), 37-48.
- _____. (2559). การพัฒนาการจัดการการเงินของกลุ่มผักอินทรีย์ ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 4(1), 84-97.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2552). *คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: กรุงเทพ.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชาภพ พันธุ์แพ. (2554). *ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แอคทิฟ พรินท์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พิบูล ทีปะपाल. (2551). *การจัดการเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- พิพัฒน์ นนทนาธรณ์. (2558). บทบาทของซีเอสอาร์และวิสาหกิจเพื่อสังคมกับการแก้ปัญหาสังคม. *วารสารพัฒนาสังคม*, 17(2), 13-34.
- พุทธมน สุวรรณอาสน์. (2556). การพัฒนาศักยภาพด้านบัญชีการเงินของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงอำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(1), 43-52.
- ไพศาล มุ่งสมัคร, ถนอมศักดิ์ สุวรรณน้อย, สรชัย พิศาลบุตร และศิวัชศิษย์ ชำของ. (2556). รูปแบบการจัดการที่ประสบผลสำเร็จของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์สมุนไพร กลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 18(3), 115-123.
- มณฑิรา มีรส และสุนทร สุวรรณละออง. (2559). รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด: กรณีศึกษา จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 24(44), 105-120.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- มนุศักดิ์ โต๊ะเถื่อน และนิเลาะ แวอุเซ็ง. (2553). แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมในอิสลาม. *วารสารอัล-นूर*, 6(11), 69-83.
- มยุรี อนุমানราชชน. (2556). *นโยบายสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- มีชัย สมพรไพลิน. (2556). *แนวคิดทฤษฎีกลุ่มความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Theory)*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2560, จาก <http://newssunday.blogspot.com/2013/03/cognitive-theory.html>.
- มุฮัมมัด อุมร์. ซัฟรา. (2543). *อิสลามกับการพัฒนาเศรษฐกิจ* (บรรจง บินกาซัน, ผู้แปล). นนทบุรี: ออฟเซ็ท เพรส.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2556). *ยุทธศาสตร์การพัฒนา : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงรุก*. นนทบุรี: บัคพอยท์วิชาการ.
- ยุวดี ไวทยะโชติ. (2555). ผู้สูงอายุ: คุณภาพชีวิตกับนโยบายเบี้ยยังชีพ. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 4(1), 133-140.
- รพีพรรณ ฉัตรเลิศยศ. (2556). CSR: กลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์ขององค์กร. *วารสารนักบริหาร*, 33(2), 3-9.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- รอมือลี ลอมา และวันพิชิต ศรีสุข. (2558). บทบาทหญิงชายในการพัฒนาชุมชนมัสยิดดารุลอีมาน บ้านบุแมกียะ อำเภอยิ่งอ จังหวัดนราธิวาส. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 11(1), 173-194.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2557). สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ระพีพรรณ มุหะหมัด และจินตนา อมรสงวนสิน. (2557). อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 8(1), 12-20.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2553). การศึกษาภาวะผู้นำและทิศทางใหม่เพื่อการพัฒนาผู้ประกอบการ SMEs. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 50(1), 81-99.
- _____. (2555). ภาวะผู้นำ จิตวิญญาณในการทำงานผลการปฏิบัติงาน และบรรษัทภิบาล. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 52(1), 101-129.
- _____. (2556). ภาวะผู้นำ : ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฎ์, ศรินทร ภูจินดา, วิสุทธิ์ สมบูรณ์พันธ์, สมัย เหมมัน, กันติศา สว่างไพโร, รัตนาพร เลารุจิราลัย, . . . และวรพจน์ นิลจุ. (2554). *การจัดการเชิงกลยุทธ์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ. (2550). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- โรงเรียนเมืองกระบี่. (2559) *สรุปกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” จากการสำรวจความต้องการของนักเรียน (รอบ 2) ดำเนินกิจกรรมระหว่างเดือน มกราคม-มีนาคม 2559 โรงเรียนเมืองกระบี่*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2560, จาก <http://www.mschoo.ac.th/academ/web1/web/news/NVqFicAZKzrm.pdf>.
- วรวรรณ ชื่นพินิจสกุล และวิภาดา รัตนวราภรณ์. (2557). *ภาวะผู้นำและรูปแบบบรรยากาศองค์กรที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะวัฒนธรรมองค์กรขององค์กรในเขตกรุงเทพมหานคร*. *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี*, 11(1), 127-131.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วราภรณ์ ทนงศักดิ์, เยาวนิจ กิตติธรรกุล, สมพร ช่วยอารีย์ และ
สมพร คุณวิชาติ. (2559). ฐานข้อมูลชุมชนเพื่อการจัดการ
อุทกภัยโดยการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน
กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษา 2 ตำบลใน
พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. *วารสารการวิจัยเพื่อ
พัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(2),
181-193.
- วรินทร์ คำสำสุ. (2557). บทบาทผู้บริหารสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น
กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด. ใน
รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติด้าน
การบริหารกิจการสาธารณะ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2557 (หน้า
480-490). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วสมน สาณะเสน. (2555). มิหรีอบ : ศูนย์รวมศรัทธาและหัวใจ
ของมัสยิด. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ
(สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 14(1), 69-76.
- _____. (2558). รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของมิหรีอบของ
มัสยิดต้นสนและอิทธิพลต่อความศรัทธาของชาวมุสลิม.
ตำรงวิชาการ, 14(1), 97-124.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วิชุดา มาตันบุญ. (2550). *การจัดการกองทุนชุมชนในชนบท: กรณีศึกษาชุมชนพื้นราบ*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- วิภาส ทองสุทธิ. (2551). *การบริหารจัดการที่ดี*. กรุงเทพฯ: อินทภาษ.
- วิรัช วรรณรัตน์. (2560). ผลการดำเนินงานการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยมีมหาวิทยาลัยราชพฤกษ์เป็นพี่เลี้ยง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 3(1), 25-36.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2551). การวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของการบริหาร การจัดการ การบริหาร การพัฒนา และการบริหารจัดการ. *วารสารรัฐสภาสาร*, 56(3), 83-102.
- วิสุทธิ บิลล่าเต๊ะ และฉันทัส ทองช่วย. (2553). กระบวนการดำรงอัตลักษณ์มุสลิมกับการสร้างชุมชนเข้มแข็งกรณีศึกษาชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ. *วารสารอัล-นूर*, 5(9), 55-66.
- วีรศักดิ์ เครือเทพ. (2558). 9 กฎเหล็กสำหรับการบริหารจัดการที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 11(1), 5-27.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ศตวรรษ พิภูล และญาติวามินทร์ พีชทองกลาง. 2556. ทูทาง
ปัญญาและผลิตภัณ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแลน้อย
อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการพัฒนา
ชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3), 153-161.
- ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ. (2558). การศึกษากรอบแนวคิดเพื่อ
การพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย. *วารสาร
สมาคมนักวิจัย*, 20(2), 30-47.
- ศิรินาถ ราชคำ, วัชรพงษ์ อินทรวงศ์ และฉัฐวัฒน์ ลิมพ์สุรพงษ์.
(2557). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ การแลกเปลี่ยน
ความรู้ การทำงานเป็นทีม กับผลการดำเนินงานของ
กลุ่ม OTOP กรณีศึกษากลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม
มุกดาหาร). *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*,
3(1), 56-64.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ. (2556). กลไกทางสังคมที่นำไปสู่ความเข้มแข็ง
ของชุมชนภายใต้เงื่อนไขความหลากหลายของประชากร
: กรณีศึกษาชุมชนสุเหร่าบ้านดอน ริมคลองแสนแสบ.
วารสารไทยศึกษา, 8(2), 25-58.
- ศิลป์พร ศรีจันเพชร. (2553). หลักการพื้นฐานของธรรมาภิบาล.
วารสารบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
33(125), 1-3.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ศุภชัย ยาวะประภาษ. (2554). *นโยบายสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา. (2529). *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 10*. กรุงเทพฯ: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมคิด บางโม. (2555). *องค์การและการจัดการ* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒน์.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2551). *การบริหารเชิงกลยุทธ์* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: อมรินทร์
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และเพ็ญญา ประภาวัต. (2552). องค์การแห่งการเรียนรู้ กรณีศึกษาโรงพยาบาลดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิทยาการจัดการ*, 26(1), 33-56.
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. (2554). *นโยบายสาธารณะ: แนวคิด การวิเคราะห์ และกระบวนการ* (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมบุรณ์ วรคุณากุล และเสนห์ จัยโต. (2556). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารกับการบริหารเชิงกลยุทธ์ของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. *วารสารการจัดการสมัยใหม่*, 11(2), 124-137.
- สรชัย ศรีนิศานต์สกุล. (2557). บทสำรวจแนวคิดธรรมาภิบาลกับการพัฒนา. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(2), 77-102.
- สรณิต พุ่มพฤษ. (2557). นโยบายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่นำมาซึ่งความพึงพอใจของประชาชน. *วารสารวิชาการ ศรีปทุม ชลบุรี*, 11(2), 63-69.
- สรารุณี พงษ์พิพัฒน์. (2558). การจัดการความรู้ด้านการออกกำลังกายแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลแม่กา จังหวัดพะเยา. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 3(2), 185-194.
- สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ และชไมพร กาญจนกิจสกุล. (2557). การประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ. *วารสารสังคมศาสตร์*, 10(1), 93-136.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สฤชดี ผาอาจ และมนตรี กรรพุมมาลย์. (2559). พลวัต
การจาดการทุนทางสังคมในชุมชนต่างศาสนา :
กรณีศึกษาชุมชนตำบลทรายขาว อำเภอกอโกโพธิ์
จังหวัดปัตตานี. *วารสารพัฒนาสังคม*, 18(1), 61-84.
- สวรินทร์ เบญจเด็่มอะหลี และอุทัย ปริญญาสุทธินันท์.(2557).
“รับเทียมดา”: พิธีกรรม ความเชื่อ และปฏิบัติการของ
ชุมชน ภาพสะท้อนสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับ
ธรรมชาติ. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์*, 22(39), 215-239.
- สัญญาชัย ลั้งแท้กุล และเจษฎา นกน้อย. (2559). การจาดการ
โซ่อุปทานและโลจิสติกส์อุตสาหกรรมการผลิตข้าว
สังข์หยดเมืองพัทลุงระดับชั้นเกษตรกรและกลุ่ม
วิสาหกิจแปรรูป. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพ
ชีวิต*, 4(1), 32-44.
- สันติ ธิรพัฒน์, อนันต์ชัย คงจันทร์ และเสกสรร เกียรติสุไพบูลย์.
(2555). ความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการชุมชน.
วารสารจุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์, 34(134), 1-28.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์ และอนรรตน์ อนันทนารธ. (2555). *นโยบาย
สาธารณะ*. กรุงเทพฯ: เอ็ม.ที.เพรส.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. (2542ก). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 9 บุค: พีช-ปาล์มน้ำมัน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. 306 หน้า.

_____. (2542ข). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 10 ปาลีไลยก์ (อำเภอไชยยา-พระพุทธราชบพิตร). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542ค). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 12 ภาควตา-เมืองพระเวียง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542ง). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 13 เมืองพังงา, อำเภอ-เรือชุด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542จ). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 14 เรือคร้ว-วิกน้ำ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). *คู่มือบริหารจัดการเวลาเรียน ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สิทธิพัทธ์ เลิศศรีชัยนนท์. (2556). องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 4(2), 148-160.
- สิริรัตน์ เกียรติปฐมชัย และสมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล. (2555). ปัญหาการจัดการกองทุนการออมและสวัสดิการชุมชน. *วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์*, 6(1), 107-133.
- สุกัญญา ดวงอุปมา. (2557). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการจัดการที่ดีของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(2), 133-139.
- สุขสวรรค์ คำวงศ์ และเมตตา ตาละลักษณ์. (2557). การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(3), 305-311.
- สุดใจ วันอุดมเดชาชัย. (2556). *การจัดการเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- สุดเฉลิม ศัสตราฤกษ์ และไพศาล บรรจุสุวรรณ. (2558). ธรรมชาติบาลเพื่อการจัดการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 3(3), 271-283.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุธิดา แจ้งประจักษ์. (2557). รูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาตำบลหนองรี อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 22(38), 25-49.
- สุนันทา เลานันทน์. (2550). *การพัฒนาองค์การ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิรัตน์ เอ็ดดุเคชั่น.
- สุปราณี จันทรสัง, บุญทัน ดอกโรสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และ บุญเรือง ศรีเหรียญ. (2559). นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 6(1), 313-327.
- สุปัญญา สุนทรนนธ์. (2557). อิทธิพลของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา*, 7(2), 65-80.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุพรรณณี ไชยอำพร และฐิติญา วิมลวัฒน์. (2556). การจัดการอาหารในระดับครอบครัวตามวิถีมุสลิมและกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในครอบครัว : กรณีศึกษาชุมชนบ้านซาใจอำเภอลชัย จังหวัดอ่างทอง. *วารสารพัฒนาสังคม*, 15(2), 1-16.
- สุพรรณณี ไชยอำพร. (2558). การติดตามประเมินผลการบูรณาการเครือข่ายเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน. *วารสารพัฒนาสังคม*, 17(2), 69-86.
- สุรชาติ ณ หนองคาย. (2552). ความแตกต่างระหว่างการบริหารกับการจัดการ. *วารสารบริหารงานสาธารณสุข*, 14(1), 57-62.
- เสกศักดิ์ จำเริญวงศ์. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรษัทภิบาลและความรับผิดชอบของธุรกิจต่อสังคมกับผลกระทบที่มีต่อมูลค่าร่วมของกิจการ : กรณีประเทศไทย. *วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*, 21(2), 150-175.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). วิสาหกิจชุมชนไม่ใช่ธุรกิจชุมชน. ใน *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ), วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก (พิมพ์ครั้งที่ 3) (หน้า 205-218). กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส โปรดักส์.*

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เสรี พงศ์พิศ. (2553). *ร้อยคำที่ควรรู้*. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- อนุชา กอนพ่วง และทวีศักดิ์ สว่างเมฆ. (2557). การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กตามกรอบแนวคิดการพัฒนาองค์การ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านห้วยกอกพัฒนา. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 7(1), 32-43.
- อลงกต แพนสนิท. (2557). การปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลของราชการส่วนภูมิภาคในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(3), 335-358.
- อ้อมใจ วงษ์มณฑา. (2558). ย่อยวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้ศรัทธาในสุเราะฮ์ อัลมูมิnunอายะฮ์ที่ 1-11. *วารสารรัฐมิแล*, 36(1), 85-90.
- อะหมัด อิบรอฮีม อูซุชิน. (2553). *การบริหารจัดการในอิสลาม* (ฮาเร๊ะ เจ๊ะโด, ผู้แปล). สงขลา: ไอคิว มีเดีย.
- อัจฉรา ชลายนนาวิน. (2559). องค์กรแบบไม่เป็นทางการ มิติใหม่ของแนวคิดการพัฒนาชุมชนเพื่อขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ. *วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 98-118.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อาทิตย บุดดาดวง และสุพรรณิ ไชยอำพร. (2555). ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 17(1), 29-41.
- อารี วิบูลย์พงศ์. (2555). ความรู้จากงานวิจัยวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 4(6), 112-133.
- อาแว มะแส. (2555). การจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่มออมทรัพย์ : ทางเลือกในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในชนบทไทย. *วารสารพัฒนาสังคม*, 14(2), 19-38.
- อาคีส พิทักษ์कुมพล. (2554). *วิถีมุสลิม : จริยธรรมพื้นฐานสำหรับเยาวชน*. กรุงเทพฯ: สำนักจุฬาราชมนตรี ศูนย์บริหารกิจการศาสนาอิสลามแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ.
- อิสมาอีล ลุดฟี จะปะกียา. (2547). *อิสลามศาสนาแห่งสันติภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 3, ซุฟอัม อุซมาน, ผู้แปล). ปัตตานี: ศูนย์บริการสังคม วิทยาลัยอิสลามยะลา.
- อุดมโชค อาษาวิมลกิจ. (2554). ความท้าทายในการวัดผลการดำเนินงานองค์การปกครองท้องถิ่นไทย. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 13-30.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อุทัย ปริญาสุทธินันท์. (2558). การจัดการชุมชน : มโนทัศน์ และทฤษฎีที่จำเป็นต้องทบทวน. *วารสารการจัดการสมัยใหม่*, 13(2), 11-21.

_____. (2559ก). การพัฒนาชุมชน : ประเด็นทบทวนในสังคมที่เปลี่ยนแปลง. *วารสารพัฒนาสังคม*, 18(1), 123-141.

_____. (2559ข). ภาวะผู้นำ จุดเปลี่ยนชุมชน. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 8(2), 189-229.

_____. (2559ค). “สวัสดิการชุมชน” ความสมดุลระหว่างการให้และการรับ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 4(3), 327-336.

_____. (2560). มุมมองการพัฒนาองค์กร : มัสยิดและการจัดการชุมชนทุ่งตำเสาตามวิถีอิสลาม. *วารสารพัฒนาสังคม*, 19(1), 81-98.

Anderson, W. W. (2008). Andaman Coast Muslim Social Circles and Friendship Networks. *Manusya: Journal of Humanities*, 16(Special Issue), 82-98.

បទពិភាក្សា (ត្រូវ)

- Bruce, B. C., Connell, J. M., Higgins, C. and Mahoney, J. T. (2011). The Discourse of Management and the Management of Discourse. *International Journal of Strategic Change Management*, 3(1/2), 141-154.
- Carpiano, R. M. (2009). Come take a walk with me: The “Go-Along” interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being. *Health & Place*, 15(1), 263-272.
- Cornelissen, J. P. (2005). Beyond Compare: Metaphor in Organization Theory. *Academy of Management Review*, 30(4), 751-764.
- Cummings, T. G. and Worley, C. G. (2005). *Organization Development and Change* (8th ed.). Ohio: Thomson South-Western.
- Daft, R. L. (2007). *Understanding the Theory and Design of Organizations*. China: Thomson South-Western.

សេចក្តីផ្តើម (តំបន់)

- Marshak, R. J. and Grant, D. (2008). Organizational Discourse and New Organization Development Practices. *British Journal of Management*, 19, S7-S19.
- Meyer, W. S. and Meyer, B. M. (2011). Organization Development: Yesterday, Today and Tomorrow. *2011 Student Research Conference Submission University of Minnesota, April 3, 2011.*
- Padunchewit, J. (2011). Koiruttukwa: A Case in Community Transformation through Participatory- Advocacy Communication. *NIDA Case Research Journal*, 3(1), 29-62.
- Parinyasutinun, U. and Bendem-ahlee, S. (2011). Community Rights: The Role of Social Movements in the Community. *Rangsit Journal of Arts and Social Sciences*, 1(2), 105-111.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Pettigrew, A. M., Woodman, R. W. and Cameron, K. S. (2001). Studying Organizational Change and Development: Challenges for Future Research. *Academy of Management Journal*, 44(4), 697-713.
- Phoborisut, P. (2008). Understanding the Identity of the Thai Muslim Community of Kudi Khao in Thonburi, Bangkok. *Manusya: Journal of Humanities*, 16(Special Issue), 68-81.
- Prince, M. (2004). Does Active Learning Work? A Review of the Research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223-231.
- Raksamani, A. I. (2008). Multicultural Aspects of the Mosques in Bangkok. *Manusya: Journal of Humanities*, 16(Special Issue), 114-134.
- Wirtenberg, J., Lipsky, D., Abrams, L., Conway, M. and Slepian, J. (2007). The Future of Organization Development: Enabling Sustainable Business Performance through People. *Organization Development Journal*, 25(2), 11-20.

บุคลานุกรม

กลั่น จันทรส่องภพ (2559, 13 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
วัดพรุชบา หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

จรัส ไชยเทพ (2559, 17 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วัดพรุชบา
หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

จันดี สุวรรณสิงห์ (2559, 16 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ตลาดนัด
หูแร่ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

จรี แก้วจรัส (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
47/9 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

เจ๊ะหลี โหดหมาน (2559, 11 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

ซีน อินทจันทร์ (2559, 27 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 12/5 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ชุ่น ชิตมณี (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
50/2 หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

บุคลานุกรม (ต่อ)

ณรงค์ ชาวเกลี้ยง (2561, 25 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
อ่างเก็บน้ำพรุชบา หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งต่าเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ทิพย์มณี ศรีสกุล (2559, 16 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ตลาดนัด
หูแร่ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งต่าเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

ธวัชชัย ชาวเกลี้ยง (2561, 25 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
อ่างเก็บน้ำพรุชบา หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งต่าเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ธีระโชค คงบุญโชติสกุล (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 40/3 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งต่าเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

นอม สุขงาม (2559, 15 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
26/3 หมู่ที่ 8 ตำบลทุ่งต่าเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

นิรันดร์ ชูหนู (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
27/4 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งต่าเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

บุคลาณุกรม (ต่อ)

ประกอบ มีสุขศรี (2559, 27 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 87/3 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ประพันธ์ ศุภเจริญกุล (2559, 15 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

เผื่อน บุปผา (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
51/1 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา

พระใบฎีกาประวัติ สุภาจาโร (2559, 22 เมษายน) ผู้ให้
สัมภาษณ์ ที่วัดหุแร่ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

พระอธิการเวียง พรหมวโร (2559, 22 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์
ที่วัดพรุชบา หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

พีระ พรหมเทพ (2559, 11 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ทำการ
ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

บุคลากรกรม (ต่อ)

เพ็ญประภา คำแก้ว (2561, 25 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
น้ำตกโตนงาช้าง หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ไพเราะ กาลศรี (2559, 18 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
168/2 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

วรรณ อินทรสุวรรณ (2561, 25 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
น้ำตกโตนงาช้าง หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

วาสนา วรรณกุล (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

วิชัย สาสุนีย์ (2559, 11 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่เทศบาลเมือง
ทุ่งตำเสา หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

สมคิด หนูชิต (2559, 16 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วัดหูแร่ หมู่ที่
3 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

สมนึก กาญจนารักษ์ (2559, 11 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 130 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

บุคลาณุกรม (ต่อ)

- สมพงศ์ ไชยรัตน์ (2559, 21 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 147 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- สมมาตย์ เฉพาะตน (2559, 21 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
สถาบันการเงินชุมชนบ้านวังพา หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- สำรอง โชคฤดี (2559, 22 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลา
หมู่บ้าน หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา
- สุวัฒน์ จันธิวงศ์ (2561, 25 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่สถานี
วิจัยต้นน้ำทะเลสาบสงขลา หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- แสละ หมัดอาดัม (2559, 11 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 41 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา
- อนันต์ จันทรมุณี (2559, 23 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 50/4 หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

บุคลากร (ต่อ)

อาภรณ์ บุรณพิชัย (2559, 21 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
เทศบาลเมืองทุ่งตำเสา หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เอกชัย ศรีสุข (2561, 25 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ตลาดนัดหูแร่
หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เอียด สองไพร (2559, 16 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ตลาดนัด
หูแร่ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา